



**XXIII Jornada**  
**d'Antroponímia i Toponímia**  
**V Seminari de Metodologia en**  
**Toponímia i Normalització Lingüística**  
**(2010)**

**Coordinadors:**

Ramon Bassa i Martín

Francesca Latorre Sánchez



XXIII JORNADA  
D' ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

V SEMINARI  
DE METODOLOGIA EN TOPONÍMIA  
I NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

(PORRERES, 2010)



**Universitat de les Illes Balears**  
Servei Lingüístic

**Govern de les Illes Balears**  
Conselleria d'Educació i Cultura  
Direcció General de Política Lingüística

**XXIII JORNADA  
D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA**

**V SEMINARI  
DE METODOLOGIA EN TOPONÍMIA  
I NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA**

**(PORRERES, 2010)**

Coordinadors: Ramon Bassa i Martín  
i Francesca Latorre Sánchez

Palma, 2011

© del text: els autors

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2011

Disseny de la coberta: Gràfiques Planisi, a partir de la idea original de Jaume Falconer

Edició: Universitat de les Illes Balears

Servei Lingüístic <<http://www.slg.uib.cat>>

Edicions UIB <<http://edicions.uib.es>>

Cas Jai. Campus universitari. Cra. de Valldemossa, km 7.5  
07122 Palma (Illes Balears)

Maquetació i impressió: Gràfiques Planisi. Gremi Boneters, 28. Polígon de Son Castelló. 07009 Palma

ISBN: 978-84-8384-175-4

DL: PM 269-2011

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

# ÍNDIX

<b>PRÒLEG</b> .....	9
<b>Ponències inaugurals (Oficina d'Onomàstica, IEC)</b> .....	13
<i>La segona edició del Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya,</i> per Josep Moran i Ocerinjauregui .....	15
<i>El Grup d'Experts en Noms Geogràfics de les Nacions Unides, la Comisión Especializada en Nombres Geográficos i el futur Nomenclátor Geográfico Nacional,</i> per Mar Batlle Gutiérrez .....	23
<b>Tema 1: ANTROPONÍMIA. ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS</b> .....	29
<i>Eleazar, Ausiàs i Llätzer, tres formes distintes d'un mateix nom,</i> per Antoni Llull Martí .....	31
<i>Els malnoms d'Artà. Aportacions per al seu coneixement,</i> per Andreu Ramis Puig-gròs .....	37
<i>Noms i llinatges dels aniversaris de la Seu (1400-1409),</i> per Maria del Camí Dols Martorell .....	57
<i>Dues llistes de montuïrers de mitjan segle XIV,</i> per Joan Miralles i Monserrat .....	65
<b>Tema 2: TOPONÍMIA. ASPECTES HISTÒRICS</b> .....	81
<i>Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (IV): el Pla dels Indioters (1841-1869),</i> per Antoni Ginard Bujosa .....	83
<i>Aproximació a la toponímia catalana a través de les cançons,</i> per Carla González Collantes .....	105
<i>La toponímia de l'espai rústic d'Alcúdia segons l'amillament de 1862,</i> per Manuel Espinosa Galán i Gabriel Alomar Garau .....	127
<i>Aportacions eivissenques a l'onomàstica valenciana del segle XVII,</i> per Antoni Mas i Forners, Joan-Lluís Monjo i Mascaró i Josep Mas i Martí .....	149

<b>Tema 3: TOPONÍMIA. ASPECTES GEOGRÀFICS</b> .....	187
<i>Algunes consideracions al voltant de les propostes normativitzadores del Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya de l'IEC, per Moisés Selfa Sastre</i> .....	189
<i>Els noms dels llocs de pràctiques de surf i surf pla a Mallorca. Les implicacions de les ones en una neotonímia inèdita, per Patricia Peñas de Haro</i> .....	197
<i>Toponímia de motivació paleontològica de les Illes Balears, per Guillem Mas Gornals, Heracli Astudillo Pombo i Josep Quintana Cardona</i> .....	209
<i>Un inventari de les fonts de Mallorca, aspectes toponímics, per Pedro Fidel Castro Lliteras</i> .....	239
<i>Els topònims de la Ciutat de Mallorca segons els Estims de 1685, per Gaspar Valero i Martí</i> .....	261



## PRÒLEG

El Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears va encetar l'any 2004 una nova col·lecció editorial, titulada Sèrie Jornades, que s'amplia any rere any amb els llibres que contenen les comunicacions presentades a les jornades anuals d'antroponímia i toponímia. Així, hi podeu trobar *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, *XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2005)*, *XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2006)*, *XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2007)*, *XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2008)* i *XXII Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2009)*, que ja la fan una col·lecció de referència en l'àmbit de l'onomàstica i la toponímia de les Illes Balears.

A punt de dur a terme la XXIV Jornada d'Antroponímia i Toponímia - VI Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística, a Petra, el Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears presenta el recull de les comunicacions que es varen exposar a la XXIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia - V Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística, que es féu a Porreres el dia 27 de març de 2010.

D'aquesta manera, i com cada any, queden publicades totes les comunicacions i ponències presentades a la jornada, amb les diferents opinions i la varietat de punts de vista i continguts que es presenten als diversos articles i treballs, dels quals són responsables exclusivament els mateixos autors.

Aquest volum reuneix dues ponències i tretze comunicacions, tots els treballs d'un ampli ventall temàtic, que queden dividits en quatre seccions, tal com es varen exposar en el seu moment. La primera secció conté les dues ponències del Seminari: en primer lloc Josep Moran i Ocerinjauregui, amb «La segona edició del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*», presenta les principals característiques i les noves incorporacions d'aquesta obra; després, Mar Batlle Gutiérrez, amb l'estudi «*El Grup d'Experts en Noms Geogràfics de les Nacions Unides, la Comisión Especializada en Nombres Geográficos* i el futur *Nomenclàtor Geográfico Nacional*», explica els equips de treball i les tasques de les Nacions Unides en relació amb la normalització toponímica, i se centra en el cas d'Espanya: l'òrgan estatal dedicat a la toponímia i la realització del futur nomenclàtor.

Pel que fa a les comunicacions de la jornada, que formen les altres tres seccions restants, trobam un primer bloc d'articles que estudien fenòmens de l'antroponímia des d'un

caire filologicohistòric. La primera comunicació, «Eleazar, Ausiàs i Llätzer, tres formes distintes d'un mateix nom», d'Antoni Lull Martí, presenta un estudi sobre l'etimologia, analitza quan i com començaren a usar-se aquests noms i amb quina freqüència, juntament amb notes relacionades i equivalències en altres llengües; a continuació, la comunicació d'Andreu Ramis Puig-gròs tracta d'«Els malnoms d'Artà. Aportacions per al seu coneixement», que, amb el buidatge de la revista *Llevant* (1916-1920) i la localització de cinc glosats sobre malnoms d'Artà, vol contribuir a fer una primera aproximació a la malnominació d'aquesta vila de Llevant; després, Maria del Camí Dols Martorell presenta «Noms i llinatges dels aniversaris de la Seu (1400-1409)», comunicació que mostra el recull dels noms i llinatges que apareixen durant un període als llibres d'aniversaris de l'Arxiu Capitular de la Seu de Mallorca; i Joan Miralles i Monserrat acaba aquest grup d'articles amb el treball «Dues llistes de montuïrers de mitjan segle XIV», un estudi en què presenta dues llistes d'homages d'armes de Montuïri d'aquella època.

En el segon grup de comunicacions, dedicat a la toponímia des d'un enfocament històric, hi trobam quatre treballs: per començar, Antoni Ginard Bujosa, a «Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (IV): el Pla dels Indioters (1841-1869)», explica la toponímia i l'evolució de les propietats en disseminat de sa Indioteria durant un període concret; a continuació, Carla González Collantes presenta una «Aproximació a la toponímia catalana a través de les cançons», un recorregut per la nostra geografia a través de les cançons; després, Manuel Espinosa Galán i Gabriel Alomar Garau tracten conjuntament «La toponímia de l'espai rústic d'Alcúdia segons l'amillament de 1862», article en què registren un nombrós conjunt de topònims parcel·laris dels quals es proposa una classificació atenent distints criteris i on fan una proposta de mapatge elemental; a l'últim, Antoni Mas i Forners, Joan-Lluís Monjo i Mascaró i Josep Mas i Martí presenten col·lectivament «Aportacions eivissenques a l'onomàstica valenciana del segle XVII», article amb què expliquen els efectes, sobretot de caire onomàstic, que va tenir aquesta aportació humana.

Al grup final, caracteritzat pel tractament de la toponímia des d'una òptica geogràfica, hi trobam cinc comunicacions. Moisés Selfa Sastre enceta aquest bloc amb l'article «Algunes consideracions al voltant de les propostes normativitzadores del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* de l'IEC», que descriu el procés i la metodologia de treball que s'ha seguit en el Nomenclàtor de Catalunya, i reflexiona sobre aquesta feina; Patricia Peñas de Haro presenta «Els noms dels llocs de pràctiques de surf i surf pla a Mallorca. Les implicacions de les ones en una neotoponímia inèdita», en què recopila neotoponímia relacionada amb els llocs en qüestió a Mallorca; seguidament, Guillem Mas Gornals, Heracli Astudillo Pombo i Josep Quintana Cardona exposen «Toponímia de motivació paleontològica de les Illes Balears», article amb el qual, des d'una perspectiva etnopaleontològica, tracten les aportacions i influències exercides pels fòssils en relació amb el patrimoni onomàstic toponímic dins l'àmbit geogràfic de les Illes Balears; a continuació, i amb «Un inventari de les fonts de Mallorca, aspectes toponímics», Pedro Fidel Castro Lliteras presenta una recerca dels topònims hidrònims terrestres de Mallorca, juntament amb l'exposició de la creació d'una base de dades georeferenciada completada i ampliada amb dades recollides en el treball de camp; per acabar aquest bloc, Gaspar Valero i Martí explica «Els topònims de la Ciutat de Mallorca segons els Estims de 1685», en què, a més, analitza algunes dades que se'n poden extreure.

Des dels inicis de la llarga història de les jornades fins al dia d'avui, som conscients que l'interès per la toponímia i l'antroponímia va en augment, pel fet que al principi eren unes reunions quasi familiars, mentre que avui s'ha arribat a un punt en què més d'un centenar d'assistents poden gaudir de les comunicacions elaborades pels professors i pels estudiants o fins i tot pels companys, i compartir-les. Això també és degut a la col·laboració i la participació dels membres dels departaments de Ciències de la Terra i de Filologia Catalana i Lingüística General, juntament amb el Gabinet d'Onomàstica, creat el 1995, que de llavors ençà és l'organisme encarregat d'organitzar i coordinar aquestes trobades.

Un dels nostres objectius principals és que aquests treballs de recerca, conjuntats amb la tasca diària del Gabinet d'Onomàstica, ajudin a completar les funcions que el Gabinet té assignades: investigar, difondre i assessorar sobre qüestions onomàstiques (toponímia i antroponímia), i alhora contribuir a promocionar la normalització lingüística en el camp de l'antroponímia (noms de pila i cognoms) i de la toponímia (toponímia urbana i rural i cartografia) i donar a conèixer els treballs que es fan en aquests camps.

Volem agrair l'acolliment de l'Ajuntament de Porreres i, especialment, les gestions organitzatives de la doctora Maria Barceló per a la realització d'aquest acte.

Illes Balears, març de 2011

Els coordinadors,

Ramon Bassa i Martín  
(*Director del Servei Lingüístic*)

Francesca Latorre Sánchez  
(*Tècnica del Gabinet d'Onomàstica*)



**Oficina d'Onomàstica, IEC**

**PONÈNCIES INAUGURALS**



# **LA SEGONA EDICIÓ DEL NOMENCLÀTOR OFICIAL DE TOPONÍMIA MAJOR DE CATALUNYA**

**Josep Moran i Ocerinjauregui**

## **EL PROJECTE INICIAL DEL NOMENCLÀTOR OFICIAL**

L'any 1998 el Parlament de Catalunya (Resolució 563/V, de 7 de maig) va encarregar al Govern de la Generalitat de Catalunya l'elaboració d'un nomenclàtor oficial de toponímia major del Principat amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans com a institució responsable de la normativa de la llengua catalana, no solament pel que fa als noms comuns, sinó també als noms propis —i, per tant, també als topònims—, ja que “els topònims de Catalunya tenen com a única forma oficial la catalana, d'acord amb la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, excepte els de la Vall d'Aran, que tenen l'aranesa”, com recull la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística.

A partir d'aquell decret, el 12 de juny de 1998 es va crear la Comissió per a la Realització del Nomenclàtor Oficial, que presidia l'aleshores director general de Política Lingüística, i de la qual formaven part els departaments de Cultura, de Governació i Relacions Institucionals, d'Economia i de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC), el Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL), l'Associació Catalana de Municipis i Comarques i la Federació de Municipis de Catalunya, i el Conselh Generau d'Aran, a més de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) per mitjà de l'Oficina d'Onomàstica de la Secció Filològica (OdO).

## **OBJECTIU I ABAST DEL PROJECTE DE 1998**

L'encàrrec de realitzar i publicar un nomenclàtor oficial naixia amb l'objectiu, d'una banda, d'esmenar en l'àmbit oficial els topònims que en aquell moment encara presentaven formes prenortatives i, de l'altra, de solucionar les vacil·lacions en l'escriptura d'un nombre significatiu de noms de lloc, i d'aquesta manera poder dotar el país amb una eina que permetés un ús social i públic més correcte i cohesionat de la toponímia més representativa de Catalunya.

La proposta inicial del Parlament s'hauria pogut realitzar en un termini relativament breu, ja que la resolució es referia a la toponímia de l'escala 1:250.000, que abasta uns 5.000 noms. Tanmateix, la Comissió per a la Realització del Nomenclàtor Oficial, quan va

començar la planificació del projecte, ben aviat va considerar que resultaria molt productiu aprofitar la tasca complexa d'organització d'aquest projecte, en què havien d'intervenir institucions i organismes diversos, per portar a terme una obra més ambiciosa, que permetés disposar d'un nomenclàtor més ampli i, per tant, més útil. D'aquesta manera es va prendre com a material de partida una selecció de la base 1:50.000 de l'ICC, que, d'entrada, es volia fixar al voltant dels 20.000 topònims, però que al final va arribar gairebé fins als 40.000.

El desenvolupament del projecte va fer evident la necessitat d'establir una comissió permanent que tractés específicament sobre la toponímia catalana des d'una òptica institucional, ja que les diferents tasques que s'anaven realitzant demostraven que hi havia molts aspectes de la toponímia relacionats amb el seu ús administratiu i públic que no estaven resolts. D'aquesta manera, es va dissoldre la Comissió per a la Realització del Nomenclàtor Oficial de Toponímia Major de Catalunya i el 2 d'abril de 2001 es va constituir la Comissió de Toponímia de Catalunya —formada pràcticament pels mateixos participants—, que, a més de continuar el projecte del *Nomenclàtor oficial*, assumia altres objectius: a) procurar la coordinació entre l'IEC i el Conselh Generau d'Aran (CGA) i l'Administració de la Generalitat i els seus organismes autònoms en matèria de toponímia; b) actuar com a òrgan de coordinació amb altres entitats o institucions amb competències en el camp de la toponímia; c) proposar criteris i regles d'escriptura per a l'ús dels topònims en rètols, cartografia, publicacions i mitjans de difusió audiovisual, d'acord amb la normativa lingüística de l'IEC i del CGA; d) proposar criteris per a la determinació i fixació de la toponímia urbana, dels nuclis de població, de les divisions administratives, de la resta de la toponímia i de les formes catalanes de topònims d'altres llengües; e) proposar i emprendre mesures per a la difusió de la toponímia oficial i per al foment dels estudis de toponímia en general, i f) elaborar propostes en relació amb la determinació dels topònims de competència local d'acord amb el que preveu la normativa aplicable en aquesta matèria.

El projecte va finalitzar l'any 2003 amb la publicació del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, que es va presentar el 29 d'octubre a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans a Barcelona.

La denominació de “toponímia major” —heretada de la resolució del Parlament— resultà al capdavant imprecisa, perquè, més enllà de la problemàtica al voltant del terme *toponímia major* en l'àmbit de l'onomàstica (en què molts especialistes rebutgen aquesta denominació perquè consideren que podria implicar una menysvaloració de la “toponímia menor”, mentre que tots els noms propis de lloc són igualment importants lingüísticament i culturalment de manera independent del seu abast geogràfic i de les classificacions que se'n vulguin fer), el corpus final del nomenclàtor incloïa molta microtoponímia (edificacions, cursos d'aigua i noms de relleu secundaris, etc.), enfront de la primera intenció que era que recollís els noms dels nuclis de població (municipis, ciutats, pobles, veïnats), els orònims i hidrònims més rellevants, i els elements arquitectònics i geogràfics més significatius.

Tal com vam analitzar de manera detallada al número 29 d'aquesta mateixa revista (“Criteris lingüístics del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*”, primer quadrimestre de 2004, ps. 14-21), el *Nomenclàtor oficial* va combinar la recerca bibliogràfica i documental, realitzada des de l'OdO, amb la investigació sobre el terreny, el que habitualment coneixem com *treball de camp*, que van realitzar els tècnics del CPNL amb



la valuosa —i nombrosa— col·laboració de particulars —especialistes en l’onomàstica local, però també bons coneixedors de la nostra geografia— i d’entitats culturals diverses, sobretot aquelles que tenen més interès en els aspectes lingüístics i geogràfics del país (com el Centre d’Estudis Alcoverencs, l’Associació Cultural “Els Quatre Gats” d’Aiguamúrcia, l’Institut d’Estudis Penedesencs, el Centre d’Educació Ambiental del Patronat de Collserola, el Centre de Recerca Arqueològica de Cerdanyola, el Centre Excursionista de Súria, el Museu del Montgrí i del Baix Ter, l’Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà, etc.). Una tasca que va permetre constituir un corpus toponímic molt millorat, ja que al llarg del procés de revisió i correcció es van introduir més d’onze mil esmenes a la base de dades de què es partia inicialment.

A la publicació en paper va seguir l’edició en DVD, en un format que reproduïa bàsicament els mapes de la publicació en paper per mitjà de PDF i que permetia la cerca de manera més àgil. Quan posteriorment es va crear el web de la Comissió de Toponímia de Catalunya, s’hi va incorporar la darrera versió del *Nomenclàtor oficial*, que s’ha anat actualitzant amb el pas del temps (l’última actualització de la primera edició es va fer el 7 d’abril de 2009).

## EL PROJECTE D’AMPLIACIÓ DEL NOMENCLÀTOR OFICIAL

L’any 2005 la Comissió de Toponímia de Catalunya va iniciar el procés d’ampliació del *Nomenclàtor oficial* amb la finalitat de completar l’oficialització de la toponímia de la base toponímica 1:50.000 de l’ICC. Durant aquest procés calia revisar els topònims exclosos de la primera edició (que corresponien a diverses categories geogràfiques relacionades amb la microtoponímia, com bordes, corrals, partides, paratges, coves, etc.) i també d’altres topònims que s’havien anat afegint a la base toponímica de l’ICC durant els darrers anys (com els canvis de denominació d’alguns municipis, com, per exemple, *Avinyó Nou* en lloc de *les Cabòries* o *Vimbodí i Poblet* en lloc de *Vimbodí*).

Per a la realització de l’ampliació es va mantenir fonamentalment el mateix sistema de treball de la primera edició, en què es van amalgamar l’estudi de gabinet de la toponímia —l’anàlisi de la bibliografia i la documentació— des de l’OdO amb el treball de camp realitzat pels tècnics del CPNL amb la col·laboració, fonamental una altra vegada, d’informadors i estudiosos locals, no solament amb la finalitat d’obtenir una informació més precisa, sinó també amb la voluntat d’aconseguir una participació activa i veritable d’aquelles persones que tenen un bon coneixement de la toponímia i de la geografia del país.

Tal com es va fer en la primera edició, en una segona fase, l’OdO va contrastar la feina de camp realitzada des del CPNL amb les dades de caràcter bibliogràfic i documental, una comparació que va generar dubtes i consultes que es van resoldre gràcies a la feina dels tècnics del CPNL, de manera que es va poder elaborar una proposta d’esmenes (correcció de la forma ortogràfica del topònim, canvi de denominació quan aquesta no corresponia al nom d’ús general del lloc, modificació de la localització, etc.) i una altra d’addicions per a cada comarca, les quals es van trametre a l’ICC amb la localització precisa situada als mapes comarcals. Durant el procés de revisió de l’ampliació, l’OdO va analitzar 14.978 topònims i va proposar 3.181 correccions i 729 addicions.

## TRANSCRIPCIÓ FONÈTICA

Una de les novetats més significatives de l'ampliació del *Nomenclàtor oficial* respecte de la primera edició és que aquesta segona edició incorpora la transcripció fonètica dels nuclis de població. Aquesta és una tasca important, que respon a les recomanacions del Grup d'Experts de les Nacions Unides en Noms Geogràfics d'incloure-la en la realització de nomenclàtors toponímics, i que des de l'OdO ja s'ha aplicat en tots els topònims catalans que figuren en el *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans / Universitat de Perpinyà, 2007; [http://www.iec.cat/gc/digitalAssets/9590\\_NomenclatorCatNord.pdf](http://www.iec.cat/gc/digitalAssets/9590_NomenclatorCatNord.pdf)). La presència de la transcripció fonètica —que en el cas del *Nomenclàtor oficial* només s'ha pogut realitzar per als nuclis de població per no dilatar-ne el procés de realització— és molt important perquè suposa proporcionar als ciutadans i també als mitjans de comunicació i als professionals de molts diversos camps una eina molt útil per a l'ús social i públic de la toponímia.

Després d'incidir en la normalització de la forma escrita de la toponímia catalana, i de la difusió d'aquesta toponímia oficialitzada, calia començar a treballar per a l'ús oral correcte dels noms de lloc.

En aquest cas, metodològicament, en primer lloc l'OdO va realitzar una proposta de transcripció fonètica del nom dels nuclis de població a partir de la informació que consta a les obres sobre onomàstica catalana (en què han estat molt significatives les dades de l'*Onomasticon Cataloniae*), la qual es va trametre als centres i serveis del CPNL perquè en fessin una revisió i una comprovació a nivell comarcal i, quan fos necessari, municipal.

Així mateix, i tenint en compte les eines de què disposem avui, es va considerar que es podia anar més enllà a l'hora de recollir i difondre la informació fonètica. I per aquest motiu, en segon lloc es van realitzar, comarcament, els enregistraments sonors dels topònims transcrits a fi que, a més de la informació fonètica de caràcter gràfic —que resulta útil sobretot per a les persones més especialitzades en l'estudi de la llengua—, també pogués constar la informació sonora en la versió informatitzada d'aquesta nova edició del *Nomenclàtor*. Aquesta ha estat una tasca molt interessant, que ha permès confirmar la necessitat d'establir també, a més de les solucions ortogràfiques normativitzades i normalitzades, unes formes fòniques per a un ús social.

## CRITERIS DE LA TRANSCRIPCIÓ FONÈTICA

Malgrat que les Nacions Unides recomanen d'incloure la transcripció fonètica en els nomenclàtors perquè suposa “una ajuda per a la correcta pronúncia dels noms geogràfics” (IV/4 *Publication of toponymic guidelines for map and other editors*) i que aquesta necessitat ha estat reconeguda des de l'àmbit d'estudi de l'onomàstica catalana, i internacional, no hi ha pràcticament obres que la hi hagin inclòs fins avui, a banda del *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* a què ja ens hem referit. I és molt probable que aquesta mancança provingui de la dificultat de portar a terme aquesta tasca, una dificultat que va més enllà de la realització material de les transcripcions i que sobretot l'hem de relacionar amb la com-

plexitat metodològica d'establir un sistema raonat i cohesionat a l'hora de determinar les pronúncies que cal consignar per a un ús públic general.

En aquest sentit, la realització d'aquesta tasca ha estat fins i tot més complexa del que es preveia, perquè en molts casos els topònims presenten diverses formes orals en què es poden donar valoracions ben diverses —per exemple del grau de formalitat— segons els parlants. Ha estat una experiència més complicada, però sobretot molt més enriquidora lingüísticament.

En aquest cas, s'havia de recollir la pronúncia dels noms dels nuclis de població i, quan n'hi havia més d'una, no solament s'havien de consignar (com faríem en un recull onomàstic de caràcter descriptiu), sinó que s'havia de seleccionar quina era la forma que havia de constar en un nomenclàtor de caràcter oficial.

El valor que ha tingut històricament i que encara manté la llengua escrita fa que sovint —i fins i tot els mateixos lingüistes— s'oblidi que el topònim, el nom propi del lloc, és la forma fònica i que la forma escrita és una convenció que ens permet de reproduir i reconèixer aquella forma real. Si partim d'aquesta premissa metodològica, cal provar de fixar els límits de les solucions orals, ja que presenten una gran riquesa de variacions. Com que en aquest cas es tracta d'una obra que té la finalitat de facilitar l'ús públic de la toponímia, ha estat molt important provar de determinar el grau de formalitat que havien de tenir les pronúncies que hi apareixerien.

En la majoria de casos la variació en el nom, que pot correspondre a graus diferents de la seva evolució (en què, per exemple, s'hagi produït una elisió de la vocal posttònica, com en [ʔarʃa] per [ʔareʃa] en el cas de *Tàrraga*) o a processos fonètics específics (com podria ser una iodització o una palatalització), ha produït formes que tenen una valoració sociolingüística diferenciada, de manera que els parlants associen una solució a un nivell de formalitat més elevat, mentre que consideren l'altra o les altres com a més col·loquials, o, com a mínim, menys formals. Aquesta situació ha fet que històricament s'hagi donat algun canvi en el nom d'algun municipi o d'alguna població per adequar la forma escrita a la forma parlada d'ús general; tanmateix, aquests canvis no havien tingut prou en compte el valor històric de la forma escrita, i així posteriorment les mateixes poblacions que havien demanat el canvi van decidir desfer-lo i recuperar la solució històrica, com seria el cas d'*Urús* o de *Sudanell* que respectivament van modificar els seus noms per *Grus* i *Sonadell* a la *Llista dels noms del municipis de Catalunya* dreçada per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans amb la col·laboració de la Ponència de Divisió Territorial i publicada per la Generalitat de Catalunya l'any 1933.

En alguns casos la dicotomia entre una pronúncia de caràcter més formal —i més pròxima a la forma escrita— i una altra de més col·loquial resulta força evident per als habitants de la mateixa població, de manera que rebutgen per a un ús públic la forma que consideren familiar, com podria ser en el cas de topònims que històricament havien tingut una pronúncia ioditzada, ja que és un tret fonètic que té una valoració negativa (com podria ser el cas de [tuR'ʃjo], i encara més [tRuʃjo], enfront de [tuR'ʃjo] en el cas de *Torelló*), un fet que ha provocat que aquesta pronúncia hagi reculat generacionalment en molts topònims (*Centelles*, *Granollers*, etc.).

La situació, però, resulta més complexa en altres casos i així trobem topònims que presenten una pronúncia que originàriament es podria considerar una variació de caràcter

poc formal, però que ha esdevingut general i que avui no comporta cap tipus de consideració negativa per a la població (com en la solució [puɾets] en el cas de *Puig-reig*), i casos en què resulta difícil d'establir la valoració general de la pronúncia (com seria el cas d'*Isil*, en què la pronúncia [ʒil] ha fet vacil·lar la forma escrita, entre *Isil* i *Gil*, mentre que la pronúncia del seu veí *Isavarre*, [Zaɾe], ha restat circumscrita a la llengua oral i no ha transcendit a l'escriptura).

La casuística concreta resulta, com dèiem, complicada i cal valorar-la cas per cas, si bé el criteri general ha estat recollir les pronúncies menys formals quan són les úniques vives, mentre que en els casos de convivència de diverses pronúncies s'ha inclòs al *Nomenclàtor* la solució més formal quan els parlants de la població sentien com a massa familiar o col·loquial per a un ús públic la solució menys formal (s'ha pogut comprovar que en algun cas la forma emprada per la gent de la població no es faria servir per part de persones de les poblacions veïnes perquè es podria considerar inadequada —gairebé com una impostura— perquè no eren de la mateixa població, com, per exemple, en la pronúncia [guz's] en lloc de [g'uz's] en el cas del poble de *Gaüses*, del Baix Empordà). Aquestes valoracions sociolingüístiques fan que, per exemple, es pugui preferir que, quan a la televisió se cita el nom d'una població, la seva població prefereixi clarament que es faci servir la solució més formal, aquella que podríem denominar *històrica*, i no la que se sent com a més col·loquial.

## ASPECTES TOPONÍMICS REMARCABLES DE LA SEGONA EDICIÓ DEL NOMENCLÀTOR OFICIAL

La segona edició del *Nomenclàtor oficial* presenta un format diferent: l'exemplar únic de la primera edició (de 1.393 pàgines) ha estat substituït per tres volums, més grans de mida, però més manejables. Els dos primers volums inclouen els mapes municipals, ara ordenats alfabèticament en conjunt (la primera edició estava organitzada comarcalment), i el tercer, l'índex, que així permet una consulta més àgil.

La presentació i la informació que trobem a les pàgines dels municipis també ha variat: gràcies al format més gran, la cartografia ha guanyat protagonisme, com també ho ha fet la informació toponímica enfront de les dades estadístiques que figuraven a la primera edició: a banda de les dades geogràfiques, no hi consten les estadístiques (de població ocupada per sectors; del coneixement de català, etc.), sinó que s'hi ha inclòs la llista dels topònims del municipi, els quals també trobem situats al mapa del damunt. En aquest cas, primer s'hi han especificat els noms dels nuclis de població i, a continuació, la resta de topònims del terme.

Pel que fa a la informació més estrictament lingüística, s'hi manté l'explicació sobre l'etimologia del nom del municipi i s'hi ha afegit —com hem exposat de manera detallada— la transcripció fonètica, del municipi i també dels nuclis de població (llevat dels noms de caràcter comercial o que no s'adiuen amb la tradició toponomàstica catalana i que figuren al *Nomenclàtor* solament per motius de competències legals, del tipus *Buvisa\** [Premià de Dalt], *Fibracolor\** [Tordera], *King Park\** [Sils], *Royal Park\** [Gualba] o *Urbapol\** [Sant Pol de Mar]).

La versió en DVD, que apareixerà posteriorment, també canviarà de format, de manera que, en lloc dels mapes en format PDF, els topònims se situaran en un mapa interactiu, en què, a més, es podrà escoltar l'enregistrament fònic del nom dels nuclis de població.

La segona edició del *Nomenclàtor oficial*, però, tampoc no soluciona un dels grans objectius que, des del punt de vista lingüístic i cultural, també tenia inicialment la realització d'aquesta obra: la correcció del nom dels municipis i dels nuclis de població que encara avui mantenen una denominació incorrecta des del punt de vista de la normativa lingüística (veg. *Consideracions finals*, ps. 20-21, del treball publicat al número 29 d'aquesta mateixa revista, i al qual ja ens hem referit).

Com ja apuntàvem en aquell cas, resulta conflictiva la interpretació, i sobretot la conciliació, de la Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'IEC —com a autoritat acadèmica **única** per fixar la normativa de la llengua catalana— i del punt 1 de l'article 18 de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística —que indica que els topònims catalans es regeixen per la normativa lingüística la de l'IEC— amb els punts 2 i 3 d'aquella mateixa llei de política lingüística —que assenyalen que la determinació del nom dels municipis, dels nuclis de població i de les vies urbanes són competència dels ajuntaments. Així, i encara que creiem que és evident que no és el mateix la competència sobre la determinació del nom (és a dir, decidir quin és el nom d'un nucli de població: si s'anomena, per exemple, *Santa Maria de Corcó* o *l'Esquirol*) que la competència sobre la determinació de la forma ortogràfica, escrita, del nom (si, d'acord amb la normativa vigent de la llengua catalana, s'escriu, per exemple, *Cornellà* o *Kornellà*), la manca de decisió política ha permès que continuïn vigents com a denominacions oficials formes prenortatives com *Barà\** en lloc de *Berà*, *Figaró\** en lloc de *Figueró* o *Lladó\** en lloc de *Lledó*, que bandegen les formes indiscutibles des del punt de vista científic.

En alguns d'aquests casos, la publicació de la primera edició d'aquesta obra, que presentava en conjunt una toponímia gairebé normalitzada del tot (i en què les formes incorrectes eren poc nombroses), sí que va afavorir que algun ajuntament prengués consciència que calia emprar les formes normatives, i encara més quan la forma que utilitzaven municipalment contrastava amb molts altres topònims homònims que apareixien de manera correcta al *Nomenclàtor*. D'aquesta manera, en el nou *Nomenclàtor* hi ha alguns nuclis de població en què, d'acord amb la voluntat municipal, s'han esmenat les formes prenortatives que feien servir anteriorment, com seria el cas de *Can Trias* a Viladecavalls (anteriorment escrit *Can Trias\**) i *Pla del Roldors* a Marganell (en lloc de *Llano del Roldos\**).

El marc legal, o la seva aplicació, així mateix, ha permès que el *Nomenclàtor oficial* presenti una situació d'incoherència molt difícil de justificar culturalment. Com ja hem apuntat anteriorment, el pes d'una tradició mal entesa i el desconeixement de la pròpia llengua han fet que es vulguin mantenir formes prenortatives (com si ara es volgués tornar a escriure *Lleyda* o *Vich*), la qual cosa en el cas del nom de *Tuixén* ha generat una doble denominació, contradictòria i desorientadora, bé sigui com a nom del municipi (*Josa i Tuixén*), bé sigui com a nom del cap de municipi (*Tuixent\**).

Encara que aquest topònim s'hauria de considerar com un veritable monument lingüístic que forma part del nostre patrimoni històric i cultural —ja el trobem documentat des del segle IX, “Tuxen” a l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell—, des de l'ajuntament s'ha insistit a emprar la solució no normativa, *Tuixent\**, per la qual cosa l'any

2004 va sol·licitar el canvi de denominació —ja que el nom estava ben escrit també oficialment—, un canvi que, d'acord amb l'informe negatiu redactat des de l'OdO amb data de 5 de febrer de 2004, es va denegar des del Departament de Governació (Decret 397/2004, de 5 d'octubre, pel qual es denega el canvi de nom del municipi de Josa i Tuixén pel de Josa i Tuixent). Tanmateix, posteriorment l'ajuntament va sol·licitar el canvi de la forma escrita del nom del cap del municipi, un canvi que, per mitjà d'un procediment administratiu que no va tenir en compte les competències de l'IEC, es va acabar concedint, de manera que en la segona edició del *Nomenclàtor oficial* el municipi consta amb el nom de *Josa i Tuixén*, mentre que el cap del municipi hi apareix amb la forma *Tuixent*\*.

## CONCLUSIONS

Malgrat aquests aspectes no resolts, que caldria tenir la voluntat de solucionar, la segona edició del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* continua el camí iniciat pel seu predecessor i pensem que resultarà una obra bàsica per poder avançar en l'ús de la toponímia catalana. Així mateix, la inclusió de la transcripció fonètica i de l'enregistrament fònic del nom dels nuclis de població suposa una aportació important perquè dota la nostra llengua d'una eina que ha de permetre un coneixement i una utilització més correcta i adequada del nom viu dels nostres pobles, viles i ciutats. Una característica que, a més, converteix aquest *Nomenclàtor* en un dels més avançats avui.

# **EL GRUP D'EXPERTS EN NOMS GEOGRÀFICS DE LES NACIONS UNIDES, LA COMISIÓ ESPECIALIZADA EN NOMBRES GEOGRÁFICOS I EL FUTUR NOMENCLÁTOR GEOGRÁFICO NACIONAL**

**Mar Batlle Gutiérrez**

## **1. OBJECTIU I FUNCIONAMENT DEL GENUNG**

Quan es van crear les Nacions Unides el 1945 com a plataforma de diàleg entre els països, un dels problemes amb què es van trobar durant els primers anys de funcionament va ser que els noms geogràfics, els topònims, que apareixien en la cartografia de què disposaven no estaven normalitzats o estandarditzats. De manera que un mateix topònim podia aparèixer amb una grafia diferent en funció de la procedència de la cartografia. Per això l'any 1959 es va començar a parlar de la necessitat de crear un grup d'experts que poguessin establir les recomanacions tècniques en matèria d'estandardització de noms geogràfics a nivell nacional i a nivell internacional. Finalment es va crear l'anomenat *Grup d'Experts en Noms Geogràfics de les Nacions Unides* (GENUNG o UNGENG)<sup>1</sup>.

El GENUNG promou la recollida dels noms usats localment, els quals reflecteixen les llengües i la tradició històrica d'un país. I el seu objectiu és que cada país decideixi quines són les formes normalitzades dels seus noms per mitjà d'autoritats nacionals o processos administratius oficials. Un cop un país ha establert les formes normalitzades dels seus topònims, recomana que aquestes formes siguin publicades i difoses per mitjà de nomenclàtors, atles, bases de dades, etc. De manera que la societat en tingui coneixement i així les utilitzi. Finalment, el GENUNG es compromet a col·laborar en el procés de difusió internacional de les formes normalitzades.

El GENUNG es reuneix cada cinc anys en les anomenades *Conferències de les Nacions Unides sobre l'Estandardització de Noms Geogràfics*, que té tres línies de treball bàsiques:

- Fomentar la normalització dels noms geogràfics a nivell nacional i internacional.
- Promoure l'ús internacional dels noms geogràfics estandarditzats.
- Adoptar un únic sistema de romanització per a cada sistema d'escriptura no romànic.

---

<sup>1</sup> La seva pàgina web és: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/default.htm>.

El GENUNG, doncs, serveix de plataforma perquè els països que ho desitgin puguin beneficiar-se de la feina feta per especialistes d'altres països. D'aquesta manera facilita el desenvolupament i la difusió de la metodologia més aconsellable per resoldre els problemes que planteja l'estandardització dels topònims, tant des del punt de vista lingüístic, com de treball de camp i dels sistemes d'informació més recomanables.

## 2. ESTRUCTURA I COMPOSICIÓ DEL GENUNG

El GENUNG és format per experts que pertanyen a alguna de les diferents divisions lingüísticogeogràfica existents.<sup>2</sup> Aquestes divisions han estat creades en les *Conferències sobre Normalització de Noms Geogràfics* de les Nacions Unides. Cada país decideix a quina divisió vol pertànyer. Els membres que representen el país són sempre representants oficials designats pel govern del país. No totes les divisions són iguals d'actives. Les més actives disposen d'una pàgina web on informen de les activitats que es fan i els projectes que estudien.

Paral·lelament, existeixen diversos grups de treball, que tenen un caràcter menys oficial i més científic. Gran part de les seves reunions de treball són obertes a especialistes que no representen oficialment un país. S'han anat creant per tractar des d'un punt de vista més científic els problemes que les divisions han anat trobant. Solen haver-hi implicades institucions de recerca tant de l'àmbit lingüístic com cartogràfic i geogràfic. Actualment hi ha els següents grups de treball:<sup>3</sup>

- Grup de Treball sobre els Noms de països.
- Grup de Treball sobre els Nomenclàtors Geogràfics.
- Grup de Treball sobre Terminologia Toponímica.
- Grup de Treball sobre Publicitat i Finançament.
- Grup de Treball sobre Sistemes de Romanització.
- Grup de Treball sobre Cursos de Toponímia.
- Grup de Treball sobre Avaluació i Implementació.
- Grup de Treball sobre Exonímia.
- Grup de Treball sobre Pronunciació.

Tots els grups han estat creats amb la finalitat de trobar solucions a problemes diferents. Per exemple, el *Grup d'Experts sobre els Noms de Països* va néixer per la necessitat d'unificar aquests noms en la documentació interna de les Nacions Unides. I és que cal tenir present diversos aspectes dels noms dels països que poden acabar generant confusió. Molt sovint, els canvis polítics que afecten un país acaben repercutint en el mateix nom del país. Pensem, per exemple, en el cas de *Myanmar*, que va deixar de dir-se *Birmània* oficialment el 1989, o *Belarús*, que amb la desaparició de la Unió Soviètica esdevingué una república independent el 1991 i es va deixar de dir *Bielorrússia*. També és relativament freqüent que la

<sup>2</sup> Veg. la llista completa a: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegndivisions.htm>.

<sup>3</sup> Veg. una explicació detallada del propòsit de cada grup a: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegnwgroups.htm>.



grafia del nom hagi canviat al llarg dels anys, com *Bangladesh*, que abans s'escrivia *Bangla Desh*, forma que encara es pot trobar en la bibliografia. Els noms i les grafies obsolets no s'haurien de fer servir per respecte a la voluntat dels països.

Per divulgar els noms correctes, el *Grup d'Experts sobre els Noms de Països*, que disposa d'informació de primera mà donada per experts dels mateixos països, disposa de dues bases de dades<sup>4</sup> a Internet on es pot consultar tota la informació actualitzada en relació amb els noms. La informació més completa apareix a la base de dades anomenada *UNGEGN World Geographical Names*, que conté el nom de cada país en la seva forma original (nom oficial nacional) i en les sis llengües oficials de les Nacions Unides (nom oficial a les Nacions Unides)<sup>5</sup> i també el nom de la capital i de les principals ciutats del país en la seva forma endònima i en l'adaptació gràfica per a l'ús internacional. Una mena de versió anterior a aquesta base de dades és l'anomenada *United Nations Multilingual Terminology Database* (UNTERM), que conté les adaptacions dels noms propis en les sis llengües oficials de les Nacions Unides, a més d'altres informacions complementàries com el gentilici i la llengua oficial de cada país. Tots els noms dels països porten el codi identificatiu establert per la norma ISO ALPHA-2 / 3 code.

### 3. IMPORTÀNCIA DE LA NORMALITZACIÓ DELS NOMS GEOGRÀFICS

Generalment, dins un mateix país hi ha diverses entitats que recullen els noms geogràfics: serveis de cartografia, institucions de recerca, organismes de defensa nacional, institucions polítiques, etc. Aquestes entitats solen esmerçar una gran quantitat de temps i diners en la recollida, selecció i manteniment dels noms geogràfics d'un país. Això no només comporta la duplicació d'esforços i de la despesa de diners i recursos, sinó que pot generar variació i conflictes en relació amb l'ús dels noms. Per aquest motiu, les Nacions Unides recomanen que els països desenvolupin un únic programa nacional que redueixi la confusió a través de l'estandardització dels noms geogràfics.

Actualment, tal com assenyala el GENUING, la toponímia normalitzada és clau per a l'accés a la informació digital. Si en una base de dades fem una cerca d'un nom amb una grafia que no correspon a la forma normalitzada, difícilment obtindrem resultats. Igualment, disposar de la toponímia normalitzada facilita i millora les activitats següents, que es relacionen directament amb l'economia i l'ajuda humanitària principalment:<sup>6</sup>

- El comerç i l'intercanvi.
- El cens de població i l'estadística nacional.

---

4 <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/geonames/> i <http://unterm.un.org/>.

5 La majoria de països disposen d'una forma curta i d'una forma llarga, que se sol emprar en contextos formals i diplomàtics i que sol fer al·lusió al tipus d'estat o de govern del país. Per exemple, *Andorra* i *Principat d'Andorra*, *France* (la) i *République française*.

6 Veg., per exemple, els díptics informatius disponibles a la seva pàgina web: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/booklet.htm> i <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegnbrochure.htm>.

- Els drets de propietat i el cadastre.
- La planificació urbana i regional.
- L'ordenació del medi ambient: el desenvolupament sostenible i la conservació.
- L'assistència en cas de desastre natural i en situacions d'emergència.
- Les estratègies de seguretat i el manteniment de la pau.
- Les operacions de recerca i salvament.
- L'elaboració de mapes i atlas.
- La navegació automàtica.
- El turisme.
- La comunicació, inclosos els serveis postals i de difusió de notícies.

#### 4. PUBLICACIONS DEL GENUNG

Tota la feina feta pels diversos grups de treball així com les comunicacions presentades en les Conferències es troba disponible a Internet.<sup>7</sup> Des de la pàgina web del GENUNG es poden descarregar diverses publicacions, entre les quals destaquen:

- El *Butlletí d'informació*, que és molt important per estar al dia de les activitats que duen a terme els diversos grups de treball i les divisions.
- El *Glossari de Termes per a la Normalització dels Noms Geogràfics*, que és un aplec de definicions de diferents termes geogràfics elaborades pel GENUNG.
- El *Manual Tècnic de Referència per a l'Estandardització dels Noms Geogràfics*, publicat amb la intenció de divulgar tota la feina que ja s'ha fet en molts països perquè serveixi de guia per a d'altres que encara no tenen un programa d'estandardització nacional.
- Les directrius toponímiques elaborades per cada país, on s'explica la forma de normalitzar topònims pròpia de cada país. Cal tenir present que l'estandardització de la toponímia no és igual en tots els països. Per entendre millor la feina feta es va veure la necessitat que cada país elaborés un document explicant els criteris essencials que se segueixen en la normalització de la toponímia nacional. És recomanable, per exemple, indicar quantes llengües té el país, quin estatus tenen, si s'utilitzen en la normalització de la toponímia, etc. També s'aconsella donar unes nocions bàsiques de la fonètica de cada llengua.

#### 5. EL GENUNG I ESPANYA

Les recomanacions de les Nacions Unides en relació amb la normalització toponímica d'un país van començar, com hem dit, en la dècada dels anys 60 i sobretot dels 70. Ara bé, no sempre els països disposen de les condicions necessàries per dur-la a terme. Un país amb

---

<sup>7</sup> <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/documents.htm>.

un conflicte polític important o problemes econòmics greus tindrà altres prioritats abans que la normalització dels noms. I per això hi ha moltes diferències entre els països membres relatives al procés d'estandardització de la toponímia.

En el cas d'Espanya la implementació de les directrius de les Nacions Unides és relativament moderna. S'ha fet a partir del Reial Decret 1545/2007 pel qual es regula el Sistema Cartogràfic Nacional. En aquest decret s'indica que el *Consejo Superior Geográfico* és l'òrgan de direcció del Sistema Cartogràfic Nacional. Depèn del Ministeri de Foment i exerceix la funció consultiva i de planificació de la informació geogràfica i la cartografia nacional. La seva definició, composició i funcions es descriuen al RD 1545/2007. El *Consejo Superior Geográfico* té les funcions de coordinar les administracions competents en noms geogràfics a Espanya i d'aprovar el *Nomenclátor Geográfico Nacional*. D'aquesta manera Espanya compliria la recomanació de les Nacions Unides que cada país disposi d'un òrgan nacional dedicat a la toponímia per a coordinar els diversos organismes competents en aquesta matèria i aconseguir una veritable normalització en l'àmbit estatal i, a partir d'aquí, en l'àmbit internacional.

El *Consejo Superior Geográfico* disposa de diverses comissions especialitzades, que són òrgans d'estudi i proposta per a la preparació de les decisions de la Comissió Permanent i el Ple. En relació amb la toponímia, la comissió a què li pertoca és la Comissió Especialitzada en Nombres Geográficos i, tal com es pot llegir a la pàgina web del *Consejo Superior Geográfico*<sup>8</sup>, la seva missió és:

- «Establecer criterios toponímicos sobre selección y tratamiento de las denominaciones incluidas en el Nomenclátor Geográfico Nacional definido, por el RD1545/2007, como un registro dinámico de información que recoge las denominaciones oficiales referenciadas geográficamente que deben utilizarse en la cartografía oficial.
- Informar sobre las denominaciones de los nombres geográficos y la naturaleza de las entidades geográficas, como órgano consultivo para instituciones públicas y privadas, teniendo en cuenta las resoluciones adoptadas por los organismos competentes en nombres geográficos de las Comunidades Autónomas y del Estado.
- Fomentar la coordinación y cooperación con los organismos competentes en nombres geográficos de las Comunidades Autónomas y del Estado, para contribuir a la normalización y oficialización de los nombres geográficos en España, de acuerdo con las Recomendaciones de las Conferencias de las Naciones Unidas sobre la Normalización de los Nombres Geográficos.
- Proponer la normalización y oficialización, en su caso, de nombres de entidades geográficas comunes a dos o más Comunidades Autónomas, en coordinación con los organismos afectados.
- Contribuir a la difusión de la toponimia oficial y normalizada.
- Promover la investigación sobre nombres geográficos.

---

<sup>8</sup> [http://www.fomento.es/MFOM/LANG\\_CASTELLANO/DIRECCIONES\\_GENERALES/ORGANOS\\_COLEGIADOS/CSG/Comisiones/COMISION\\_NOMBRES\\_GEOGRAFICOS2.htm](http://www.fomento.es/MFOM/LANG_CASTELLANO/DIRECCIONES_GENERALES/ORGANOS_COLEGIADOS/CSG/Comisiones/COMISION_NOMBRES_GEOGRAFICOS2.htm).

- Impulsar el valor de la toponimia como patrimonio cultural.
- Proponer líneas de actuación y trabajos relacionados con la toponimia y, en especial, con las Recomendaciones de las Conferencias de las Naciones Unidas sobre la Normalización de los Nombres Geográficos.
- Otros objetivos que le señalen las leyes y reglamentos o propuestos por el Pleno del Consejo Superior Geográfico».

## 6. EL NOMENCLÁTOR GEOGRÁFICO NACIONAL

Com hem vist, la Comisión Especializada en Nombres Geográficos és l'encarregada de coordinar les diverses tasques que comporta la realització del *Nomenclátor Geográfico Nacional*. Principalment funciona com un punt d'integració de la feina de normalització realitzada per les comunitats autònomes. Cal recordar que la llei d'ordenació del territori traspasa a les comunitats autònomes la competència per normalitzar tota la toponímia del seu territori, amb excepció dels noms dels nuclis de població, que es regeixen per la llei de Règim Local. Aquesta llei dóna als municipis la potestat de triar el seu nom i, avui com avui, també sobre la seva grafia.

Finalment, cal esmentar que un dels problemes amb què es troba la Comissió Especialitzada en Noms Geogràfics és que no totes les comunitats autònomes han dedicat els mateixos recursos a la normalització de la seva toponímia. Per aquest motiu l'estat de la normalització de la toponímia a Espanya no és uniforme. A grans trets es pot observar que hi ha un desequilibri molt gran entre les comunitats bilingües i les monolingües, amb excepció d'Andalusia. En general, totes les zones amb dues llengües oficials tenen en major o menor grau tradició d'investigació sobre la toponímia local i ja han fet una gran feina en matèria de normalització.<sup>9</sup>

---

<sup>9</sup> Veg., per exemple, a Galícia la pàgina web <http://toponimia.xunta.es/>, la del País Basc [http://toponimianavarra.tracasa.es/](http://www.euskara.euskadi.net/r59-15853x/es/euskara_eaetoponimia/bases/consultaBD_sel.asp?ilocal=c i/o la de Navarra <a href=).

**Tema 1**

**ANTROPONÍMIA.  
ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS**



# ELEAZAR, AUSIÀS I LLÀTZER, TRES FORMES DISTINTES D'UN MATEIX NOM

Antoni Llull Martí

D'aquests tres noms, el primer és el que més directament representa el nom original hebreu, però mai no ha estat usual a Mallorca com a nom de bateig, i em sembla que tampoc al Principat ni a València. El segon és molt conegut per haver estat el del famós poeta valencià del segle XV, Ausiàs March, i el tercer ho és molt més per les narracions del Nou Testament. He cregut que convenia estudiar-los junts per mostrar com s'han produït aqueixes tres formes tan distintes a partir d'un mateix nom, que fou el d'importants personatges de la història d'Israel, citats a la Bíblia i en diverses fonts històriques, i també, en temps moderns, d'importants figures de la ciència o del pensament, sobretot a països del Centre i Nord d'Europa.

El primer Eleazar citat a l'Antic Testament fou el tercer fill d'Aaró, germà de Moisès i primer summe sacerdot hebreu. Els seus dos germans majors moriren abans que el seu pare, i per això Eleazar el succeí en el càrrec. Fou també el nom d'altres personatges bíblics: un dels fills d'Aminadab, un dels capitans del Rei David; un dels germans Macabeus, fills del sacerdot Mataties; un dels principals mestres de la llei, en el segle II abans de Crist, el qual durant la persecució dels jueus decretada per Antíoc IV, rei de Síria<sup>1</sup> morí com a màrtir per no voler renegar de la seva fe. I, com a mínim, de sis o set altres personatges no tan rellevants anomenats també dins la Bíblia. L'Església Ortodoxa venera Sant Eleazar de l'illa d'Anzersk, un monjo del monestir de Solovki, el qual visqué entre els segles XVI i XVII.

Sembla que no hi ha dubtes sobre el significat d'Eleazar, forma procedent de l'hebreu אֵלְעָזָר (*El'azar*) 'aquell a qui Déu ajuda'. A Israel, actualment, solen transcriure'l, en anglès, *Elazar*.<sup>2</sup> Un nom molt semblant és אֵלְעִזָּר, *Eliezer*, que significa 'Déu de l'auxili' o 'ajuda de Déu', i es troben personatges jueus de diverses èpoques que de vegades són citats com a Eleazar i altres com a Eliezer. Un altre nom hebreu compost amb els mateixos elements (*azár* 'ajudar' i *El* 'Déu') és אֶזְרִיאֵל *Azrael* (o *Azriel*), que sol ésser interpretat com a 'ajuda de Déu' talment com Eliezer.

Azarias té la mateixa significació, però amb יָהּ (*Yah*, forma acurçada de יְהוָה *Yahvé* en lloc de אֱלֹהִים *El* 'Déu'). Una significació semblant té Àsdrubal o Hàsdrubal, nom del general cartagi-

---

<sup>1</sup> Citat dins el *Segon Llibre dels Macabeus*, capítol 6, v. 18.

<sup>2</sup> SIDI, SMADAR SHIR, *The complete book of Hebrew baby names*, New York, 1989, p. 30.

nès fundador de Cartagena en el segle III abans de Crist, en el qual el nom de Déu hi es representat per *Baal* 'el Senyor' (=Déu). Un altre nom compost amb *Baal* és Anníbal o Hanníbal, parent de l'anterior i el seu successor en el comandament de les tropes cartagineses a Ibèria.

La forma llatina corresponent a Eleazar, agafada de la grega Ἐλεάζαρος (*Eleázaros*), és *Eleazarus*, i les adaptacions que se n'han fet en diverses llengües europees no es decanten gaire d'aqueixa. Eleazar és com s'usa per escrit en la nostra llengua i en la castellana, i també en anglès, alemany, polonès, danès, suec, txec, eslovè, romanès i macedoni. En portuguès apareix una mica canviat, per l'accent gràfic sobre la *a*: *Eleázar*. I en francès pel mateix signe sobre la segona *e*: *Eléazar* o *Elzéar*. També uns signes diacrítics diferencien la forma gràfica hongaresa: *Eleázár*, i en la finesa, hi apareix amb la *z* canviada per *s*: *Eleasar*. En italià és *Eleàzaro*. I amb l'alfabet ciríl·lic, en rus, és *Елеазар*.

Cap a l'any 1286 a la petita població de Robians, dins la diòcesi d'Apt, a poc més de 50 km. d'Avinyó, el comte Hermengaud de Sabran i Lauduna d'Albe, anomenada "la bona comtessa", tingueren un fill al qual posaren per nom Ausiàs. Aquesta forma és la que havia pres en occità el llatí *Eleazarus*, possiblement passant per una forma semblant a *Elzears*, que es trobava també en francès. En la pronunciació de la llengua d'oc, en molts de casos, darrera de les vocals *a* o *e* la *l* es transformava en *u* semivocal, cosa que també era normal en català. (Recordem la transformació dels mots *alba* > *aub*, *almud* > *aumud*, *falç* > *fauç*, *palma* > *pauma*, *espelma* > *espeuma*, i la pronunciació a Pollença de l'article *el* i el seu plural, *els* > *eu*, *eus*. D'*Elzearius*, forma llatina variant d'*Eleazarius*, degueren passar a *Elzears*, possiblement pronunciat *éuzeaſ*, o *éziaſ*, amb grafies vacil·lants com *Aulzeas*, *Alzeas*, *Auzias*, i també sorgí la variant *Augias*, forma usada de vegades en francès, però en aquesta llengua solen referir-se a Sant Ausiàs com a *Saint Elzéar de Sabran*. Sabran és una comunitat que es troba no molt lluny de Nimes, dins el departament de Gard-Languedoc-Roussillon. La petita localitat de Robians, on nasqué el sant, ja no existeix, i el castell que fou dels comtes està actualment en ruïna. Isabel de Sabran fou esposa de l'infant Ferran de Mallorca, fill de Jaume II, i mare del desgraciat rei Jaume III.

A l'edat de deu anys casaren el fill del comte Hermengaud amb Delfina de Signe, la qual en tenia dotze. Tres anys després, arribat el dia de començar a viure junts, Delfina demanà a Ausiàs que li concedís el permís per fer un vot perpetu de castedat dins la seva vida marital. Ell, després de pensar-s'ho, hi consentí, i seguidament tots dos es feren terciaris de sant Francesc, i dugueren una vida de pietat i de penitència, cosa que no impedí Ausiàs d'acomplir amb la seva obligació, com a noble al servei del rei, de prendre part en les guerres del centre i sud d'Itàlia contra l'Emperador d'Alemanya Enric VII. L'any 1312, Ausiàs posà setge a Ariano, ciutat de la Campània, i la conquerí, fet que li valgué el títol de Comte d'Ariano.<sup>3</sup> L'any 1317 era conseller de Carles d'Anjou, i després fou enviat com a ambaixador a París, on hi morí l'any 1323. La seva vida fou considerada exemplar i l'any 1369 el Papa Gregori XI el canonitzà, fixant el 27 de setembre per a la seva festa.

La fama d'aquest sant s'escampà per tot França, i aviat tingué devots que batejaren algun del seus fills amb el nom d'Ausiàs, sobretot dins la Provença, però mai arribà a ésser

<sup>3</sup> Aquest nom, *Ariano*, em fa pensar que podria ésser germà del nostre Ariany. Coromines, a l'*Onomasticon Cataloniae*, no en dóna prou clarícies d'aquest nom, al qual es refereix dins l'entrada *Ariant*.



un nom dels més corrents. Abans que Pere March, comte de Ribagorça, de Dènia i de Gandia, diplomàtic i poeta, escollís el nom del sant comte de Sabran per al seu fill, aquest antropònim era pràcticament desconegut dins tots els regnes que formaven la Corona d'Aragó. Podria ésser que l'esmentat comte tingués una devoció especial, no sabem per quin motiu, a sant Ausiàs, o potser alguna relació personal molt acostada amb qualcú de la Provença que dugués aqueix nom. A causa de la gran fama assolida com a poeta per Ausiàs March, senyor de Beniarjó, al ducat de Gandia, el qual nasqué en els darrers anys del segle XIV i morí el 1459, el seu nom tingué durant el segle XV i XVI una certa difusió dins famílies nobles de València i, posteriorment, entre els plebeus, però no arribà mai a ser un nom popular i en arribar el segle XVII havia deixat d'usar-se. No he sabut trobar cap referència a un mallorquí amb aquest nom, però això no vol dir que fos del tot desconegut a l'illa, perquè de segur que alguns immigrants valencians, anomenats Ausiàs, o Osiàs, a principis del segle XVI habitaren a la Ciutat de Mallorca.<sup>4</sup>

A causa del fet que en el segle XVI encara no s'usaven els accents per marcar la síl·laba tònica dins un mot comú o un nom de persona, i que en el segle XVII Ausiàs havia deixat d'usar-se, dins la segona meitat del XX hi hagué una notable polèmica, entre reputats erudits, literats i filòlegs, sobre com calia escriure i pronunciar aqueix nom, si Àusies, Ausiàs o Ausías, la qual fou descrita i comentada amb gran detall per Germà Colón<sup>5</sup>. Aquest prestigiós lingüista, després d'un profund estudi, mostrà, quasi sense lloc a dubtes, que l'accentuació havia de ser oxítone, essent una de les principals raons el fet que en la pronunciació valenciana no hi ha finals de paraula acabats en ["\$s] sinó en [íes], i el nom sol trobar-se sempre escrit amb el final -as, grafia normal si aquesta última síl·laba era l'accentuada. Una variant del nom és *Osiàs*, en la qual el diftong *Au-* s'ha transformat en *O-*, com en el mot *ocell*. Cal no confondre'l amb Osees, nom del profeta, amb el qual no hi té res a veure.

En temps de Crist, *El'azar* havia caigut en desús, substituït popularment per la forma acurçada del nom, *L'azar*, que passà al llatí amb la forma *Lazarus*. Talment, o adaptada a diverses llengües, fou, de les tres citades, la que més reconeixement tingué a tots els països del món pels quals es propagà el Cristianisme. El personatge més cèlebre, d'entre els qui dugueren aquest nom, fou Llätzer, germà de Marta i de Maria, amic de Jesús, el qual, en un dels seus miracles més coneguts, el ressuscità després de tres dies d'estar mort, segons ens conta Sant Joan al capítol 11 del seu Evangelí. I en el de Sant Lluc, al capítol 16, es conta que Jesús explicà que un pobre tot ple de nafres que els cans venien a llepar-li, anomenat Llätzer, jeia al portal de la casa d'un home ric i menjava d'allò que sobrava a la taula d'aquest, i quan un i altre moriren, el primer fou portat pels àngels al cel i el segon a l'infern. També nomia Llätzer un dels hebreus que defensaren Jesús davant Pilat, segons una narració apòcrifa.<sup>6</sup>

4 VAQUER, Onofre, *Immigrants a Mallorca, 1500-1550*, BSAL, 54 (1998), p. 131, on refereix que l'any 1510 es concertava el matrimoni d'Ausiàs Quintana, corder de València, amb Caterina, viuda de Gabriel Danús, i BARCELÓ, Maria, *Talla de la ciutat de Mallorca, 1512* referida a la nota 25, p. 46, hi relaciona un Osies Valencià, espadenyer.

5 COLÓN I DOMÈNEC, Germà, *El nom de fonts del poeta Ausiàs March*, dins Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, t. XLVI (1970) pp. 161-214, reeditat dins l'obra del mateix autor *La Llengua Catalana en els seus textos*, vol. II, Curial, Barcelona, 1978, pp. 53-110.

6 *Actos de Pilato*, dins *Los Evangelios apócrifos*, edició d' Aurelio DE SANTOS OTERO, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1985, p. 411.

Aqueixes narracions evangèliques degueren ajudar molt a difondre el nom de Llàtzer, associant-lo sempre a l'amic de Jesús ressuscitat o al pobre mesell, i d'aquesta associació, sobretot amb l'últim, nasqueren els termes *fet un Llàtzer* o *fet un sant Llàtzer* quan volien referir-se a qualcú molt nafrat, fos per un accident o per malaltia. En castellà també diuen *estar hecho un lázaro*, amb un sentit semblant. En diverses llengües es conten llegendes relacionades amb el pobre de l'Evangelí, com la mallorquina d'*El canet de sant Llàtzer* que recollí mossèn Alcover al seu aplec de *Rondaies Mallorquines*.<sup>7</sup>

Així com la forma més acostada a la primitiva hebrea, *El'azar*, no ha estat mai usual com a nom de persona a Mallorca, Llàtzer sí que ho ha estat, tot i que no gaire. Se'n troben alguns dins el segle XIII, i poquíssims en els següents, possiblement perquè no resultava agradable recordar les circumstàncies de cap dels dos personatges del Nou Testament que havien dut aquest nom.

Llàtzer de Lloscos va ésser procurador reial a Mallorca durant el regnat d'Alfons el Magnànim, el qual, l'any 1445, li atorgà la baronia de Banyalbufar, i el seu avi, del mateix nom, ja havia estat també procurador reial. La possessió del terme de Palma anomenada Son Llàtzer, dins el terreny de la qual s'hi va fer l'hospital que en duu el nom, no té res a veure amb la família d'aqueix procurador reial. A la toponímia de l'illa, hi trobam altres referències a aqueix nom, com un Can Llàtzer dins el terme de Felanitx, prop d'Es Carritxó, i Son Llatzet és el nom d'un redol de cases dins el terme de Marratxí.

De Llàtzer de Betània hi ha una llegenda que diu que es ficà dins una barca amb les seves germanes i la mar els dugué fins a Marsella, d'on fou bisbe fins a la seva mort, i per això el tenen per sant patró de la ciutat, i en celebren la festa dia 31 d'agost. També és patró de Carcassona i d'altres localitats de França. La idea de considerar sant Llàtzer patró dels leprosos i d'aquells que tenen altres greus malalties de la pell segurament deu ésser inspirada pel pobre citat a l'Evangelí de sant Lluc, que també ho és de l'Orde mendicant de Sant Llàtzer, però em sembla que en molts de casos es confon amb el ressuscitat. Sant Llàtzer, bisbe de Milà, fou martiritzat a Trieste, en el segle V, i un altre del mateix nom, un monjo, que pintava imatges religioses, el tenen per patró els pintors.<sup>8</sup> I finalment, Lazar Hrebeljanovic, el darrer emperador o tsar de Sèrbia, en el segle XIV, és venerat com a sant per l'Església Ortodoxa.

Com en el cas d'Eleazar, de Llàtzer no en trobam variants gaire notables en els principals idiomes europeus. La forma llatina *Lazarus* s'usa, talment, en anglès, en alemany, en holandès, en danès i en suec, i amb la forma *Lázaro* en espanyol i en portuguès. En francès l'escriuen *Lazare* i en italià, *Lazzaro*. En altres llengües s'han fet usuals formes més curtes, com en el cas de la nostra: *Lazar* en suec, en eslovè, en macedoni i en serbocroat. I amb les mateixes lletres, però amb un signe sobre una o les dues vocals, trobam *Lazăr* en romanès, *Lazár* en eslovac, i *Lázár* en hongarès, llengua en la qual també s'usa *Lázó*. En polonès, la forma normal és *Lazarus*. Els jueus nord-europeus parlants de *yiddish* consideren *Lejzer* (pronunciat [láiz´], com a equivalent de Llàtzer, i també com a forma acurçada de *Eljezer*, és a dir, que *Lejser* tant pot representar un nom com l'altre.

7 ALCOVER, Antoni M. *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi des Recó*, edició definitiva, Edit. Moll, diverses reedicions, tom V, p. 93.

8 CAHIER, Ch., *Caracteristiques des saints dans l'art populaire*, Paris, 1867, t. I, p. 621.

Llàtzer com a llinatge es troba en castellà amb grafies molt desbaratades, a causa, segurament, d'escrivans que no coneixien el català, els quals, sense més referència que la forma oral, el posaven com millor els semblava: *Llácer, Lláçer, Llázer, Llátcer, Llátçer, Llátcher, Llátser, Llácher, Llache, Llatche, Llatxe*, i potser n'hi hagi encara alguna altra. El llinatge català *Llatje* podria provenir d'una d'aqueixes deformacions, però també és possible que representi el nom de l'*herba llatge* 'especie d'estepa negra', mot que no he sabut trobar al DCVB ni al diccionari de l'Institut, però que el cita Coromines com a usual al Maestrat, i que seria alteració d'*abellatge*, nom que donen a València a aqueixa mata perquè amb ella es fabricava tradicionalment el "capús" o "caraputxo", (capciró o capdamunt) dels bucs d'abelles.<sup>9</sup> En llengües eslaves es troben també diversos llinatges constituïts per patronímics de *Lazar*, pertanyents, normalment, a famílies jueves: *Lazaroff, Lazarow, Lazarovitch, Lazarowics, Lazarowitz*, i altres semblants.

Del nom *Llàtzer*, segurament a causa de les connotacions amb els dos personatges del Nou Testament esmentats, en sortí el mot *llatzeret*, nom dels establiments on antigament eren obligats els malalts, i els possibles infectats, a fer-hi quarantena o a residir-hi permanentment, però fou, en aquest cas, una derivació indirecta. Resulta que a Venècia, a principi del segle XV, convertiren l'illeta de Santa Maria di Nazaret en un lloc de confinament de romeus o altres viatgers suspectes d'estar infectats per alguna malaltia contagiosa, i allà els feien fer, amb tot allò que duïen amb ells, la quarantena. A causa de la recordança dels *Llatzers* bíblics, i que sembla que ja existia en italià una dita paral·lela a la nostra, *pare un San Lázaro*, o un *Làzzaro uscito di sepoltura*, a l'establiment venecià que en principi havia estat anomenat popularment *Nazareto* aviat li canviaren el nom per *lazareto*, i entre els segles XVI i XVII es propagà aquest nom a distintes llengües: *lazzaretto* (i posteriorment *lazzaretto* en italià; *Lazarett* en alemany; *lazarette* en francès; *lazareto* en castellà, *llatzeret* en català). A moltes ciutats portuàries del Mediterrani fou costum posar als establiments hospitalaris on es confinaven els leprosos el nom de *Nazaret*, per motius pietosos i en recordança del nom de la població on havia viscut Jesús durant quasi tota la seva vida, i per contaminació del nom de l'esmentat mesell de la paràbola, quasi sempre acabaren essent anomenats *llatzeret* o els seus equivalents en altres llengües, com en els exemples que he mostrat, i en alguns casos, possiblement el de la ciutat de Mallorca, es procedí a la inversa, és a dir, llocs que en principi foren anomenats *llatzeret*, els canviaren el nom per *Nazaret*.<sup>10</sup>

Un adjectiu derivat del nom personal, *llatzerat*, significa, segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, "afligit, ple de mals, desgraciat", o, també, "que pateix el mal de Sant Llàtzer". Un *llàtzer* és segons el mateix diccionari, "una persona en estat molt lamentable, plena de cops, de nafres, etc." o, hiperbòlicament, "una persona tota estripada, tacada", i encara "un infeliç un pobre home". En altres llengües, el nom personal, ha estat també usat per a designar una persona miserable, com és el cas del castellà i portuguès *lázaro*, de l'anglès *Lazar*, de l'alemany *Lazarus* i de l'italià *lazzaro*. A Nàpols diuen o deien *lazzarone* a qualsevol pobre de la classe més baixa, fos o no un miserable o captaire. La semblança de

<sup>9</sup> COROMINES, Joan, *Diccionari Etimològic i complementari de la Llengua Catalana*, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1985, tom V, p. 95 i tom I, p. 9, sota la veu ABELLA.

<sup>10</sup> COROMINES dins el *Diccionari Etimològic* citat, p. 95, fa notar que al mapa del Cardenal Despuig (s. XVIII) l'actual *Nazaret* hi figura com a *Lazareto*.

*llatzerat*, en forma, i en part en el significat, amb el castellà *lacerado*, ha fet creure a molts que un i altre provenen del nom de persona. En el cas nostre sí que sembla prou segur que ho és, però no en el cas de la forma castellana, que és més probable que sigui derivada del verb *lacerar*, provinent del verb llatí *lacerare*, que significa 'esgarrar, rompre, torturar, arruïnar', com també hi deu procedir el portuguès *lazerar*. La forma corresponent en català és *lacerar*, coincident amb la castellana, la qual tradueixen alguns per *llatzerar*, verb que no figura al diccionari normatiu.

En castellà antic aparegueren les formes *lazdrar* i *lazrar* amb el sentit de 'patir, sofrir, penar', i *lazdrado* o *lazrado* es deia a un que patia molt, o era considerat un pobre miserable. Hi hagué, ja en el segle XVI, una polèmica sobre si aqueixos mots provenen del verb llatí *lacerare*, o de *lázaro*, substantiu derivat del nom personal amb el sentit de 'leprós' o 'captaire', i sembla que encara no està ben aclarit, si bé Coromines creu que és més probable que provinguin de *lacerare*, com també el mot castellà *lacerio*.<sup>11</sup> Del llatí *lazarus* sortí en francès antic el mot *lazre*, que acabà transformat en *ladre*,<sup>12</sup> amb el qual es designava un leprós o un pobre indigent, mot encara usual, si bé molt rarament. Amb aqueixa forma es anomenat també el sant: *saint Ladre*. I un derivat de *Lázaro* exclusiu del castellà és *lazarillo* 'persona o animal que guia un cec', del nom del protagonista de la famosa novel·la picaresca del segle XVI *Vida de Lazarillo de Tormes*.

Els membres de la congregació de pares missioners fundada per sant Vicenç de Paül, que tenen casa a Palma des de l'any 1736, al carrer de la Missió, a Espanya solen ser anomenats pares paüls, i a altres llocs vicentins, però a la majoria de països del món són més coneguts per *lazaristes*, per haver estat fundada la congregació al priorat de sant Llätzer, de París, l'any 1625, la qual estava al carrer que avui en dia duu el nom *Saint-Lazare*, un dels més coneguts de París, on es troba l'entrada a una de les principals estacions de tren de la ciutat, la segona de França en tràfic de passatgers. També es diuen *lazaristes* els cavallers de l'Orde Hospitalària de Sant Llätzer, que en principi tenia com a principal missió assistir els leprosos.

Hi ha hagut personatges molt importants que han dut Llätzer o alguna de les formes equivalents en altres llengües, com a nom o cognom, entre els quals el Dr. Ludwik Łazarz Zamenhof (o Ludvik Lejser Samenhof, en yiddish), inventor de l'Esperanto, el filòleg espanyol Fernando Lázaro Carreter, el financer, mecenes i col·leccionista d'art, també espanyol, José Lázaro Galdiano, l'italià Lázaro Spallanzani, un dels més famosos biòlegs del segle XVIII, i entre els personatges de ficció, el *Lázaro de Tormes* ja anomenat i *Lazarus Long*, el més emblemàtic dels herois de Robert A. Heinlein (1907-1988), escriptor clau en l'Edat d'Or de la ciència-ficció.

11 COROMINES, Joan, *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana*, Editorial Gredos, Madrid, 1955-1957, volum III, p. 5-6.

12 Pàgina Web del *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales* > Portail lexicales > Etymologie, s.v. LADRE, subst. et adj.

# ELS MALNOMS D'ARTÀ. APORTACIONS PER AL SEU CONEIXEMENT

Andreu Ramis Puig-gròs

L'objectiu d'aquesta comunicació és aproximar-nos a la realitat dels malnoms a la vila d'Artà durant la primera meitat del segle XX. Ho feim però utilitzant únicament fonts escrites que agrupam en dos blocs: per una part, el cançoner popular, especialment ric a Artà, i el buidatge parcial de la revista *Llevant*.<sup>1</sup>

Tanmateix el que volem destacar aquí és la localització d'un conjunt de composicions etnopoètiques que usen els malnoms com a material lèxic de base, tot aportant una mostra de les quals hem pogut localitzar a Artà i, al mateix temps, presentant-ne una relació que s'ha recollit a altres localitats. S'ha de dir que els glosats que presentam tenen una procedència diversa: alguns són inèdits i la majoria han estat publicats a revistes locals o a reculls de cançonística més amplis. La nostra pretensió és presentar-los de forma conjunta i significar així la rellevància d'una manifestació de la literatura popular de tradició oral i la seva vinculació al fenomen de la malnominació. S'ha de dir que la fórmula de fer servir una relació més o menys àmplia de malnoms per confegir un glosat llarg no és, com ja veurem, un fenomen exclusiu d'Artà ni tampoc una font singular de mots dins el que coneixem com a cançons enumeratives. Per la nostra part, centram l'atenció en el vessant que tenen aquestes cançons i glosats com a font per a l'estudi dels malnoms i no entrem en l'anàlisi formal o estilística de les composicions.

En aquest sentit, el buidatge d'una part de la revista *Llevant* té un caràcter complementari. Hem fet un buidatge dels cinc primers anys de publicació (1916-1920).<sup>2</sup> S'han buidat 103 exemplars, [distribuïts de la següent manera: 1 de 1916; 24 corresponen a 1917; 33 a 1918; 24 a 1919 i 21 a 1920.], on es publiquen els malnoms, sobretot als apartats dedicats al moviment de la població, a les relacions de naixements, de matrimonis i de defuncions, així com en el llistat anual dels joves que entraven en quintes. Sistemàticament, aquests llistats, a més del nom i els llinatges, incorporen el malnom. Trobam malnoms d'Artà de forma

---

1 És evident que si es vol fer un estudi exhaustiu i diacrònic dels malnoms que abasti les distintes etapes de la història local s'hauria de recórrer a la documentació (cadastres, estims, talles, padrons, etc.) i fer un buidatge exhaustiu de les publicacions locals (revistes, arguments, etc.). Així mateix, cal fer una recollida de les fonts orals que permetria resoldre alguns dubtes fonètics i, sobretot, permetria conèixer l'estat actual de l'ús dels malnoms.

2 Durant aquest període hem constatat tres canvis a la capçalera de la publicació: *Llevant. Detzenari portaveu de l'Associació "Minerva". Defensor dels interessos morals i materials d'Artà i sa comarca* (1918); *Llevant. Quinzenari defensor dels interessos morals i materials d'Artà i sa comarca* (1919) i *Llevant. Quinzenari catòlic mallorquí* (Per Déu i per Mallorca) (1920).

aclaparadorament majoritària, però també alguns —pocs— malnoms de Menorca a algunes de les col·laboracions del metge i folklorista des Migjorn Gran, Francesc Camps (Francesc d'Albranca). Així mateix, atès l'abast comarcal de la revista, adesiara hi ha col·laboracions de Capdepera, de Son Servera i alguna de Sant Llorenç. Aquesta circumstància fa que hi hagi una petita col·lecció de malnoms gabellins.

Pel que fa al primer bloc, el dels glosats i altres manifestacions etnopoètiques, en primer lloc hem utilitzat un glosat enumeratiu, recollit el 1925 pel mestre *Sagrístà*, el folklorista Andreu Ferrer i Ginard (Artà, 1887- Palma, 1975). Es tracta d'un glosat d'autor desconegut, recollit de Bartomeu *Romero* d'Artà, que conté un total de 285 malnoms. Aquest glosat singular va ésser inicialment publicat el 1926 a la revista *Llevant*<sup>3</sup> i posteriorment (1966) fou objecte d'estudi per part del filòleg Barthelémy Flexas que en publicà el resultat a la revista *Annales* de la universitat d'Aix en Provence.<sup>4</sup> Es tracta, aquest, d'un article poc conegut a Mallorca, tot i que Andreu Ferrer en va fer una ressenya llarga a la revista *Bellpuig* on publicà, novament, el glosat precitat.<sup>5</sup>

Nosaltres reproduïm de manera fidel l'edició apareguda el 1926 a la revista *Llevant*, fins i tot pel que fa a l'accentuació gràfica, i, per tant, sense prendre en consideració la normativització de l'any 1913 (ANNEX I). Ens trobam amb una composició conformada per 24 gloses (una introductòria + 23) de quatre mots heptasil·làbics amb rima consonant que respon al següent esquema: *abba, cddc, effe, ghhg, ijji, kllk, mnnm, hhho, pqqp, lrrl, esse...* amb l'excepció de la glosa número 8 que, com veim, respon a l'esquema *hhho*. L'adequació a la mètrica es resol amb l'ús d'algunes llicències com és ara la sinèresi (23, 26, 32, 35, 47, 49, 60, 62, 74 i 75) i una sinalefa (40). Trobam, així mateix, alguns encadenaments o al·literacions (*Salem, Salero, Salat; Nas de bota, Nonga, Niu*) i mots agrupats en camps semàntics (*Sólle, Deià, Llubí; Diamant, Creu veia, Daurat*).

Pel que fa als dialectalismes fonètics, hi constatarem exemples de iodització (*Fuya, Vey, Vermey, Trabay, Cuatre-uys, Payes...*) encara que no la manté sempre (*Vella*); alguns casos de la *-r* final muda en mots aguts (*Inferné, Rafelé, Pentinadó, Clapé, Farré, Ranxé, Butlé...*); diftongació (*Daumau*); caiguda de la dental (*Cendra*), etc.

En segon lloc, hem fet servir un altre glosat d'autor i data desconeguts<sup>6</sup> que ens ha facilitat el bon amic Mateu Llodrà Sansaloni *Massot*, que el va recollir durant la dècada de 1970. És un glosat conformat per 28 cançons o gloses de quatre mots que oscil·len entre les set i les vuit síl·labes, amb un cas de sis (38) i un cas de cinc (83) i que conté un total de 328 malnoms (ANNEX II).

3 *Llevant. Desenari Catòlic Mallorquí*. Artà, 20 de juny de 1926. Any X, núm. 359, pàg. 3.

4 FLEXAS, BARTHELÉMY (1966) "Surnoms à Artà (Majorque)" a *Annales de la Faculté de Lettres d'Aix*. Tom XLI, pàg. 171-189. Aix en Provence. En aquesta edició el glosat es transcriu sense separacions entre gloses —excepció feta de la primera—, tot i que l'autor explicita que la composició està conformada per "vingt-trois quatrains octosyllabiques [sic]".

5 FERRER, ANDREU (1967) "Surnoms a Artà (Majorque)" a *Bellpuig*. Juny, juliol i agost de 1967. Pàg. 8. Citat igualment per Joan MIRALLES i MONSERRAT (2003) *Estudis d'onomàstica*. Palma: Universitat de les Illes Balears; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 21). Pàg. 86.

6 De fet, al text del recull incorpora la següent nota: *És una còpia literal del text que figura en una fotocòpia amb paper tractat que vaig fer a la dècada de 1970. No s'ha fet cap tipus de correcció. "L'original" era una còpia en paper carbó mecanografiada que circulava pels calaixos dels escriptors d'aleshores de l'Ajuntament d'Artà. A mi la me va donar en Joan Lliteras Sard "de sa Canova". "L'original" esmentat no duia data.*

L'autor fa servir la rima consonant amb el següent esquema: *abba, cddc, beeb, fggf, bhbb, ciic, jaaj, ikki, hllh, bmbb...*, tot fent ús abundant de la sinalefa (1, 2, 4, 5, 7, 11, 12, 13, 14, 28, 29, 34, 44, *passim*) provocada per la incorporació de la conjunció abans de l'últim malnom de cada mot. Així mateix fa servir la sinèresi en alguns casos (8, 16, 23). Pel que fa a l'ús de dialectalismes fonètics, s'han d'esmentar alguns casos de neutralització de la *o* àtona en *u* (*Butigueta, Cuní, Cosí, Viulí, Nufriu, Tunió, Churigué...*); ús de la iodització (*Beya, Creuveya, Fuye, Vey, Vermey, Trebay, Respay...*); pèrdua de la dental (*Senrra*); -r muda final als mots aguts (*Balagué, Vergé, Moné, Raté, Basté, Capellé, Jutgé, Ranché, Carboné...*), etc. Així mateix, fa ús d'algunes al·literacions (*Butigueta i Balaguer; Covas, Claret y Carrió; Salem, Salero y Salat*).

La tercera font és un altre glosat de Joan López Llull (Artà, 1906),<sup>7</sup> publicat a la revista *Artà*,<sup>8</sup> i que ens el facilità el secretari del patronat de la Fundació Museu d'Artà, l'amic Jaume Cabrer. Igualment és conformat per 38 cançons o gloses (4 d'introducció + 31 + 3 d'epíleg) de quatre mots heptasil·làbics (només tres hexasil·làbics: 22, 53 i 150) que contenen, així mateix, 346 malnoms (ANNEX III). A diferència dels dos glosats anteriors, s'usa una rima consonant creuada, força regular, que només es trenca a les cançons 4 i 26 (i amb una falsa rima als mots 1 i 3). L'esquema de la rima és el següent: *abab, cdcd, efef, ghgh, ijij, kklk, mnmn, opop, qrqr, stst...* Entre les llicències mètriques que l'autor fa servir, s'ha de ressenyar l'elisió, especialment a la introducció i l'epíleg (2, 4, 8, 11, 14, 15, 141, 142, 145 i 152). La sinalefa també hi és present (5, 7, 11, 144, 146, 149 i 152), així com la sinèresi (4, 54 i 74). Fa ús, igualment, d'algunes al·literacions (Bunyola, Borró, Barqueta; Lloveta, Seu, Llovetí; Punt, Porro, Príncés; Mengo, Menut; Figuerota, Figuereta; Cantes, Cano, Comes; Bernadí, Butlo, Butlé; Polet, Poletí) i agrupacions semàntiques (Lissa, Sart, Moll; Toro, Bou, Bové).

La fonètica dialectal hi és representada amb la iodització (*Beia, Fuia, Rai, Respai, Vei, Paies, Creuveia, Papaió, Consei...*), la neutralització de la *o* en *u* (*Cuní, Pulit, Xurigué, Butigueta, Mulinet, Viulí, Cunfit...*), la -r muda final de mot agut (*Sunyé, Jutgé, Garrigué, Cabré, Xurigué, Vergé, Saumé, Pelleté, Moné, Clapé, Bové, Fidavé, Porqué...*), la pèrdua de la dental (*Senra*).

A aquests tres exemples excepcionals de cançons enumeratives hi podríem afegir encara una altra cançó més curta titulada "Estadans del carrer de Vilanova", recollida per Antoni Gili i Ferrer, *Comuna* (1997: IV, 124-125) on es recullen vint malnoms d'altres tantes persones o cases d'aquest carrer d'Artà. Així mateix, el capellà *Comuna* havia publicat un altre fragment de cançó enumerativa de vuit mots que coincideix amb l'inici del glosat recollit el 1925 pel folklorista Andreu Ferrer Ginart i, en els dos primers mots, amb una de les gloses

7 Joan López Llull, impressor artanenc, va començar la seva activitat professional com a encarregat de la impremta "Minerva" d'Andreu Ferrer. Fou impressor i col·laborador habitual de la revista *Llevant* de línia ideològica catòlica, conservadora i regionalista. Així mateix fou militant socialista a principi dels anys trenta. L'any 1931 es traslladà a Palma on muntà la seva pròpia impremta. Tot i que no era conegut a Artà com a glosador, va compondre tres arguments (1927, 1928 i 1931), un dels quals fou prohibit per les autoritats militars locals (vegeu VIVES RIERA, ANTONI (2000-2002) *Modernització i pervivència de la vida rural com a subjecte històric durant el segle XX: les festes de Sant Antoni i el cant de l'argument a la vila d'Artà*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Tesi de doctorat i GILI FERRER, ANTONI (1997) *Sant Antoni Abat, festa popular d'Artà*. Palma: Documenta Balear. Pàg. 133 i notes núm. 12 i 13).

8 (1988) "Els malnoms del nostre poble" a *Artà*, Any IV, núm. 34, pàg. 16-17. [Segona època, desembre de 1988].

de la cançó aportada per Mateu Llodrà (vegeu GILI, 1996: III, 100). Sense abandonar el món de la cançó popular com a font de la malnominació hauríem de fer referència encara a una cançó enumerativa que recull els malnoms del carrer del Figueral, segons informació de Joan Escanelles Llinars, que podria ser la que va publicar el pare Rafel Ginard Bauçà (1983: IV, 227-228) i que comença així:

*Surt mestre Andreu,  
amb ses senaïtes  
Surt en Corb  
va-mos-t'aquí  
Surt En Jaumí  
dau-li sa mà.  
Surt s'escolà  
amb un piulo.  
Surt en Melindro  
menjant cocarroï.  
Surt N'Eloi  
menjant bistec.  
Surt En Juan Quec  
fent-li la bona...*

I, fins i tot, la cançó narrativa “Les festes de Sant Roc”, on apareixen un bon floret d'artanencs amb el seu malnom (GINARD BAUÇÀ, 1983: IV, 126-129). Finalment, hem de prendre en consideració les dites cançons de malnoms que Antoni Gili recollí i publicà a la seva aportació al cançoner popular de Mallorca (1996: III, 96-101) que fan referència explícita a *ses Dores, sa Garrida, Fuia, Montseriu, Caramina, Roba-cols, Banaula, Rabassona, Campins, Ranxer, Caneta, Canai, Rotget, Dalet, Neiot, Tit, Camunyes, Fena, Paies puater, Cortana, Panxa-llarga, Regalat, Niu, Julianet, Ferrera, Moner, Pintat, Doret, Corb, Vinyet, Xoroy, Banyà, Carboner, Rebosta, Virell, Solaies, Moragues, Moliners, Mesquides, Barraquetes, Blanquers, Guitza, Pistola, na Venys, Rossa, Seu, Garreta, Mola, Ruc, Roegó, Murta, Puigderrós, Bril, Juliana, Regalim, Valent, Set-centes, Papa, Llabrés, Escolana, Coronella, Rata titerera, Murtera, Murtó, Vermei i Mulinet*. Tot plegat, 85 malnoms.

Com ja hem advertit, la tradició etnopoètica d'utilitzar els malnoms com a recurs temàtic per a confegir cançons o glosats de caràcter enumeratiu no és un fenomen exclusiu d'Artà i, de fet, se n'han recollit a diverses localitats. Aquest és el cas de Sant Joan, on s'ha publicat un glosat de mossèn Joan Gaià Nigorra <<Cambuix>> datat el 1932.<sup>9</sup> A Llorito hem replegat també un glosat curt d'autor anònim que reuneix els malnoms més significatius de

---

<sup>9</sup> Inserir en el treball “Descripció geogràfica de la demarcació de la parroquia de San Juan, premiat al Certamen científico-literario del Seminario Conciliar de San Pedro, núm. XXXIV, manuscrit inèdit de l'any 1933. Publicat a CANUTO; ESTELRICH; FONT; MORATINOS; SASTRE (1996) *Els malnoms de Sant Joan. Segles XIV-XX*. Mallorca: Col·lectiu Teranyines (Monografies santjoaneres; 5). Pàg. 138-139.



la contrada de Llorac;<sup>10</sup> a Alcúdia, el glosador Miquel Ferrer Marroig (1922) ha publicat el glosat “Els malnoms de poble”;<sup>11</sup> a Vilafranca de Bonany, Joan Nicolau i Gayà <<Torretes>> (1929) el 1982 publicà un extens glosat a la revista *Santa Bàrbara*, ara recollit en una monografia sobre cinc glosadors de Vilafranca<sup>12</sup> i a Bunyola es coneix un altre glosat datat el 1972.<sup>13</sup> Encara s’haurien de tenir presents algunes cançons enumeratives i satíriques recollides per Rafel Ginard Bauçà, de la qual en són un bon exemple “La placeta de l’escola”, recollida a Santanyí o “Des que a Espanya vaig venir”, arreglada a Montuïri (1983: IV, 226-227 i 285-287).

## LA CLASSIFICACIÓ DELS MALNOMS

Una forma útil i d’alguna manera interessant per aproximar-nos al món dels malnoms és a través de la seva classificació semàntica, a través del seu significat. Apareixen malnoms que tenen l’origen en el propi nom o llinatge dels portadors o dels seus familiars; malnoms que s’inspiren o que s’originen en els llocs de residència, procedència, d’habitatge; malnoms que sorgeixen de l’ocupació laboral, de la situació social, etc. i, especialment, malnoms que tenen a veure amb alguna de les característiques físiques, psíquiques o caracterològiques del seu portador.

### 1. ANTROPÒNIMS. NOMS DE PERSONA

En primer lloc tenim els malnoms que tenen l’origen en el nom (primer nom, nom de pila, nom de fonts, etc.) i en els llinatges. En el primer grup tenim un repertori ben representatiu de l’onomàstica tradicional —freqüent al llarg dels segles XVII al XIX— i que, també ho hem de dir, ha canviat substancialment al llarg de la segona meitat del segle XX: *Batista, Benet, Bernadí, Bieu* [<Biel], *Blai i Blaia, Calet, Caló, Catoi, Cina, Cinta i Cinto, Colau Butigueta, Colavet, Coloma, Dalet* [<Nadalet], *Dores, Doret, Eloi i Eloia, Felip i Felipa, Guidet, Guifré, Jalet* [<Angelet], *Jan i Jana, Jaumí i Jaumina, Jesús, Joan d’Era, Juanillos, Julianet i Julianeta, Jusepet i Jusepeta, Leu i Leva, Lluc i Lluca, Lluisset i Lluviset, Mangol, Manuel i Manuela, Melsion, Metxo i Metxa, Montserrat, Nadal, Nadalet de sa Capelleria, Nofre Roig, Nufri, Nufriu, Pau i Pava, Pep de sa Torre, Pep-pepes, Pereandreu, Pere-mestre, Pasquet (Pesquet), Pol, Polet i Poletí, Pons, Ponset, Tasà i Senet, Tòfola, Saurina, Tuniet i Tunió, Xarubí, Xerafi, Xim, Xina i Xino, Xinet i Xineta*. Hauríem de veure, encara,

10 Vegeu RAMIS PUIG-GROS, ANDREU (1997) *Malnoms a Llorito. Segles XIV-XX. Àlies. Estratègies de nominació comunitària*. Binissalem: Di7 (L’espigó; 1). Pàg. 12.

11 Vegeu (2003) *Glossadors d’Alcúdia. Miquel Campins, Miquel Ferrer, Dora Riutort, Antoni Viver Albertí, Mateu Viver Ventayol*. Pollença: El Gall (Els Fiders; 5). Pàg. 83-85.

12 ANDREU I BUSQUETS; DOLS I SALAS (1990) *Del vent i del paper. Cinc glossadors de Vilafranca*. Palma: Obra Cultural Balear. Delegació de Vilafranca. Pàg. 95-98.

13 Aquest glosat de Ramon Esterelles Aleña (Bunyola, 1918-1972), recollit per Joan Parets Serra, ens ha estat facilitat per Bàrbara Suau que l’estudia juntament amb Jaume Mateu Verdera des *Castellet*, gràcies als bons oficis de Miquel Pasqual Garcies.

si *Caliu* prové del carbó encès o de *Queliu* (<Miqueliu) i si *Quan* és un adaptació fonètica del castellà *Juan* (com *Cardín de Jardín*).

El grup dels llinatges usats com a malnoms encara és més nombrós: *Balaguer, Barrios, Bassa, Bover, Bisbal, Blanes, Brunet, Busqué, Cabanelles, Cabré, Calafat, Caldentei, Campins, Camunyes, Canals, Canet, Cano, Cànoves, Capellà, Cardell, Carrilla i Carrillo, Carrió, Casanova, Castell, Claret, Coca, Coll, Colom, Colon, Comelles, Comes, Coves, Dameto, Danús, Daumau i Daumava, Duran i Durana, Femenies, Ferreguda, Ferrer, Ferriol, Figuerola, Floret, Fluriana, Font, Galbis, Gamundí i Gomandí* [possible deformació de Gamundí], *Garau, Garriga, Gil, Gili, Grua, Gurrias, Gener, Jordana, Llabrés, Llinàs, Llull i Llulla, López, Marín, Massanet, Massot i Massota, Mates, Mengol, Mesquida, Moja* [Mòger?], *Moll, Moner, Moragues, Morei i Moreia, Morell, Morro, Nebot, Negre, Oleo, Orell, Palou i Palova, Perxana, Picó, Piris i Pirris, Pont, Pou, Pujol i Pujolí, Real, Rebassa, Ribot, Roca, Rodríguez, Roig, Romero, Ros, Rossellona, Salem, Salom, Sans, Sansó, Santacirga, Sanxo, Sard, Serra, Simonet, Sunyer, Terrassa, Terrassona i Terresseta, Torres, Valero i Valera, Valleco, Veny i Venys, Verger i Vergera, Vives.*

## 2. TOPÒNIMS. LLOCS D'ORIGEN I RESIDÈNCIA

En segon lloc, els topònims o noms de lloc, indrets on ha estat vinculat un personatge o una família, per origen o per residència, han esdevingut igualment una de les fonts més abundoses de la malnominació. Artà no n'és una excepció i d'alguna manera una part significativa del territori el veureu reflectit en aquesta relació.

El més simple és designar l'individu amb el topònim nu del seu lloc d'origen, sigui una illa, una localitat o un poble: *Benaula* [Pinar de Benaula a Caldes de Malavella (Girona) i la Riera de Benaula que desguassa al Ter a través de l'Onyar (Gironès)]; *Bunyola i Buñola, Consei, Deyà, Justaní, Menorca, Puigderrós, Randa, Santacirga, Sineu i Sineva, Sòller*. Fins i tot, llocs llunyans i exòtics com és ara *Nonga* [Congo] o *Pensacola* [Florida].

Una altra fórmula que també té relació amb els noms de lloc és fer servir el que en deim gentilicis o indicadors de procedència locals o llunyans: *Biscaí, Colonié i Coloniera, Ervisenc, Estelriqué* [de s'Estelrica], *Felanitxer, Gabellí, Infernera, Inquera, Llovetí* [per Llosetí?], *Mahonés, Poblé, Rafalé, Santanyinera, Sauvatge i Sauvategina* [de Selva], *Serve-rina, Sollerica*, etc.

El més freqüent és però, com he dit, recórrer a l'espai immediat, generalment a partir de noms de casa o de possessions: *es Pujol, Faro, Maganet* [de Son Maganet], *Monseriu, Pujamunt, Sa Canova, Son Antic, Son Duc, Verger Badeia, Bidigos, Calobra, Caminal, Carbona, Colomer, Comuna, Cremat, Creu Veya, d'Aubarca, de Sa Granja, de cal tinent Quec, de cala Moltó, de can Andreu Ranxer, de can Canals, de can Cardaix* [Son Cardaix], *de can Castellet, de can Font, de can Martí, de can Murta, de can Pisca, de can Toni Tit, de can Trenta (Trenta), de Carrossa, de cas Tinent Poll, de la Calobra o Calobra, de la Font Calenta, de Morell, de Pula, de s'Alqueria Vella, de s'Ametlerá, de s'Auma, de s'Aumeta, (Sauma), de s'Hort de Carrossa, de s'hort des Bril, de sa Baduye (Badeia), de sa Bagura (de sa Bugura), de sa Cabaneta, de sa Caseta, de sa Colònia; de sa Coma Ceguera, de sa*

*Coma Seguera, de sa Coma Seguera [Coma Seguera], Comes, Devesa; de sa Diligència i de Son Diligència; de sa Duvaya, Sa Duaya, Duvaia o Duai; de sa Font, Jordana, de sa Marineta, de sa Mesquida o Sa Mesquida, Santacirga, de sa Tafona, de sa Talaya, de sa Torra, de sa Torre, de ses Eres, de ses Pastores, de ses Terres o Terres, de Son Aixut, de Son Ametlé, de Son Ametler, de son Cabrer, de Son Caminal (Caminal), de Son Caperrot (Caperrot), de Son Colom, de Son Fanch, de Son Figuera, de Son Fortè, de Son Fuya o Fuia, de Son Galianeta, de Son Garrover, de Son Pentinat, de Son Porc, de son Pou, Pula, de Son Punyal, de Son Reviscolat, de Son Ribot, de Son Sureda, de son Terrassa, de Sos Llulls, de Sos Manxos, de Xiclati, dels Cabanells o des Cabanells, dels Olors, des Convent, des Figueral, des Forn, des Forn d'En Beca, des Molí, des molí d'En Leu, des Molí d'En Morey, des Pujols, des Rafal o Rafal, des Rafalet, des Recó, etc.*

És de destacar la formació de grups o famílies de malnoms a partir d'un topònim: *de sa Duaia, sa Duaia, Duvaia i Duai; de Son Fuia, Fuia, Fuia d'en Pulit, Fuia des Quatre Cantons.*

Una qüestió interessant dins el conjunt de malnoms que tenen l'origen en els topònims immediats és el fet que bona part d'aquests indrets o llocs han pres, alhora, la seva denominació de malnoms o llinatges. Es tracta, si fa no fa, d'un cercle tancat dins el procés d'assignació de noms, tant de persona com de lloc. Tot seguit, enumeram alguns d'aquests malnoms que tenen l'origen en un nom de lloc que, al mateix temps, es va configurar a partir d'un malnom personal o llinatge: Baleu > Son Baleu; Canals > Son Canals; Cardaix > Son Cardaix, Can Cardaix; Catiu > Son Catiu d'En Sales, Son Catiu des Ranxer; Clapé > es Clapé(r); Coll > Son Coll; Corp > Son Corp; Cremat > Son Cremat; Daurat > Son Daurat; Figuera/ Figuereta > Son Figuera; Fuia > Son Fuia; Garrova > Son Garrover; Guidet > Son Guidet; Jordana > Sa Jordana; Llulla > Sos Llulls; Maganet > Son Maganet; Manxo > Sos Manxos; Mesquida > Son Mesquida; Monjo > Sos Monjos; Morey > Son Morey Nou i Son Morey Vey; Not > Son Not; Pujamunt > Son Pujamunt; Pujulina > Son Pujulí; Punyal > Son Punyal; Pussa > Son Pussa; Regalat > Son Regalat; Salat > s'Hort d'En Salat; Sopa > Son Assopa; Tarrassona > Son Terrassa.

Vet aquí com el que hem vist fins aquí són malnoms que se sustenten en el principi de **filiació** (noms, llinatges o procedència). D'ara en endavant, els que segueixen, en general, es generen a partir del principi de **singularització**. A partir de la selecció d'un element o característica que fa singular (en ocasions, únic) un individu, hom persegueix reforçar la seva identitat. Una identificació que, ho hem de recordar, en ocasions és volguda i, en altres, imposada.

### 3. CARACTERÍSTIQUES FÍSiques I INTEL·LECTUALS

Aquí hi caben els malnoms que tenen el seu origen en les característiques físiques i psicològiques, morals, actitudinals, el comportament, les singularitats de caràcter, etc. En aquest tipus de noms apareixen característiques com la presumpció, la vanitat, la coqueteria, la grosseria, l'avarícia, etc. En molts casos és fàcil o habitual decantar-se cap als camins indirectes de la metàfora, de la *mettàfara* o de la ironia per indicar els defectes dels portadors.

Observem alguns exemples derivats de les característiques físiques: *Barbassa, Blanca, Blancos, Cama, Cama-curta, Cap, Caparrot, Capblanc, Costella, Cremat, Descals, Enravanat, Falaguera, Fica* [masc. de fic?], *Jana* [vermella de cara], *Jutgera, Mamella, Mengo, Menut, Morro, Nas de bota, Negre, Nofre-roig, Paida, Païno* [masc. de païna, lleu-gera]; *Panxallarga, Pelada i Pelat, Pentinat, Petit i Petita, Petxo, Peu, Peus amples, Prim, Recuit, Rebassa i Rabassó, Redó i Redona, Revell, Revull, Roig, Ros i Rossa, Rotja, Rotget, Vermei i Vermeia, Vei, Xoroi...*

Les característiques psicològiques són igualment nombroses. El caràcter, els trets psicològics, morals, actitudinals i el comportament constitueixen un dels altres camps semàntics o de significats més fruiters. Encara que no sempre es pugui constatar de forma precisa, la constel·lació de la vanitat és un dels camps on es generen més malnoms. Els pressumptuosos, els presumits, els estufats, els saberuts, poden quedar retratats a la perfecció amb un simple mot.

Observau com darrere de cada un dels malnoms que segueixen hi podem trobar un retrat o perfil psicològic més o menys precís: *Belitre, Beroi, Blai i Blaia, Bo i Bona, Botchet, Butzeta, Claret, Clarito, Closca, Deurat i Daurada, Franca, Galaní, Ganància, Garameu, Garreta, Garrit, Guixó, Just, Maganet* [Bergant, polissardo, belitre], *Mal, Malet, Moc, Nineu, Nou, Novell i Novella, Nyeco i Nyeca, Pàndula* [Pàndola: que té les orelles pàndoles. Beneïtot, lent de comprensió]; *Pensacosa* [adaptació de Pensacola?], *Perxana* [peresós, mal-feiner (Artà)], *Piconeta, Pindango, Pintat i Pintada, Preciosa, Pulit, Punit, Punyit, Puríssim i Puríssima, Regalat i Regalada, Reviscolat, Rumbante, Salat, Sansó, Sec, Sol i Sola, Sua, Tirós, Tora i Toro, Tort, Trebai, Ueva, Valent i Valenta, Viva, Xapata i Xapato* [de *xaparro* o *xapàs*, mal fet, desproporcionat], *Xareta* [persona que porta noves d'una casa a l'altra; *xafarder?*]; *Xarubí, Xerec, Xereca.*

#### 4. ELS OFICIS I LES OCUPACIONS. LA SITUACIÓ SOCIAL

Un altre descriptor molt important és aquell que pren com a punt de referència els oficis i les ocupacions, així com la situació social. Dins la realitat immediata, les ocupacions manuals o intel·lectuals esdevenien una bona font per abeurar l'imaginari i batejar un individu. Així mateix, les institucions i organitzacions socio-familiars són un bon referent. Vegem, a tall d'exemple, i considerant que ens hem de situar en un entorn amb un gran pes de la religiositat popular, com l'estructura de l'església queda ben representada a l'elenc de la malnominació artanenca: *Bisbe, Canonge (Canonja), Capellà, Cristo i Crista, Escolà, Frare, Fraret, Monget, Mongí, Monja, Monjo, Papa, Rector, Sagristà i Sagristana,...* Altre tant succeeix amb l'alta aristocràcia (*Rei, Prínces, Comte*); els càrrecs públics, la milícia i els cossos de seguretat de l'estat: *Batle, Batlet, Capità i Capitana (capitana del sen Metxo), Carabinero, Civila, Coronell i Coronella, Mestre, Retgidora, de cal Tinent Quec o Tinent Quec, de cas Tinent Poll, Sergent i Sergenta, etc.*

Encara que no tant nombroses, també hi són representades les professions liberals: *Metge Tafona, Notari, Potecari Pujamunt, Salurdià i Salurdiana, etc.*

Els oficis tradicionals relacionats amb la prestació de serveis: Butler (Butlé i Burlé), Corredor (Corredó), Correo, de sa Diligència, Escrivà, Faro, Pentinador, Segretària, Talaier (Talaier), Tet, Virell i Virella; les situacions i els tractaments socials (Catiu, Mossa, Mosson, Mossona) o els denominadors de vincles familiars (Cusí, Genre, Nebot, Tia nova) també hi són representats. Comentari a part mereix un ofici que en el seu moment fou innovador i que a hores d'ara ha passat a ser una relíquia preturística: *Graciosé* o *de ses Gracioses*.

Potser però, uns dels més nombrosos en una vila pagesa eren els oficis artesans o els relacionats amb el camp. Al mateix temps aquests malnoms han esdevingut una mostra ben significativa del que era el món laboral anterior a la primera meitat del segle XX. Són, al mateix temps, una font informativa que evidencia una realitat ocupacional ben diversa, a hores d'ara traspasada. Són també llocs on es desenvolupa un ofici (*Faro, Butigueta, Cafè, Casino, Molí, Tafona*). Entre els oficis inventariats podem relacionar els següents: *Baster, Blanquers, Boter, Bover (Bové), Busquer (Busqué), Cabré, Cafè i Cafena, Calafat i Calafato, Capeller (Capellé), Capellera; Carbenera, Carboner, Carbonera, Carreter (Carreté) i Carretera, Cedacer, Colomer, Costureu, des Ferré Grua, Ferré Carbó, Ferrer Gil, Ferrera, Fideuer (Fidavé), des Forn d'En Beca, Forné, Fornera, Forné Sua, Fornera Reya, Esparté, Estamera, Fustera, Fusteret, Garrigué, Gordiana, Hortolà, Hortolana, Llauner, Manyà, Marinera i Mariné, Massetes, Meler, Metlé (qui va d'ametles?), des Molí, des Molí d'en Leu, des Molí d'en Morey, Mola, Moleta, Moliner, Pastor, Patró i Patrona, Patronet, Pelleter (Pelleté), Pescador i Pescadora, Pifoler (Pifolé), Piler, Porquer (Porqué), Ranxer i Ranxera, Ranxeret, Rater (Raté i Ratera), Sabater de na Saurina, Sastre, Salero i Salera, Seller i Sellera (Sellé); Telabarda, Telabart (Falabart ?), Taulader o Teulader, etc.*

## 5. LES METÀFORES COM A FONT DE MALNOMINACIÓ

Un cinquè grup és el de les metàfores o figures simbòliques que donen lloc a malnoms que probablement en el seu origen feien referència molt precisa al caràcter o a l'aspecte del seu portador. Curiosament, aquesta és una font ben rica de malnoms perquè el nom d'un simple objecte, d'una planta o d'un animal poden "retratar" de forma precisa una forma de ser, un tret del caràcter o simplement una característica física.

Un fet que indica d'alguna manera l'associació més o menys automàtica entre el nom d'un objecte, un fenomen, un organisme viu o una expressió és que un nombre considerable d'aquests malnoms metafòrics es repeteixen a distintes localitats. Un exemple és *Boira* que, a més d'Artà, el localitzam a Llorito, Felanitx, es Capdellà, Campos, Valldemossa, etc.; així mateix, *Bossa*, es repeteix a Sant Joan, Llorito, Felanitx i Campos; *Caragol* a es Capdellà, Consell, Sineu, etc.

Dins aquest bloc podem diferenciar almenys tres o quatre subapartats: objectes, animals, plantes, onomatopeies...

**Objectes o fenòmens de la natura:**

*Asdoro i Asdora, Baleu, Banc i Banca, Banyà, Barca, Barqueta, Barcho* [masc. de barxa: espècie de senalla d'esparg o de palmes, amb tapadora, on els treballadors del camp duen el menjar o les eines; Val. Barxol, barxolet i barxoliu]; *Barraca, Barraquetes, Barret, Bassa, Birombo, Boira, Bolletí, Bolló i Bollona* [Barbarisme]; *Bossa, Borró, Butlo* [masc. de butla]; *Cafè i Cafena, Canyereta* [avalot de crits, especialment de barall (Val. Castelló) *Jaleo*]; *Canai, Caramina, Cartutxo, Cenra, Cerol, Civera, Claper, Closca, Coca* [llinatge?]; *Comuna* [lloc?]; *Confit, Conta, Corona, Cortana, Cota, Diamant, Diari, Espiga, Estaca, Falabart, Faro, Fena, Fenta, Filmorat, Flota, Fum, Funda, Garbell, Garreta, Garrota, Gatota, Llampà* [fem. de llamp?]; *Llepassa, Maeta, Maia, Marès i Maressa, Marina, Marineta, Mariotlo, Massera, Masset, Melindra i Melindro, Mitjanit, Mola, Moleta, Paies, Pambolia i Pamboli, Panyetlo, Pastera, Perdigó, Petaca, Piconeta, Pinzell, Pipeta, Pistola, Piulo, Plata, Punt i Punta, Puntal, Punyal i Punyala, Quatre atxes, Quatre ulls, Quatre tasses, Rabassó, Rai, Rebosta, Recó, Regalim, Remei, Respai, Roca* [llinatge?], *Roegó, Rotlet i Rol-leta, Roscó, Serena, Serení, Sitges, Siurell, Sivelleta, Sopa, Tafona, Talaia, Taula, Tayet, Teringa, Torreta, Trebai, Tronc, Trossos, Vela, Xaloc.*

**Animals:**

Bei i Beia, *Bou i Bova* [masc. de bou o planta aquàtica?]; *Canet* [animal o llinatge?]; *Caragol i Caragola, Colom i Coloma* (de Son Colom), *Coloma-rotja, Corb i Corpa, Cuní, Gallina, Gallineta, Juia* (Juya) [antic. Jueva; ocell de l'espècie *Vanellus cristatus*; fig. Persona aturada, pusil·làmine, ànima freda]; *Llissa, Moixeta, Mosca, Mostel, Niu i Niva; Papayona i Papayó, Peix, Poll i Polla, De Son Porc (Son Porc); Pussa, Pusseta, Rata i Rata titerera; Ruc, Taulader, Toro i Tora, Tord, Xurigué...*

**Plantes o associacions vegetals:**

*Ametlerà i Ametlerana* (de s'Ametlerà, de Son Ametler, *Metler, Metlerà*), *Ceba, Cirera, Fava, Figuera* (de Son Figuera), *Figuereta, Figuerola, Figuerota* (des Figueral), *Higuereta, Flor, Floret, Fuia* (de Son Fuya, Fuia d'En Pulit, Fuia des Quatre Cantons); *Garriga, De Son Garrover, Garrova, Gatova* [planta lleguminosa coneguda també com a argelaga. Loc. *Esser viu com una espurna de gatova*]; *Guixó* (?); *Murta* (de can Murta), *Murtera, Murtó i Murtona; Pi, Pinet, Pleta, Porro, Porret* (Porret de Na Catoia), *Rosa, Roser, Sengunyol, Singunyol, Singunyiola* [Sanguinyol: arbust de la família de les còrnies, *Cornus sanguinea* o millor, Singunyol –sininyol- *lolium*, herba que es cria entre el blat, al qual fa molt de mal]; *Taronja, Verger i Vergera* [llinatge?] i *Xexa i Xeix* [possible masc. de xeixa?]. Associacions vegetals o cultius (*Ametlerà, Figueral, Garriga, Devesa, Pleta, Verger, Vinyet*).

## Onomatopeies, expressions i jocs de paraules:

*Bebessó; Bieu* [Biel ?]; *Canai* i *Canaia* [de canalla? o de carall?]; *Fena* [feina?]; *Gaire, Demés, Guindando, Guitza* i *Quitza*; *Moma* [home amb vestit de dona blanc a dansa del Corpus de València; ninot o drap que es posa damunt la garbera; grandesa, cosa feta espléndidament]; *Monona* [dim. de mona?]; *Trenta, Setcentas*; *Nyec* i *Nyeca* [grinyol o gemec de ca]; *Pansacosa* [pensa cosa? de *Pansacola?*]; *Petxo* [Cast. *pecho?*, masc. de *petxa*, peita, impost sobre els béns seents]; *Piulo* [piulet, crit de pollet o d'ocell petit o *quec*, tartamut]; *Quatraixes* [estufat?]; *Quec* i *Queca* [onomatopeia del tartamudeig]; *Sissa* [de Sis?]; *Sullana, Tit, Tiu, Ueva* [Uè, al-lot d'uè], *Xivill...*

## 6. ELS OPACS

Dins aquesta classificació semàntica, de significats, també hi ha un grup de malnoms dels quals no n'hem tret trellat. De moment, no en coneixem el seu significat i els considerem opacs: *Barrió* i *Barriona*, *Báuca*, *Cataiol* (Catayol i Catayola); *Catoya*;<sup>14</sup> *Janeca*; *Mondoï* (Mondoy i Mondoya);<sup>15</sup> *Nonga*;<sup>16</sup> *Parireta, Petris, Tital, Titany, Virris*.

## ELS ASPECTES FORMALS I LINGÜÍSTICS

En conjunt, aquests noms, més enllà de la seva raresa (des de la perspectiva actual), resulten curiosos i alhora interessants per la manipulació a la qual han estat sotmesos. Especialment a partir de la construcció d'hipocorístics o construccions afectives que s'obtenen o s'obtenien mitjançant l'ús de diminutius i sobretot dels escursaments del nom mitjançant l'ús de l'afèresi o de l'apòcope. Un altre fenomen interessant dels malnoms en general i d'aquells que sorgeixen dels noms de pila és la variació de gènere amb les peculiars fórmules per construir masculins o femenins.

14 El fet de trobar el malnom Catoi/a i variants a diversos indrets i amb una dispersió cronològica àmplia ens fa pensar en un hipocorístic de Caterina (Catalinoia > Catalinoi > Catoi) de manera semblant a Margoi i Françaï. Hem localitzat el malnom *Catoi* a Campos, Felanitx, Pollença (s. XVI), Santanyí, Sóller i Valldemossa; *Catoix* a Sant Joan.

15 Segons ALCOVER i MOLL, *Mondois* i el topònim *Els Mondois*, fa referència a un llogaret del districte municipal de Rupit (Guilleries).

16 Mot existent amb distints significats a diverses llengües africanes (ikizu, lozi, ruguru, swahili, tonga) i noms de localitats a Congo, Moçambic, Zàmbia i Nova Guinea.

## Els canvis de gènere

*Blai i Blaia; Cinta i Cinto; Eloi i Eloia; Felip i Felipa; Jan i Jana; Jaumí i Jaumina; Julianet i Julianeta; Jusepet i Jusepeta; Leu i Leva; Lluc i Llucà; Metxo i Metxa; Pau i Pava; Xina i Xina; Xinet i Xinet; Carrilla i Carrillo; Daumau i Daumava; Duran i Durana; Llull i Llulla; Morei i Moreia; Palou i Palova; Valero i Valera; Vergé i Vergera.*

## L'afèresi

Aquesta fórmula consisteix en la supressió d'una lletra o síl·laba al començament d'un mot. És una solució molt productiva de la qual en tenim una mala fi d'exemples: Calet < Quelet < Miquelet < Miquel; Caló < Queló < Miqueló < Miquel; Cinto < Jacint(o) < Jacint; Colau < Nicolau; Leu < Miqueleu < Miquel; Mengol < Armengol; Metxo < Jaumetxo < Jaume, Nofre, Nufri, Nufriu < Onofre; Tasà < Baltasar; Sanet < Baltasanet < Baltasar; Tuniat < Antoniet < Antoni; Tunió (<Antonió); Xim (<Joaxim); Xina (<Francina), etc.

## L'apòcope

Aquesta altra fórmula d'escursament consisteix en la supressió o caiguda d'una o més síl·labes o lletres a la fi d'un mot i no és tan freqüent: (A)palòni(a).

## La síncope

Hi ha també síncope o caigudes consistents en l'elisió d'un o més sons medials: Jan (<Joan), Batista (<Baptista).

## Palatalització

De la fricativa alveolar sorda (c, s): Xina (<Cina <Francina), Xivill (<Civil).

## Les derivacions. Diminutius i augmentatius

És en aquest àmbit de derivació on es dona una major riquesa generativa. Hem documentat diverses terminacions per a la creació de diminutius. Hom se serveix fonamentalment de l'afèresi o de diminutius per a la construcció d'hipocòrístics o formes acariciadores i familiars que es donen al nom propi d'una persona. Segueixen uns exemples: Cinta i Cinto (<Jacinta i Jacinto); Colau (<Nicolau); Jalet (<Àngel), Jan i Jana (<Joan i Joana) Jaumí i Jaumina (<Jaume); Juanillos (<Juan); Julianet i Julianeta (<Julià i Juliana); Jusepet i Jusepeta (<Josep), Leu i Leva (<Miqueleu<Miquel); Lluisset i Lluviset (<Lluís); Nadalet



de sa Capelleria (<Nadal); Mangol i Mengol (<Armengol); Metxo (<Jaumetxo); Nofre Roig (<Onofre); Pep de sa Torre (<Josep); Polet i Poletí (<Pol); Tasà i Tesà (<Baltasar); Tuniet i Tunió (<Antoni); Xim (<Joaquim); Xina i Xino (<Cina <Francina).

## Els arcaïsmes

Els malnoms són també un jaciment de registres fòssils. Com a malnoms es conserven tot un seguit de mots que s'usen de manera automàtica sense conèixer-ne, de fet, el seu significat semàntic. En general es tracta de mots que en el moment que s'adoptaren com a malnom devien ésser d'ús corrent. Vet aquí alguns exemples: *Baleu*: la carta que duu el nombre 10 de cada coll (cast. *sota*); *Beroi*: curt d'enteniment; *Butler* (Burlé): qui reparteix butlles; *Corredor*: persona encarregada d'anar per la ciutat o la vila i fer els pregonos, portar avisos, etc.; *Estamera*: fabricant d'estam; *Jana*: dona molt vermella de cara; *Melindro*: pastís // Demostració afectuosa de delicadesa; *Mosson*: tractament equivalent a mossèn (principalment en els segles XVII i XVIII). // senyor de la classe mitjana que vol sostenir aparença de senyor o de ric sense tenir béns. // fàmul del seminari o d'altre col·legi, on presta els seus serveis a canvi de la manutenció; *Pàndula* [Pàndola: que té les orelles pàndoles. Beneïtot, lent de comprensió]; *Pífoler*: sonador de pífol //fig. Home informal, mancat de valor moral; *Ranxer*: ranxo: porció de bosc o garriga que un carboner o palmer compra o té assignat per tallar-hi llenya, arrabassar palmes, etc.; *Salurdiana* / Selordià: cirurgia; *Talabart*: cinyell on va penjada l'espasa; talabarder: qui fa talabards i altres objectes de couro; *Virell*: bidell, etc.

## La contaminació. Barbarismes:

Per contra, els malnoms també són objecte de contaminació lingüística. Per aquesta raó, trobam, així mateix, tot un seguit de barbarismes: Casino, Graciosé, Correo, Bollona [fem. de Bollo?], Rumbante, Cano, Carabinero, Carrillo, Clarito, Birombo, Marín, Patxeco, Juanillos, Quan, Higuereta i sobre tot l'ús del sufix -o: Cint(o), Crist(o), Far(o), Guitz(o), Saler(o), etc.

## BIBLIOGRAFIA

- CANUTO; ESTELRICH; FONT; MORATINOS; SASTRE (1996) *Els malnoms de Sant Joan. Segles XIV-XX*. Mallorca: Col·lectiu Teranyines (Monografies santjoaneres; 5). Pàg. 138-139.
- FERRER GINARD, ANDREU (1967) "Surnoms a Artà (Majorque)" a *Bellpuig* (juny, juliol i agost de 1967). Artà.

- FLEXAS, BARTHELÉMY (1966) “Surnoms à Arta (Majorque)” a *Annales de la Faculté de Lettres d'Aix*. Tom XLI, pàg. 171-189. Aix en Provence
- GILI FERRER, ANTONI (1996) *Aportació al Cançoner Popular de Mallorca*. Tom III. Palma: El Tall. (El calaix del Tall; 17)
- GILI FERRER, ANTONI (1997) *Aportació al Cançoner Popular de Mallorca*. Tom IV. Palma: El Tall. (El calaix del Tall; 18)
- GILI FERRER, ANTONI (1997b) *Sant Antoni Abat, festa popular d'Artà*. Palma: Documenta Balear. (Menjavents; 17)
- GINARD BAUÇÀ, RAFEL (1983) *Cançoner popular de Mallorca. Volum quart*. Mallorca: Editorial Moll.
- POL MARCÚS, ANTONI (2001) *Antroponímia de Binissalem*. Binissalem: Ajuntament de Binissalem.
- RAMIS PUIG-GROS, ANDREU (1997) *Malnoms a Llorito. Segles XIV-XX. Àlies. Estratègies de nominació comunitària*. Binissalem: Di7 (L'espigó; 1).
- VIVES RIERA, ANTONI (2000-2002) *Modernització i pervivència de la vida rural com a subjecte històric durant el segle XX: les festes de Sant Antoni i el cant de l'argument a la vila d'Artà*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Tesi de doctorat.

## ANNEX I

<p>1. Còpia que d'un paperot 2. Vaig trobá per vinentesa 3. No molt lluny de sa Devesa 4. Dins sa panxa d'un granot</p>	<p>37. Xepato, Bisbe, Cabrera, 38. Jordana, Comuna, Fava, 39. Lina, Metxa, Murta, Pava, 40. Retgidora, Coca, Inquera.</p>
<p>5. Salem, Salero, Salat. 6. Papa, Fuya, Coronell, 7. Pilé, Banaula, Virell, 8. Rey, Talaya, Regalat.</p>	<p>41. Estaca, Patró, Ranxè, 42. Nayot, Valent, Pujamunt, 43. Pere-mestre, Dubriu, Punt, 44. Rectorret, Cremat, Butlé.</p>
<p>9. Pere-Andreu, Corp, Inferné 10. Bal-let, Cuatre-Atxes, Catiu, 11. Nas de bota, Nonga, Niu, 12. Ros-taronja, Rafelé.</p>	<p>45. Valléco, Tort, Jusepet, 46. S'Auma, Floreta, Pintada, 47. Diamant, Creu-veya, Daurada, 48. Mondoy, Gener, Sart, Rotjet.</p>
<p>13. Ferreros, Moch, Sech, Serol, 14. Peixa, Mosca, Maganeta, 15. Tomassa, Llissa, Mongeta, 16. Pilla-mosques, Puig, Mangol.</p>	<p>49. Pamboli, Cantes, Violí, 50. Baruana, Cama, Tianova, 51. Rafelinga, Blanca, Bova, 52. Llinás, Descals, Pentalfí.</p>
<p>17. Cóves, Pándula, Barraca, 18. Funtilla, Laga, Guixó. 19. Confit, Recuit, Vey, Murtó, 20. Peus-amplés, Frare, Petaca.</p>	<p>53. Floca, Batista, Escrivá, 54. Funda, Canals, Garameu, 55. Sopa, Terres, Costureu, 56. Manxo, Cota, Sacristá.</p>
<p>21. Moleta, Redona, Flota. 22. Peu, Pusseta, Felaguera, 23. Fluriana, Paina, Talahera, 24. Janeca, Lluca, Massota.</p>	<p>57. Saurina, Reya, Fustera. 58. Mal, Pentinadó, Garreta, 59. Mesquida, Rata, Mongeta, 60. Durana, Buhuca, Estamera.</p>
<p>25. Pifolera, Polla, Grua, 26. Sivelleta, Fló, Preciosa, 27. Xina, Marrueca, Tirosa, 28. Sargent, Enravanat, Sua.</p>	<p>61. Venxo, Monjo, Menut, Clapé, 62. Barca, Gordiana, Trabay, 63. Trenta, Cuatre-uys, Cuyta, Blay, 64. Dameto, Guitza, Ferré.</p>
<p>29. Cartutxa, Llulla, Masseta, 30. Turrisque, Tronc, Figuereta, 31. Randa, Taulada, Xineta, 32. Salurdiá, Tomó, Porret.</p>	<p>65. Melindro, Metxa, Tafona, 66. Bidigos, Plata, Camunyes, 67. Mariotlo, Cenra, Falunyes, 68. Pansacola, Tarrassona.</p>
<p>33. Nufrió, Romero, Manyá, 34. Pentinat, Ciurell, Vermey, 35. Julianet, Vella, Morey, 36. Comelles, Not, Capitá,</p>	<p>69. Fusteret, Cardaix, Pinzell, 70. Colomera, Cinta, Rossa, 71. Pujulina, Sissa, Bossa. 72. Teringa, Boira, Garbell.</p>

XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

73. Guíndando, Toro, Xerech,	85. Marin, Patxeco, Boté,
74. Diari, Caragol, Jeugé,	86. Feina, Canay, Singunyol,
75. Gurries, Guidet, Cedacé	87. Novell, Punyal, Taulé, Sol,
76. Carrillo, Regalim, Quec.	88. Payes, Banyà, Estelriqué.
77. Moner, Birombo, Punit,	89. Baléu, Gatova, Daumau,
78. Bastera, Taula, Catoy,	90. Galani, Poyo, Bolló,
79. Poletina, Nyeca, Eloy,	91. Rum, Xeix, Mosson, Pescadó,
80. S'asoro, Rollet, Garrit.	92. Garrova, Seriga, Mau.
81. Panyetlo, Café, Malet,	93. Petxot, Puríssim, Dalet,
82. Telabart, Sineva, Compta,	94. Today, Pussa, Jesús, Moll,
83. Sólle, Deyá, Llubí, Ponta,	95. Petris, Crista, Martis, Coll,
84. Melé, Filmorat, Claret.	96. Tot-Deua, Galbis, Calet.
	97. <i>És copia—Nos deixá l'original la viuda de Mestre Tomeu Romero.</i>

## ANNEX II

1. Serol, Garreta y Patró	37. Comune, Vives y Jutgé
2. Butiguete y Balagué	38. Moson, Garau y Mancho
3. Cuatreuis, Randa y Vergé	39. Catayol, Galbis y Sancho
4. Salurdiá y Tunió	40. Maeta, Ravull y Ranché
5. Gananci, Mungí y Guidet,	41. Mome, Nufriu y Gallineta
6. Cantes, Terrasa y Toro	42. Danús, Marineta y Coll
7. Serra, Llull, Roca y Sasdoro	43. Durán, Pere-Andreu y Moll
8. Vela, Sol y Julianet	44. Sard, Tianova y Garreta
9. Purisim, Gil y Moné	45. Tafona, Marín y Rotchet
10. Sollerich, Fum y Juanillo	46. Base, Sineu y Cabaneta
11. Barrió, Sua y Funtillo	47. Sise, Garrida y Moleta
12. Ervisench, Feine y Raté	48. Senrra, Corona y Benet
13. Bugure, Metcho y Pastera	49. Butlo, Bidigos y Matlé
14. Recuit, Sallé y Custureu	50. Frare, Poblé y Rectoret
15. Estame, Lluch y Baleu	51. Corp, Regalim y Jusepet
16. Janeca, Trasos y Cuera	52. Tirós, Moló y Garrigué
17. Guindando, Buuch y Basté	53. Coca, Mengo y Ferriol
18. Caparrot, Chau y Galaní	54. Vermey, Singuñol y Trebay
19. Beya, Jesús y Pantalí	55. Mondoy, Pistola y Respay
20. Masetas, Poll y Capellé	56. Escrivà, Siurell y Mayo
21. Pugemunt, Barca y Floret	57. Leu, Sopa, Chesc y Rabesó
22. Calobra, Bou y Filmorat	58. Jordi, Nongue y Felip
23. Salem, Lluiset y Cremat	59. Cuatrehaches y Mitchanit
24. Pujol, Jordana y Batlet	60. Blancos, Terrasa y Bolló
25. Calafato, Caló y Mengol	61. Creuveya, Cristo i Tomavó
26. Cama, Fave y Roscó	62. Remonico y Sivelleta
27. Covas, Claret y Carrió	63. Chapato, Faro y Mocheta
28. Fusté, Suñé y Caragol	64. Batista, Peu y Guixó.
29. Salem, Salero y Salat	65. Sirera, Puig y Churigué
30. Papa, Fuye y Coronell	66. Gatova, Porro y Pelat
31. Benaula, Piris y Virell	67. Serena, Pastó y Deurat
32. Murta, Mosca y Regalat	68. Confit, Xeret y Carboné
33. Pansecola, Veny y Jaumí	69. Cap, Feluñas y Maganet
34. Terras, Manut y Escolá	70. Mola, Nineu y Rafalí
35. Ñeco, Canet y Mañá	71. Café, Beno y Gamundí
36. Caminal, Blay y Viulí	72. Marés, Niu, Redó y Pinet

XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

73. Chineta, Buñola y Picó	93. Rabesó, Paino y Garbell
74. Hortolá, Pau y Serverí	94. Torreta, Grau y Petaca,
75. Sebe, Palou y Martí	95. Romero, Carbona y Estaca
76. Butlé, Vaqué y Perdigó	96. Busqué, Pañetlo y Orell
77. Manuel, Titay y Pintat	97. Colom, Canals, Vey y Boté
78. Borró, Not, Caló y Lloveta	98. Carrillo, Rey y Cuní
79. Clarito, Tit, Pleta y Pusete	99. Mostel, Clapé y Cusí
80. Pex, Sinto y Reviscolat	100. Cartucho, Seu, Vela y Talayé
81. Cap-blanch, Ferré y Corredó	101. Figuerete y Retgidó
82. Rodríguez, Troch, Ray y Sostal	102. Canay, Devesa y Pulit
83. Mestre, Tord y Mal	103. Bose, Tarresó y Garrit
84. Rata, Camuñes y Murtó	104. Puñal, Monjo y Papayó
85. Llauné, Barcho y Colavet	105. Melsión, Roig y Mulinet
86. Casino y Felanitché	106. Canova, Bó y Sacristá
87. Nadal, Payes y Sadesé	107. Xoroy, Bose y Deyá
88. Pijulí, Punta y Monjet	108. Catoy, Pinsell y Periret
89. Malindro, Quech y Capitá	109. Pamboli, Jan y Pifolé
90. Monseriu, China y Costella	110. Vermey, Massot y Masset,
91. Calletes, Baña y Mamella	111. Figuerete, Ros y Porret
92. Saurine, Bisba y Tasá	112. Baroy, Boire y Mariné

### ANNEX III

1. Companyero de fatigues	37. Butlé, Corp, Colom, Just, Mola,
2. si vens qualque dia a Artà	38. Banaula, Lluc, Mariné,
3. encare que molt t'enriquis	39. Monseriu, Menut, Pistola,
4. t'hauràs de posà a estudià.	40. Pera-Andreu, Petit, Metlé,
5. Igual que si en prou fortuna	41. Enrevenat, Tit, Petaca,
6. te trobassis algun dia	42. Batle, Canai, Pelleté,
7. a una ciutat de sa lluna	43. Batlesa, Roca, Barraca,
8. on ningú et coneixeria.	44. Polet, Nebot, Colomé,
9. Igualment pes nostro poble	45. Claret, Garrigué, Llovetà,
10. hauras de tenir present	46. Gananci, Rotja, Ciurell,
11. que aquí acostuma la gent	47. Rumbante, Cuní, Pusseta,
12. tenir un sobre nom noble.	48. Melindro, Messet, Revell,
13. Per això t'escric aquí	49. Calobra, Tafona, Bossa,
14. de cada un sa contrasenya.	50. Cantes, Cano, Comes, Nou,
15. Estudia que no espenya.	51. Pep-pepes, Xeix, Sitjes, Mossa,
16. Ala idò, comença així.	52. Tirós, Pujamunt, Palou,
17. Bunyola, Borró, Barqueta,	53. Cristo, Camunyes, Mal,
18. Llissa, Sart, Moll, Poletí,	54. Real, Garriga, Caminal,
19. Cabanelles, Figuereta,	55. Estelriqué, Tet, Creuveia,
20. Llovetà, Seu, Llovetí.	56. Carreté, Canals, Bisbal,
21. Punt, Porro, Príncés, Valero,	57. Boté, Badeia, Moleta,
22. Rei, Coronell, Beroi,	58. Barrios, Coloma, Rosé,
23. Cafè, Fornera, Salero,	59. Cap-blanc, Sinto, Butigueta,
24. Virell, Quatre-atxes, Xoroi.	60. Sirera, Canoves, Sunyé,
25. Beia, Aloi, Boira, Mayeta,	61. Manyà, Pindango, Estemera,
26. Fraret, Fava, Sans, Clapé,	62. Garaméu, Mossón, Remei,
27. Mengo, Menut, Bei, Garreta,	63. Escolà, Tort, Carretera,
28. Grua, Galbis, Gil, Sellé,	64. Rotxet, Cartuxo, Consei,
29. Marin, Custureva, Murta,	65. Cataiol, Terres, Carrillo,
30. Papa, Sigunyol, Mongí,	66. Carboné, Conte, Pelat,
31. Morei, Blanes, Cama-curta,	67. Polet, Poletí, Funtillo,
32. Faro, Fena, Xeraí,	68. Quanilles, Moja, Daurat,
33. Bisbe, Fuia, Biscail, Naya,	69. Petaca, Cama, Janeca,
34. Jan, Poblé, Massetes, Pont,	70. Ferriol, Mostel, Pulit,
35. Pula, Ros, Roca, Duvaia,	71. Perdigó, Poll, Forn d'en Beca,
36. Mangol, Mosca, Guixó, Font,	72. Papaió, Negre, Punyit,

73. Nonga, Quan, Pamboli, Manxo,	113. Sastre, Pau, De sa Caseta,
74. Massetes, Garrigué, Orell,	114. Tomàs, Trossos, Pi, Calet,
75. Campins, Morro, Jutjé, Sanxo,	115. Xina, Rectorat, Butzeta,
76. Pulit, Mossón, Tit, Morell,	116. Titai, Solleric, Barret,
77. Cano, Coves, Pau, Moleta,	117. Gatova, Monserrat, Monja,
78. Simonet, Sargent, Moló,	118. Pindango, Sunyé, Barrió,
79. Cremat, Senet, Butigueta,	119. Regalat, Seba, Canonja,
80. Cardell, Mostel, Rai, Bolló,	120. Santasirga, Carrió,
81. Pentalí, Senra, Rebassa,	121. Terrassó, Sua, Murtera,
82. Pindango, Not, Calafat,	122. Guitzo, Serení, Cunfit,
83. Solleric, Piris, Barbassa,	123. Castell, Xoroi, Peix, Salera,
84. Cabré, Pou, Cuní, Pinat,	124. Mondoí, Pelleté, Garrit,
85. Tesà, Roig, Titai, Canet,	125. Puríssima, Gil, Fullana,
86. Caperrot, Rotlet, Canals,	126. Moné, Fuia, Blai, Clapé,
87. Pons, Moragues, Jusepet,	127. Toro, Bou, Bové, Cortana,
88. Cruia, Cama, Peu, Descals,	128. Bernadí, Butlo, Butlé,
89. Venys, Caliu, Capallé, Maia,	129. Caló, Metxo, Grua, Trenta,
90. Caldentei, Sineu, Busqué,	130. Reviscolat, Fidavé,
91. Comuna, Monjo, Duvaia,	131. Estaca, Panyetlo, Fenta,
92. Pulit, Respai, Xurigué,	132. Caragol, Galbis, Porqué,
93. Mates, Vives, Pol, Jordana,	133. Devesa, Melsión, Bassa,
94. Peix, Oleo, Gamundí,	134. Romero, Porro, Malet,
95. Batista, Vei, Matlerana,	135. Capellà, Demés, Llepassa,
96. Manuela, Xarubí,	136. Gallineta, Lluisset,
97. Mulinet, Paies, Gurries,	137. Clarito, Nadal, Espiga,
98. Patró, Punyal, Quec, Pinet,	138. Filmorat, Roig, Capellé,
99. Mariotlo, Femenies,	139. Coloma-rotja, Garriga,
100. Pansecola, Moll, Ponset,	140. Nofre-roig, Prim, Pifolé.
101. Rebasso, Recuit, Corona,	141. Un altra n'hi ha an es poble
102. Sacristà, Coll, Calafat,	142. que de tant pobre que es nat
103. Ranxé, S'As d'oro, Tafona,	143. cap malnom rústic ni noble
104. Vergé, Ratera, Pintat,	144. es seu poble li ha donat.
105. Massot, Sauma, Xim, Moleta,	145. Pero ell mateix el se fa
106. Recó, Xerec, Seu, Cusí,	146. i si el voleu distingí
107. Figuerota, Figuereta,	147. P'en Juan López d'Artà
108. Son-porc, Rectorat, Jaumí,	148. el coneixen per aquí.
109. Salurdià, Quint, Garrova,	149. I si heu voleu més revull
110. Viulí, Serra, Revell,	150. més envitrecollat
111. Terres, Seba, Casanova,	151. digau-li Juan López Lull
112. Xinet, Tunió, Xiurell,	152. i es nom estarà acabat.



# NOMS I LLINATGES DELS ANIVERSARIS DE LA SEU (1400 – 1409)

**Maria del Camí Dols Martorell**

Sota el títol abans esmentat presentam un recull dels noms i llinatges que apareixen en els volums de la secció documental *Aniversaris* de l'Arxiu Capitular de la Seu.

Els anomenats Aniversaris són oficis religiosos destinats a commemorar, després de l'òbit de la persona que els encomana, l'aniversari del naixement, l'onomàstica o el dia de la seva pròpia mort. S'inclouen dins els llegats testamentaris.

La persona en qüestió atorgava, davant el notari, testament estipulant com a acta d'últimes voluntats, una sèrie de llegats, part dels quals es destinarien a commemorar l'aniversari, consistent, normalment, en oferir una missa cada any, coincidint amb el mateix dia del seu finament. Altres llegats servirien pels *Beneficis*, que s'entenien com la celebració de tres o quatre misses setmanals per pregar per l'ànima del difunt. Una altra part dels llegats podia ser reservat per a les deixes d'almoines a l'Església de Mallorca, en el nostre cas, a la Seu. Un exemple d'això seria destinar un nombre concret de quarteres d'oli o de blat, o també aviram.

Cal fer constar que en els testaments no tan sols constaven els llegats, sinó que també hi eren estipulats càrregues sobre els béns immobles del difunt, les quals eren pagades a les institucions o persones cada any.

Exposada i aclarida la idea de *l'aniversari*, podem passar a la classificació de 398 aniversaris comptabilitzats en els volums consultats, xifra que inclou tant els noms masculins amb els llinatges, com els sobrenoms i els noms femenins.

Els noms **masculins** que se'ns han aparegut en els Aniversaris són noms que fan esment a sants de l'Antic i Nou Testament. La seva forma més comuna de presentar-se és: *Nom + llinatge + ofici*, i si està casat, ens apareix el nom de la seva esposa: *Pere Serra parayre e la dona Caterina la sua muller*.<sup>1</sup>

Així, els noms masculins més freqüents en aquests volums són:

- **Francesch:** *Francesch de Galiana, Francesch Morro, Francesch Bru.*
- **Guillem:** *Guiem Lobet, Guiem Ferrer, Guiem Mir.*
- **Johan/ Joan:** *Johan Amer, Johan Riera, Johan Vicens.*

---

1 ACM: *Aniversaris*, 21, fol 33

- **Miquel:** *Miquel Puig, Miquel Brunet.*
- **Pere:** *Pere Artiges, Pere Alomar, Pere Bover.*

Referint-nos als llinatges, hem fet la classificació seguint l'esquema utilitzat per Francesc de Borja Moll en la seva obra onomàstica "Els Llinatges Catalans". Per aquest motiu, ens queden reflectits els llinatges<sup>2</sup> segons fan referència a:

1. **Animals**, com per exemple *Bous, Gualines*.
2. **Aspectes agrícoles:** *Tries o Sitges*.
3. **Aspectes geogràfics:** *Font*, lloc d'on brolla aigua. També, *Serra*.
4. **Objectes**, com *Tina*, entès com a recipient de fusta amb dogues que serveix per tenir vi. També, es presenta com a tall d'exemple el llinatge *Branqua*, variant orotogràfica de *Branca*, part del tronc d'un arbre.
5. **Plantes**, com pugui ser *Friguola*, variant de *Frígola*. Tenim també *Mates*, plural de *Mata*, arbust.
6. **Qualitats morals**, com *Alegre o Dolset*.
7. **Topònims**, com *França*, variant gràfica de França, país dels francs. És una nació situada al nord de la Península Ibèrica, a l'oest d'Itàlia. O per exemple, *Valls*, que és la forma plural de Vall. Ciutat situada a Tarragona i també funciona com a llinatge a Catalunya, País Valencià i Illes Balears.
8. **Sants**, en aquest cas tenim, *Andreu o Domènech*.
9. **Qualitats físiques**, com per exemple, *Bru*, del nom propi *Brunus*, de color fosc. Llinatge existent a l'antiga Corona d'Aragó. Trobam, alhora, *Nagrell*, variant gràfica de *Negrell*, significat de color negrenc.
10. **Construccions**, com *Castell o Torrella*.
11. **Càrrecs o Oficis:** *Batla*, variant ortogràfica de *Batlle*, oficial encarregat d'administrar justícia en una vila en nom del rei o senyor feudal. Actualment, és el president de l'Ajuntament que du el règim d'un municipi. Un altre càrrec, en aquest cas eclesial, és el de *Mayol*, encarregat de mantenir l'ordre dins del temple. En darrer lloc tenim, per exemple, l'ofici de *Palmer*, el que treballa amb palmes.
12. **Circumstàncies de naixement:** *Bonanat*, funciona com a nom propi d'home i com a llinatge. *Fiol*, variant gràfica de *Fillol*, persona considerada en relació als seus padrins, especialment de baptisme. Llinatge existent a Catalunya, País Valencià i les Illes Balears.
13. **Llocs d'origen**, aquests llinatges els trobam, a vegades, introduïts per la preposició "de" i a continuació el topònim: de *Montfort*, de *Galiana*. O bé, ens indiquen la nacionalitat, com pugui ser *Xarquès*<sup>3</sup>, procedent d'Europa Oriental.
14. **Origen no català**, normalment quasi tots els que se'ns presenten tenen el seu si en el món jueu, aquests són: *Bennàsser, Salom, Massot, Omar, etc.*

2 Aquests llinatges que es presenten són a tall d'exemple i elegits a l'atzar d'entre molts d'altres.

3 Val a dir que a partir dels segles XIV i XV arriben molts d'esclaus d'aquesta part d'Europa a Ciutat de Mallorca, fonamentalment, a través del comerç. D'aquí, que en puguem trobar exemples en els documents.

Feta aquesta classificació, cal fer un incís sobre els **sobrenoms**, tots ells masculins, que ens apareixen en els Aniversaris. Es presenten amb la següent forma: preposició “en” + *el sobrenom*, el qual destaca un ofici, una característica física o moral de la persona.

Així doncs tenim: *en Capdergila, en Col, en Falconer, en Moraguetes, en Vaca, en Pantiner, en Buylaigua, en Salzet*, entre molts d’altres, que posteriorment es mostraran a la taula final del treball.

Si parlem de noms i llinatges dels Aniversaris de la Seu, s’ha de tenir present que no només eren homes que els encarregaven, sinó que hi trobam alhora presència femenina.

Les seves formes són: *determinant (la) + dona + nom*:

- la dona Mateua
- la dona Sibila

Els noms **femenins**, a l’igual dels masculins, fan referència al santoral (*Anna, Maria o Francesquina*). Val a dir que el nom més utilitzat entre les dones de la nostra sèrie documental és el de *Caterina*, nom de la santa martiritzada a Alexandria al segle IV. Però també el nom de Caterina és la denominació que s’ha donat a la roda dentada que segons la tradició fou l’instrument del martiri de la dita santa.

Poques vegades, aquests noms van acompanyats d’un llinatge (com són els casos masculins). Però si hi apareix, normalment, és el cognom del marit en la seva forma feminitzada. Per exemple: *la dona Maria Rotlana*.

Així que, i com a conclusió, podem dir que el nostre treball intenta ser una mostra de noms i llinatges usats en l’època medieval, més concretament, entre 1400 i 1406. En aquest sentit, s’ha anat observant que hi ha noms, tant femenins com masculins, i llinatges que actualment encara es mantenen en vigència dins la nostra societat.

## BIBLIOGRAFIA

- ALBAIGÈS I OLIVART, J.M. (1995): *Diccionari dels noms de noi*, Col. El Cangur n° 187, Ed. Edicions 62, Barcelona.
- (1996): *Diccionari dels noms de noia*, Col. El Cangur, 186, Ed. Edicions 62, 2a edició, Barcelona.
- (1997): *Diccionari de noms de persona i llur significat*, Ed. Edicions 62, 10ena edició, Barcelona.
- (2004): *El gran llibre dels noms. El significat de tots els noms de noi i noia, la data onomàstica, el seu origen*, Ed. Edicions 62, Barcelona.
- ALBERICH, J. et alii (1994): *Diccionari llatí – català de noms propis*, Ed. Columna, Barcelona.

ARXIU CAPITULAR DE MALLORCA: *ANIVERSARIS 20, 21, 22, 23, 24, 25*

BORJA MOLL, F. (1982): *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*, Col. Els treballs i els dies, 23, Ed. Moll, Mallorca.

MIRALLES MONSERRAT, J. I LLULL MARTÍ, A. (1989): *Catàleg de noms propis de persona*, Col. Les Tres Llances, 1, Ed. UIB, Palma.

MOREU REY, E. (1981): *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*, Col. Llengua Viva, 4, Ed. Millà, Barcelona.

PLANAS FERRER, R. (2003): *Els malnoms dels xuetes de Mallorca*, Col. Refaubetx, 16, Ed. Lleonard Muntaner, Palma.

SARGATAL PELLICER, R. (1997): *Diccionari dels Sants*, Col. El Cangur, 199, Ed. Edicions 62, 2a edició, Barcelona.

VVAA (1991): *Santoral Català*, Ed. La Formiga d'Or, Barcelona.

## **APÈNDIX**

### **1. Noms masculins més usuals:**

- Andreu
- Antoni
- Arnau
- Bartomeu
- Benet
- Berenguer
- Bernat
- Blai
- Esteve
- Gabriel
- Gillem
- Guerau
- Jaume
- Joan
- Jordi
- Llorenç
- Lluís
- Macià
- Martí
- Miquel
- Nicolau
- Pere
- Ramon
- Rohan
- Vicens

### **2. Noms femenins més freqüents:**

- Anna
- Caterina
- Francesquina
- Maria

Ara passarem a fer una classificació de tots els llinatges<sup>4</sup> que han aparegut en els volums que hem consultat, segons facin referència a:

1. Animals: *Bou i Gualines*.

2. Objectes: *Branqua i Tina*.

3. Plantes: *Burguera, Busquet, Canyet, Friguola, Garriga, Mates, ses Oliveres, Palma, Parere, Genestar, Roses<sup>5</sup> i Solivelles*.

4. Topònims: *Amer, Bolaix, Caralt, Corela, França, Jarona, Jordà, Perpinyà, Palma, Roma, Roses, Rosselló, Sagarra, Sallent, Salt, Servera, Siurana, Soldevila, Tarragona, Tarrades, Torà, Valls i Vila*.

5. Qualitats morals: *Alegre, Amat, Bonafè, Canta, Cocou, Dolset i Sants*.

6. Aspectes geogràfics: *Fonts/Font, Lobera, Muntella, Puigdorfila, Puig, Tayad, Ribas/Ribes, Riera, Salas/Sala, Seplana, Serra, Solanas, Soler, Tarrades i Valls*.

7. Aspectes agrícoles: *Tries i Sicges*.

8. Noms de sants: *Andreu, Domènech, Domingo, Joan, Julià, Macià, Martí, Mateu, Pasqual, Perona, Petro, Pons, Sadurní, Simó, Tomàs, Vicens i Vidal*.

9. Qualitats físiques: *Bru, Brunet, Carbonell, Cosset, Moragues, Morató, Morro, Negre, Nagrell, Nagrer, Rossell, Roig i Vey*.

10. Construccions: *Caselles, Casesnoves, Castell, Castelar, Colomar, Colomer, Coni-lleres, Cortall, Far, Pont, Satorra, Setcases, Torrella i Trull*.

11. Oficis i càrrecs: *Ballaster, Batla, Bover, Capellà, Duch, Ferrer, Fuster, Mayol, Marsèr, Monga, Munar, Obrador, Padró, Pallisser, Palmer, Sacristà i Sonador*.

12. Circumstàncies de naixement: *Bassó, Bonanat, Fiol, Gener, Juny, March, Nabot i Nadal*.

13. Llocs d'origen: *Desbrull, des Cos, Desgalls, Desgrau, Despi, Despou, Janover, de Ledó, de Montfort, de Pax, de Vic, Sart, Tartra, Xarquès i Cerdà*.

14. Origen no català: *Bennàsser, Brondo, Buades, Descaus, Martí, Massot, Omar*,

---

4 S'escriuran mantenint la seva forma original. Tal com es presenten en els documents.

5 Hi ha llinatges que poden tenir varies classificacions.

*Salom, Albertí, Alomar, Aymarich, Bauló, Bramona, Ferran, Guerau, Gual, Mir, Miró, Ramis, Rotlan, Saguí, Sala i Sunyer.*

### **3. Sobrenoms**

- en Buylaigua
- en Buti
- en Capdergila
- en Carreras
- en Cosset
- en Flor
- en Guabelo
- en Moraguetes
- en Palmer
- en Pantiner
- en Puygmalver
- en Ramiro
- en Rozas
- en Safortesa
- en Salzet
- en Vaca





# DUES LLISTES DE MONTUÏRERS DE MITJAN SEGLE XIV

Joan Miralles i Monserrat

Present en aquesta ocasió dues llistes d'homes d'armes de Montuïri de mitjan segle XIV. Tal com apuntàvem en el nostre *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV* (1997)<sup>1</sup>, en parlar de la llista general d'homes d'armes de les viles de la part forana de Mallorca: "Es tracta de la llista d'homes d'armes de Mallorca elaborada en ocasió de la guerra amb Castella el 1359. Segons l'arxiver Joan Rosselló, inclou tots els homes de setze a seixanta anys en disposició de poder usar armes. La llista concerneix tots els pobles de la part forana de Mallorca, tret només de Pollença i Alcúdia. És, per tant, un repertori antroponímic interessantíssim perquè inclou, entre molts d'altres noms, la relació més antiga que coneixem dels noms dels néts, o renéts, de la primera generació de mallorquins nats o vinguts a Mallorca al segle XIII, provinents sobretot de terres catalanes.

D'altra banda, el nombre total d'homes d'armes, 4.386, és una xifra molt remarcable, tractant-se d'una font medieval. En principi, inclou també els preveres, els jueus i els esclaus manumissos. Tanmateix, veim que hi manquen almenys els jueus de Felanitx i de Porreres, on sabem que hi havia call. És, per tant, una llista ben representativa per a deduir la població de cada vila i, quasi no cal dir-ho, només aquest repertori ja ens subministra el canemàs fonamental de l'antroponímia mallorquina posterior.

És particularment interessant remarcar que en molts casos hi ha hagut una gran continuïtat de tradició antroponímica en els pobles mallorquins des del segle XIV. Així és que almenys en bona part els llinatges actuals més característics dels municipis mallorquins ja surten consignats en aquesta llista del 1359 en les localitats respectives".<sup>2</sup>

La llista d'homes d'armes es troba dipositada a l'Arxiu Diocesà de Mallorca i porta la signatura MSL 307. Conté 65 folis en paper d'origen italià i hi intervingueren sis mans diferents. L'escriptura és la gòtica cursiva catalana de mitjan segle XIV. Hi ha dues llistes referides a Montuïri i no en sabem el motiu. La primera (fol. 9v), escrita *Montuhiri*, es troba entre la llista de *Vayldamusa* i la de *Campos* i la segona (fol. 58-59v), escrita *Muntuyri*, entre la de *Petra* i la de *Buyola*. La primera llista inclou 51 noms, dels quals hi ha 45 noms que estan repetits en la segona llista. Els únics noms exclusius d'aquesta

---

1 JOAN MIRALLES i MONSERRAT: *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Institut d'Estudis Catalans, Repertoris de la Secció Filològica, III, Barcelona 1997.

2 Op. cit., pàgs. 19 i 20.

primera llista *Bartomeu Burguès, Berenguer Massil, Pere Porret, Guillem Vingut, Jacme Barceló i Bernat Vergili*. La segona llista inclou 130 noms, entre els quals hi ha tres clergues i nou jueus.<sup>3</sup>

## ELS LLINATGES<sup>4</sup>

Els llinatges de les dues llistes, en la grafia original que apareixen, són els següents:<sup>5</sup>

**Agost:** “*Agost. Ahost. Gost. Gos*. Nom del mes vuitè de l’any. Les dues darreres formes són reduccions vulgars del nom *agost*.” (Moll, p. 261).

**Arbonès:** “*Arbonès. Arbolès*. Reducció de *Narbonès*, “nadiu de Narbona”. La forma *Narbonès* ha estat interpretada com si fos *N’Arbonès* (amb la N’ de l’article personal), i per això s’ha reduït a *Arbonès*” (Moll, p. 171).

**Argenter:** En d’altres documents montuïrers de l’època surt sota la forma *Argentó*: “*Argentó*. Forma masculinitzada del topònim *Argentona* (vila del Maresme), com *Barceló* de *Barcelona*, Tarragó de Tarragona.” (Moll, p. 128).

**Arnau:** “*Arnal. Arnall. Arnau. Arnau. Arnaut. Arnay*. D’*Arnoald*, “dominador de l’àguila”. *Arnaldus* (816)” (Moll, p. 95).

**Ascanella:** Variant gràfica d’*Escanella*. Segons Moll: “*Escanelles*. Potser de *Scone-hildis*, nom de dona que significava “bell combat”. *Schinildis* (913) (Moll, p. 149, 1ª ed.). El RAC.I inclou, segurament en context llatí, les variants *Schinilde* (913), *Hischinildes* (927), *Eschenildes* (930), *Eschineldes* (930), *Esquinilde* (961) i *Eschenilli* (998) (op. cit. s.v. *Eschenildes*, p. 283). També podria ser una variant assimilada del mot *ascona* “dard o espècie de llança curta”. Hi ha d’altres noms d’armes que han passat a ser llinatges: *Ballesta*, *Broquetas*, *Bruqués*, *Bruquet*, *Canivell* (*Ganivet*), etc.

**Asteva:** Variant gràfica de *Esteve*: “*Esteve. Esteva. Estebe*. De STEPHANUS, nom (grec) del primer màrtir cristià. *Stevano* (912); *Stefanus* (937)” (Moll, p. 76).

3 Op. cit., pàgs. 26-28.

4 En aquesta ocasió només analitzarem els llinatges. Ja en parlarem a JOAN MIRALLES I MONSERRAT, *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-60). Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, segon volum, Institut d’Estudis Balearics, Editorial Moll, Mallorca 1984, pàgs. 135-174. Pel que fa als prenomes, a més de l’obra tot just citada (pàgs. 137-141), vegeu el meu article *Prenoms dels homes d’armes mallorquins del 1359*, dins *Miscel·lània d’homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. II, a cura d’Albert Manent i Joan Veny, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Societat d’Onomàstica, Universitat de Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1988, pàgs. 445-463.

5 Pel que fa al comentari lingüístic partim sobretot de la monografia de FRANCESC DE B. MOLL: *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears) Assaig de divulgació lingüística*, segona edició, molt augmentada, Mallorca, Editorial Moll 1982. En alguns casos hem aportat també informació del *Repertori d’antropònims catalans* (RAC), I, de JORDI BOLÓS i MASCLANS i JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI, Institut d’Estudis Catalans, Repertoris de la Secció Filològica, II, Barcelona 1994.

**Banet:** Variant gràfica de *Benet*: “*Benet. Banet. Beneit. Benaseit. Beneseit. Beneset. Banaset. Benaset.* Del llatí BENEDICTUS “beneït”, nom del famós fundador de l’orde benedictina. Les formes acabades en *eit* i les que conserven la *-s-* després de l’element *Bene-*, són arcaïsmes catalans d’influència occitana. *Benedecto* (995).” (Moll, p. 80).

**Barceló:** Variant gràfica de *Barceló*: “*Barceló.* Forma masculinitzada de *Barcelona. Barcelonus* (1213)”. (Moll, p. 130). El RAC.I inclou, en context llatí, les formes *Barcelonus* (912), *Barchinona* (962), *Barchinonus* (986), *Barcilona* (987) i *Barchinoni* (992) (p. 162).

**Blanch:** Variant gràfica de *Blanc*: “*Blanc. Blanch.* De l’adjectiu *blanc* (germànic BLANK), nom de color.” (Moll, p. 270).

**Blanquer:** “*Blanquer. Blanqué.* De *blanquer* “assaonador de pells” (Moll, p. 250).

**Borrell (Borreyll):** “*Borrell.* Del llatí BURRELLUS “vermellós”, que a l’edat mitjana era un nom personal freqüent a Catalunya. *Borrellus* (930, 936...)” (Moll, p. 316). El RAC.I inclou una documentació copiosíssima d’aquest nom, en context llatí, des de *Borrello* (829) fins a *Borellus* (999) (p. 188-190).

**Bosch:** Variant gràfica de *Bosc*: “*Bosc. Bosch.* Del substantiu *bosc* (d’origen germànic) “lloc poblat de molts arbres. El mot *bosc* apareix com a primer element de diversos llinatges composts, com aquests: *Boschdemont, Boschmonar, Boschsacoma* (=bosc sa coma).” (Moll, p. 229).

**Burguès:** “*Burguès.* Del substantiu *burguès*, “home de la classe mitjana”. (Moll, p. 248). El DCVB s.v. *burguès* o *burgès* defineix així aquest mot: “En l’edat mitjana, persona de bona posició econòmica, que vivia sense exercir ofici ni comerç i que formava part de la classe social intermèdia entre els nobles i els mercaders i menestrals” (2, p. 739).

**Castellar:** “*Castellar.* Del llatí tardà *castellare* “territori agregat a un castell”. És el nom de quatre nuclis de població situats al Berguedà, al Vallès Occidental i al Solsonès.” (Moll, p. 136).

**Català:** “Nadiu de Catalunya.” (Moll, p. 172).

**Clavell:** “*Clavell.* Del substantiu *clavell*, nom d’una flor (del llatí CLAVELLUS “clau”) (Moll, p. 231). També “Antigament era el nom del clau de clavar.” (Moll, p. 292).

**Creus:** D’altres vegades en la documentació montuïrera coetània el trobam sota la forma *Crus*. Apareix com a component de diversos topònims. Entre d’altres hi ha *les Creus*, nom d’un veïnat del municipi de Maçanet de Cabrenys, a l’Alt Empordà. Tal com diu Moll: “*Creu. Creus. Greus. Crous. Lacreu. Sacreu.* Del nom comú *creu*. La forma *Crous* representa el plural de l’arcaic *crous* (del llatí CRUCE), del qual procedeix el modern *creu*. Les formes *Lacreu* i *Sacreu* duen aglutinats els articles: equivalen a *la creu* i *sa creu*.” (Moll, p. 213).

**Cuc (Cuch):** Com a llinatge no és inclòs a la monografia de Moll ni al DCVB. Es refereix a l’animal invertebrat del mateix nom. Caldrà afegir aquest llinatge a molts altres d’origen animal: *Abella, Agró, Aguilera, Aguiló*, etc.

**Dachs:** “*Dac. Dach. Dacs. Dachs. De Daco o Dago*, que en germànic antic significava “dia” (i es podia interpretar com a “claror”) i en cèltic significava “bo”. *Daco* (907); *Dacho* (978)” (Moll, p. 102). El RAC.I inclou també nombrosos exemples des de *Daco* (833) fins a *Dachone* (999) (p. 212-214).

**de Bonastre:** “*Bonastre*. Grafia aglutinada de *bon astre* “bona estrella”; nom usat com a bon auguri” (p. 262). El fet que vagi acompanyat de la preposició *de*, generalment indicadura d’origen geogràfic, sembla que pot indicar relació amb *Bonastre*, municipi del Tarragonès, prop del Vendrell.

**de Muntayans:** Variant gràfica de *Muntanyans*. Moll registra la forma *Montanyà*: “*Montanyà*. De MONTINIANUS (derivat del cognom MONTINIUS), segons Meyer-Lübke. També pot ésser una aplicació antroponímica de l’adjectiu *muntanyà* “muntanyenc” derivat de *muntanya*” (Moll, p. 112, 1<sup>a</sup> ed.). *Muntanyà* i *Muntanyana* són també els noms de dos poblets, el primer al Solsonès i el segon a la Ribagorça.

**des Camps:** “*Camp. Camps*. Del substantiu llatí CAMPUS, pl. *campos*, d’ús general en català” (Moll, p. 187).

**des Cros:** En català antic *cros* significava “clot” (Vegeu DECLLC, s.v. *gresol*, IV, p. 645-649). Hi ha diversos topònims catalans amb aquesta forma.

**Deulosall:** Variant gràfica de *Deulosal*: “*Deulosal*. Grafia aglutinada de la frase arcaica “*Deus lo sal*” (llatí DEUS ILLUM SALVET), “que Déu el salvi”, nom aplicat com a bon auguri a la naixença d’un infant” (Moll, p. 263).

**Domènech:** Variant gràfica de *Domèneg*: “*Domèneg. Domènech. Domenach*. De DOMINICUS, nom que significa “del Senyor”. *Ellemer Dominico* (1040) (Moll, p. 82). El RAC.I documenta diferents variants d’aquest nom, en context llatí, des de *Dominicus* (841) fins a *Domenico* (999) (p. 226 i 227).

**Escarp (Ascarp):** Pot tenir relació amb el monestir cistercenc d’*Escarp* (*Santa Maria d’Escarp*), a la dreta del Segre, a l’actual municipi de la *Granja d’Escarp* (Segrià). Pot ser també que sigui, simplement, variant gràfica de l’adjectiu *esquerp* “aspre, escabros, poc accessible”.

**Faurat:** Variant gràfica de *Fauret*, diminutiu de *faure*: “*Faura*. Del provençal *faure* “ferre” (Moll, p. 306).

**Ferran:** “*Ferran, Farran, Ferrant, Ferrà, Farrà*. Nom de baptisme, adaptació del germànic FREDENAND (francès *Ferdinand*, castellà *Fernando*) amb adopció de la *rr* per influència de *ferro* (com en el francès *Ferrand* o *Ferrant*).” (Moll, p. 103).

**Ferrer:** “*Ferrer. Ferré. Farré. Ferrés. Farrés*. De *ferrer* (del llatí FERRÁRIUS “qui treballa el ferro” (Moll, p. 253). El RAC.I documenta, en context llatí, *Ferrario* (904) i *Ferrarius* (974) (p. 291).

**Gener (Janer):** “*Gener. Gené. Janer. Jané. Janés. Jené. Giner. Giné. Chiné*. Del nom del primer mes de l’any (llatí JANUARIUS, i en llatí vulgar JENUARIUS.” (Moll, p. 264). El RAC.I documenta, en context llatí, *Genarus* (916) i *Gennarius* (916).

**Gonyolons (Gayalons, Goyalons, Gayallons, Goyollons):** Variant de *Gonyalons*: “*Gonyalons*. De *Wanilone*, derivat del radical WAN “esperança”. *Gudalonis* (913); *Gudilonis* (913); *Gualaonsus* (988) (Moll, p. 110).

**Gramatja:** Variant gràfica de *Gramatge*: “*Gramatge*. *Gramage*. *Gramaje*. *Gramatches*. Del llatí GRAMMÁTICUS “gramàtic”. En francès hi ha el cognom *Gramache*, variant de l’antic occità *gramatge* “advocat, escrivà” (Moll, p. 254).

**Guarrer (Garrer):** Variant gràfica de *Guerrer*. No està documentat com a llinatge ni als *Llinatges catalans* de Moll ni al DCVB. Potser tengui relació amb l’accepció de “qui festeja l’enamorat o enamorada d’un altre” (DCVB, s.v. *guerrer*, 6, p. 453-454).

**Janovart:** Variant ortogràfica de *Genovard*: “*Genovard*. *Chenovart*. *Genebart*. *Ginovard*. *Gelobart*. Derivat de *Génova* amb el sufix *-ard* (com el fr. *savoyard* derivat de *Savoie*)” (Moll, p. 174).

**Lorat:** Variant gràfica de *Lloret*. Ací deu al·ludir al diminutiu de l’adjectiu *llor* “de color fosc” (DCVB, 7, s.v. *llor*).

**Lupià:** Variant gràfica de *Llupià*, poble situat en el cantó de Tuïr (Rosselló, Catalunya del Nord).

**Marchús (Mercús):** Variant gràfica de *Marcús*: “De MARCUCIUS, derivat del prenom llatí MARCUS. *Marcucio* (981), *Marchuzio* (1012)”. (Moll, p. 70).

**Mars:** Es tracta d’una forma ultracorrecta en compte de *Mas*, de la mateixa manera que *cars* = *cas*, *Mators* = *Matós*, etc. Quat al llinatge *Mas*: “*Mas*. Del substantiu *Mas* (del llatí MANSUS), “casa de camp habitable per als conreadors”, “finca rústica”, etc. (Moll, p. 215).

**Massil:** Moll no el registra, però sí DCVB i GEC, encara que només com a topònim de diverses comarques valencianes. Etim. de l’àrab *manzil* “hostal, posada”.

**Mates:** “*Mata*. *Mates*. *Matas*. *Lamata*. *Delamata*. Nom de planta silvestre, d’origen preromà segons alguns filòlegs, d’origen llatí segons altres. La forma *Delamata* és grafia aglutinada de *de la mata*.” (p. 237).

**Matheu:** “*Mateu*. *Matheu*. De MATTHAEUS, nom d’un dels quatre evangelistes” (p. 77).

**Matons:** Variant diminutiva de *Mata* o *Mates*.

**Maymó:** “*Maimó*. De l’àrab *Maimun*, nom personal, o de *ma’mun*, “fidel, constant” segons Epalza” (Moll, p. 303). El RAC.I registra un *Maimon* (944).

**Mestra:** Variant gràfica de *Mestre*: “*Mestre*. *Mestres*. De *mestre* (del llatí MAGISTER “home que es dedicava a ensenyar”) (Moll, p. 256).

**Mieres (Mieras):** “*Mieres*. Poble de la Garrotxa”. *Miliarias* (834).” (Moll, p. 144).

**Mirayes (Miraylles):** Variant gràfica de *Miralles*: “*Miralles*. Nom d’un castell de l’Alt Empordà, i de diferents pobles i muntanyes. Originàriament significava “talaia de guaita” (derivat de *mirar*). *Miralias* (982)” (Moll, p. 144).

**Moge:** Variant gràfica de *Moja*, nom del poblet del mateix nom, del municipi d'Olèrdola, a l'Alt Penedès. A Mallorca canvià de forma: *Mòger*, segurament per influència de diversos topònims mallorquins amb l'acabatall *-er*: *Sóller*, *Búger*, *Cúber*, *Bóquer*, *Míner*, etc.

**Moscari (Mosqueri):** No es tracta d'un llinatge sinó d'un malnom. En altres textos la persona que duu aquest nom apareix com *Pericó Pons*, en altra manera apelat *Mosqari*. Possiblement es tractava d'un individu provinent de *Moscari*, llogaret de Campanet, on encara abunda el llinatge *Pons*.

**Muntaner:** “*Muntaner. Montaner. Muntané*. Del substantiu arcaic *muntaner* (del llatí \*MONTANÁRIUS “guardià de muntanyes o garrigues.” (Moll, p. 256).

**Navata:** Ni Moll ni el DCVB no el registren com a llinatge. Segurament té relació amb el municipi del mateix nom de l'Alt Empordà.

**Oliver:** “*Oliver. Olivé. Aliver. Alibé. Alivés. Alibés*. Nom de l'arbre que fa olives. Oliver era en l'edat mitjana un nom de baptisme, divulgat potser per la fama del personatge *Olivier* de la gesta carolíngia. De totes maneres no era un nom d'origen germànic, sinó llatí, igualment que s'ha dit referent a *Oliva. Olivarii* (1070).” (Moll, p. 238).

**Palisser (Pellisser, Peliser, Pelicer):** Variant gràfica de *Pellisser*: “*Pellisser. Pellicer. Pellicé. Pallisser. Pallicer. Pallisé*. Del substantiu *pellisser*, “que treballa o comercia en pells” (Moll, p. 257).

**Palou:** “*Palou*. Nom de diversos poblets del Vallès, de la Segarra i del Gironès. És el mateix topònim *Palol*, que ve del llatí PALATIOLUM a través de la forma arcaica *Palazol*.” (Moll, p. 149).

**Parató:** Variant gràfica de *Peretó*: “*Peret. Peretó*. Derivats diminutius de *Pere* (Moll, p. 78).

**Picornell:** Pel que sabem, almenys a la documentació montuirera de mitjan segle XIV, funciona com un malnom: “en Jacme, apallat *Picorneyl*, en G. Reygal, apallat *Picorneyl*, de la paròquia de Castalig”. Quant a l'etimologia, pot tractar-se d'un derivat diminutiu de *picorna*, *picòrnia* o *picorni*, variants de *bigòrnia* < BIGORNIA”. Moll dóna com a possible el nostre parer: “Segons opinió de Joan Miralles, seria pres del mallorquí *picornell*, nom d'un bolet de forma especial punxeguda que s'hauria comparat a un nas llarg i agut” (Moll, p. 276).

**Pol (Poll):** “*Pol*. Del nom llatí PAULUS, nom de sant Pau. *Sant Pol* (nom de població) i *Sampol* (cognom) equivalent en català antic a *Sant Pau*”. (Moll, p. 78).

**Pons:** Variant gràfica de *Ponç*: “*Ponç. Pons*. Del cognom PONTIUS (derivat de PONTUS “la mar”), nom de diversos sants. *Poncus* (970). Combinat amb altres noms personals forma cognoms composts, per exemple *Ponçarnau* (escrit també *Ponsarnau*), *Ponsgem* o *Ponçgem* o *Pongem*, *Ponsgrau*, *Ponçjoan* (escrit també *Ponjoan*)” (Moll, p. 86).” El RAC.I consigna diverses variants del nom, en context llatí, des de *Poncus* (901) fins a *Poncio* (999) (p. 436).

**Porret:** Diminutiu de *Porro*: “Nom d’una varietat d’all (del llatí PÓRRUM)” (Moll, p. 240).

**Porta:** “*Porta. Portas. Laporta. Saporta*. Del substantiu *porta*” (Moll, p. 218).

**Pou:** “*Pou. Pous*. Del substantiu *pou* (del llatí PÚTEUS)” (Moll, p. 183).

**Prats:** “*Prat. Prats. Parat. Parats. Perats*. Del nom comú *prat* (del llatí PRATUM). Les formes *Parat, Parats* i *Perats* són pronunciacions defectuoses del mot *prat*.” (Moll, p. 196).

**Puig:** “*Puig. Pui. Puy. Puch. Espoy. Espuig. Despuig*. Del substantiu *Puig* (del llatí PODIUM), “muntanya”. La forma *Puy* és dialectal, pròpia del Pallars i de Ribagorça. Les formes *Espuig* i *Espoy* presenten aglutinat l’article *es*; equivalen, per tant, a *es puig* (=el puig). La forma *Despuig* conserva la preposició *de* davant de l’article *es*.” (Moll, p. 197).

**Raffall:** Variant gràfica de *rafal*: “*Rafal*. De l’àrab *rahl*, “casa de camp”, “hostal” (Moll, p. 303).

**Ramis:** “Sembla venir d’un nom germànic *Rami* o *Ramis*”. Dauzat considera el cognom francès *Ramis* com a variant de *Remy* (< REMIGIUS). *Ramius* (958)” (Moll, p. 118). El RAC.I documenta una sèrie de variants formals d’aquest nom, en context llatí, des de *Ramioni* (869) fins a *Ramio* (999) (p. 448 i 449).

**Ribes:** “*Riba. Ribes. Ribas Riva. Rivas. Larriba. Sarriba*. Del substantiu *riba* (del llatí RIPA) “vorera de mar o de riu”. La variant *Ribes* o *Ribas*, en plural, pot venir del topònim *Ribes*, població pirinenca. *Larriba* és grafia aglutinada de *riba* amb l’article *la*, i *Sarriba* ho és amb l’article *sa*” (Moll, p. 202).

**Ripoyl:** “*Ripoll. Ripol*. Nom d’una famosa vila pirinenca, que en les llatinitzacions medievals apareix en formes com *Ripullo* o *Rivipullo*, relacionant l’element *poll* amb el llatí *pullus* “gall” (Moll, p. 152). En realitat la segona part del nom al·ludeix al mot *poll* en l’accepció de “pollancre”.

**Romanyà (de Romayà, de Romanyà):** Es refereix a *Romanyà*, nom d’una vila de l’Alt Empordà i d’una altra a la Selva. Segons Moll: “*Romanyà*. D’un gentilici llatí ROMANIANUS derivat de ROMANUS.” (Moll, p. 72).

**Rupià (Ropià):** “*Rupià*. Nom d’un poblet del Baix Empordà, que probablement prové d’un gentilici llatí RUPIANUS” (Moll, p. 154).

**Rosseyó:** Variant formal de *Rosselló*: “*Rosselló. Roselló*. Nom d’una comarca catalana ultrapirinenca (l’antic RUSCINONE)” (Moll, p. 153).

**Rubí:** “*Rubí. Robí*. Nom d’una vila situada en el Vallès Occidental. Sembla venir del llatí RUPINUM, “rocós” (Moll, p. 153).

**Sabater:** “*Sabater. Sabaté. Sabatés*. Del substantiu *sabater*, “qui fa sabates.” (Moll, p. 258).

**Sallibert:** Forma dissimilada de *Salabert*: “*Salabert. Selabert. Salavert*. De *Salabehrt*, compost de *salla* “sala” i *beht* “brillant” (Moll, p. 121).

**sa Manera:** Segurament té relació amb el poble de *la Menera* (llatí MINARIA “mina”) de la comarca del Vallespir, prop de Prats de Molló, ja en territori de l’Estat Francès.

**sa Rovira (Rovira):** “*Rovira. Rovires. Robira. Ruvira. Rubira. Rubires. Roïra. Ruirra. Ruyra.* Del llatí \*ROBÉREA “roureda” (Moll, p. 241). Segurament té relació amb algun dels topònims catalans que contenen aquest fitotopònim.

**Sabrià:** Variant gràfica de *Cebrià*: “*Cebrià. Sebríà. Sabrià. Ceprià.* De *Cyprianus*, nom de sant que significa “de Xipre.” (Moll, p. 81).

**Serra:** “*Serra. Serres. Serras.* Del substantiu *serra*, “cadena de muntanyes.” (Moll, p. 204). També són diversos els indrets catalans que contenen aquest orònim.

**Sussia:** Segurament és un compost de *saul* o *sau* “salvat” (< SALVU), i *sia* (<\*SIAT). D’on: *sau sia* “salvat sia”.

**Tàpies:** “*Tàpia. Tàpies. Tàpias. Tapis.* Del substantiu *tàpia* “tros de paret feta amb motlle” (Moll, p. 220). També pot tenir relació amb el poblet de *Tàpies*, de la comarca de l’Alt Empordà.

**Tixador:** Variant formal de *teixidor*: “*Teixidor. Texidor. Teixidó. Texidó.* Del substantiu *teixidor*, “qui té l’ofici o el negoci de teixir.” (Moll, p. 260).

**Tolrà (Tollrà):** “*Tolosà. Talusà. Tolsà. Tulsà. Tolrà. Toldrà. Tuldrà. Torlà. Turlà. Torrà.* Nadiu de Tolosa, ciutat del Llenguadoc. Les formes *Tolsà* i *Tulsà* presenten una contracció del topònim, que en les formes *Tolrà* i *Toldrà* es combina amb el rotacisme de la *s*. La forma *Torrà* ve de *Tolrà* amb assimilació de consonants per influència analògica de *Torre*.” (Moll, p. 176).

**Tona:** “*Tona.* Nom d’un poble de la Plana de Vic. *Tonna* (1097). Potser prové del gèl·lic *tunna* “bóta”, per comparació de forma del serrat de *Tona* amb un cubell capgirat”. (Moll, p. 158).

**Trobat:** “*Trobat.* Participi del verb *trobar*, aplicat a un infant que han trobat abandonat del pare o de la mare.” (Moll, p. 266).

**Uguet:** Variant gràfica del nom *Huguet*: “*Huguet. Auget. Auguets.* Forma diminutiva de *Hug*.” (Moll, p. 113).

**Vergili:** “*Virgili. Vergili. Verchili. Bargili. Vergeli.* Del llatí VIRGILIUS o VERGILIUS, nom de diversos sants, que significa “branca verda.” (Moll, p. 88).

**Vert:** Variant gràfica de *Verd*: “*Verd. Vert.* De l’adjectiu *verd*, nom de color.” (Moll, p. 278). També és probable que al·ludeixi a l’accepció de “jove, vigorós” que tenia també el mot *verd* en català medieval.

**Viguat:** Variant gràfica de *Viguet*: Derivat diminutiu català de *Vigo*: “*Vigo.* Del nom personal *Wigo*, procedent d’un radical germànic que significa “combat.” (Moll, p. 124).

**Vingut:** Participi del verb *venir*: “Sembla pres del participi de *venir*...” (Moll, p. 301).



**Vinyolles:** Variant gràfica de *Vinyoles*: “Forma plural de *vinyola* (del llatí VINEOLA), diminutiu de *vinya*” (Moll, p. 288, 1ª ed.). També pot tenir relació amb algun dels indrets catalans del mateix nom.

## Noms de jueus

*Maymó ben Jacob, Moxí ben Abraffim, Sayt ben Magaluff, Magaluff ben Maymó, Moxí ben Maymó, Juseff ben Maymó, Salamó Belembó, Leó i Magaluff ben Abraffim.*<sup>6</sup>

## CLASSIFICACIÓ DELS LLINATGES

Si seguim la classificació de Francesc de B. Moll sobre els cognoms o llinatges tenim:

**1. Noms que representen el nom patern o matern.** D’entre aquests hi ha noms llatins i/ preromans, noms bíblics, de l’Antic i del Nou Testament, noms de sants i noms germànics.

**2. Noms que provenen de topònims,** sobretot d’algun indret de Catalunya, inclosos noms gentilicis.

**3. Noms de càrrec, d’ofici o de professió.**

**4. Noms referents a circumstàncies de naixement.**

**5. Noms originats com a malnoms o sobrenoms.** Inclou noms de parentesc, de parts del cos, de qualitats, de defectes físics, d’animals, d’objectes o productes o que nasquen d’una anècdota. Hi destaca, en aquests darrers, la motivació ironicohumorística.

Si partim d’aquesta classificació tendriem:

Grup 1: *Arnau, Asteva, Banet, Dachs, Domènech, Ferran, Gonyolons (Gayalons, Goyalons, Gayallons, Goyollons), Marchús (Mercús), Matheu, Maymó, Oliver, Parató, Pol (Poll), Pons, Ramis, Sabrià, Sallibert, Uguet, Vergili i Viguat.*

Grup 2: *Arbonès, Argenter, Berceló, Bosch, Castellar, Català, Creus, de Bonastre, de Muntayans, de Romanyà (Romanyà, de Romayà), des Camps, des Cros, Escarp (Ascarp), Janovart, Lupià, Mars, Massil, Mates, Matons, Mieres (Mieras), Mirayes (Miraylles), Moge, Moscarí (Mosqueri), Navata, Palou, Porta, Pou, Prats, Puig, Raffall, Ribes, Ripoyl, Rosseyó, Rubí, Rupià (Ropià), sa Manera, sa Rovira (Rovira), Serra, Tàpies, Tolrà (Tollrà), Tona i Vinyolles.*

Grup 3: *Blanquer, Burguès, Faurat, Ferrer, Gramatja, Mestra, Muntaner, Palisser (Pellisser, Peliser, Pelicer), Sabater i Tixador.*

Grup 4: *Ascanella, Blanch, Borrell (Borreyll), Clavell, Cuc (Cuch), Guarrer (Garrer), Lorat, Lupià, Picornell, Porret, Vert i Vingut.*

Grup 5: *Agost, Company, Deulosall, Gener (Janer), Sussia i Trobat.*

---

<sup>6</sup> Pel que fa als jueus montuïrers de mitjan segle XIV, vegeu sobretot el meu *Un Llibre de cort reial*, vol. II, pàgs. 135 i 136.

## CONCLUSIONS

1. L'aplec d'homes d'armes de la part forana de Mallorca d'on extreim les dues llistes es troba dipositada a l'Arxiu Diocesà de Mallorca i porta la signatura MSL 307.

2. La llista d'homes d'armes fou elaborada en ocasió de la guerra amb Castella, devers l'any 1359, any envant any enrere. Segons Joan Rosselló Lliteras inclou tots els homes de setze a seixanta anys en disposició de poder usar armes.

3. L'aplec concerneix tots els pobles de la part forana. Hi falten només les viles de Pollença i Alcúdia. El nombre total d'homes d'armes és de 4386. En principi inclou també els preveres, els jueus i els esclaus manumissos, si bé podem observar que n'hi ha mancances en alguns pobles.

4. És notable el fet que en molts casos hi ha hagut una gran continuïtat de tradició antroponímica en els pobles mallorquins des del segle XIV.

5. Es tracta d'un repertori molt interessant perquè inclou la relació més antiga que coneixem dels noms dels néts i renéts de la primera generació de mallorquins nats o vinguts a Mallorca al segle XIII, provinents sobretot de terres catalanes, majoritàriament de parla oriental.

6. Les dues llistes que aportam comprenen els noms dels homes d'armes de Montuïri. No sabem per quin motiu hi ha dues llistes. És un cas únic en tot l'aplec.

7. La llista més extensa comprèn 130 noms mentre que l'altra inclou només 51 noms. Hi ha 45 noms de la llista breu que estan repetits en la segona. Els únics noms exclusius de la llista breu són: *Bartomeu Burguès, Berenguer Massil, Pere Pouet, Guillem Vingut, Jacme Barceló i Bernat Vergili*.

8. En general l'estructura de la designació és *prenom + llinatge patern*. Hi ha poques excepcions: *en Deulosall*<sup>7</sup>, *lo rector*<sup>8</sup> i, en el cas dels noms de jueus: *Leó*. En alguns casos trobam menció identificadora de *fill de*: *Pericó Pellisser, fil d'en Guillem Peliser* (o *fil d'en Guillem*), *Pericó Pelicer, fil de n'Esteva Palisser* (o *fil de n'Esteva*).

9. De vegades trobam l'adjunció de la preposició *de* davant el llinatge, designant origen geogràfic: *de Romayà* (o *Romanyà*), *de Muntanyans, des Camps, des Cros, de Bonastre*.

10. Hi ha també algun cas de llinatge precedit de l'article salat: *Bernat sa Rovira, Arnau sa Manera*. No hi consten malnoms, però en un cas hom n'especifica l'ofici: *Bernat Pol, fuster*.

11. En el cas dels jueus l'esquema predominant és *prenom + ben + segon nom*: *Maymó ben Jacob*, etc. Les úniques excepcions: *Salamó Belembó i Leó*.

12. És notable la varietat de grafies d'alguns noms: *Borrell (Borreyll), Cuc (Cuch), de Romanyà (de Romayà, Romanyà), Escarp (Ascarp), Gener (Janer), Gonyolons (Gayalons, Goyalons, Gayallons, Goyollons), Guarrer (Garrer), Marchús (Mercús), Mieres (Mieras), Mirayes (Miraylles), Moscari (Mosqueri), Palisser (Pellisser, Peliser, Pelicer), Pol (Poll), Rupià (Ropià), sa Rovira (Rovira) i Tolrà (Tollrà)*.

<sup>7</sup> Per d'altres informacions documentals de l'Arxiu Municipal de Montuïri sabem que al·ludeix a un tal Bartomeu Deulosal.

<sup>8</sup> El rector d'aleshores nomia Ramon Llorenç. Per les informacions que surten en el llibre de cort reial ja esmentat sabem que era home especialment femeller.

## LLISTES PER ORDRE ALFABÈTIC DE LLINATGES<sup>9</sup>

La llista llarga comprèn els següents noms:

Johan Agost  
Jacme Arbonès  
Bertomeu Argenter  
Nicholau Argenter  
Pere Argenter  
Ffrancesch Arnau  
Pericó Ascanella  
Pere Ascarp  
Jacme Asteva  
Bernat Banet  
Salvador Banet  
Pere Blanch  
Guillem Blanquer  
Guillemó Borrell  
Barthomeu Borreyll  
Bernat Bosch  
Pere Burguès  
Jacme Castellar  
Guillem Català  
Johan Clavell  
Pere Creus  
Bernat Cuch  
Guillem Cuch  
Romeu Cuch  
Pere Dachs  
Johan de Bonastre  
Guillem de Muntayans  
Bernat de Romanyà  
Guillem de Romanyà  
Pere des Camps  
Ramon des Cros  
en Deulosall  
Gabriel Domènech  
Pere Domènech  
Bernat Faurat  
Jacme Ferran

---

<sup>9</sup> En general seguim els criteris de transcripció de la col·lecció Els Nostres Clàssics, però en les llistes que segueixen a continuació ens hem permès posar en cursiva les lletres que apareixen amagades darrere qualque abreviatura.

Bertomeu Ferrer  
*Pericó Ferrer*  
Ffrancesc Mieras  
Johan Garrèr  
Berthomeu Gayalons  
Julià Gayallons  
Bernat Goyalons  
Fferrer Goyollons  
*Pere Gramatja*  
*Pere Janer*  
*Guillem Janovart*  
Bernat Lorat  
*Pericó Lorat*  
Nicholau Lupià  
*Pere Mars*  
*Guillem Mates*  
Berenguer Matheu  
Antoni Mathons  
Jacme Matons  
Arnau Maymó  
Arnau Mercús  
*Guillem Mestra*  
Ffrancesc Mieras  
*Pericó Mieras*  
Arnau Miraylles  
*Pericó Miraylles*  
Romeu Moge  
*Pere Moscari*  
Ffalip Muntaner  
Bernat Navata  
Berenguer Oliver  
Berthomeu Oliver  
*Pericó Oliver*  
Astavanoy Palisser  
Berenguer Palisser  
Bernat Palisser  
*Pericó Palisser, fil d'en Guillem*  
*Pericó Palisser, fil de n'Asteva*  
Barthomeu Palou  
Berenguer Parató  
Jacme Picornell  
Bernadó Poll  
Bernat Poll  
*Guillem Pons*

*Pere* Porta  
*Arnau* Pou  
*Jacme* Prats  
*Guillem* Puig  
*Guillem* Raffal  
*Arnau* Ramis  
lo rector  
*Berthomeu* Ribes  
*Jacme* Ribes  
*Anthoni* Ripoyl  
*Arnau* Romanyà  
*Guillemó* Romanyà  
*Bernat* Rosseyó  
*Berthomeu* Rovira  
*Guillemó* Rovira  
*Berenguer* Rubí  
*Domingo* Rupjà  
*Ramon* Rupjà  
*Arnau* sa Manera  
*Bernat* sa Rovira  
*Jacme* Sabater  
*Johan* Sabrià  
*Jacme* Sallibert  
*Arnau* Serra  
*Jacmó* Serra  
*Pericó* Serra  
*Berthomeu* Sussia  
*Matheu* Sussia  
*Simon* Tàpies  
*Bernat* Tixador  
*Guillemó* Tolrà  
*Pere* Tollrà  
*Bernat* Tona  
*Pere* Trobat  
*Jacme* Uguet  
*Berthomeu* Vergili  
*Matheu* Vergili  
*Bernat* Vert  
*Pericó* Vert  
*Guillemó* Viguat  
*Guillemó* Vinyolles

La llista breu comprèn els següents noms:

Salvador Banet  
Jacme Berceió  
Bartomeu Burguès  
Pere Burguès  
Guillemó Cuch  
Romeu Cuch  
Pere Dachs  
Guillem de Romayà  
Pere Escarp  
Pere Gener  
Bartomeu Gonyolons  
Bernat Gonyolons  
Ffarer Gonyolons  
Johan Guarrer  
Arnau Marchús  
Banet Martí  
Berenguer Massil  
Ffrancesch Mieres  
Pericó Mieres  
Arnau Mirayes  
Pere Mosqueri  
Falip Muntaner  
Berenguer Oliver  
Bernat Palisser  
Estevenoy Palisser  
Bartomeu Palou  
Pericó Pelicer, fil de n'Esteva Palisser  
Pericó Pellisser, fil d'en Guillem Peliser  
Bernat Pol  
Bernat Pol, ffuster  
Guillem Pons  
Pere Porret  
Jacme Prats  
Arnau Ramis  
Barthomeu Ribes  
Arnau Romanyà  
Bernat Romanyà  
Guillemó Romanyà  
Domingo Ropià  
Arnau sa Manera  
Bernat sa Rovira  
Johan Sabrià

*Arnau Serra*  
*Jacme Serra*  
*Pericó Serra*  
*Pericó Tolrà*  
*Pere Trobat*  
*Bartomeu Vergili*  
*Bernat Vergili*  
*Bernat Vert*  
*Guillem Vingut*





**Tema 2**

**TOPONÍMIA.  
ASPECTES HISTÒRICS**



# TOPONÍMIA EN DISSEMINAT A LA PERIFÈRIA DE PALMA (IV): EL PLA DELS INDIOTERS (1841-1869)

Antoni Ginard Bujosa

## INTRODUCCIÓ

La toponímia i l'evolució de les propietats en disseminat de sa Indioteria ha estat objecte d'altres treballs anteriors (GINARD, 2004, 2008, 2009 i 2010). L'entramat en petita propietat és ben identificable durant el primer quart del segle XIX. El topònim “barri dels Indioters”, un precedent de l'actual, és el primer que apareix documentat a la primera meitat del segle XIX (1830-1841). Durant la segona meitat del segle, aquest topònim evolucionava en diverses formes (*Pla dels Indioters* i *Pla de sa Indioteria*) fins que adoptava la denominació definitiva (*sa Indioteria*). A mesura que augmentava la divisió de propietats, sense arribar a constituir un poblament concentrat, també creixia la microtoponímia.

## EL PLA DELS INDIOTERS

Els anys 1830-1832 el conjunt de propietats disperses s'agrupa per primera vegada mitjançant el topònim *Barrio dels Andioters* [sic], referit al col·lectiu de la barriada. Després de 1841, el topònim primitiu “barri dels Indioters” evolucionava a *Pla dels Indioters*, documentat a partir del 1846. El nom *Pla dels Indioters* és un derivat del “barri dels Indioters” (1830-1832, 1836 i 1841), i també de la forma «*pago Cals Andiotés*» [sic],<sup>1</sup> però més culte i amb el complement d'un genèric molt més geogràfic. En aquest cas, tota l'àrea de l'antic Pla de Sant Llorenç, del *Pla dels Indioters*, del Pla d'en Fuster i del Pla de Son Nebot (Marratxí) és part de la conca geomorfològica del pla de Palma. La denominació *Pla dels Indioters* seria una forma toponímica construïda per assimilació a Pla de Sant Llorenç, Pla d'en Fuster i Pla de Son Nebot.

Tot seguint les referències documentals, és possible intuir l'origen i l'ampliació de l'abast territorial del nom “barri/pla dels Indioters”. La variant *Pla dels Indioters* s'inclou als registres oficials, inicialment, en relació amb establiments procedents de Son Orpina (Can Simó, 19 de gener de 1846 i 2 d'agost de 1853). Aquest fet confirmaria la tradició popular

---

1 En còpia d'escriptura de compra-venda de dia 12 de maig de 1877, del notari Guillem Sancho de Palma.

sobre la procedència de sa Indioteria en unes cases de Son Orpina on es criaven indiots. Al mateix temps, la denominació s'usa sobre terres procedents de Can Moranta (Can Gaspar, 21 de gener de 1846). Tant Son Orpina com Can Moranta s'han de situar dins l'àmbit de l'antic pla de Sant Llorenç. Anys més tard (1860), el nom *Pla dels Indioters* s'estenia cap a migjorn, fins al camí de Bunyola, per designar com a mínim una altra finca (Cas Pedacer) que procedia de l'antic pla o camp de Son Fuster (14 de març i 19 d'abril de 1860). En qualsevol cas, el *Pla dels Indioters* abastava una àrea situada entre els establits de Son Pons i el camí de Bunyola, uns límits que ja s'havien definit a partir dels microtopònims que constituïen el *barri dels Indioters* des del 1830.

## NOVES PROPIETATS (1843-1851)

Tot just arribant a la meitat del segle XIX, entre els anys 1843 i 1851, la continuïtat dels capbreus fa possible conèixer noves divisions de propietats.<sup>2</sup> Els documents oficials tenen la característica que, a més d'incorporar el topònim *Pla dels Indioters*, la microtoponímia també hi figura, perquè els capbreus registren els topònims tant de les finques i de les propietats confrontants, com de les terres de procedència. Els capbreus es refereixen a les propietats de Cas Cabrit, Can Climent, s'Hostalet, Can Moranta, Can Simó, Cas Pedacer i Can Pere Oguer.

8 de juny de 1843. Antònia Maria Pujol, esposa d'Antoni Calafell, filla de Gabriel i d'Antònia Maria Morey, una peça de terra de **69 estadios y 30 centesimos cuadrados superficiales**, de pertinències del **Predio la Bomba** [sic], que confrontava amb la síquia de na Cerdana, amb camí de Bunyola y **por las restantes partes con dicho predio La Bomba**. La comprà a Joan Vives, en acta de 10 de maig de 1843, per dues-centes lliures mallorquines (ARM ERC 1124, f. 281v; ECR 821, f. 96v-98). Únicament hi ha una propietat que respongui a les confrontes que s'indiquen: és l'actual **Cas Cabrit**, documentada el 1841 en règim de lloguer (*Cas Cabrit Arrendatario*). Si els *estadios* s'assimilen a destres quadrats, l'extensió de la peça seria d'uns 1.230 m<sup>2</sup>, superfície que es manté a l'actualitat.<sup>3</sup> Fins i tot, l'acta de compra-venda inclou l'obligació de fer una paret que s'ha conservat de manera íntegra fins als nostres dies.

22 d'octubre de 1844. Lluç Juan, prevere, fill de Francesc i de Catalina Rubí, una peça de terra *que debe servir de camino de carro para hir a las tierras que actualmente posehe*

2 Sembla que la seqüència repetitiva dels capbreus es manté fins a 1834. Tot fa pensar que a partir de 1835 les noves capbreuacions es fan efectives només com a conseqüència de vendes o de nous establiments.

3 L'any 1837 s'abolien, en teoria i de manera oficial, les unitats de mesura tradicionals. Pocs anys abans de l'adopció oficial del sistema mètric decimal a Espanya (R O de 9 de desembre de 1852), la denominació de les mesures als documents posa de manifest la incorporació de noms d'unitats de mesura d'origen peninsular. Tot indica que la mesura de referència seria un *estadal*, que era equivalent a 4 *varas* de Castella (de 0,8359 m cada una); per tant, un *estadal* seria equivalent a 3,3436 m lineals. En mesures de superfície, un *estadal* seria equivalent a uns 11,1796 m<sup>2</sup> (3,3436 m x 3,3436 m). Com reflecteixen els mateixos documents, a Mallorca un *estadal* s'equiparava a la mesura tradicional del destre: *estadales vulgo destres* [sic]. Un destre superficial és equivalent a uns 17,7578 m<sup>2</sup> (4,214 m x 4,214 m), de manera que un *estadal* pròpiament seria menor que el destre. És probable que hi hagi igualment una confusió anomenant *estadio* una mesura que hauria de ser un *estado* (ètim d'un *estadal*), tot i que, en aquest cas, un *estadio* (equivalent a uns 3,80 m<sup>2</sup>) també s'hauria d'interpretar a Mallorca com una corresponència a la mesura del destre quadrat.

*el denunciante teniendo de largo desde el camino Roig hasta poder entrar en dichas tierras y de ancho diez y seis palmos,*<sup>4</sup> de pertinències d'una quarterada, que confrontava amb la síquia de na Cerdana, amb terres del denunciant, amb les de Catalina Llinàs, muller de Rafel Barceló i amb les de les mateixes pertinències romanents a Catalina Llinàs, filla de Jaume i de Margarita Casellas, muller de Nicolau Busquets, a qui les comprà, en acta de 7 d'octubre de 1844 per quaranta lliures mallorquines. Capbrevada el 15 de maig de 1834 (ARM ERC 1124, f. 285; ECR 821, f. 207-208).

20 d'agost de 1845. Margarita Vidal, esposa d'Antoni Cañellas, filla de Bartomeu i de Joana Maria Oliver, natural de *San Marcial*, posseïa *treinta y dos estadales y un tercio*<sup>5</sup> *de otro de tierra con unas casitas* (d'un quartó), de pertinències del **predio lo Hostalet**, que confrontaven *con camino nuevo que de la misma tierra queda señalado y extraido*, amb terra de Jordi Llinàs, amb la de Miquela Palou i amb la de les mateixes pertinències romanent a Pere Pericàs, qui la venia en acta d'11 d'agost de 1845, per cent cinquanta lliures mallorquines. Pere Pericàs, natural de Bunyola, posseïa la propietat per via de matrimoni, per una legítima a la dona (com a germana), procedent de l'Hostalet de Bartomeu Jaume (ARM ERC 1124, f. 287v; ECR 822, f. 74-76).

20 d'agost de 1845. Miquela Palou, esposa de Damià Tous, filla de Joan i de Miquela Morey, natural de Valldemossa, posseïa *treinta y dos estadales y un tercio de otro de tierra* (d'un quartó), de pertinències del **predio lo Hostalet**, que confrontaven *con camino nuevo que de la misma tierra queda señalado y extraido*, amb camí de Bunyola, amb terra de Margarita Vidal i amb la de Jordi Llinàs. La comprà a Pere Pericàs, en acta d'11 d'agost de 1845. La propietat procedia, per legítima a una germana, de l'Hostalet de Bartomeu Jaume (ARM ERC 1124, f. 287v; ECR 822, f. 74-76). [vegeu també capbreu posterior de 5 de desembre de 1861].

19 de gener de 1846. Jaume Enseñat duia a mitges (en *aparcería*), pròpia d'Antònia Ros, una terra i casa, *Can Simó Vey*, al **Pla dels Endiotés**, de quasi una quarterada, que confrontava amb terres de Miquel Nadal i amb les de Joana Aina Busquets, *mediante Camino Roig* (AMP AH 1975/1, f. 46).<sup>6</sup> *Can Simó* és un topònim documentat l'any 1784, que té l'origen en dues quarterades establides a Joan Bauzà el 15 d'agost de 1744, procedents de Son Orpina.

21 de gener de 1846. Isabel Frau posseïa una terra i casa, *Can Gaspá o bé Can morante*, al **Pla dels Endiotés**, de dues quarterades, que confrontava amb terres de Melcion Carrió, de Lluç Masquida i de Margarita Sans; per son comte (AMP AH 1972/1, f. 14). El 1816, *Can Gaspar* era les *Cases Noves*, de Gaspar Frau, procedents de Can Moranta; l'any 1818 era *Can Gaspar*.

4 Sens dubte, és un camí per anar fins a Can Climent. Els setze pams equivaldrien a uns 3,12 m d'ample. El camí, des del camí *Roig* [sic], era paral·lel a la síquia de na Cerdana. En l'estat actual, el camí començava al Pontet, en paral·lel a Can Pere Oguer, fins a Can Climent. El traçat seria d'uns 110 metres, però suposava eixamplar notablement el camí paral·lel a la síquia. Pròpiament, Can Climent també té un portell al camí vell de Bunyola.

5 Els trenta-dos *estadales* i un terç, assimilats a destres quadrats, equivaldrien a uns 574 m<sup>2</sup>, que corresponen a poc menys d'una tercera part d'un quartó.

6 Les dues referències de 19 i 21 de gener de 1846 no provenen dels capbreus, sinó de documentació municipal sobre finques rústiques —que sembla incompleta, almenys pel que fa a la zona de sa Indioteria. Interessa molt l'ús de la forma "Pla dels Indioters" als documents de l'Ajuntament de Palma.

2 de setembre de 1846. Lluç Juan, prevere, *tres septimas partes de una cuarterada y media de tierra*<sup>7</sup> (de quatre quarterades i tres quartons i aquestes de set quarterades), en el **lugar llamado Cas Padasé Vey**, que confrontaven amb terres de Catalina Llinàs, amb camí de Bunyola i amb terres del denunciante, de les mateixes pertinències. La comprà a Gabriel Villalonga i altres, en acta de 16 d'agost de 1846, per cent vint lliures mallorquines (ARM ERC 1124, f. 288v-289; ECR 822, f. 53-55). [vegeu també capbreu de 26 de juny de 1834].

28 de juny de 1847. *Madalena* Galmes, filla de Joan i de *Praxedes* Frau, esposa de Miquel Salom, natural de Manacor, un trast de terra *de 14 estadales*,<sup>8</sup> *y ahora casas en el mismo edificadas* (de dues quarterades), en el **lugar de Cas Padasé Vey**, que confrontava amb terra de Bartomeu Jaume, amb la de Lluç Juan, prevere, amb la de Rafel Llabres i amb la romanent a Jordi Llinàs, qui l'establia en acta de 20 de juny de 1847 (ARM ERC 1124, f. 290).

14 d'abril de 1849. Josep Busquets, fill de Gabriel i de Gerònima Bover, *quinze estadios*<sup>9</sup> *de tierra* (d'una quarterada, de pertinències de Son Orpina), que confrontaven amb el camí Roig, *con otro camino* i per dues parts amb terres romanents a Catalina Llinàs, sa cunyada, qui la venia en acta de 12 d'abril de 1849 (ARM ERC 1124, f. 292v).

5 de setembre de 1850. Josep Jaume, fuster, fill de Joan i de Magdalena Serra, *natural y vecino del lugar de Son Sardina, quinze estadales vulgo destres de tierra* (d'una quarterada, de pertinències de Son Orpina), que confrontaven amb el camí de la síquia de na Cerdana, amb terra de Josep Busquets i per dues parts amb terres romanents a Catalina Llinàs, viuda de Nicolau Busquets, qui l'establia en acta de 30 d'agost de 1850 (ARM ERC 1124, f. 294).

27 de setembre de 1850. Josep Jaume, fill de Joan i de Magdalena Serra, *natural y vecino del lugar de Son Sardina, quinze estadales vulgo destres de tierra* (d'una quarterada, de pertinències de Son Orpina), que confrontaven amb el camí Roig, *con otro camino*, amb terra de Catalina Llinàs i amb la romanent a Josep Busquets, qui l'establia en acta de 25 de setembre de 1850 (ARM ERC 1124, f. 294).

10 de desembre de 1850. Pere Joan Manera, fill d'Antoni i d'Antònia Maria Comas, natural d'Establiments, *diez y seis estadales*<sup>10</sup> *vulgo destres de tierra* (d'una quarterada, de pertinències de Son Orpina), que confrontaven amb el camí Roig, amb terra de Miquel Roser, amb la de Josep Jaume i amb la de Catalina Llinàs, qui l'establia en acta de 3 de desembre de 1850 (ARM ERC 1124, f. 295v). [vegeu capbreu de 13 de febrer de 1858].

10 de desembre de 1850. Miquel Roser, fill de Pere i de Margarita Jaume, *treinta y dos estadales*<sup>11</sup> *de tierra* (d'una quarterada, de pertinències de Son Orpina), que confrontaven amb el camí Roig, amb terra de Pere Joan Manera, amb la de Maria Casellas i amb la de Catalina Llinàs, viuda, *cuya tierra tiene la servidumbre de no poder impedir que desde la azequia que hay en dicho camino pase agua por dentro de la misma para hir a la fuente de la mencionada Llinàs*, qui l'establia en acta de 3 de desembre de 1850 (ARM ERC 1124, f. 295v-296).

7 Tres setenes parts d'una quarterada i mitja serien equivalents a uns 4.566 m<sup>2</sup>.

8 Catorze *estadales*, assimilats a destres quadrats, equivalen a uns 248 m<sup>2</sup>.

9 Quinze *estadios*, assimilats a destres quadrats, equivalen a uns 266 m<sup>2</sup>.

10 Setze *estadales*, assimilats a destres quadrats, equivalen a uns 284 m<sup>2</sup>.

11 Trenta-dos *estadales*, assimilats a destres quadrats, equivalen a uns 568 m<sup>2</sup>.

## UN PADRÓ DE 1851

En termes col·lectius, un padró de 1851, el *Padrón general de Prestación Personal 1851* (AMP FP 675), indica la *Residencia de los contribuyentes* a través del topònim i el *Nombre de los contribuyentes, que han optado para satisfacer la prestación personal*, en referència al cap de família i als fills mascles. L'apartat de *Jornales que les han correspondido* es divideix en [jornals]: *De hombre. Individuos de la familia. 3 rs. [1]*; *De carruajes de dos ruedas y dos caballerías mayores. 13 rs 10 ms. [2]*; *De carruajes de dos ruedas y una caballería mayor. 10 rs. [3]*; *De caballerías mayores. 6 rs. [4]*, i *De caballerías menores. 5 rs. [5]*. També hi ha un apartat d'*Observaciones*.

Els contribuents de sa Indioteria estan dins la *Parroquia de San Jayme* (f. 158-169v), juntament amb els de Son Sardina. Sense considerar les propietats més grosses i tenint en compte les possibles mancances o errors d'interpretació, es comptabilitzen unes 66 famílies. Els microtopònims inclouen finques situades prop de l'actual camí 140, com Cas Llauner, La Punta, Can Alorda, Cas Sastre o La Pleta,<sup>12</sup> així com topònims (avui inexistents) derivats del llinatge del propietari, com Can Pericàs (vegeu també capbreus de 20 d'agost de 1845).

1851								
RESIDENCIA	NOM	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	OBS.	f.
Cana fosca	Bernardo Busquets	4						158
Can Gramanera	Andres Salom	4						158
Can Simó	José Jaume	4						158
Cas Xamarró	Vicente Busquets	4				4		158
Id.	Jayme Crespi	4				4		158
Can Siuvestra	Barte. Garau y otro	8				4	Prestó uno con la Cav <sup>a</sup> .	158
Can Balle	Antonio Frau	4						158
Can Simó nou	Ana M <sup>a</sup> Romaguera pr. otro	4						158v
Can Calet des copins	Juan Jaume pr. un hijo	4				4		158v
Cas Rectó	Jayme Tugores	4				4		158v
Can Gaspá	Isabel Frau por otros	8			4	4		158v
Can Llull morante	Lucas Mesquida pr. un hijo	4				4		158v

<sup>12</sup> Per altres fonts, sabem que La Pleta correspon a Cas Selleter: [26 de juliol de 1897] *D<sup>a</sup> Dolores Gomez de Rosselló propietaria de la Pleta ó Cas Selleter* [sic] (AMP Ac 191, f. 30r – 32r).

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1851								
RESIDENCIA	NOM	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	OBS.	f.
La punta	Mateo Frau	4						158v
Can Caragol	María Oliver pr. un hijo	4		4				158v
Can caragol d'abaix	Miguel Palmer é hijo	8						158v
Can caragol petit	Guillermo Palmer	4						158v
Can Bordoy	Antonio Vallespir	4						159
Id.	Miguel Bordoy	4						159
Cas Padasé nou	Rafael Llabrés	4				4		160v
Cas ferré	Guillermo Aloy	4		4	4			160v
Casa Mestra	Bernardo Fiol	4						160v
Can Barrera	Tomas Busquets	4						160v
Can Martí	Onofre Cañellas y dos hijos	12				4		160v
Can Barrera	Miguel Palou	4				4		160v
Cas Padasé nou	Miguel Salom	4						161
Can Morante	Margta. Sans por dos hijos	8				4		161
Can Barrera	Mateo Ferrer	4						161
Can Moranta	Jayme Balaguer	4				4		161
S'hostelet nou	Antonio Cañellas	4						161
Can Morante nou	Guillermo Salom é hijo	8						161
Cana fosca	Franco. Serra por un hijo	4						161
Cas Gallet	Miguel Estela por dos hijos	8				4		161
Cana fosca	Guillermo Serra	4				4		161v
Cas Cabrit	Miguel Bosch	4						161v
Can Climent	Damian Frau	4						161v
Cana fosca	Antonio Ramis	4						161v
Cas padasé nou	Antonio Salom	4						161v
Cas Cabrit	Antonio Calafell é hijo	8		4	4			161v
Can Casetas	Ant.º Piza	4						161v
Can Morante	José Martorell	4						161v
Cas Padasé	Jorge Llinás	4						162



## TOPONÍMIA EN DISSEMINAT A LA PERIFÈRIA DE PALMA (IV): EL PLA DELS INDIOTERS (1841-1869)

1851								
RESIDENCIA	NOM	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	OBS.	f.
Cana Golleu	Cat. <sup>a</sup> Garau por otro	4						162
La Bomba	Antonio Company	4	4			4		162
Cas Llauné	Pedro Juan Manera	4						162
Can Lluch nou	Lucas Mesquida	4						162
Cas Misé	Juan Barceló	4				4		162
Can Cayetano	Guill. <sup>o</sup> Mulet é hijo	8						162v
Can Barrera	Guillermo Ferrer é hijo	8				4		162v
Can Simó nou	Miguel Figuerola	4						162v
Can Brusca	Franco. Sastre	4				4		162v
Son Borrás	Gabriel Vidal é hijo	8			4			162v
Can Pere Ogué	Cat. <sup>a</sup> Llinás pr. un hijo	4				4		162v
La Pleta	Miguel Salamanca	4	4					162v
Can Pericás	Pedro Pericás	4				4		163
Can Barrera nou	Matias Garau	4				4		163
Cana Fosca	Gabriel Mesquida	4						163
Cas Misé	Juana Ana Canaves pr. otro	4				4		163
Can Pasquet	José Salom é hijo	8						163
Can Enrich	Salvador Llinás	4						163
Cas Padasé	Pedro Balaguer devora SS	4						163v
Can Barrera	Bartolomé Porcell	4				4		163v
Can Alorda	Jayme Frau	4						163v
Cas Sastre	Miguel Femenias	4	4				Prestó uno sin el carro. Otro sin id. Otro id.	163v
La Bomba	Sebastian Vich	4				4		163v
Can Perelló	Mateo Carrió	4				4		163v
Cas Mestre	<i>Melchor Carrió por [sic]</i>		4		4			169v

## UN PADRÓ DE 1852

L'any 1852 es repeteix el padró de prestacions, titulat *Estado general de la población de Palma y su término, con expresión de la fuerza y útiles de transporte en el año 1851* (AMP LN 2076). El topònim de la propietat és la *Residencia*. Hi consten els noms (*Nombres*, del cap de família i d'altres fills mascles), l'edat, els *Carros* [1], les *Caballerías mayores* [2], les *Caballerías menores* [3] i les *Observaciones*.

Els contribuents de sa Indioteria estan dins la *Parroquia de San Jayme* (f. 172-177v), juntament amb els de Son Sardina. Sense considerar altres propietats més grosses i alguns registres possiblement duplicats, hi consten unes vuitanta famílies.

1852								
RESIDENCIA	NOM	NOM	EDAT	[1]	[2]	[3]	OBS.	f.
Cana fosca	Bernardo Busquets		37				Prestacion	172
Can Gramanera	Andres Salom		27				Prestacion	172
Id.	Juan Busquets		30				Prestacion	172
Can Simó	José Jaume		25				Prestacion	172
Cas Chamarró	Vicente Busquets		39			1	Prestacion	172
Id.	Jayme Crespí		41			1	Prestacion	172
Can Siuvestre	Juana M <sup>a</sup> Jaume por	Vicente Busquets	27				Prestacion	172
Id.	Barte. Garau		40			1	Prestacion	172
		Bernardo Garau	20				Prestacion	172
Can Balle	Antonio Frau		45				Prestacion	172
Can Simó nou	Ana M <sup>a</sup> Romaguera por	Matias Juan	19				Prestacion	172v
Can Calet des Copins	Juan Jaume por	Bernardo Jaume	20			1	Prestacion	172v
<i>Cas Rutló</i> [sic]	Jayme Tugores		44			1	Prestacion	172v
Can Gaspar	Isabel Frau por	Melchor Frau	31		1		Prestacion	172v
		Miguel Frau	26				Prestacion	172v
Can Lluch Moranta	Lucas Mesquida por	Miguel Mesquida	30			1	Prestacion	172v
La Punta	Mateo Frau		23				Prestacion	172v

## TOPONÍMIA EN DISSEMINAT A LA PERIFÈRIA DE PALMA (IV): EL PLA DELS INDIOTERS (1841-1869)

1852								
RESIDENCIA	NOM	NOM	EDAT	[1]	[2]	[3]	OBS.	f.
Can Caragol	María Oliver por	Mateo Palmer	22	1	1		Prestacion	172v
Id. de baix	Miguel Palmer		57				Prestacion	172v
		Barte. Palmer	19				Prestacion	172v
Id. petit	Guillermo Palmer		43			1	Prestacion	172v
Can Bordoy	Antonio Vallespir		37			1	Prestacion	172v
Id.	Miguel Bordoy		51			1	Prestacion	172v
Cas Padasé nou	Rafael Llabrés		40			1	Prestacion	173v
Casa Mestra	Bernardo Fiol		26					173v
Can Barrera	Tomas Busquets		27				Prestacion	173v
L'ostalet	Barte. Jaume		51	1	2	3	Prestacion	173v
Can Martí	Onofre Cañellas		50			1	Prestacion	173v
		Miguel Cañellas	21				Prestacion	173v
		Onofre Cañellas	19				Prestacion	173v
Can Barrera	Miguel Salom por	Miguel Salom	32			2	Prestacion	173v
Cas Padasé nou	Miguel Salom		38				Prestacion	173v
Can Moranta	Margta. Sans por	Barte. Mir	21			1		173v
		Miguel Mir	19					173v
Can Barrera	Mateo Ferrer		27				Prestacion	173v
Can Sion	Melchor Carrió		54	1	2	1	Prestacion	173v
		Jayme Salom	30				Prestacion	173v
Can Moranta	Jayme Balaguer		35			1	Preston. personal	173v
Hostalet nou	Antonio Cañellas		42				Prestacion	173v
Can Moranta nou	Guillermo Salom		59				Prestacion	173v

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1852								
RESIDENCIA	NOM	NOM	EDAT	[1]	[2]	[3]	OBS.	f.
		Guillermo Salom	25				Prestacion	173v
Cana fosca	Franco. Serra por	Franco. Serra	23					173v
Cas Gallet	Miguel Estela por	Juan Estela	35				Reside en Marratxí	173v
		Matias Estela	31			1	Prestacion	173v
Cana fosca	Guillermo Serra		30			1		174
Cas Cabrit	Miguel Bosch		42				Reduccion	174
Can Climent	Damian Frau		36					174
Cana fosca	Antonio Ramis		50					174
Cas padasé nou	Antonio Salom		34				Prestacion	174
Cas Cabrit	Antonio Calafell		44	1 x 1	2		Prestacion	174
		Franco. Calafell	19				Prestacion	173v
Can Casetas	Ant.º Piza		50	1			Prestacion	174
Can Moranta	José Martorell		43				Prestacion	174
Cas Padasé	Jorge Llinás		55				Prestacion	174
	Jayme Mir		52				Prestacion	174
Cana Golleu	Cat.ª Garau por	Barte. Garau	45				Prestacion	174
La Bomba	Antonio Company		54	1	2	1	Prestacion	174
Cas Llauné	Pedro Juan Manera		60				Prestacion	174
Can Lluch nou	Lucas Mesquida		30				Prestacion	174
Cas Misé	Juan Barceló		54			1	Prestacion	174
Can Cayetano	Guillermo Mulet		50					174v
		Antonio Mulet	20					174v
Can Barrera	Guillermo Ferrer		51			1	Prestacion	174v

TOPONÍMIA EN DISSEMINAT A LA PERIFÈRIA DE PALMA (IV): EL PLA DELS INDIOTERS (1841-1869)

1852								
RESIDENCIA	NOM	NOM	EDAT	[1]	[2]	[3]	OBS.	f.
		Guillermo Ferrer	20				Prestacion	174v
Can Simó nou	Miguel Figuerola		30				Prestacion	174v
Can Brusca	Franco. Sastre		43			1	Prestacion	174v
Cas Moliné	Guillermo Camps		30					174v
Son Borrás	Gabriel Vidal		52	1 de 2	2		Prestacion	174v
		Juan Vidal	21				Prestacion	174v
Can Pere Ogué	Catalina Llinás por	Jayme Busquets	20			1		174v
La Pleta	Miguel Salamanca		28	1	2		Prestacion	174v
Can Pericás	Pedro Pericás		33			1		174v
Can Chorondo	Matias Santandreu		58				Prestacion	174v
Can Federich	Pedro Juan Dols		38				Prestacion	174v
Can Barrera nou	Matias Garau		50			1	Prestacion	174v
Cana Fosca	Gabriel Mesquida		45					174v
Cas Misé	Juana Ana Canaves por	Pedro Juan Palmer	37			1	Prestacion	174v
Son Llompard	Nicolas Pizá		55	1 de 2	4			174v
		Rafael Pizá	21					174v
Can Pasquet	José Salom		57					174v
		Antonio Salom	20				Prestacion	174v
Son Pons	Barte. Pons		57	2 - 1 de 2 y 1 de 1	6	1		174v
Can Enrich	Salvador Llinás	ahora Sebn. Compañy	60	1	2		Prestacion	174v
Cana Fina	Miguel Bordoy		50			1	Prestacion	174v

1852								
RESIDENCIA	NOM	NOM	EDAT	[1]	[2]	[3]	OBS.	f.
Cas Padasé	Pedro Balaguer		34				Prestacion	174v
Can Barrera	Barte. Poncell		29			1	Prestacion	174v
Can Alorda	Jayme Frau		32				Prestacion	174v
Cas Sastre	Miguel Femenia		36	1	2		Prestacion	175
La Bomba	Sebastian Vich		38		4	1		175
Can Perelló	Mateo Carrió		48			1	Prestacion	175
Cas Mestre	Melchor Carrió			1 de 2	3		Prestacion	177v
Cas Padasé	Montserrat Barceló		32				Prestacion	177v
Can Enrich	Sebastian y Juan Company			1 de dos	2		Prestacion	177v
Can Moranta	Jaime Balaguer y Ribot		73			1	Prestacion	177v

## UN PADRÓ DE 1853-1854

Els padrons de prestacions de 1851 i de 1852 tenen continuïtat els anys 1853-1854 a través d'un *Estado general de la población de Palma y su término, con expresión de la fuerza y útiles de transporte en el año de 1853 y 1854* (AMP LN 2077). El topònim de la propietat és la *Residencia*. També hi consten el nom (*Nombres*), els homes (*Varones*) [1], els *Carros* [2], les *Caballerías mayores* [3] i les *Caballerías menores* [4].

Els topònims corresponents a sa Indioteria estan dins el *Distrito 7º* (f. 281-284), on hi figuren, en total, uns 178 registres que s'han de situar entre el camí d'Inca i el camí de Sóller. A la selecció, a més dels microtopònims coneguts, és possible identificar peces de terra, algunes de les quals provenen de Son Nicolau, situades a migjorn del camí de Bunyola, com Ca ses Aucelles, Son Nicolau o Can Casetes, que també s'han de vincular a sa Indioteria, així com la toponímia de les peces procedents de Son Pons, juntament amb la inclusió de propietats grans. En total, es fa referència a unes noranta famílies.

## TOPONÍMIA EN DISSEMINAT A LA PERIFÈRIA DE PALMA (IV): EL PLA DELS INDIOTERS (1841-1869)

1853-1854						
RESIDENCIA	NOM	[1]	[2]	[3]	[4]	FOLI
[...]						
Son Moll	Amador Calafat	1	1 de 2 1 de 1		1	281
[...]						
Ca Sausella	Ant.º Jaume por 3 hijos	3				282
Id.	Ant.º Coll	1			1	282
Son Nicolau	Matias Monserrat	1	1 de 2		1	282
Can Casetas	Miguel Salom	1			1	282
Can Barrera	Matias Grau	1			1	282
Id.	Barte. Ponsell	1			1	282
Id.	Guillermo Ferrer	1			1	282
Can Gofis Nou	Mateo Ferrer	1				282
Can Gramanera	Miguel Salom	1			1	282
Id.	Juan Busquets	1			1	282
Id.	Andres Salom	1			1	282
Can Franco. des Porcho	Magda. Bordoy por su hijo	1			1	282
Id.	Guillermo Serra	1				282
Ca-na fosca	Bernardo Busquets	1				282
Id.	Gabriel Cañellas	1				282
Id.	Gabriel Mesquida	1				282
Cas Chamarro	Jayme Crespí	1				282
Id.	Vicente Busquets	1				282
Id.	Juana Mª Jaume por su hijo	1				282
Id.	Tomas Busquets	1				282
Can Silvestre	Barte. Garau y su hijo	2			1	282
Can Calet des Copins	Juan Jaume por su hijo	1			1	282
Id.	Ana Mª Romaguera por su hijo	1			1	282
Son Hugo	Gabriel Salas	1	1 de 2 1 de 2			
Son Real	Miguel Figuerola	1			1	282v
Can Santandreu	Jayme Llabrés [La persona tiene 61 años]	1			1	282v

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1853-1854						
RESIDENCIA	NOM	[1]	[2]	[3]	[4]	FOLI
Can Simo	José Jaume	1				282v
Can Balle	Jayme Tugores	1			1	282v
Id.	Anto. Frau	1				282v
Can Balle nou	Jayme Mir	1			1	282v
Son Gotleu	Barte. Grau	1			1	282v
Can Balle	Anto. Ramis	1				282v
Can Bañeta	Sebastian Vich	1				282v
Can Cayetano	Guillermo Mulet	1				282v
Can Barrera	Juan Busquets	1				282v
La Bomba	Melchor Vich	1	1 de 2		1	282v
Cas Cabrit	Anto. Calafell y su hijo	2	2 de 1			282v
Cas Padasé	Jorge Llinás	1			1	282v
Id.	Miguel Roig	1				282v
Cas Padasé Nou	Pedro Balaguer	1				282v
Id.	Rafael Barceló por su hijo	1			1	282v
Can Jaques	Esteban Busquets	1			1	282v
Id.	Anto. Salom	1				282v
Cas Padasé	Rafael Llabrés	1			1	282v
Id.	Miguel Salom	1				282v
Hostalet nou	Anto. Cañellas	1				282v
Hostalet	Barte. Jaume	1	1 de 2		1	282v
Can Perelló	Mateo Carrió	1			1	282v
Cas Mestre	Melchor Carrió	1	1 de 2			282v
Can Sion Petit	Melchor Carrió	1	1 de 2		1	282v
Can Federich	Pedro Juan Dols	1				282v
Can Gallet	Miguel Estela por su hijo	1			1	283
Id.	Anto. Pons	1				283
Can Pere Ogué	Catalina Llinás por su hijo	1			1	283
Moli de la bomba	Bernardo Fiol	1				283
Can Caragol	Guillermo Palmer	1			1	283
Id.	Guillermo Palmer	1				283



1853-1854						
RESIDENCIA	NOM	[1]	[2]	[3]	[4]	FOLI
Can Martí	Sebastián Compañy y otro	2	1 de 2			283
Ca Mestre Casetas	José Salom y su hijo	2			1	283
Can Roig	Margta. Sans por su hijo	1			1	283
Can Lluch Moranta	Lucas Mesquida por su hijo	1			1	283
Can Lluch nou	Lucas Mesquida	1				283
Can Gramanera	Guillermo Salom por su hijo	1			1	283
Can Curt	Jayme Balaguer	1				283
Id.	Jayme Balaguer [ <i>La persona inutil</i> ]	1			1	283
Can Moranta	Jayme Balaguer	1			1	283
Can Gaspar	Isabel Frau por 3 hijos	3		1		283
Can Moranta	Pedro José Martorell	1			1	283
Son Alegre	Gabriel Magraner	1	1 de 1			283
Son Borrás	Gabriel Vidal y su hijo	2	1 de 2			283
Can Ferré	Guillermo Aloy	1	1 de 1		1	283
Cas Sastre	Miguel Femenia	1	1 de 2		1	283
Cas Salleté	Miguel Salamanca	1	1 de 2			283
Son Pons	Barte. Pons	1	3 de 2		1	283
Son Llompard	Nicolas Pizá y su hijo	2	1 de 2			283
Torre de Son Ferragut	Felipe Cañellas	1			1	283
Cas Misé	Juan Barceló	1			1	283
Id.	Pedro Juan Palmer	1			1	283
Cas Llauné	Pedro Juan Manera	1			1	283v
<i>Calorde</i> [sic]	Jayme Frau	1			1	283v
Can Casetas	Anto. Pizá	1	1 de 2	1	1	283v
Son Pardo	D. Gabriel Cabot por	-	2 de 1	1	1	283v
[...]						
Son Llorens vey	Matias Frau	1	1 de 1			283v
Cas Sort	Jayme Pallicer y su hijo	2			1	283v
Rafal de Son Llorens	Barte. Fullana por dos hijos	2	1 de 2 1 de 1		1	283v
Can Veritat	Pedro Pericás	1			1	283v

1853-1854						
RESIDENCIA	NOM	[1]	[2]	[3]	[4]	FOLI
Son Llorens nou	José Martorell	1			1	283v
Son Daviu	Miguel Sabater	1				283v
Son Arpina	Barte. Oliver	1	1 de 2 1 de 1			283v
Son Rigo	Onofre Cañellas y dos hijos	3	2 de 2 1 de 1	1		283v
[...]						
La Punta	Mateo Frau	1				284
Son Castelló	Anto. Mas	1	1 de 2		1	284
Can Barrera nou	Jose Busquets	1			1	284
[...]						

## ALTRES CAPBREUS (1853-1861)

El registre de capbreus segueix des de l'any 1853 fins al 1861. Sembla que des del 1835 les noves capbreuacions es fan només com a conseqüència de vendes o de nous establiments. Les terres de Can Caragol i Cas Pedacer se situen en origen en el *pla de Son Fuster* (capbreus de 2 d'agost de 1856 i de 6 de juliol de 1858), tot i que Cas Pedacer passa a situar-se immediatament després en el *Pla dels Andioters*, o *Andiotés* [sic] (capbreus de 14 de març i 19 d'abril de 1860). En aquest cas, la síquia de na Cerdana aportaria un criteri de separació. Entre 1853 i 1861, els capbreus i les divisions de propietats fan referència a noves peces de terra de Can Simó, Cas Ximarró, Can Caragol, Ca na Fosca, Cas Pedacer i s'Hostalet.

2 d'agost de 1853. Anna Maria Romaguera, viuda de Martí Frau i esposa actual de Guillem Company, filla de Joan Baptista i d'Anna Maria Cañellas, posseïa *una casita que antes hera establo o cavalleria y seis o siete estadales<sup>13</sup> de tierra, o lo que sea, y el derecho de sacar agua de la fuente que existe frente la casa, con la servidumbre de dar camino de carro a Juana Ana Juan y á los suyos para hir a la tierra que le queda de las mismas pertenencias, sita en dicho termino llamada can Simo nou y lugar llamado Pla des Endiotés* [sic], que confrontava amb terra de la denunciant, amb la dels hereus de Jaume Santandreu i amb la romanent a Joana Anna Juan, que havia venut la peça de terra en acta d'1 d'agost de 1853 (ARM ERC 1124, f. 344).

23 d'agost de 1855. Miquel Oliver, *del comercio*, fill de Joan i de Beneta Moll, mig quartó de terra *con casas en el existentes*, situat en el *parage de Son Orpina*, que confrontava amb Son Orpina, amb terra de Catalina Blanch de les mateixes pertinències, amb la dels

13 Set *estadales*, assimilats a destres quadrats, equivalen a uns 124 m<sup>2</sup>.

hereus de Joan Jaume *Quelet des Copins*, amb terra **llamada la Real y con otra llamada Can Santandreu**. La comprà a Isabel Maria Orell i altres en acta de 18 d'agost de 1855 (ARM ERC 1124, f. 394).

2 d'agost de 1856. Josep Busquets, fill de Gabriel i de Gerònima Bover, mitja quarterada de terra (d'una quarterada i mitja), *con la servidumbre de dar camino de carro á Jayme Crespi y á Catalina Colom y á los suyos, llamada Can Caragol en el lugar de Son Fuster*, que confrontava per dues parts amb terra de **la Bomba**, amb la de les mateixes pertinències de Jaume Crespi i amb la de Melcior Carrió. La comprà a Coloma Pou en acta de 29 de juliol de 1856 (ARM ERC 1124, f. 422).

2 d'agost de 1856. Jaume Crespi, fill de Sebastià i de Maria Salom, mitja quarterada de terra (d'una quarterada i mitja), situada en el *lugar de Son Fuster, llamada Can Caragol, con la servidumbre de dar camino de carro á Catalina Salom y sucesores*, que confrontava amb terra de Melcior Carrió, amb la de **la Bomba** i amb la de les mateixes pertinències de Josep Busquets y de Catalina Salom. La comprà a Coloma Pou en acta de 29 de juliol de 1856 (ARM ERC 1124, f. 423).

30 d'agost de 1856. Damià *Rebasa, hijo de otro y de Pabla Mulet*, natural de Vallde-mossa, mig quartó de terra *con casa y demas sus pertenencias*, situat al lloc *llamado ca ne Fosca*, que confrontava amb terra de les mateixes pertinències dels hereus de Melcior Juan, amb la de **la Bomba** i amb la de Bartomeu *Barrera* i amb la de Catalina *Barrera*. La comprà a Anna Frau, viuda, en acta de 28 d'agost de 1856 (ARM ERC 1124, f. 424). [vegeu capbreu de 27 d'agost de 1857].

8 de novembre de 1856. Anna Maria Romaguera, esposa de Guillem Company, filla de Joan Baptista i d'Anna Cañellas, una quarterada de terra, que confrontava amb la síquia de na Cerdana, amb terra de Melcior Carrió, amb la de Jaume Tugores i amb la romanent a Onofre Cañellas, qui la venia en acta de 7 de novembre de 1856 (ARM ERC 1124, f. 435).

27 d'agost de 1857. Joan Busquets, fill de Gabriel i de Gerònima Bover, mig quartó de terra *con casas denominadas cana Fosca y demas sus pertenencias*, que confrontava amb terra de les mateixes pertinències dels hereus de Melcior Juan, amb la de **la Bomba** i amb la de Bartomeu *Barrera* i amb la de Catalina *Barrera*. La comprà a Damià Rebasa, en acta de 25 d'agost de 1857 (ARM ERC 1124, f. 458). [vegeu capbreu de 30 d'agost de 1856].

4 de setembre de 1857. Josepa Sastre, esposa de Pau Martorell, filla de Josep i de Margarita Aloy, posseïa *la cuarta parte del vertiente de la casa y tierra de la parte de Poniente llamada Can Caragol, ó sea la octava parte de la íntegra finca*, que confrontava amb **la Bomba** y *con la otra tierra y casa de las mismas pertenencias*. La comprà a Miquel Palmer, en acta de 31 d'agost de 1857 (ARM ERC 1124, f. 459).

4 de setembre de 1857. Josepa Sastre, esposa de Pau Martorell, filla de Josep i de Margarita Aloy, posseïa *el tendido ó la trasera de la casa rustica denominada Can Caragol, más la mitad a la parte de Levante de la tierra de la misma propiedad y ademas la parte que corresponde a Guillermo Palmer por sucesion intestada de su hijo Guillermo*, que confrontava amb terra de Melcior Carrió, amb la de **la Bomba**, amb la síquia de na Cerdana y *con la restante casa y tierra*. La comprà a Guillem Palmer, en acta d'1 setembre de 1857 (ARM ERC 1124, f. 459).

13 de febrer de 1858. Isabel Maria Salom, esposa de Teodor Muntaner, filla de Guillem i de Magdalena Jaume, trenta-dos *estadales* de terra (d'una quarterada), que

confrontava amb el camí Roig, amb terra de Pere Joan Manera, amb la de Catalina Llinàs de **can Pera Ogué** [sic] i amb la de Maria Casellas. La comprà a Miquel Roser, en acta de 12 de febrer de 1858 (ARM ERC 1124, f. 481). [vegeu capbreu de 10 de desembre de 1850].

6 de juliol de 1858. Rafel Llabrés, fill de Josep i d'Antònia Font, natural d'Establiments, trenta<sup>14</sup> *estadales vulgo destres* de terra, situats al **pla de Son Fuster**, de pertinències de la terra *llamada Cas Padacé, con camino de á pié y á caballo desde el dia 29 de setiembre hasta después de la siega y de carro durante el restante del año por dentro la tierra de Jorge Llinàs*, que confrontava *con tierra y casa de Miquel Salom, con tierra y casa de Antonio Salom, con tierra can Climent* i amb la romanent a Jordi Llinàs, que l'havia establert en acta d'1 de juliol de 1858 (ARM ERC 1124, f. 500).

6 de juliol de 1858. Antoni Salom, fill de Miquel i de Margarita Bordoy, trenta *estadales vulgo destres* de terra, situats al **pla de Son Fuster**, de pertinències *de tierra y casas llamadas Cas Padacé, con camino de á pié y á caballo desde el dia 29 de setiembre hasta después de la siega y de carro durante el restante del año por dentro las tierras de Jorge Llinàs*, que confrontava *con casas y corral de Rafael Llabrés, con tierra can Climent* i amb la romanent a Jordi Llinàs, que l'havia establert en acta d'1 de juliol de 1858 (ARM ERC 1124, f. 501).

31 de gener de 1860. Sebastiana i Margarita Balaguer, filles de Joan i de Joana Maria Casellas, un quartó de terra, *ó lo que sea, de doble número*, que confrontava amb un altre quartó de les mateixes pertinències de les denunciants, amb terra de *D. Lucas Juan Pro.*, amb la de Catalina Llinàs, amb la de Joan Muntaner y *con camino* [sic]. La compraren a Margarita Frau mitjançant escriptura de 28 de gener de 1860 (ARM ERC 1124, f. 541).

14 de març de 1860. Bernat Jaume, fill de Joan i de Magdalena Serra, posseïa *dos trastes de tierra de estension, cada uno, de diez y seis destres*, situats en el *lugar llamado Cas Padesé vell en el Pla dels Andiotés*, que confrontaven amb terra de Miquel Barceló, amb la d'Antoni Barceló, amb la de Bàrbara Serra y *con camino llamado de la acequia de ne Cerdana*. Comprats a Monserrate Barceló, en acta de 14 de març de 1860 (ARM ERC 1124, f. 546).

19 d'abril de 1860. Miquel Barceló, casat, fill de Rafel i de Catalina Llinàs, posseïa *dos trastes de tierra de estension cada uno de diez y seis estadales*, situats en el *lugar nombrado Cas Pedasér vell en el Pla dels Andioters*, que confrontaven amb terra del denunciante, amb la d'Antoni Barceló de les mateixes pertinències, amb la de Bàrbara Serra y *con camino de la acequia de ne Cerdana*. En virtut de permuta feta amb Bernat Jaume mitjançant escriptura de 19 d'abril de 1860 (ARM ERC 1124, f. 547).

19 d'abril de 1860. Bernat Jaume, casat, fill de Joan i de Magdalena Serra, posseïa *dos trastes de tierra de estension de veinte estadales<sup>15</sup> cada uno*, situats en el *lugar llamado Cas Pedasér vell en el Pla dels Andioters*, que confrontaven *con camino de la acequia de ne Cerdana*, amb terra de *D. Lucas Juan Pro.* per dues parts i amb terra de Miquel Barceló, amb qui havia fet la permuta mitjançant escriptura de 19 d'abril de 1860 (ARM ERC 1124, f. 548).

14 Trenta *estadales*, assimilats a destres quadrats, equivalen a uns 533 m<sup>2</sup>.

15 Vint *estadales*, assimilats a destres quadrats, equivalen a uns 355 m<sup>2</sup>.

5 de desembre de 1861. Bernat Jaume, fill de Joan, difunt, i de Magdalena Serra, que viu, natural de Valldemossa, posseïa *una pieza de tierra de estension de treinta y dos estadales y un tercio de otro con casas en ella edificadas* (d'un quartó), de pertinències del **predio lo Hostalet**, que confrontaven *con camino nuevo que de la misma tierra queda señalado y extraido*, amb camí de Bunyola, amb terra de Margarita Vidal i amb la de Jordi Llinàs. La comprà a Miquela Palou mitjançant escriptura de 5 de desembre de 1861 (ARM ERC 1124, f. 600). [vegeu capbreu de 20 d'agost de 1845].

## EL PLA DELS INDIOTERS (1860)

L'any 1860, els registres estadístics oficials de l'Estat, a través del *Nomenclàtor d'Espanya*, certifiquen l'existència de la barriada de sa Indioteria, identificada amb el nom *Pla dels Indioters*. En concret, el *Caserío* anomenat *Plá d'els Indioters (paveros)* [sic] hi consta ben definit i amb entitat pròpia. És significatiu el registre del topònim *Pla dels Indioters* juntament amb la traducció castellana de «*paveros*». Les confusions i les dificultats per assimilar el nom de sa Indioteria per part de persones de parla castellana, sobretot peninsulars, s'han mantingut fins a l'actualitat.

Tot i que el *Plá d'els Indioters (paveros)* [sic] apareix al *Nomenclàtor* de 1860,<sup>16</sup> el registre estadístic inclou igualment llocs, possessions i cases en disseminat, entre els quals s'identifiquen, per exemple, *Ca'n Alorda*, *Son Castelló*, *Son Llompart*, *Son Cladera*, *Son Fuster*, *Son Nicoláu* o *Son Reus*, al municipi de Palma, o *Cabana (La)* i *Son Maciá*, a Marratxí.

El *Nomenclàtor* anterior, de 1858, derivat del primer cens oficial de l'època estadística, no és ni tan detallat ni tan concret: a Palma s'identifica el *Caserío* de Son Sardina (1.520 habitants); a Marratxí, el *Caserío* de Son Nebot (221 habitants).<sup>17</sup> Més endavant, el *Nomenclàtor* de 1873 és igualment poc precís; a Palma hi apareix el *L. [Lugar]* de Son Sardina, a 6,9 km de distància de la capital, format per un total de 25 edificis: 21 habitat constantment, 3 de manera temporal i 1 deshabitat (amb 4 edificis d'un pis, 19 de dos i 1 de tres pisos, a més d'una edificació inclosa en la denominació *Albergues ó sea barracas, cuevas, chozas, etc.*), mentre que l'any 1873, a Marratxí, Son Nebot no hi consta.<sup>18</sup>

Segons el *Nomenclàtor* de 1860, el *Caserío* del *Plá d'els Indioters (paveros)* [sic] estava format per un total de 118 edificis; 108 habitat permanentment, 5 habitat de manera temporal i 5 deshabitats; hi havia 69 edificis d'un pis, 48 de dos pisos i 1 de tres pisos. Una

16 *Nomenclàtor que comprende las poblaciones, grupos, edificios, viviendas, albergues, etc., de las cuarenta y nueve provincias de España; ...* Madrid. Imprenta de José María Ortiz, 1863. Pàgines 355-357.

17 *Nomenclàtor de los pueblos de España, formado por la Comision de Estadística General del Reino.* Madrid. Imprenta Nacional, 1858. Pàgina 114.

18 *Nuevo Nomenclàtor de las ciudades, villas, lugares y aldeas de las cuarenta y nueve provincias de España, con arreglo á la division territorial vigente en 1º de julio de 1873; publicado por el Instituto Geográfico y Estadístico.* Madrid. Imprenta Nacional, 1876. Pàgina 70.

nota a peu de plana [(c)] especifica que «(c) *Este caserío está diseminado por la comarca que lleva su nombre; sus viviendas distan de la cabeza del distrito 2.600 metros la mas próxima, y 5.572 la mas remota*». <sup>19</sup>

## EL PLA DE SA INDIOTERIA

Durant la segona meitat del segle XIX es documenta igualment la forma toponímica de *Pla de sa Indioteria*, derivada clarament de *Pla dels Indioters* i que seria també un precedent de l'actual nom de *sa Indioteria*. L'obra de l'arxiduc Lluís Salvador lloa les excel·lències de les patates del *Pla de S'Indioteria* [sic] entre les millors de Mallorca: «[...] *Cuentan entre las mejores de la isla del término de Palma, en particular, las del Pla de S'Indioteria próximo al Pont d'Inca. [...]*» (ARCHIDUQUE, edició 1982-1993, V: 330-331).

Així mateix, l'any 1882, Pere d'Alcàntara Penya feia ús del nom “*es plá de s'Indioteria*” [sic] per referir-se, en un sentit ampli, a la plana que situava entre s'Esgleia i l'abeurador d'Ítria (extramurs, prop de la porta Pintada, al començament del carrer 31 de Desembre, de Palma). <sup>20</sup>

## UNS ANYS DE TRANSICIÓ (1860-1869)

A la primera meitat del segle XIX, les peces de terra documentades consoliden l'estructura en petita propietat. A partir de 1835 es produeix un augment notable de les divisions, per compra-venda o per nou establiment. Les segregacions segueixen un ritme aproximat d'una per any, amb un moment significatiu que s'ha de situar entre els anys 1850 i 1860. Les mesures superficials són força variables; un trast “tipus” podria ser el de setze destres o el de trenta-dos destres, sempre mantenint una tipologia d'assentaments en disseminat sense arribar a constituir un poblament concentrat. Les causes de la divisió de la propietat, excepció feta de les successions hereditàries, poden ser múltiples, però una seria la penúria econòmica en un cas de viduïtat prematura, per exemple.

La forma toponímica *Pla dels Indioters* es documenta per primera vegada l'any 1846 sobre terres procedents de Son Orpina, tot confirmant la tradició popular sobre l'origen de sa Indioteria (“unes cases de Son Orpina on criaven indiots”). Això no obstant, en documents posteriors (de 1860), el nom s'estén cap al camí de Bunyola per designar peces de terra de

19 D'acord al mateix *Nomenclátor* de 1860, el *Caserío del Plá d'en Fuster*, situat a 5,4 km de distància de la capital, estava format per un total de 60 edificis; 58 habitats constantment i 2 de manera temporal, amb 26 edificis d'un pis, 33 de dos pisos i 1 de tres pisos. Al terme de Marratxí, el *Caserío de Son Nebot*, situat a 5,2 km de l'Ajuntament, estava format per un total de 61 edificis; 53 habitats constantment, 6 de manera temporal i 2 deshabitats; hi consten 11 edificis d'un pis, 45 de dos pisos, 3 de tres pisos i dos *Albergues ó sea barracas, cuevas, chozas, etc.*

20 PEP D'AUBENA [pseudònim de Pere d'Alcàntara Penya] (1882) “Es ferro-carril mallorquí” a *L'Ignorancia*, núm. 186, pàg. 3-4 (30 de desembre de 1882) (Vegeu concretament pàg. 3).

Cas Pedacer que provenen de l'antic Son Fuster. El topònim *Plá d'els Indioters (paveros)* [sic] és el registrat pel *Nomenclátor de España* de 1860.

El nom *Pla dels Indioters* és una evolució de l'anterior “barri dels Indioters” (i també de “Cals Indioters”), amb la incorporació d'un genèric més geogràfic. Tota l'àrea de l'antic Pla de Sant Llorenç, del Pla dels Indioters, del Pla d'en Fuster i del Pla de Son Nebot (Mar-ratxí) forma part de la conca geomorfològica del Pla de Palma.

Els anys centrals del segle XIX s'han de considerar un moment de transició que acaba de consolidar l'estructura territorial i humana de sa Indioteria. A pesar del manteniment d'una bona part dels microtopònims, els petits canvis també s'intueixen a través de la toponímia. Per exemple, en un altre padró de Palma de 1865-1866 hi figura, en particular, una *Taberna nova*, que s'ha de situar prop de l'actual creuer de camins del Pontet.<sup>21</sup> El microtopònim de la nova *taverna* [“botiga on es ven vi a la menuda”] aporta indicis que són útils per reforçar el criteri de centralitat del Pontet, un indret també bàsic per a la distribució de l'aigua de la síquia de na Cerdana entre els regants de sa Indioteria. Per altra part, en relació al topònim major de la barriada, els noms “barri dels Indioters” i *Pla dels Indioters*, igualment *Pla de sa Indioteria*, tenien una vida curta, sense arribar a consolidar-se, i acabaven evolucionant cap a la denominació definitiva de *sa Indioteria*, que es documenta per primera vegada l'any 1869.

## BIBLIOGRAFIA

- GINARD BUJOSA, Antoni (2004) “Sa Indioteria. Un cas de pervivència d'un topònim popular”. A PLANISI GILI, Hermínia; ROSSELLÓ GAIÀ, Margalida (Coord.) *Sobre Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 305-316.
- GINARD BUJOSA, Antoni (2008) “Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma: sa Indioteria, segle XVIII”. A BASSA I MARTÍN, Ramon; PLANISI GILI, Hermínia; VALLÈS MORAGUES, Aina (Coord.) *XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (La Real, 2007)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 73-100.
- GINARD BUJOSA, Antoni (2009) “Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (II): sa Indioteria, 1784-1831”. A BASSA I MARTÍN, Ramon; LATORRE SÁNCHEZ, Francesca; PLANISI GILI, Hermínia (Coord.) *XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia (Santa Maria del Camí, 2008)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 13-67.

---

21 El padró de Palma dels anys 1865-1866 (*Año económico de 1865 á 1866*) és el *Padron general de los carruajes y caballerías existentes en esta ciudad y su término* (AMP FP 688/2). Dins la *Parroquia de Sn Jaime* (sense foliar), registra els topònims de les propietats i el noms dels propietaris que corresponen a la zona de sa Indioteria i Son Sardina. Com a casos concrets, a continuació de *Cn Pere Ogué*, de Gabriel Busquets, hi figura una *Taberna nova*, de Miguel Pascual. A més, després de *Cn Pereyó*, de Mateu Carrió, hi ha *Ca se Viude*, de Catalina Palmer.

GINARD BUJOSA, Antoni (2010) “Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (III): el barri dels Indioters (1830-1841)”. A BASSA I MARTÍN, Ramon; LATORRE SÁNCHEZ, Francesca (Coord.) *XXII Jornada d'Antroponímia i Toponímia (Pollença, 2009)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 27-57.



# APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA CATALANA A TRAVÉS DE LES CANÇONS

Carla González Collantes

## INTRODUCCIÓ

L'estudi dels noms de lloc i del seu origen ens permet conèixer l'evolució de la llengua així com de l'entorn en el qual s'ha parlat durant anys i panys. Així doncs, gràcies als topònims, podem conèixer com era el nostre país abans que nosaltres hi arribéssim. Efectivament, els noms de lloc ens parlen de vells oficis, de vegetació antiga, de costums i creences oblidats, de fauna i flora extingides... D'una altra banda, val a dir que la toponímia moderna també serveix per a establir la localització concreta i la grafia correcta dels noms de lloc. En unes altres paraules: la toponímia avui dia esdevé un servei cartogràfic i lingüístic d'utilitat notable.

Les persones que es dediquen a l'estudi de la toponímia s'encarreguen de descobrir, registrar i classificar aquests noms. També en cerquen l'origen i n'analitzen l'evolució, n'aclareixen el significat més primitiu i, finalment, en regulen l'ús correcte, ço és, estableixen la forma correcta en què els hem de pronunciar i escriure. Així doncs, la tasca que fan és, sens dubte, ingent i valuosa. Ara bé, aquesta feina roman inacabada si no s'aconsegueix difondre-la socialment.

Els topònims formen part del nostre patrimoni cultural, ens parlen de qui hem sigut i de qui som. Són, en definitiva, un signe d'identitat que cal preservar. Josep Laporte i Salas, expresident de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), adreçava al lector aquestes reveladores paraules al pròleg del *Nomenclàtor de toponímia major de Catalunya*:

«La toponímia és el signe d'identitat més palès de les nostres terres, que, a més, incorpora una gran informació lingüística i històrica en general, i que conté un valor estètic considerable, que permet qualificar-la de veritable poesia fòssil. Els noms de lloc, doncs, esdevenen un patrimoni cultural col·lectiu que tenim l'obligació de preservar i transmetre a les generacions futures, i sobretot de procurar que no siguin anomenats per noms forasters, sovint postissos o banals, o que reflecteixen una voluntat de substitució cultural com la que s'ha produït en la denominació de les vies públiques, nuclis de població i municipis durant els règims polítics especialment hostils a la nostra llengua que hem hagut de patir.»

## AGENTS NORMATIVITZADORS

Els embats que ha patit el català al llarg dels segles també han afectat els noms amb què distingim els llocs. Així doncs, a l'hora de normativitzar el català també s'han hagut de normativitzar molts topònims que, per influència del castellà, havien perdut la genuïtat gràfica i fonètica.

De referència obligada pel que fa a la normativització dels topònims és l'aportació de l'IEC, en tant que ens normatiu del català. La Secció Filològia va participar en l'elaboració del *Nomenclàtor oficial de la toponímia major de Catalunya*, publicat per la Generalitat de Catalunya, que va veure la llum l'any 2003. És una obra que recull gairebé 40.000 topònims oficialitzats i que, d'acord amb la Resolució 563/V del Parlament de Catalunya, de 7 de maig de 1998, ha de ser una obra de referència per a l'edició de cartografia, retolació, guies de viatge i altres productes informatius. Aquesta publicació es compon de dues parts: en primer lloc, un bloc de fulls municipals agrupats per comarques, amb la cartografia del municipi com a eina bàsica de localització, a més d'altres informacions complementàries i, en segon lloc, un índex toponímic format per una llista alfabètica de topònims amb les dades de tipologia i localització. D'una altra banda, l'IEC també ha publicat diversos documents normatius d'interès: "Topònims de les Illes Balears", "Llista dels noms dels municipis del Principat", "L'ús de l'article en el nom de les comarques del Principat", "Sobre toponímia", etc.<sup>1</sup>

Paral·lelament a la tasca desenvolupada per l'IEC, i deixant de banda si al català li cal (i li convé) més d'un ens normatiu de la llengua, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) va presentar, l'octubre de 2009, el *Corpus Toponímic Valencià*, un treball de la Secció d'Onomàstica en què han col·laborat més de 250 enquestadors. Es tracta d'una obra, de dos volums, que arreplega més de 50.000 topònims i que té com a objectiu ser el referent que facin servir les administracions públiques i la societat valenciana. Ara bé, val a dir que, malauradament, l'administració pública valenciana sovint posa pals a les rodes per tal d'avançar cap a la normalització lingüística (i, per tant, cap a la normalització dels topònims). En efecte, al País Valencià, segons l'Estatut d'Autonomia i la Llei d'Ús del Valencià, la competència per assenyalar la correcta utilització dels topònims públics correspon al govern de la Generalitat. Els topònims valencians poden canviar de denominació, sempre que ho demanen els ajuntament afectats i si el govern s'hi avé, per tal d'adoptar la forma única en valencià o bé bilingüe. Per mitjà del Decret 236/1999 de la Comunitat Autònoma Valenciana, de 23 de desembre (publicat al BOE núm. 40, de 16 de febrer de 2000), s'aprova l'alteració del nom d'alguns municipis per "la forma tradicional en valencià". És el cas de Llocnou d'en Fenollet, Sant Joan d'Alacant, Crevillent, la Vall de Laguart, Benigembla, el Palomar i Càrcer. El BOE núm. 285, de 28 de novembre, publica el Decret 150/2001, de 5 d'octubre, pel qual s'aprova el canvi de denominació del municipi de San Jorge per la forma bilingüe de Sant Jordi/San Jorge. El BOE núm. 296, d'11 de desembre, publica el Decret 151/2001, de 5 d'octubre, pel qual s'aprova el canvi de denominació del municipi de Rotglá y Corberá per la forma en valencià Rotglà i Corberà, i també el Decret 152/2001,

<sup>1</sup> Aquests documents es poden consultar en línia a través de l'enllaç següent del web de l'Institut d'Estudis Catalans: <http://www.iec.cat/gc/ViewPage.action?siteNodeId=637&languageId=1&contentId=-1>.

de la mateixa data, pel qual s'aprova el canvi de denominació de Villavieja per la forma valenciana la Vilavella<sup>2</sup>.

## AGENTS NORMALITZADORS

Ara bé, els topònims, una vegada normativitzats, cal normalitzar-los. Com veurem, hi ha uns quants agents normalitzadors: les administracions, els mitjans de comunicació, els centres d'ensenyament (escoles, instituts, universitats)... A aquests agents, al nostre parer, fóra bo afegir-ne uns altres de qui ben sovint no es recorda ningú: els músics.

En primer lloc cal recordar que l'administració té molt a veure amb la difusió dels topònims, és a dir, amb la seva normalització. D'aquesta depèn l'aprovació de decrets i lleis, com ara el Decret 36/1988, de 14 d'abril, pel qual es publiquen en el BOCAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears, posteriorment modificat (amb Decret 50/1988, de 12 de maig, en virtut del recurs interposat per l'Ajuntament de Son Servera), ampliat (amb el Decret 61/1990, de 31 de maig) i modificat (amb el Decret 2/2004, de 16 de gener).

En segon lloc, tampoc no podem ni oblidar ni menystenir iniciatives com ara l'exposició "Mots amb arrels: els noms de lloc ens parlen", organitzada per la Comissió de Toponímia de Catalunya juntament amb la Fundació Caixa Sabadell. L'exposició es va poder visitar al Palau Robert de Barcelona de l'11 de febrer al 3 d'abril de 2005 i tenia, com a objectiu principal, convidar «el visitant a conèixer i preservar la toponímia del Principat» i alhora, donar compte «de la gran varietat i riquesa dels topònims d'aquest territori; uns topònims, per exemple, que reflecteixen les característiques de l'indret al qual donen nom i que ens informen del substrat humà d'aquesta terra, val a dir, de la gent de procedència diversa que s'hi va establir en èpoques passades<sup>3</sup>». A més de l'exposició es va elaborar material interactiu amb informació molt completa sobre la toponímia, els estudiosos que s'hi han dedicat i s'hi dediquen, etc. Aquest material està disponible a Internet<sup>4</sup>.

---

2 Amb tot, en el cas valencià, i tal com denuncia l' Informe sobre toponímia menor en municipis valencians , aprovat al ple del Consell Valencià de Cultura (CVC) el 27 d'abril de 2009, és preocupant la inexistència d'una «normativa que deture o impedisca la proliferació de topònims estranys al territori i a la llengua pròpia de cada zona. La casuística d'alteracions alienes a la realitat social, lingüística i històrica és múltiple i variada, tant en la zona valencianoparlant com en la castellana». D'exemples, l'informe en cita uns quants: el Pla de Sant Cristòfol, a Alberic, que als rètols apareix com a Urbanización San Cristóbal; la Font del Gerro, a Paterna, que ha esdevingut Polígono de la Fuente del Jarro; el riu dels Ullals o Verd, a la Ribera del Xúquer, retolat amb el nom Río Verde, etc. Els membres del CVC consideren que aquestes modificacions toponomàstiques «no solament influeixen en una correcta transcripció del mot primitiu sinó en la pròpia consideració històrica i social que les denominacions tenen en les comunitats». Per tot això, entre més propostes, el CVC aconsellava el Govern valencià de generar «un inventari de toponímia valenciana [ ] per tal que servís per a l'ús autonòmic però també per a la documentació o cartografia que puga realitzar-se més enllà». Aquest inventari, el de l'AVL, es va publicar uns quants mesos després de fer-se pública aquesta demanda. Ara bé, el govern de la Generalitat Valenciana (que ha endegat poques iniciatives a favor d'un procés real de normalització lingüística i, en canvi, moltes en contra) continua sense normalitzar-los. Un exemple ben clar és la proliferació de cartells en què els topònims apareixen en castellà, fins i tot en les zones on la població és majoritàriament valencianoparlant.

3 Mots amb arrel : una exposició sobre els noms de lloc, notícia publicada a VilaWeb el 7 de març de 2005.  
<http://www.vilaweb.cat/www/diariescola/noticia?id=968658>.

4 Web de l'interactiu fet a partir de l'exposició Mots amb arrel que té la finalitat de donar a conèixer la riquesa toponímica de les nostres contrades: <http://www.gencat.cat/toponimia/motsarrels.htm> [Darrera consulta: 24 de març de 2009].

Aquesta mena d'iniciatives, paral·leles a l'aprovació de decrets i lleis, a la publicació de llibres i a la retolació, també ajuden, i molt, a difondre la toponímia catalana. Però la responsabilitat i el deure de difondre els nostres topònims no és només de l'administració. Els mitjans de comunicació també hi tenen un paper destacable en tant que agents de normalització lingüística. Aquests han de ser rigorosos a l'hora d'escriure i pronunciar els topònims que conformen la geografia catalana. Val a dir, a mode de crítica i d'incís, que ben sovint els mitjans de comunicació no són prou curosos. A Ràdio Nou i Canal 9, per posar un exemple paradigmàtic de dues emissores públiques que fan la feina malament, sovintegen les formes castellanes dels topònims valencians (*Castelnovo* per *Castellnou*, *Orihuela* per *Oriola*, *Segorbe* per *Sogorb*, *Benajéber* per *Benaixéver*, etc.). També podem sentir, malauradament amb una freqüència elevada, com es pronuncien alguns topònims valencians amb una fonètica ben poc genuïna: *Cas[s]nos* per *Casinos*, *B[u]rriana* per *Borriana*, *More[i]a* per *Morella*, *Al[s]jira* per *Alzira*, etc.

En aquesta tasca de difusió de la toponímia també han de col·laborar els ensenyants. Cal recordar que els centres d'ensenyament (des de les escoles bressol fins a les universitats) són claus per a la normalització del català, tal com explica Enric Larreula:

«Un dels estaments professionals més sensibles als intents de substitució o normalització lingüística és el dels mestres, professors i ensenyants en general, ja que per les característiques específiques de la seva professió, en contracte lingüístic permanent amb els grups socials més joves, i formadors com són o poden ser de consciències, actituds i aptituds lingüístiques, és un dels estaments damunt del qual es tendeix a considerar que recau amb major força la responsabilitat perquè aquesta planificada substitució, o normalització lingüística, es pugui dur a terme d'una manera eficaç<sup>5</sup>» (2001, 356)

Com que és responsabilitat dels mestres i professors ensenyar l'alumnat la normativa catalana així com la varietat estàndard de la llengua, també ho és, per consegüent, ensenyar-los la manera correcta d'escriure i pronunciar els noms de lloc. Però els docents no haurien de vetllar només per la normativa, sinó també perquè l'alumnat conegués tants topònims com fos possible, sobretot d'aquells que formen part de la seva realitat immediata, del seu entorn més proper.

Ara bé, a més de tots els agents implicats en la difusió i l'ús normatiu dels topònims catalans, a l'hora de difondre'ls, hi ha uns altres "agents" que pensem que no s'han tingut suficientment en compte, tal com apuntàvem en la introducció. Ens referim als músics i al seu llegat: el (nostre) patrimoni musical. En efecte, les cançons (les que conformen el nostre cançoner popular i les compostes més recentment) són una font per conèixer el conjunt de topònims que trobem arreu dels Països Catalans. I no només per conèixer-los, sinó també per saber com cal que els escrivim i com cal que els pronunciem. Si fem una cerca exhaustiva hi trobarem no pocs noms de muntanyes, turons i valls; d'illes i illots; de barrancs, rius i fonts; de comarques, pobles i ciutats. Les cançons són, doncs, una font (riquíssima) per a conèixer

---

5 LARREULA, Enric (2001): Ensenyament. Un àmbit lingüístic estressant per excel·lència, dins de *Dolor de llengua*. València: 314.

els nostres topònims.

Així doncs, als agents que contribueixen a la difusió dels topònims catalans (administració, mitjans de comunicació, ensenyament), podem afegir-hi també els músics del nostre país. Al cap i a la fi, la música també és una eina de normalització lingüística<sup>6</sup> atès que, si volem que el català sigui una llengua normalitzada, aquesta hauria d'estar present en tots els àmbits. I un d'aquests és el musical, sobretot si considerem com és de necessària i rellevant la música al si de la societat. Ho expliquen amb molt bones paraules Joan-Elies Adell i Jaume Radigales<sup>7</sup>:

«La música és moltes coses a la vegada. És una forma d'art, però també és un producte econòmic. És un element bàsic per a l'educació de les persones, però també un mitjà de comunicació i una presència fonamental en moltes activitats de lleure i d'entreteniment. Fem ús de la música amb objectius diferents: per evitar el silenci o per tenir una experiència estètica; perquè ens faci companyia mentre realitzem tasques quotidianes o per aïllar-nos del nostre entorn mentre viatgem en transport públic; per divertir-nos o per gaudir d'una immersió sensorial i afectiva profunda. La música, doncs, pot ser una activitat solitària o una celebració col·lectiva, pot adreçar-se a la sensibilitat i a l'intel·lecte, o apel·lar al cos i al seu físic.» (2009, 9-10).

## TOPONÍMIA I CANÇONS

A continuació el lector trobarà un recull d'un bon nombre de cançons<sup>8</sup> que ens fan passejar per la nostra geografia, que ens permeten (re)descobrir-la, que ens dibuixen el nostre país. Cançons amb què (re)conèixer els topònims catalans, de nord a sud i d'est a oest. Cançons escrites a València, Barcelona, Alcoi, Girona, Xàtiva, Palma, Solsona, Pego... Cançons que s'han sentit, se senten i se sentiran pertot arreu dels Països Catalans (i més enllà).

### “AP79” (Òscar Briz)

Marxe sobre rodes,/creue llomes junt a platges.//Des de l'horitzó el sol del matí/  
s'escampa sobre un cel diví.//Núvols m'acompanyen cap al nord.//El vent no bufa fort./  
potser hi haurà sort.//Entre sendes, masos i camins/creixen garrofers i pins.//Les sulside  
dels barrancs/ evoquen temps de pluja i fangs.//Creue el **delta de l'Ebre** cantant.//Les  
aus van emigrant./ les hores van passant./van passant.//Només mire el que em convé  
mirar/als dos costats de l'AP7.//La **Mediterrània** és el meu llar./es troba al llarg de

6 Vegeu: GONZÁLEZ COLLANTES, Carla (2008), Una llengua musicada. Palma, Documenta Balear.

7 ADELL, Joan-Elies/RADIGALES, Jaume (2009), (Des)acords. Música i músiques als Països Catalans (1975-2009). Vilanova i la Geltrú: Argumenta.

8 La transcripció de les cançons ha estat feta respectant les versions que faciliten els autors als seus webs, discs compactes, etc. No

s'hi han fet, doncs, correccions de cap tipus.

9 *Asincronia* (Ventilador Music, 2008).

l'AP7.//Allà baix un Euromed/es perd dins d'un túnel estret.//Passe **Tarragona**/a una hora de **Barcelona**.//El **Pont del Diable** em mostra el llom/com per fer-me recordar/tot el que ja no som.//Les vinyes verdes del **Penedès**/em fan pensar en **França**.//El paisatge encara és bell/com el d'una antiga estampa.//Cada colp que viatge cap al nord/el lligam es fa més fort.//I trobe que tinc sort,/tinc molta sort.//Només mire el que em convé mirar...

### “Lloc 2”<sup>10</sup> (Feliu Ventura)

Tornar al meu carrer,/trobar la mateixa gent,/udolar com un gos perdut,/a la porta de casa.//Entrar al mateix bar,/seure, on soliem, junts.//I, entre converses de fum,/la cervesa de sempre.//Em queixe però sé/que no ho vull diferent.//Tornar a la meua ciutat,/deixar l'estació de trens,/visitar l'Antic Hospital/i la plaça Sant Jaume.//Pujar al **Bellveret**,/passejar Albereda avall,/beure a la font del Lleó/a prop d'on vaig nàixer.//Passejar pels menuts carrers/de la **Xàtiva** que més vull,//emblanquinats i amb balcons/forjats amb els segles.//Voldria tornar a obrir/la finestra que duc al pit,/deixar entrar els sons,/d'una música lenta.//Tornar, tornar a la, tornar a la mà, tornar a la mateixa.//Tornar, tornar a la, tornar a la mà, tornar a la mateixa mà...

### “Alacant per Interior”<sup>11</sup> (Feliu Ventura)

A voltes necessites la cançó/quan vols estar despert, alerta i sobri/anant cap a **Alacant** -per interior-/on diuen que has guardat tots els teus codis.//Quan ella t'acompanya no et sents nu,/vas construïnt amb ella un nou paisatge.//La brúixola que et marca -com ningú-/dreces per a fer curt el llarg viatge.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/tot es mou sota els núvols.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/roba al vent la força per a anar més lluny.//**València** necessita una cançó/per a recuperar el vell somriure/de quan senyorejaven sobre el món/amb una ment desperta, alerta i lliure.//Dormida sota dècades d'asfalt,/jugada -com la història- sense regles,/hereva del dolor d'un temps malalt,/on cauen en l'oblit les veus i els segles.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó/tot es mou sota els núvols.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/roba al vent la força per a anar més lluny.//Octubre necessita una cançó/com un senyal ocult o una consigna.//Camina a les palpentes pels racons/d'una ciutat desperta, alerta i digna.//Les places -a parir-infantaran/un dia nou i una nova esperança.//La calma dels carrers arribarà/quan trobe l'equilibri la balança./S'obri el cel allà on comença l'horitzó/tot es mou sota els núvols.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó/roba al vent la força per a anar més lluny.//A voltes necessites la cançó...

10 *Barricades de paper* (Propaganda pel fet!, 2003).

11 *Alfabet de futur* (Propaganda pel fet!, 2006).

### “Més lluny”<sup>12</sup> (Obrint Pas)

Recurrent el temps que ens ha tocat viure,/burlant fronteres que ens han impositat.//Pels camins que uneixen la memòria/i aclareixen la veritat.// Per **la Marina, la Ribera, Vall d'Albaida, la Safor/de la Plana al Vinalopó**, i el **Maresme** i l'**Osona**, les Illes i el **Penedès**,/com el **Vallès** no hi ha res!//Mira, mira si hem recorregut terres/que hem anat fins a **Felanitx**,/a **Manacor** i a l'**Alcúdia/a Sóller, Sant Francesc** i ací.// Mira, mira si hem recorregut terres/que hem anat fins a **Pedreguer**,/Vall de **Laguard**, la **Vall de Gallinera**,/a **la Font, Pego** i ací.//On tour.// Recorrent els front del meu temps.//On tour.//Amb la revolta traçada en la ment.//On tour.// Per les rutes de la memòria//On tour.//La geografia escrita en la gent.//Més lluny./haurem d'anar més lluny.//Més lluny,/més lluny que el demà.//Més lluny,/lluitant per a aconseguir.//Més lluny,/un futur per a tu i per a mi.

### “Tornar a casa”<sup>13</sup> (Obrint Pas)

Torne a casa i per la finestra/veig el món que vaig estimar,/i els paisatges de la tempesta/boscors cremats arran del mar.//A **Perpinyà**, cap a **València**,/perseguint l'última llum,/la meua terra comença/i es dibuixa dins els ulls.//Tornem a casa!/I en la freqüència del meu cor,/bategant sense parar,/la cançó d'una revolta/que no podran aturar!//I als altaveus dels nostres cors/ressonant sense parar,/la cançó de la revolta/que ja no es pot aturar!//Torne a casa i per la finestra/veig la terra on em vaig criar,/transvasaments de la tristesa/l'oblit d'alta velocitat.//Per **Alacant**, cap a **València**,/perseguint l'última llum,/la meua terra comença/i es dibuixa dins els ulls.//Tornem a casa!/I en la freqüència del meu cor...

### “El meu poble Alcoi”<sup>14</sup> (Ovidi Montllor)

Té costeres i ponts,/música de telers;/té muntanyes que el volten/i li donen fondor.//Allí fan ser un riu/aigües brutes de fàbriques;/allí fan nàixer boira/del fum brut sense ales.//Eiximeneres trauen/en prova de treball/d'un poble que l'ofeguen/i que no mataran:/el meu poble **Alcoi**.//Poble d'història d'homes/que han volgut llibertat;/poble tossut i obert,/carrancs, clavillat.//Com un gall matiner/canta i alça la cresta,/com si el seu horitzó/fóra fora finestra.//Hi ha també un raconet/que només el sé jo,/ple de flors a l'estiu,/ple de flors a l'hivern.//El meu poble **Alcoi**.//Allí hi ha un campanar/que en guerra el van tombar/i que després l'han fet/calcat com era abans.//Per vergonya de tots/i beneït pel clero;/la vergonya de fer-te/anar al teu enterro.//I encara té una **Font**

12 *Terra* (Propaganda pel fet!, 2002).

13 *La Flama* (Propaganda pel fet!, 2004).

14 *Veri good* (Dahiz Produccions, 2000).

**Roja** i fresca tostemps;/com ella dóna vida/la primavera mou/al meu poble **Alcoi**// Allí fan unes festes/que a molts els dura un any/i que altres les esperen/sense pensar en el sant//Són moros i cristians/que el cafè els fa germans;/sempre perden els moros/i guanyen els cristians//Tants amos, tants obrers,/tan dolç i tan amarg;/ballen colors de festa/amb músiques i focs/al meu poble **Alcoi**//Amb un **Cantó Pinyó**,//lloc de cita amb tothom;/amb el **Barranc del Cinc**/com dos braços oberts//Allí hi ha una glorieta/ que ensenyen als infants/i que els dóna cabuda/quant s'han cansat d'anar;/i els té fins que se'n van/al món millor que ens diuen;/rient pels qui li vénen,/plorant pels qui se'n van/va coneixent-t'ho tot/el meu poble **Alcoi**.

### “La cançó del cansat” (Ovidi Montllor)

Em va tocar tocant **Mediterrani**//Per barret **Pirineus**, i una llesqueta//Per sabata **Oriola** d'estranguis//I per cor duc a **Alcoi**, la terreta//Per senyera, senyors, quatre barres//Per idioma, i senyores, català//Per condició, senyors, sense terres//Per idea, i senyores, esquerrà//Queda clara, per tant, per a tothom,/la meua carta de naturalesa//No és miracle, ni és un mal son;/m'ha tocat, i és la meua feblesa//Quede clar, també, que són covards,/tots els qui obliden les arrels//Seran branca d'empelt en altres prats//I en la mort, rellogats dels estels//És ben trist encara avui parlar, /i posar al seu lloc una història //Fins ací ens heu fet arribar //De tan grossa raó, naix la glòria //I torne a repetir: sóc alcoià//Tinc senyera on blau no hi ha//Dic ben alt que parle català//i ho faig a la manera de **València**.

### “Lo carrilet i el vapor”<sup>15</sup> (Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries)

Antes la gent del **Baix Ebre**/per a poder-ne viatjar/van fer-ne un vaporet/i riu amunt van anar//Després van fer el Carrilet/per a més poder carregar/i va ser una maravilla//I va ser la maravilla/hasta que els el van llevar//Lo Carrilet del **Baix Ebre**/va fer un transport molt actiu,/portant persones i bultos/igual d'hivern com d'estiu//També ho va fer el vaporet,/hasta que el van jubilar;/allà a **Jesús i Maria**/a la punta de **l'Illa**/enganxat se va afonar//Lo Carrilet recorria/de **Tortosa a Camp-redó**/per carrils de via estreta/i a **Amposta** feia estació//I allà a **Jesús i Maria**/xulava amb gran emoció,/que prop n'estava la **Cava**!!/Que ja arribava **la Cava**,/final de la 'trajecció' //Los treballadors del camp/mai lo podem oblidar/perquè ell xulava a les nou/que era l'hora d'enganxar//També xulava a la una/quant sortíem a dinar,/i a les sis tornava a vindre,/i a les sis tornava a vindre,/que era l'hora de plegar//A estacions i apeaderos//ell s'havia de parar,/tant en diumenges com festes/sempre et venia a buscar//Ell mai va fer-ne cap festa,/ell sempre va treballar,/perquè la gent del **Baix Ebre**,/perquè la gent del **Baix Ebre**/ne poguessa viatjar.

15 *Es cantava i es canta* (Tubal, 1994).



“**Panxapla**”<sup>16</sup> (Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries)

Ai!, escolteu, ateneu.../si a la **serra d’Alfara**/se sent encara/el soroll del trabuc/  
de Panxapla/el darrer bandoler.//El seu crim primer/va ser per amor.//Diuen que el  
segon/va ser per traïció.//I a partir/d’aquí,/cercat pels civils,/fugí a la muntanya/a viure  
pel **Port**.//Baixava a **Roquetes**/a buscar menjar,/diners i una roba/per a passar els  
hiverns./I sempre deixava/per tot senyal/tres flors a la porta/de casa d’algú.//Tres cops  
va anar a **França**;/s’hi va enamorar/i amb la Victorina/allí es va casar.//Però sempre  
el prenien/i el feien tornar./’pos’ la seua fama/impedia amagar.//Consells i sentència  
dictaren a mort/i allà a **Tarragona**/morí de genolls.//Per dues vegades /va ser afuse-  
llat,/prop de sa estimada,/un mossen i els soldats.//Va anar gent de **Mora**,/**Gandesa**  
i **Falset**,/de **Valls**, **Vila-Seca**,/**Tortosa** i **Montblanc**.//Per tot testament/va deixar un  
retrat:/milers se’n van vendre/arreu de l’Estat.//Ai!, escolteu, ateneu,...

“**De la terra de l’Ebre (D.O.)**”<sup>17</sup> (Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries)

Baixo el **Coll de Balaguer**/entre mel i gent pesquera/i, com si es tanqués el mar,/  
veig la **Punta del Fangar**.//Brilla el far entre les dunes,/la primera llum del **Delta**.//  
Mil ocells blancs em saluden/quan travesso les llacunes:/olor d’arròs, colors d’aig-  
ua,/arbres grans i solitaris.//Al fons, la sal de la **Banya**,/des d’on la **Ràpita** canta.//  
Sota el capell de **Montsià**/enfilo cap al **Marjal**,/de la vora del riu **Sénia**/veig camins  
que van al sud:/les mateixes oliveres.../els mateixos garrofers.../**Ebre** amunt, ciutats  
antigues,/entre torres i campanes,/guarden les pedres dels íbers,/les monedes dels  
romans,/les cançons i l’art dels moros/i les cases dels cristians.//Per hortes, barrancs i  
planes,/s’amaguen arbres i cases:/pobles de gent sense pressa,/que cridaam b el vent  
de dalt,/que pren el sol quan treballa/i corre el bou quan hi ha festa.//Cap a les terres  
de dalt/roques com les de **Benet**,/serres com les de **Cavalls** i **Pàndols**,/i un vi que  
porta alegria,/inspiren pintors, artistes,/somniadors de nit i dia.//I, al mig de tot, el gran  
**Port**/que és la muntanya més alta:/es pot veure, en dia clar,/del **Pirineu** a **Mallorca**,/el  
**Coll de l’Alba**, **Cardó**/i tots els colors del **Delta**.//Diu que al **Tossal dels Tres Reis**,/  
quan fa vent, sona una jota,/i que la canten tres veus,/tres veus que se saben entendre:/  
**Matarranya**, **Maestrat**/i la gran terra de l’**Ebre**.//Qui és qui sap d’on vé la jota,/si  
puja o baixa pel riu,/si arriba de dins del mar,/o si la cantava un moro?//Qui és qui sap  
si vé del mar,/o el vent de dalt ens la porta?/Són paisatges i colors,/són pobles, cases  
i pedres,/són històries i són anys,/són els hòmens i les dones.//Són sentiments, són  
amors.../Són de la terra de l’**Ebre**.

16 *Es cantava i es canta* (Tubal, 1994).

17 *Vinguen quan vulguen* (Tubal, 2001).

### “Verges 2007”<sup>18</sup> (Lluís Llach)

S'està bé plegats a **Verges**/sota un cel teixit de sentiments,/els anys i acords.// S'hi està bé perquè junts volem/fer el ritual d'un adéu d'amor.//És senzill/si jo puc, si tu vols.//Està bé plegats a Verges.//M'has deixant encendre en el teus ulls/estels de llum,/sols això és el que et puc donar,/tot això és el que ara me'n enduc.//Tant senzill/si tu vols, jo sí vull.//I és tan gran, gran i màgic/quan plegats alcem el cant/i aixeca el vol/fins al somni/d'un demà/que ara junts/només podem imaginar/però amb la certesa/ que els que arriben/les viuran.//S'està bé plegats a **Verges**.//S'està bé plegats a **Verges**/ mentre fem de les cançons i enyors/un bell camí/que si bé ens acosta a l'adéu/ha deixat escrit en el cor:/”molta sort,/que tingueu molta sort”.//Que si bé ens acosta a l'adéu/ ha deixat escrit en el cor:/”molta sort,/que tinguem molta sort”.//S'està bé aquí junts a **Verges**.

### “Darrer diumenge d'octubre” (Al Tall)

Darrer diumenge d'octubre/el camí ja és ben sabut /eixiu a la carretera/que cal aplegar-se al **Puig**.//**La Marina, la Ribera, l'Horta, els Ports i la Safor, Vall d'Albaida i la Costera, la Plana de Castelló, Albocàsser, Elx i Alzira, Carcaixent, Sagunt i Alcoi, Ontinyent, Carlet, Gandia, Almassora i Vinaròs. El Garbí i el Puig Campana, el Montgró i el Montcabrer, Calderona, Bèrnia, Aitana, Montot i Benicadell.**

### “Farem saó”<sup>19</sup> (La Gossa Sorda)

El tio Pep, els quintos d'**Alzira**, i els guerrers de **Moixent**,/el rat penat, el moro Mussa, el tio Canya, i Rosario la carnissera de **La Xara**,/la dama d'**Elx**, la *delicà* de **Gandia**, i el Micalet de la Seu,/la Panderola, les xicones de **Xixona**, Ramonet i uns amics de **Barcelona**,/Tirants i Carmesines, gegants del **Romaní**.//I ara va de bo,/ baixant **Penyagolosa** se sent la veu del tro: farem saó!//El Mascarat, un ciclista de **Pego** i el ninot indultat,/Tombatossals, Arrancapins, Batiste Ceba, Maria Rosa i la xata merenguera/l'home del sac, la fera ferotge, i els enfarinats,/Tirisiti, el penjat sense fetge i Amparito la filla del metge,/Ovidis i Tereses, dimonis fumadors.//I ara va de bo, baixant **Penyagolosa**, se sent la veu del tro: farem saó!//Farem saó que ofegue la sequera i entre les canyes del camí rebrotaran/noves idees com llances al vent reconduiran la situació.//Farem saó.//I és queestic fart de sentir-te.//Retòrica, estètica, per damunt de la mentida sols està la veritat.//Retòrica, estètica, i és que depén de qui la diga la façana va canviant.//Rebenta la mentida quan hi ha possibilitats.//L'home del

<sup>18</sup> *Verges 2007* (Claus Records, 2007).

<sup>19</sup> *Saó* (Autoeditat, 2008).

sac va carregat de mala llet.//La façana, la façana, la façana va canviant.//Retòrica, estètica, per damunt de la mentida sols està la veritat.//Retòrica, estètica, i és que depèn de qui la diga serà puta o capellà.//I ara va de bo, baixant **Penyagolosa** se sent la veu del tro: farem saó!//Farem saó que ofegue la sequera i entre les canyes del camí rebrotaran/noves idees com llances al vent reconduiran la situació.//Farem saó!//Farem saó que ofegue la sequera i entre les canyes del camí rebrotaran/noves idees com llances al vent reconduiran la situació.//Farem saó!

“L’u d’Aielo”<sup>20</sup> (Pep Gimeno Botifarra)

De la flor de la farina,/de la bromera del vi,/s’ha fet quatre mocadors/Pepeta la del morquí.//Santa Anna para en **Albaida**,/sant Vicent en **Agullent**,/la Mare de Déu en **Agres**/i Sant Blai en **Bocairent**.//Sempre venies darrere/que t’ensenyara cançons/i ara que en saps de boniques/t’amagues pels carrerons.

“Malaguenya de Barxeta”<sup>21</sup> (Pep Gimeno Botifarra)

Mira si he corregut terres/que he estat en **Alfarrasí**,/en **Adzaneta** i **Albaida**,/en el **Palomar** i ací.//Omplim el sarró de pa,/si vols que et guarde les cabres,/que les figues ja s’acaben/i raïm no queda un gra.//**La Llosa** i el **Genovès**,/Lloc Nou, la **Torre** i **Barxeta**,/Xàtiva, **Rotglà** i **Vallés**,/Llanera, **Vallà**<sup>22</sup> i **Montesa**,/Alboi, **Cerdà** i **Estubeny**/la **Granja**, **Sorió** i **Torrella**.

“Jota de ronda”<sup>23</sup> (Pep Gimeno Botifarra)

En **Canals** a Sant Antoni/li tenen gran devoció,/li fan Parells i foguera/missa cantà i bon sermó.//Ai sisal, sisal,/al mig d’un bancal/i a la meua sogra/se li alça el brial.//Se li alça el brial,/se li alça el vestit.//Tot això qui ho paga?/El pobre marit.//En el carrer Santa Creu/diuen que no fa costera,/si la sabeu pujar bé/des de la font fins a l’era.//En **Canals** han mort un burro,/en **Montesa** l’han pelat,/en **Vallà** l’han fet a trossos,/en **Moixent** se l’han menjat.//Adéu **fonteta de Sagres**,/adéu los banquetes del riu,/adéu sombra de l’arbre,/que bona que és en l’estiu.//Ai sisal, sisal,/al mig d’un bancal/a la meua sogra/se li alça el brial.//Se li alça el brial,/ se li alça el vestit.//Tot això qui ho paga?/El pobre marit.

20 *Si em pose a cantar cançons* (Cambra Records, 2006).

21 *Si em pose a cantar cançons* (Cambra Records, 2006).

22 Gràficament i fonèticament cal escriure i pronunciar Vallada. Ara bé, aquest poble de la Costera (País Valencià) es coneix, popularment, com a Vallà, que és, de fet, com se sol referir-s’hi la majoria de vegades.

23 *Te n cantaré més de mil* (Temps Record, 2009).

### “Plany, de Salses a Guardamar”<sup>24</sup> (Esquirols)

Una cosa ens uneix ara/de **Salses a Guardamar**:/formigó, sorra i ciment,/una cinta vora el mar.//De **Colliure a Vacarella**/la claror enterbolida,/d'**Alacant a Sa Riera**/la mar resta sense vida.//De **la Garrotxa a la Segarra**/un solc i una ferida,/de **Setcases a Viella**/ s'especula sense mida./Del **Conflent a l'Alcoià**,/de **Menorca a la Marina**/entre boscos migcremats/ja només s'alcen garrigues.//I d'**Ascó i de Vandellòs**/mil engrunes quedaran,/cap a **Amposta i Vinaròs**/el petroli a la mar sura.//A **Barcelona**, tot fum/a **Tarragona**, poca aigua,/a **Sagunt** no es veu el sol,/a **València** no pas gaire.//Una cosa ens uneix ara/de **Salses a Guardamar**...

### “Tonada”<sup>25</sup> (Biel Majoral)

Per **Sa Serra** i per **Sineu**/quan jo era una tarambana,/vaig viure de bona gana/balls i sons del poble meu./Noltros sonadors som molts/i anam tots a la una/però som tallats de lluna/i quan convé aixecam pols.//Afica el banyó Fotim,/que això ha reviscolat/i noltros hi hem posat/molta força que tenim.//Érem els amos del món,/no anàvem mai endarrere,/tan grossa era la quimera:/mal d'altri rialles són.//Cantàvem cançons de brega/com també de sentiment,/encar que ningú no ho crega/que obri bé l'enteniment.//Noltros estimam **Mallorca**,/per això cantam cançons;/molts diuen que és terra porca/i és la més guapa del món.//Per si és que no ho sabeu/convé que ho tengueu present,/si escoltau bé ho veureu/ per on viu la nostra gent:/De **Frausa a Vinilopó**,/de **Fraga fins a Menorca**/és la nostra nació/enc que la vulguin fer eixorca.//No sé com ni per què ho vol/que rebem una sacsada/i que sentim la ruixada/com fon la nostra suada/i ens umpl de desconsol.//No pens sinó que grinyol/mentre sembr la teva anyada/que deixares ben llaurada/amic Biel Caragol.//Ai morena!//Morena no em diguis no.//Ai morena!//Morena digue'm que sí.//Ai morena!//Viu la nostra il·lusió.//Ai morena!//Anem fent camí camí.//Noltros tenim esperances//decontinuar cantant,/que un poble que ha aguantat tant/ens fa sentir alabances.//Si no fos pels mercaders/que sols venen la cultural/és ben segur perventura/tothom hi creuria més.//Només ho fan per doblers.//Si no beses el seu sant/ diuen que ets un radical,/han perdut el seu cabal/ tota la vida llepant,/Tu, jove, tira endavant...

### “Que té aquesta terra nostra”<sup>26</sup> (Biel Majoral)

Hi havia una porrassa/que congriava un albó/tan alt com el **Puig Major**/i gruixat no ho era massa,/i tenia una rabassa/com el castell d'**Alaró**.//Esponerós sí que ho era/

24 *Torna, torna Serrallonga* (Edigsa, 1980).

25 *Vou veri vou per no dormir* (Blau, 1997).

26 *Vou veri vou per no dormir* (Blau, 1997).

amb cimals que s'enfilaven/ de **Mancor** fins a **Morella**,/les branques a **Cornudella**,/ feia una ombrea de primera;/a davall tots hi becaven.//Un dia des de **Castella**/arribaren molts de senyors.//Pensaven fer-ne tions/i llavors també estelles/per llevar males idees/ d'un símbol de nació.//En nom d'**Espanya** vengueren/mil mestres per tallar-lo.//Picaren un any rodó/i encara no pogueren.//I a la fi se resolgueren/recórrer al traïdor;/en trobaren un boldrò.//Tot d'una els convenceren.//Què té aquesta terra nostra/que congria traïdors:/diputats i senadors,/hi ha mestres i professors/ i també el senyor rector/i aquests són els pitjors.//Els diuen que són senyors/i sols els tenen per mostra.//Semblen tots triats a posta.//Sempre hi ha un glosador/que cantar li ve de vena/que als joves els ensenya/l'antiga i bella cançó.//Tant és ara com abans/perquè això ja ve d'enrere/ només hi ha una senyera/dels **Països Catalans**.

### “De bar en bar”<sup>27</sup> (Brams)

La mar sent nostre dringar/i les ones s'han copiat/i la marinada s'endú aquesta remor/perquè ho senti el raïm que està madurant el sol.//Terra, vent i sol i mar/i el brogit permanent del dringar dels nostres gots/veremaran el vi de la victòria/que beurem quan el plany es torni goig.//De bar en bar/de **Salses** a **Guardamar**.//Si és la Patum de **Berga**/si a **Solsona** és Carnaval,/Sant Joan a **Ciutadella**,/Ribagorça o **Alacant**.//Si és diada castellera/o si és l'Aplec dels **Ports**,/Santa Maria a **Formentera**/o Festes del Tura a **Olot**.//Si són Fires a **Girona**,/a **Banyoles** o a **Figueres**/l'Aplec del Cargol, l'Alternativa de **Manresa**.//Si són Falles, l'Aquelarre/o bé Moros i Cristians,/si és Festa del Cava a **Prades**/o avui juga la USAP.//Agafa la garrafa/que és festa major.

### “Som a Girona”<sup>28</sup> (Brams)

Som a **Girona**/prop de l'**Onyar**,/no m'enamora/tant com abans,/per Sant Daniel,/la Nacional,/s'ha ben lluit/senyor Nadal.//Si N-II per Sant Daniel dimitiré/assegurava fa temps el mentider.//Si ens destrossen les contrades/alçarem les barricades./Som a mig **Segre**,/ prop de **Rialb**,/ fan una presa,/ja estem igual.//No és per **Garrigues**,/no és per **Segrià**,/és petroquímica,/ és capital.//Si fan la presa sobre una falla és igual,/ l'important són les peles de la Casa Canal.//Si ens destrossen les contrades/alçarem les barricades.//Som a **la Conca**,/prop de **Montblanc**,/porten residus/ industrials,/i porten àcids,/i porten fems,/i dimiteixen/els convergents.//Molins recorda quan vagis a cagar/aquesta merda on anirà a parar?//Si ens destrossen les contrades/alçarem les barricades.

27 *Tot és possible* (DiscMedi, 1999).

28 *Amb el rock a la faixa* (Blau, 1992).

### “Vull per demà”<sup>29</sup> (Brams)

Dels ports del **Ribagorça** al cor de la **Noguera**/paro el meu cotxe i resto badant,/ les alzines que s'allumenen al capvespre/de la terra surt quelcom sobrenatural.//Lluny les mentides i els errors,/ lluny la injustícia i la por.//És l'amor qui m'empeny a estimar/la justícia que aquesta terra/ m'està demanant.//Per l'eix del **Llobregat** pujant a **Berga**,/se'm fa evident dels homes el progrés,/els boscos i els rius que abans eren nets.//Paissatge fet a clapes que ens han cremat.//Potser sí, sortim endavant.//Tots gaudim d'oportunitats.//Però mentre l'home no entengui la raó/d'estimar, l'indret on viu, al seu voltant, jo...//Seguiré lluitant enmig la fredor/com una flor que neix amb el desgel,/embriac d'amor llenço el puny al vent,/jo vull per demà la meva terra lliure!// Si he pujat als cims pels volts de maig/i heu vist la bellesa que s'ofereix,/ heu sentit remoure els vostres endins/amb el vent que us retorna el vostre esperit.//Jo també he somniat aquesta nit/ tota la terra estés així,/homes com flors neixent arreu/sacsejats pel vent de llibertat/que els fa més dignes.//I he pensat que/seguiré lluitant enmig la fredor/ com una flor que neix amb el desgel/embriac d'amor llenço el puny al vent/ jo vull per demà la meva terra lliure!

### “Brindis”<sup>30</sup> (Brams)

Brindo pel **Pedraforca**,/brindo per la Patum,/brindo per les obagues humitejades i el seu perfum.//Brindo per **Nicaragua**,/pel 25 d'Abril,/brindo pels avis i àvies que van lluitar a la Guerra Civil,/brindo pels avis i àvies que van lluitar a la Guerra Civil.//I brindarem tot maleint/la memòria de Felip V.//I brindarem tot maleint/la memòria de Felip V.//Brindo per **Formentera**,/per la plana de **Vic**.//Brindo per la collita de marihuana dels meus amics.//Pels indis de **Xiapas**,/brindo pel seu estel.//Brindo per **Cuba** lliure i pel camarada Fidel,/brindo per **Cuba** lliure i pel camarada Fidel.//I brindarem... /Brindo per les tavernes.//Brindo pels maquis vells.//Brindo pels qui desperten el tremp de la terra alçant castells.//Brindo pels grans poetes, pels últims d'anar a dormir.//Brindo per la gent del rotllo i per la mare que ens va parir.//Brindo per la gent del rotllo i per la mare que ens va parir.//I brindarem...

### “Més barquets nous”<sup>31</sup> (Isidor Marí)

N'ha vengut un barquet nou/tot carregat d'estisores,/per escapar-los sa llengua/a ses iaies xerradores.//N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan ses illes.//N'ha vengut un barquet nou/que

29 *Cal seguir lluitant* (Al-leluia Records, 1995).

30 *Tot és possible* (Blau, 1999).

31 *Ansa per ansa* (DiscMedi, 2006).

va carregat de tines/per poder-mos banyar es peus/quan mos fotin **ses Salines**.//N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan **ses Illes**.//N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pantalles:/tu t'hi quedes amorrat/i així t'enreden i calles.//N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan ses illes.//Vénen tants de barquets nous/que no queda cap amarre,/però fan ports esportius/perquè queda molta barra.//N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan ses illes.//Ara fan un monument/dalt de s'illa de **ses Rates**,/per tots es incompetents/que governen com pirates.//N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan **ses Illes**.//Van i vénen barquets nous/i dormim com ses marmotes,/i en obrir es ulls estarem/plens de merda i en pilotes.

### “Des de Mallorca a l’Alguer”<sup>32</sup> (Albert Garcia-Popular Sarda)

Des de **Mallorca** a l’**Alguer**/els mocadors dels vaixells/van saludant-se a ponent,/les oliveres al vent,/antiga boira del cel,//fent papallones de verds.//Des de Mallorca a l’Alguer/la lluna diu cada nit:”es mor la mar lentament”.//El sol respon als matins:”el foc avança roent,/per les muntanyes que veig”.//Des de Mallorca a l’Alguer,/des de l’**Alcúdia** a l’**Albuixer**,/des de **Maó** a **Cadaqués**,/des de **Montgó** a **es Vedrà**,/des de **Talltendre** a **Queixans**,/de **Porquerols** a **Calp**,/des de **Mallorca** a l’**Alguer**,/des de **Dalt Vila** a **Sant Joan**,/des de **Tabarca** a **Forcall**,/de **Ciutadella** a **Llançà**,/d’**Espalmador** a **Alcanar**,/de **Torreblanca** a **Malgrat**,/des de **Mallorca** a l’**Alguer**.//Vella remor de la mar:/les illes s’hi van gronxant,/i avui s’agafen les mans/ des de **Mallorca** a l’**Alguer**.//Els mots que canta la gent:/vives paraules que entenc,/ que tots parlam es mateix.

### “Des d’aquí també es veu Mallorca”<sup>33</sup> (Quimi Portet)

Si no hi ha boira m’enfilo als tossals/i amb els prismàtics guaito l’horitzó;/si hi ha calitja, ho he de deixar.../presenta l’aire massa opacitat.//Es veu **Mallorca** des del teu costat;/siguis on siguis/no sé com t’ho fas.//Canta el poeta de dolç refilar,/dóna tabarra a la humanitat;/del **Tibidabo** fins al **Matagalls**,/del **Pedraforca** fins a **Montserrat**.//Es veu **Mallorca** des del teu costat;/siguis on siguis no sé com t’ho fas.//**Pirineu** feréstec, que n’ets de bonic/vist des dels **Àngels** en ple mes d’abril;/però... si veus **Pamplona** des del **Canigó**, que et canviïn ràpid la medicació.

32 Enregistrada per Maria del Mar Bonet al disc *Gavines i dragons* (Ariola, 1987).

33 *Matem els dimarts i els divendres* (Música Global, 2007).

### “L’Empordà”<sup>34</sup> (Sopa de Cabra)

Nascut entre **Blanes** i **Cadaqués**,/molt tocat per la tramuntana,/d’una sola cosa en pots estar segur,/com més vell més/tocat de l’ala.//Sempre deia que a la matinada/es mata-ria,/però cap al migdia anava /ben torrat.//Somriu i diu que no té pressa/ningú m’espera allà dalt/anar a l’infern no m’interessa,/és molt més bonic **l’Empordà**.//Varen passar ampolles i anys/i en Siset encara aguantava/dormint la mona a la vora del **Ter**/però ell mai no s’hi tirava.// Sempre deia que a la matinada...//I quan veig la llum de l’alba/se’m treuen les ganes de marxar/potser que avui no em suïcidi/potser ho deixi fins demà.

### “Tarragona m’esborrona”<sup>35</sup> (Els Pets)

**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...//Anava cap a casa/després d’haver pencat,/hi havia un cotxe a les fosques,/hi havia un cotxe aparcat.//Si no fos perquè cada dia/me’l trobo sempre allà,/diria que és una parella/fotent-se el bacallà.// Però no ho és (no ho és), no ho és (no ho és).//Però ningú no em vol fer cas/quan els dic que la gent que hi ha allí seient/són ionquis que s’estan xutant.//**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...//Sortia de la feina/i volia fer un cigaló/vaig trobar la meva penya/em vaig asseure al meu racó./Gairebé eren les dues/i el Miquel volia xapar/la nit era molt tranquil-la/quan de sobte algú va trucar.//Qui deu ser? (no ho sé), qui deu ser? (no ho sé)//Qui pot venir a molestar?//Vaig clitzar aviat que els uniformats/tenien ganes de sarau.//**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...//**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...//**Pont del Diable**, carrers de la part alta,/Fran-**colí** brut i encongit.//Al obrir la porta, cortines que es mouen,/quan arribes a les sis.// Camp de Mart, Petroquímica,/Turistes i Maginet./El Molí de l’Horta, el bassal, les forques,/i els pagesos mai contents.//Les voreres brutes, trepitgen les putes,/xeringues pertot arreu./Esquerres i dretes, velles pansidetes,/van a missa de deu.//Imperial Tarra-**co**, baixant hi ha el Serrallo,/on la gent en té un parell (de què?).//A la fresca xerrant, seguts al davant/de la plaça del castell./El Tucan, la cova, colla vella, colla jove,/les gitanes venen alls.//L’avellana baixa, homes vells amb faixa,/del defora van tornant.// Tocar ferro al balcó, lentament la pudor/atravessa la ciutat.//Mentre la rutina lentament pentina/aquest poble abandonat.//**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...

### “Romanç del Penyal i d’Aitana”<sup>36</sup> (Paco Muñoz)

Diuen que el **Penyal d’Ifac** ahir confessà al **Montgó**:”des de fa un grapat de segles l’**Aitana** es el meu amor.//Vull que em guardes el secret que ningú es puga

34 *Sopa de cabra* (Salseta discos, 1989).

35 *Calla i Balla* (DiscMedi, 1991).

36 *Cançons de la mar en calma* (PM Produccions, 1994).



enterar/tu ja saps que el **Montcabrer** discret la vol festejar” //Però la **serra de Bèrnia** com que és al mig ho escoltà/i envià les seus àguiles a contar-ho ençà i enllà.//Al castell de **Guadalest** també ha arribat el revolt/i en saber-ho el **Puig Campana** pregona festa major.//La notícia de les noces als peixos fa trontollar/mentre dofins i gavines s’ajunten en un abraç.//Una tonyina nerviosa a **Tabarca** s’ha acostat/i ja l’illa tremolosa li ho ha dit a **Guardamar**.//La primera lluna plena ho ha escampat per **Castelló**/i les **illes Columbretes** estan fent una cançó./**Penyagolosa** gelosa els ha dit als pelegrins/que preparen el seus cants i que es posen en camí.//Hui la serra d’**Espadà** li ha preguntat al **Garbí**:”Tu que estàs prop de València, saps qui faran de padrins?”//La **serra de les Agulles** fa sonar el seus penyals/mentre toca la dolçaina la **muntyeta dels Sants**.//La **Murta** i el **Sant Sofí** en veu baixa han comentat:”l’**Aitana**, poca vergonya, el **Montcabrer** s’ha deixat”.//El **Benicadell** altiu al **Montdúver** li ha xerrat:”La **serra de Mariola** fa dies que està plorant”./El **Montcabrer** generós a tots els ha fet callar:”jo faré de testimoni i enhorabona al Penyal.”//**La Font Roja** raja alegre, canta l’aigua del **Pou Clar**/i les runes de **Montesa** al **Caroig** han informat:”Dalt l’ermita de **Santa Anna** la boda es celebrarà.//**Segaria** serà padrina i el **Maimó** padrí formal”.// En sentir tan gran desori l’**Aitana** s’ha avergonyit/i a dalt de la **Carrasqueta** ballen un valset els pins.//Somriu també **Mariola** i oblidant-se del seu plor/diu que li durà a la núvia una corona de flors.//La mar promet estar quieta, les ones aplaudiran/ i hui a la **Mediterrània** serà nit de festa gran.

### “Països Catalans”<sup>37</sup> (The Companys)

A **Tarragona** peix amb romesco i bon vi al **Priorat**,/de **Reus** el menjar blanc, les calçotades a **Valls**,/ xatonada al **Penedès**, xatonada al **Garraf**,/avellanes del **Morell** i arròs llarg del **Montsià**.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal des del mar fins a la serra,/no buscos lluny mira als voltants.//D’**Alguaire** o de **Fraga** són les figues de coll de dama,/les mançanes de **Barbens** o els caragols a la llauna,/oli de **Les Garrigues**, la topina, la cassola de tros,/torrons d’**Agramunt** i també el ranxo de **Ponts**.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal, des del mar fins a la serra,/no busquis lluny mira als voltants./Cava de **Sant Sadurní**, les anxoves de l’**Escala**,/embotits de **Vic**, de **ses Illes** sobrassada/i la bona paella, xe, la del **País Valencià**/i com altres teques que podria explicar.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal, des del mar fins a la serra,/no busquis lluny, mira als voltants.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal, des del mar fins a la serra,/no busquis lluny, mira als voltants,/són los **Països Catalans**.

37 *Ni polític ni correcte* (Picap, 2004).

### “Baix Ter Montgrí”<sup>38</sup> (Sanjosex)

Hi ha una carretera/prop de **Torroella**/que quan passis per allà/no deixis de mirar./Veuràs com t'agrada/ el verd d'aquella plana,/el gris de la muntanya./Tot és molt senzill/però res hi desentona./Jo no se què té/però m'impresiona./L'altre dia anàvem/pels volts del **Montgrí**./I un que allà passava/s'acosta i em va dir:“Espatlleu les carreteres,/us coneixeu les dreceres./Pel que a mi respecta/Ja podeu fugir!”/El tio es pensava/que no érem d'aquí./Una tarda anant fent cua/cap a la platja de **Pals**/esperant per deixar el cotxe/esperant per prendre el bany./Si vols anar a **Peratallada**/val dos euros una entrada./Tot això és un rotllo/per als que som d'aquí./Volem àrea verda/al **Baix Ter Montgrí**!

No és cosa d'allargar més la llista però, d'exemples com aquests, n'hi ha moltíssims més: “De Pedreguer a la Xara” (Lluís el Sifoner), “Sabadell” i “Barcelona” i “Viatge a Montserrat” (Quimi Portet); “Tres de Pego” i “Som de la Marina” (La Gossa Sorda); “Porrera” (Lluís Llach); “Es cantava i es canta”, “Tots els colors del Delta” i “Jotes per la defensa de l'Ebre” (Quico el Cèlio, el Noi i el mut de Ferreries); “Serra de Mariola” (Paco Muñoz); “Barcelona” (Pepet i Marieta); “Tio Canya” (Al Tall); “25 d'abril” i “Visca Sant Blai de Potries” (Lluís el Sifoner); “Del Saler” i “Bolero de l'Alcúdia” (Al Tall); “La mar de Portopetro” (Quart Creixent); “Calafell” i “Perdut al mig de Sitges” (Els Pets); “Tot baixant de Collsacabra” i “Barcelona” (Esquirols); “Cabrera” i “Lluna de Formentera” (Tomeu Penya), “Romanç geogràfic del Marquesat” (Araceli Banyuls), etc.

Si guaitem al cançoner popular, aquesta llista creix inabastablement: “Jota de Llevant”, “Jota de Muro”, “Bolero de Palma”, “Bolero vell de Xàtiva”, “Mateixa d'Algaida”, “Mateixa de l'amo en Xesc de Son Cloquis”, “Copeo de Manacor”, etc. (cantades i popularitzades per Música Nostra). “Les folies”, “Romanç de Senyera”, “Jota de Xàtiva”, “La versà”, “Granaïna de Montaverner”, “Nadala de Lloc Nou d'en Fenollet”, “Romanç de la Vall”, “Sant Antoni de Gavarda”, etc. (cantades i popularitzades per Pep Gimeno *Botifarra*). I, juntament amb aquestes, hi ha moltes més cançons que, parafrasejant Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries, es cantaven i es canten: “El barranc de l'assut”, “El tio Pep se'n va a Muro”, “La manta al coll”, “Muntanyes del canigó”, “La vall del Riu Vermell”, “La ciutat de Nàpols”, “La presó de Lleida”, “Sant Ramon de Penyafort”, “La donzella del Rosselló”, “La noia de l'Empordà”, “L'estudiant de Vic”, “Els estudiants de Tolosa”, “La dama d'Aragó”, “Les nines i els estudiants de Cervera”, “El barranc de la Morca”, “Caterina d'Alió”, “La dama de Mallorca”, etc.

---

38 *Temps i relotge* (Bankrobber, 2007).

## CONCLUSIONS

Hem reivindicat la importància de la toponímia com a branca de l'onomàstica i també la necessitat de continuar i concloure la feina dels que se n'ocupen, atès que no serveix de res normativitzar una llengua si després no s'aconsegueix de normalitzar-la, és a dir, de difondre-la perquè arribi a tots els àmbits de la societat, tant públics com privats.

Les administracions, els mitjans de comunicació i els ensenyants, com a agents de normalització lingüística, han d'abanderar aquesta tasca. Val a dir, però, que no sempre ho fan amb l'interès i l'eficiència que seria desitjable. A aquests agents hem volgut sumar-ne d'altres als quals no se'ls reconeix (ni agraeix) la repercussió de les seves accions: els músics.

Sens dubte, la música és un reflex del procés de normalització lingüística del català. Cada vegada hi ha més músics que canten en català perquè és la llengua amb què parlen, amb què escriuen, amb què juguen i amb què estimen. Conseqüentment també és la llengua amb què fan cançons. Són, per tant, subjectes actius en aquest procés, és a dir, són agents de normalització lingüística.

Les cançons, al nostre parer, són molt més que combinacions de paraules i acords. Les cançons també ens permeten descobrir i (re)descobrir i (re)conèixer la nostra geografia, ja que la toponímia catalana és ben present en un bon nombre de cançons d'ahir, d'avui i de demà. Més amunt se'n recullen unes quantes, tot i que la llista de cançons que fan esment d'un poble, un riu, una vall o una muntanya de qualsevol de les contrades on se sent parlar català és molt més llarga. Són molts els catalanoparlants que, inconscientment, han conegut l'existència de molts topònims a través de les cançons. Per tant, molts de nosaltres hem viatjat per la nostra geografia a través de la música molt abans d'haver recorregut els quilòmetres que allunyen i apropen els pobles i les ciutats que s'escampen pertot arreu del territori: de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó. És per això que hem dit (i ara repetim) que els músics i cantants, com a agents de normalització lingüística, tenen una gran responsabilitat en la difusió (escrita i oral) dels topònims que conformen el nostre país.

Aquestes cançons a què hem fet esment ens permeten, doncs, viatjar pel país mentre som a casa, mentre conduïm o mentre passegem pel carrer. Ara bé, quins altres usos se'n poden fer? Aquestes cançons poden ser un material didàctic ben valuós de què poden fer ús els docents. Per tant, també són útils per a ensenyar els noms de lloc del nostre país i contribuir així a la difusió dels topònims normativitzats, defugint la influència del castellà (o del francès i l'italià, en els casos de la Catalunya Nord i l'Alguer).

Aquestes cançons també serveixen per a donar a conèixer el nostre territori a forans. De fet, alguns professors de català a l'estranger les empren, precisament, per a ensenyar llengua als seus alumnes. Però no només llengua, també literatura, història, geografia... i cultura en general. Però les cançons no són només un material didàctic adreçat a estudiants de català com a llengua estrangera. En efecte, a l'ensenyament primari i secundari (i fins i tot a l'universitari) poden utilitzar-se, també, com a recurs per a ensenyar als estudiants la toponímia catalana. Les cançons són, per tant, un material didàctic ben útil (tant en l'assignatura de llengua catalana com en d'altres) al qual els docents poden recórrer a l'hora de transmetre coneixements als seus discents.

## REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

- ADELL, Joan-Elies/RADIGALES, Jaume (2009), *(Des)acords. Música i músiques als Països Catalans (1975-2009)*. Vilanova i la Geltrú: Argumenta.
- GONZÁLEZ COLLANTES, Carla (2008), *Una llengua musicada*. Palma: Documenta Balear.
- LARREULA, Enric (2001): “Ensenyament. Un àmbit lingüístic estressant per excel·lència”, dins de *Dolor de llengua*. València: 3i4.

## REFERÈNCIES DISCOGRÀFIQUES:

- BIEL MAJORAL: *Vou veri vou per no dormir* (Blau, 1997).
- BRAMS: *Tot és possible* (DiscMedi, 1999).
- : *Amb el rock a la faixa* (Blau, 1992).
- : *Cal seguir lluitant* (Al-leluia Records, 1995).
- ELS PETS: *Calla i Balla* (DiscMedi, 1991).
- ESQUIROLS: *Torna, torna Serrallonga* (Edigsa, 1980).
- FELIU VENTURA: *Barricades de paper* (Propaganda pel fet!, 2003).
- : *Alfabet de futur* (Propaganda pel fet!, 2006).
- ISIDOR MARÍ: *Ansa per ansa* (DiscMedi, 2006).
- LA GOSSA SORDA: *Saó* (Autoeditat, 2008).
- LLUÍS LLACH: *Verges 2007* (Claus Produccions, 2007).
- MARIA DEL MAR BONET: *Gavines i dragons* (Ariola, 1987).
- PACO MUÑOZ: *Cançons de la mar en calma* (PM Produccions, 1994).
- OBRINT PAS: *Terra* (Propaganda pel fet!, 2002).
- : *La Flama* (Propaganda pel fet!, 2004).
- ÒSCAR BRIZ: *Asincronia* (Ventilador Music, 2008).
- OVIDI MONTLLOR: *Verí good* (Dahiz Produccions, 2000).
- PEP GIMENO BOTIFARRA: *Si em pose a cantar cançons* (Cambra Records, 2006).
- : *Te'n cantaré més de mil* (Temps Record, 2009).
- QUICO EL CÈLIO, EL NOI I EL MUT DE FERRERIES: *Es cantava i es canta* (Tubal, 1994).

—: *Vinguen quan vulguen* (Tutal, 2001).

QUIMI PORTET: *Matem els dimarts i els divendres* (Música Global, 2007).

SANJOSEX: *Temps i rellotge* (Bankrobber, 2007).

SOPA DE CABRA: *Sopa de cabra* (Salseta discos, 1989).

THE COMPANYS: *Ni polític ni correcte* (Picap, 2004).

## REFERÈNCIES D'INTERNET:

CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA: *Informe sobre toponímia menor en municipis valencians* <http://cvc.gva.es/archivos/318.pdf> (Consulta: 24 de març de 2009).

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Mots amb arrel*. <http://www.gencat.cat/toponimia/motsarrels.htm> (Consulta: 24 de març de 2009).

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: *Nomenclàtor oficial de la Toponímia Major de Catalunya*. <http://institucional2.iec.cat/gc/ViewPage.action?siteNodeId=664&languageId=1&contentId=3294> (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*.  
[http://institucional2.iec.cat/gc/digitalAssets/9590\\_NomenclatorCatNord.pdf](http://institucional2.iec.cat/gc/digitalAssets/9590_NomenclatorCatNord.pdf)  
(Consulta: 24 de març de 2009).

— *Topònims de les Illes Balears*.  
[http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies\\_en\\_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373](http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373)' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Llista dels noms dels municipis del Principat*.  
[http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies\\_en\\_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373](http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373)' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *L'ús de l'article en els noms de les comarques del Principat*.  
[http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies\\_en\\_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373](http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373)' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Sobre toponímia*. [http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies\\_en\\_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=377](http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=377)' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Addicions i esmenes a la "Llista dels noms dels municipis del Principat"*.  
[http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies\\_en\\_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=376](http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=376)' (Consulta: 24 de març de 2009).

VILAWEB: *"Mots amb arrel": una exposició sobre els noms de lloc*.  
<http://www.vilaweb.cat/www/diariescola/noticia?id=968658> (Consulta: 24 de març de 2009).



# LA TOPONÍMIA DE L'ESPAI RÚSTIC D'ALCÚDIA SEGONS L'AMILLARAMENT DE 1862

Manuel Espinosa Galán i Gabriel Alomar Garau

## 1. INTRODUCCIÓ

L'amillarament és un registre cadastral amb una finalitat tributària. Neix amb el Reial Decret de 23 maig de 1845 (*Contribución sobre el producto líquido de los bienes inmuebles, y del cultivo y ganadería*) a instància de qui aleshores era ministre d'Hisenda, Alejandro Mon. La finalitat d'aquests registres no era altra que posar ordre en la recaptació tributària de l'Estat, si bé els resultats sembla que no van ser els esperats, a jutjar per la tardança i altres entrebancs que posaven els Ajuntaments, pressionats pels que eren els principals contribuents. Anualment, l'Estat fixava unes quotes amb què cada província havia de contribuir, i que a la vegada es repartien entre els diferents pobles o municipis. Per executar això es nomenava una Junta Pericial formada per tants membres com regidors hi havia, els quals eren elegits entre els majors contribuents. Una de les funcions de la Junta Pericial consistia en l'elaboració d'una *Cartilla d'Avaluació*, que assignava a les propietats, en funció de la seva superfície, del tipus de cultiu i de la qualitat de les terres, un 'Producte Total', del que es deduïen unes despeses, tot resultant-ne un 'producte líquid' –és a dir això que avui dia s'anomena 'base imposable'–. Aquest producte líquid era objecte de la tributació que li corresponia a cada contribuent o propietari.

La manera com l'Ajuntament d'Alcúdia va aplicar l'esmentat decret apareix recollida en els documents *Sesiones de Ayuntamiento*, *Ceciones* [sic] *de Ayuntamiento* i *Resoluciones de Ayuntamiento* (AMA-23 i AMA-24)<sup>1</sup>. Així, la primera Junta Pericial es nomena el 19 de febrer de l'any 1854, nou anys més tard de la promulgació del decret. Els seus membres eren components de les famílies hisendades del poble, com Antonio Calvó, D. Esteban Rotger i Tortella o D. Sebastià Serra Mudoy. L'any següent, i com que no s'havien iniciat els treballs estadístics de la riquesa del municipi, el Governador Civil redacta una circular que finalitza així:

“... *Por lo mismo, advierto por última vez a los Ayuntamientos morosos, que si el día 25 del corriente mes no obran en la administración los trabajos de que se trata; les exigiré la multa de*

---

1 AMA: Arxiu Municipal d'Alcúdia.

*300 rs en que desde ahora les conmino. Palma 2 de Agosto de 1855. José Miguel Trias*” (Butlletí 3541 del 6 d’agost de 1855).

També des del Govern Civil es varen enviar altres comunicacions similars, fins que el mes de setembre de l’any 1858 l’Ajuntament d’Alcúdia acorda encarregar a l’empresa dirigida per D. Casimiro Urech Cifre<sup>2</sup> la realització dels treballs estadístics de la riquesa, amb certes especificacions segons les quals de tota la documentació resultant es realitzarien dues còpies, amb un preu pactat de sis reals de velló per cada quarterada, amb l’excepció de les terres comunals, que es farien de manera gratuïta, i amb un termini de pagament dividit en tres parts. La direcció tècnica dels treballs es va encarregar a l’agrimensor D. Pedro Moreno Ramírez.

És així com es comença a treballar en l’amillament d’Alcúdia, malgrat certes dificultats inicials. Per exemple, els treballs no triguen a aturar-se perquè Casimiro Urech té pendent el cobrament del primer termini pactat. Tampoc els contribuents no es posaven d’acord en la manera com s’havia de repartir el cost dels treballs i agreujava la situació el fet que el 57% dels propietaris (1.288 finques) fossin veïns del municipi veí de Pollença. Això va dur a l’Ajuntament a traslladar el conflicte a l’Administració d’Hisenda perquè resolgués aquests casos. La discussió principal era si el cost s’havia de calcular bé en funció de l’extensió de les finques, bé prenent com a base el capital de la riquesa de cada contribuent. A tall d’anèdota, l’Administració d’Hisenda va observar que varen ‘néixer’ una sèrie de falsos agrimensores que actuaven com a grups oportunistes davant d’unes expectatives de negoci, cosa que es va advertir als Ajuntaments. A més de la mesura de les terres, la necessària elaboració de la *Cartilla d’Avaluació* obligava a assignar un valor a la producció en funció dels diferents fruits, espècies i qualitats, cosa que també era motiu de controvèrsia entre els contribuents.

Tot plegat, l’agost de 1861 els treballs no havien conclòs perquè Casimiro Urech encara té pendent de cobrar les quantitats estipulades. El mes de juliol de 1862 l’Ajuntament i la Junta Pericial aproven per fi les despeses reclamades per aquell, i s’ordena repartir el cost dels treballs entre els contribuents en funció de la seva riquesa, com així ho havia disposat el mateix Governador Provincial. L’autoritat provincial aprova la *Cartilla d’Avaluació* i la resta de documentació a entregar, amb algunes consideracions:

*“... que si bien en algunas demostraciones aparecen aproximados los líquidos imponibles correspondientes a una cuarterada de tierra, en otras aparecen bastante disminuidos especialmente en las tierras de secano destinadas a cereales llevadas al incierto quedan dos cosechas en cuatro años lo cual es mas reparable atendido el número crecido de cuarteradas, cuya enmienda ofrecerá un aumento imposible de alguna consideración...”*”

El llibre-registre finalment confeccionat (AMA-708) duu al seu lloc la data de 1862, per bé que la data de la *Cartilla d’Avaluació* és la de 10 de gener del 1863, i que el Governador Civil l’aprova en data de 25 de maig de 1864.

---

<sup>2</sup> El mateix Casimiro Urech es va encarregar de realitzar molts d’aquests treballs a la província de Balears, i fruit d’això va deixar escrit el llibre *Estudios sobre la riqueza territorial de las Islas Baleares* (1869).



## 2. EL PLÀNOL GEOMÈTRIC DE L'AMILLARAMENT D'ALCÚDIA DE 1862

Tot i que el Decret Mon no obligava els municipis a elaborar un plànol parcel·lari, en el cas de les Balears se'n confeccionaren, i s'encapçalen precisament amb el títol genèric de 'Plànol Geomètric'. El d'Alcúdia es custodia a l'Arxiu Municipal i es troba en molt mal estat de conservació, la qual cosa dificulta la lectura de la retolació numèrica que s'assigna a cadascuna de les parcel·les representades. Les mides del plànol són 136 × 160 cm, té escala gràfica dividida en fraccions de 100 metres —una primera fracció de 0 a 1000, i seguidament fraccions de 100—, escala numèrica 1:10.000, i està signat per Juan Rusiñol.

El territori d'Alcúdia es divideix en aquest plànol en 24 seccions, identificades amb les lletres de la A a la Y. La secció A que és la que correspon a l'extrem nord-oriental de la zona comunal de la muntanya de la Victòria, mentre que la secció Y correspon a la part sud-occidental del municipi, de manera que la resta de lletres es reparteix entre ambdues seccions. Les seccions també s'identifiquen amb un topònim major, dels quals se'n poden llegir els següents catorze, transcrits literalment: *El Bosch, Albufereta, Can Bragat, Son Fe, Son Siurana, Viniatria, Can Bauma, El Bras, Monte de S. Martín, Estañ Gros, Estañ de Sta. Ana, Lazareto, Alcanada* i *Monte de la Victoria*. Les seccions J i K són les que tenen més extensió, però són pobres en nombre de finques.

## 3. ASSAIG DE CLASSIFICACIÓ DELS TOPONÍMICS DE L'AMILLARAMENT DE 1862

Enllestit l'any 1862 el registre de les propietats immobles del sòl rústic del municipi d'Alcúdia —allò que, tècnicament, constitueix el seu amillament o padró municipal de béns immobles—, el seu examen permet consignar un nombrós i prolífic conjunt de topònims —el de cada una de les parcel·les inventariades—, que aquesta comunicació pretén ordenar, classificar i descriure. La classificació en toponímia és una tasca subjecta a la manca d'una sistemàtica universal, limitada, en tot cas, a les classificacions a l'ús que distingeixen entre fitotopònims, zootopònims, hagiopònims, orònims, hidrotopònims i altres moltes formes de classificar els noms de lloc. Per al cas de l'amillament d'Alcúdia, s'ha optat per una agrupació dels toponímics basada en uns criteris particulars que tenen un propòsit descriptiu amb el qual s'intenta conèixer la realitat territorial, paisatgística i econòmica del municipi alcudienc.

L'amillament estudiat consigna un total de **416** topònims, que s'han agrupat en 8 categories seguint un criteri descriptiu o particular (el número indica el total de toponímics):

- 1: Topònims referits a possessions 'preexistents': 15
- 1bis: Topònims referits a finques de grans dimensions (> 20 quarterades): 35
- 2: Topònims referits a la 'canaleta de Ternelles': 2
- 3: Topònims referits a vies de comunicació: 6
- 4: Topònims descriptius de caràcter 'geogràfic' (relleu, hidrografia...): 26

- 5: Topònims amb les partícules *Can/Ca na/Cal/Cals...* (no citats al grup 1): 148  
 6: Topònims amb la partícula *Son*: 11  
 7: Topònims de caràcter agroramader: 83  
 8: Altres topònims: 90

La principal problemàtica a què s'ha hagut de fer front a l'hora d'escometre el recompte i la classificació és la que es deriva de la circumstància que un mateix nom de lloc apareix registrat de formes diferents. Això ocorre, per exemple, en el cas d'*els Òscols*, que apareix anomenat de quatre maneres diferents: *els Oscals*, *el Osculs*, *els Osculs* i *los Oscols*-. En el cas de Ternelles, el lloc surt també grafiat com *Tarnella* i *Tarnellas*, mentre que *Can Maleño* surt com *Can Maliño*, *Can Meleño* o *Cana Maleñó*, tot dificultant la decisió sobre la correcció del nom. A efectes d'aquesta comunicació, el recompte dels toponímics s'ha fet considerant una sola vegada cada nom de lloc, sense que comptin les distintes formes ni grafies que adopta. Per això, els noms de lloc amb grafies semblants s'han agrupat en un únic toponímic, però s'assumeix que en algun cas aïllat poden referir-se en realitat a toponímics diferents. Per altra part, de cada grup de topònims se cita el nombre de vegades que el nom de lloc apareix en el document consultat, a més de la superfície total (en quarterades) de la parcel·la o les parcel·les a les quals es refereix.

El conjunt de noms del primer grup correspon a les finques agrícoles el topònim de les quals és el mateix que tenia la possessió a la qual pertangueren d'acord amb les dades que proporcionen els Estims de l'any 1685 (VALERO, 2008), o bé perquè apareix en alguna altra font anterior a l'amillament. Dins d'aquest grup es consignen 15 topònims, essent el més repetit, amb diferència, el de Son Fe (amb 210 repeticions), seguit del de Son Rotger (163 repeticions) i el de Can Seguer (141 repeticions). Contràriament, el lloc de Biniatria només és citat una sola vegada, però, en canvi, és precisament el que correspon a la parcel·la de superfície més gran: 392 quarterades.

La segona categoria agrupa dos únics toponímics que tenen com a referent el lloc de Ternelles i, en concret, la presumible existència d'una conducció d'aigua que la creença popular diu que unia la font de Ternelles, dins el municipi de Pollença, amb la ciutat romana de *Pollentia*. Així, el nom *Ternelles* apareix en tres casos: *canal de Ternelles*, *la canal de Tarnella* i *Tarnellas*. Com a tals, aquests toponímics tenen entitat pròpia, i així ho degué entendre el geòmetra de l'amillament d'Alcúdia. Tot al respecte, l'historiador Pedro Ventayol Suau (1982:37) conta que:

“... Hallada la copiosa fuente de Ternelles, hicieron obras para recoger sus aguas y canalizándola, unas veces al descubierto y otras debajo de tierra, a modo de sifones de brazos desiguales, la condujeron a la ciudad de Pollentia. Prueban su existencia multitud de restos en los sitios por donde pasaba y un trozo muy bien conservado junto al bastión de la Iglesia Parroquial. Y cruzando el Camp d'en Fransa hacia el sur, se han encontrado canales subterráneas cubiertas con planchas de plomo...”

**Grup 1: Topònims referits a possessions 'preexistents': 15**

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	TOPÒNIM (ESTIMS DE 1685)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Aucanada, Alcanada	Alcanada	12	292,61
Biniatria	Biniatria	1	392,26
Can Guaita	Son Guaita	2	15,76
Can Saguer, Can Seguer	Son Seguer	141	158,69
Can Xanet	Can Xanet	1	126,54
El Rafalet	El Rafalet	3	2,64
Els Oscals, El Osculs, Els Osculs, Los Oscols	Els Oscos	14	100,78
Gata Moix, Gatamoix	Gatamoix	18	86,01
Son Fé	Son Fee	210	240,67
Son Rotger	Son Rotger	163	142,30
Son Siurana	Son Siurana	1	238,78
Los Oriolets	Ariole	1	137,97
Son Simó, Torre de Vernisa	La Torre	20	256,84
Vertayent, Vertheyent	Verteient	2	25,44
	Son Bler		
Can Gosp, Can Gost <sup>(1)</sup>		27	50,19

<sup>(1)</sup> *Son Gosp*: Antic rafal documentat el 1712 (Gran Enciclopèdia de Mallorca. Damià Ferrà Pons i Pons)

**Grup 1bis: Topònims referits a finques de grans dimensions (> 20 quarterades): 35**

TOPÒNIM AMILLARAMENT 1862	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Arbosar	1	45,42
El Bosch, El Boch	135	80,52
Can Baseras	1	48,09
Can Bauma	1	312,70
Son Barba	1	51,21

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

TOPÒNIM AMILLARAMENT 1862	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Los Brasals, Als Brasals Els Brasals, Brasals	32	31,27
La Bufereeta	2	149,69
El Columbar	1	129,53
Can Fé	1	22,32
Can Fabeta, Can Faveta	6	105,83
Fonoyeta, Fonalleta, Fonolleta	27	36,90
El Garuet	1	95,00
Can Guixa	3	21,74
Can Gat	68	27,95
El Lazareto, Lazareto	5	57,01
Cana Lloreta	1	52,45
Can Muranta, Can Moranta	44	31,65
Manresa	2	57,31
Pla del Pinar	1	330,18
Las Podas	28	20,95
Puig den Bruyet	1	33,24
Can Soler, Can Solé	138	109,82
Can Socias	1	85,22
Can Bregat	13	39,31
Cana Siona	1	65,60
Can Canonja	1	28,22
Tacaritx	7	53,45
Can Ferrer	17	32,04
Cas Ferrer	8	35,38
Can Paroya, Can Peroya	18	26,04
Can Ponset, Can Ponzet	2	25,02
Cal Rafalinos, Cals Refalinos	5	40,21
Cana Ferreret	1	30,49
El Coconá, El Cocona	4	23,01
El Gerrás, El Gerras	10	70,86

**Grup 2: Topònims referits a la 'canaleta de Ternelles': 2**

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Canal de Ternelles, La Canal de Ternela	6	4,45
Tarnellas	1	0,52

**Grup 3: Topònims referits a vies de comunicació: 6**

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Cami de Ciutat, Camí de Ciutat, Cami de Palma, Cami Palma	7	5,59
Camí de Ciutat de Dalt	1	1,20
Cami de Pollensa	2	2,85
Cami del Moll	1	2,36
El Cami Roig	2	1,86
Els Cuatro Carrerons	7	7,26

**Grup 4: Topònims descriptius de caràcter 'geogràfic'  
(releu, hidrografia) (no citats als grups 1 o 1bis): 26**

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
El Clot	9	12,25
El Puig	8	9,37
El Puig de Vall, El Puig den Vall, Puig de Vall	11	23,87
Puig de San Marti	1	1,47
Els Pujols, Els Pujols	23	16,17
La Basa, Sa Basa	9	20,34
La Basa Blanca	1	9,99
La Basa Rotja	1	2,21
Las Basas Rotjas	3	4,59
La Coma, Las Comas	6	17,97

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
La Cova	1	2,14
La Marina, Las Marina, La Mariana (?)	14	21,51
La Pedra Llisa, La Piedra Llisa	5	8,45
La Punta	24	40,14
Pla den Beltran	11	10,98
Sa Vall	1	3,40
Als Clot	1	1,05
Las Costas	3	32,07
Costas de na Lluçia, Las Cortes de na Lluçia (?)	34	21,27
Pou den Moreno	1	2,45
Pou den Xopa, El Pon den Chopa (?)	2	1,28
Peu (?) den Ros	1	0,31
Pou den Broix, El Pou den Broix(2)	20	17,72
Clot de las Figueras	1	0,35
El Pouet	2	0,89
Las Dos Simas	1	1,80

<sup>(2)</sup> Aquestes finques estan situades en la zona en la qual hi va haver la Parròquia de Guinyent, i sembla que fan referència a un pou comunal o veïnal de nom. VENTAYOL SUAU (1982:251) diu: "... Este pozo es de los más antiguos, data del tiempo de los moros y lleva el nombre de una Alquería que a fines del siglo XIII se llamaba Rafal Ambró situado cerca del predio las Tiras; está en el camino vecinal. En el año 1399 ya se menciona este pozo...".

### **Grup 5: Topònims amb les partícules *Can/Ca na/Cal/Cals* (no citats als grups 1 o 1bis): 148**

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Can Vingo	29	17,95
Can Marquet, Can Marguet	16	10,61
Can Andreuet	1	0,77
Can Arbra, Can Arboa (?)	2	1,86
Can Arnau	1	5,0
Can Bart	4	2,28

LA TOPONÍMIA DE L'ESPAI RÚSTIC D'ALCÚDIA SEGONS L'AMILLARAMENT DE 1862

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Can Bargos, Can Bargues	2	3,54
Can Aulunia	1	2,10
Can Baldana	1	2,21
Can Benet	1	10,18
Can Bosch	1	0,77
Can Berenguera	1	2,24
Can Bregots	1	0,94
Can Burgués, Can Burger, Can Burguet	12	16,31
Can Caldes, Can Caldés	8	5,18
Can Butseta	1	0,99
Can Capo	3	6,87
Can Caragolí	3	4,31
Can Castell	1	10,71
Can Compañy	5	4,11
Can Costa	1	1,17
Can Cremat	3	4,08
Can Curt	2	2,02
Can Errat	1	2,26
Can del Reig	1	11,00
Can Ferreret	1	1,68
Can Jacinta	1	12,90
Can Gabellí, Can Gaballí, Can Geballí	6	5,04
Can Fitora	1	0,84
Can Font	1	1,71
Can Franés	1	0,61
Can Ginestrá	1	1,34
Can Granosa	1	0,63
Can Guineya	1	9,11
Can Guiras	1	1,34
Can Gaudas	1	0,26
Can Gerrer	1	1,38
Can Ginestas	1	0,37

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Can Gañadó	1	1,55
Can Gasp	1	0,40
Can Galdana	1	0,24
Can Gallina	1	1,35
Can Fuada	1	3,41
Can Fuyana	1	9,20
Can Juan Reus	1	0,56
Can Joanot	1	1,32
Can Jusepet	1	2,52
Can Liboa	1	0,68
Can Mabech	1	0,54
Can Majó, Can Major	4	2,83
Can Maleño, Can Maliño, Can Meleño	5	5,38
Can Manegas	1	1,30
Can Marratxina	1	0,91
Can Mascaró	2	2,84
Can Matay	1	0,70
Can Meli Melis	1	1,16
Can Mercader	1	0,76
Can Monjo	1	1,57
Can Partera, Can Pastera (?)	3	4,80
Can Pastor	8	3,90
Can Pi	1	1,94
Can Piquera	1	0,50
Can Planas	3	3,30
Can Patot	4	2,62
Can Planells	2	2,80
Can Pau Maura	1	1,34
Can Potas, Can Pota	8	4,57
Can Pelegrina	1	0,77
Can Prim	7	12,14
Can Roca	1	2,22



LA TOPONÍMIA DE L'ESPAI RÚSTIC D'ALCÚDIA SEGONS L'AMILLARAMENT DE 1862

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Can Samareta	1	1,53
Can Son	1	7,71
Can Sureda	1	0,75
Can Tocho de Barro	1	1,50
Can Tormentat	1	9,51
Can Torres	1	0,77
Can Tururut, Can Tururut	3	6,99
Can Valle (Can Mavé?)	1	0,64
Can Varrot	1	2,43
Can Villon	2	1,07
Can Xarpat	3	10,25
Can Fangó	1	1,51
Can Ferreyat, Can Forreyat	4	1,88
Ca las Animas	3	3,11
Ca la Mala Cara	2	2,23
Ca las Molineras	1	3,16
Ca na Mandoza	1	0,48
Ca na Piguera	1	0,65
Cal Angel	1	1,87
Cal Barrina	1	5,55
Cal Germa Antoni	1	3,80
Cal Mercader	1	2,56
Cal Metje	1	12,45
Cals Verros, Cal Verros	3	4,47
Cal Sant	3	1,25
Cana Granosa, Cana Granora (?)	8	15,34
Cana Axartell	1	3,87
Cana Biela	1	6,20
Cana Bruna	3	1,23
Cana Camps	1	1,38
Cana Cartxofal, Cana Catxofal	3	1,43
Cana Capona	1	1,61

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Cana Compañy	1	0,55
Cana Conseda	1	1,59
Cana Contenta	1	1,90
Cana Cotana	1	1,97
Cana Cruceda	1	1,10
Cana Cuaday	1	1,16
Cana Curta	1	1,25
Cana Faba	1	0,90
Cana Farina	1	0,39
Cana Farrera	1	7,44
Ca na Felipa, Ca na Felipa	3	6,57
Cana Fideu	1	0,25
Cals Frares	1	0,38
Cana Figuera	1	6,86
Cana Garreta	1	0,68
Cana Guillona, Cana Gullona, Cana Guillota (?)	4	7,75
Cana Juaneda	1	3,32
Cana Lluca	1	2,71
Cana Malena	1	3,93
Cana Maleño	2	2,93
Cana Manascala, Cana Menescala	1	7,35
Cana Marguda	1	1,46
Cana Marquet	1	2,20
Cana Martina	1	0,79
Cana Pelegrina, Cana Melegrina	6	3,42
Cana Mercader	1	0,70
Cana Monja	1	1,03
Cana Moranta, Cana Muranta	3	1,28
Cana Parda	1	0,76
Cana Piquera	1	1,35
Cana Ponte	1	0,29
Cana Pujola, Cana Pujolas, Ca na Pujola	3	6,54

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Cana Salvadora, Cana Salvadora	4	5,45
Cana Saloma	1	2,14
Cana Siurana	1	0,18
Cana Tota Sola	1	1,61
Cana Valencia	1	1,62
Cana Vergara	1	0,51
Cana Veyonas	1	1,25
Cana Vinga	2	3,44
Cana Xich	1	1,36
Cana Xoya	1	0,44
Cas Capellans	1	0,61
Cals Terrós	1	0,33
Cals Verí	1	1,00
Casa Las Rotgeras	1	2,07

### Grup 6: Topònims amb la partícula *Son*: 11

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Son Beco, Son Veco	20	12,01
Son Janer	11	4,88
Son Alegre	1	0,99
Son Amorós	1	1,90
Son Blas	1	0,28
Son Brasales	1	1,49
Son Feco	1	0,36
Son Ferrer	2	1,86
Son Fonoy	1	1,26
Son Notger	1	0,99
Son Olivers	1	2,96

**Grup 7: Topònims de caràcter agroramader: 83**

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
So Hort, So'Hort, S'Hort	23	40,94
So Hort den Turut	1	3,16
So Hortet	3	2,10
S'Hort Gran, Hort Gran	2	4,84
S'Hort Petit	1	0,96
S'Hort den Jaume Antoni	1	2,43
Hort Salat	1	2,92
Camp de San Pera, Camp de Son Pera	5	6,24
Camp den Xicarli	2	0,80
Camp de las Rotas	6	12,20
Camp de Soca	1	0,98
Camp den Franch	3	3,83
Camp den Xiquech	1	2,04
Camp Roig, El Camp Roig	10	6,77
Campet de les Animas	1	0,15
Camp de Mar	2	30,01
El Camp Gran	2	43,24
Las Povas, Las Poves	2	2,63
El Cuartó	6	1,67
El Cortó	2	0,47
Las Set Cuarteradas	2	13,25
La Rota, Sa Rota	12	34,60
Las Rotas	8	50,57
El Tancó	3	1,73
La Tanca	3	12,03
La Tanqueta	9	19,81
Tanca del Pou	1	3,09
Tanca del Moré	1	3,52
El Higueral	1	0,84

LA TOPONÍMIA DE L'ESPÀI RÚSTIC D'ALCÚDIA SEGONS L'AMILLARAMENT DE 1862

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
El Hort dels Moros, Hort dels Moros, Hort del Moro	5	6,81
El Hort Salat	1	1,85
El Hortal	3	1,90
El Hortet	6	6,04
Hort de Can Carregat	1	0,25
Hort de Cas Serras	1	8,11
Hort de la Polvora, Hort de la Polbora	2	3,33
Hort de la Porta	1	1,28
Hort de las Podas	1	4,14
Hort del Camí del Grau	1	1,53
Hort del Camí del Moll	1	5,59
Hort dels Turons	1	3,82
Hort den Baro	1	1,67
Hort den Basó	1	1,47
Hort den Illot	1	1,28
Hort den Mascaró	1	1,30
Hort den Palot	1	1,97
Hort den Pont	1	1,82
Hort den Puig	1	2,49
Hort den Xalindro	1	1,03
Hort des Pols	1	1,83
La Rota de Baix	1	3,62
La Rota del Angel	1	1,08
Els Horts, Los Horts	2	5,91
Las Hortas	4	3,47
La Tanca Llarga	1	1,0
El Prat	19	12,44
Als Olivers, Los Olivers, Els Olivers	36	114,02
La Olivera	3	4,79
El Fasé	5	4,40
El Figueral, Figueral	7	10,85

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Higueral den Bennasar	1	5,86
Higueral Jove	1	0,81
El Garroberá, El Garrobará, El Garroberar	8	10,10
La Era	8	3,34
La Hera	1	0,47
La Era de Dalt	1	0,68
Las Heras Comunas	2	0,29
Las Eras	1	0,81
La Viña, Sa Viña	7	8,53
La Viñeta, La Viñota	4	3,40
La Viña de Prop	2	0,79
La Viña Veya, Viña Veya	5	5,68
Los Cíteres, Los Síteres	75	88,84
El Molí	9	10,99
El Molinot, El Molinet	2	4,27
Corral de Xalindro, Corral den Xalindro	2	2,09
Los Cuadrons	1	0,50
Prat den Fideu, Prat de Can Fideo	2	0,64
El Auballé, El Aubelló	11	9,92
Aubellons, Els Auballons, Los Auballons	6	8,47
Rota den Fuyana	1	5,12
Rota de Can Fé	1	3,32
La Vela	2	2,94

**Grup 8: Altres topònims: (no citats als grups 1 o 1bis): 90**

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Fonolleta, Beltran y Guillemet	1	5,51
Las Condesas, Las Contesas	16	11,52
Chara, Xara, El Chara	17	12,26
Santana	12	19,19

LA TOPONÍMIA DE L'ESPAI RÚSTIC D'ALCÚDIA SEGONS L'AMILLARAMENT DE 1862

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Entre Mar y Estañy	10	11,17
Santana de Baix	1	7,06
Santana de Dalt	1	3,26
El Moll	8	9,49
Moré Bermey, Moré Vermey, El Moré Vermey	6	8,04
La Barcasa	6	14,99
Las Velas	2	1,53
El Llatsara	1	4,36
La Copeta	3	3,30
La Creu Veya	4	5,04
La Mayola	1	3,19
La Mota	4	3,10
La Mola	1	3,64
La Barraca	1	1,75
La Pilota	1	1,05
La Portella	2	1,56
La Quintana	1	2,0
La Solada	4	7,28
La Taulera	3	2,72
La Torre	1	2,30
La Torreta	2	13,47
Las Agleasas	2	3,58
Giñent, El Giñent, El Guiñent	4	1,86
El Mal Pas, El Malpas	3	8,55
El Pont	5	1,52
El Samanté	1	1,25
El Vidriell, Vidriell, Vidiell	4	8,81
Saball	5	16,07
Fora Porta	1	0,26
La Arena	1	0,50
Merris	1	0,69
Mollet Vey	1	0,75

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
Na Graus	1	1,27
Part de Can Socias	1	7,49
Pedrega den Bosch	1	0,27
Pi den Negret	4	3,83
Pon de Pedra (?)	1	0,47
Pont de Can Ginés	1	0,58
Pont den Broix, El Pon den Broix (?)	6	2,75
Sa Creu Veya	1	0,50
San Martí	1	1,47
Santa Maria, Sta. Maria	4	2,71
Sa Veleta	1	0,60
Silleta	1	1,91
Tarayina, Teranyina	2	5,80
Molivei	1	1,11
Moli de Mar	1	1,20
Als Tres Molins	1	4,67
Carbellaco	1	1,38
Cortas, Las Cortas	7	12,04
Las Forcas	1	1,26
Las Corteras	1	0,32
El Alou	1	0,64
El Bosquet	1	0,13
El Clanet	1	0,38
El Fosá	1	1,11
El Gramoa	1	0,63
El Mayolet	1	0,58
El Moli Cremat	1	3,04
El Pinaret	1	2,01
El Rafal	1	0,50
El Sitjar	1	1,30
El Tarayol	1	0,98
Els Tancons	1	0,45



LA TOPONÍMIA DE L'ESPAI RÚSTIC D'ALCÚDIA SEGONS L'AMILLARAMENT DE 1862

TOPÒNIM (AMILLARAMENT DE 1862)	NOMBRE DE VEGADES QUE APAREIX	SUPERFÍCIE TOTAL (QUARTERADES)
La Barraca	1	1,75
La Beleta del Cami de Palma	1	0,25
La Bisbal	1	0,74
La Capella	1	1,24
La Cuarterada de Dalt	1	1,0
La Encapsada, La Escapsada	3	0,79
La Escaprada (?)	1	0,47
Las Erenas	4	3,03
La Figuera Rotja	2	3,67
La Figuera Verdal	3	3,61
La Porta	1	0,21
La Pota	1	0,12
La Severa	1	0,24
La Cova / La Torre	1	5,75
La Truyola	1	3,13
Las Casotas	1	2,86
Las Layasas	1	0,35
Las Lucinas	1	2,22
Las Paumeras	1	1,93
Las Pereras	1	4,10
Las Tiras	1	4,90
Els Putjacons, Butchacons, Mutchacons	3	24,90



Fig. 1. Amillaramiento de Alcúdia, 1862. El llibre conté la Cartilla de Evaluación i els registres de les propietats.

*Provincia de los Dolores Ciudad de Alcudia*  
*Partido Judicial de Jura 519 708*  
*Castilla*

*de regularción e sean cuantas de productos y gastos de las tierras de regadío y secano que se conocen en el terreno jurisdiccional de esta Ciudad segun sus respectivos calidades y cultivos con precision de las circunstancias y utilidades de la ganaderia de todas las de su existencia en el mismo o en otro*

<i>Clase de cultivo a que están destinadas las tierras</i>	<i>Arboles</i>		<i>Productos</i>	
	<i>Arboles</i>	<i>Ferrol</i>	<i>Segos</i>	<i>Segos</i>
<i>Una cuantidad de tierra regadío destinada a herbageo</i>	1 <sup>o</sup>	2000	2000	2000
	2 <sup>o</sup>	2000	1700	2000
	3 <sup>o</sup>	1500	1500	2000
<i>Una cuantidad de tierra secano de cosecha de frutos produccion destinada a trigo cebada y otras semillas</i>	1 <sup>o</sup>	702	602	2000
	2 <sup>o</sup>	621	521	2000
	3 <sup>o</sup>	257	257	1000
		259	259	2000

Fig. 2. Detall de Cartilla de Evaluación.

Núm. del registre Núm. de finca	NOMBRE DE LOS INTERESADOS y objeto de imposición.	EXTENSION superficial		PRODUCTOS			ELIAS		PRODCIO		PARTICIPACION							
		Cuadrados	Piezas	Integros	por gastos naturales	impugnables	Ex. ca. Ca.	Ex. ca. Ca.	Ex. ca. Ca.	Ex. ca. Ca.	Ex. ca. Ca.	Ex. ca. Ca.	Ex. ca. Ca.					
V.º 160																		
<u>Calvo y Mascaro D.ª Prosa</u>																		
109	Por una pieza de tierra (Cala mala ana) con la apte.ª 19.ª																	
	Vino			181	3	11605	24	52	21	27								
	Ol.			23	1	1982	11	27	2	00								
102	Por una id. id. en idem. U. Carayal																	
	Vino			310	1	292			2	92								
106	Por otra id. id. en id. Hort. don. Patet (de su capax)																	
	Vino																	
	Ol.																	

Fig. 3. Detall de registre de propietari.



Fig. 4. Plano Geométrico del Distrito de Alcúdia. Arxiu Municipal d'Alcúdia.

#### 4. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

URECH CIFRE, C. (1869): *Estudio sobre la riqueza territorial de las islas Baleares*. Imprenta de F. Guasp, Palma.

VALERO MARTÍ, G. (2008): “Les possessions d’Alcúdia segons els Estims de 1685”, a *VI Jornades d’Estudis Locals d’Alcúdia*, 2008 (en premsa).

VENTAYOL SUAU, P. (1982): *Historia de Alcúdia*. Tom I. Edició facsímil, Ajuntament d’Alcúdia.

# APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

Antoni Mas i Forners, Joan-Lluís Monjo i Mascaró, Josep Mas i Martí

Com han destacat una bona partida d'autors, les relacions entre l'illa d'Eivissa i el Regne de València han estat intenses des d'antic (vegeu, per exemple, MARÍ 1981: 437-459; TORRES 1993: 13-15; VENY 1999: 102-103). La proximitat geogràfica de l'illa amb la costa valenciana n'ha facilitat els contactes, sobretot amb la comarca de la Marina,<sup>1</sup> que es fa evident en la intensitat dels lligams que s'establiren entre Dénia i Eivissa. Respecte d'això, és important saber que entre els dos ports hi havia un acord compartit d'exempció d'impost d'entrada. O que els eivissencs, per anar a Tarragona o a la Cort, sempre passaven per Dénia i, així mateix, que per anar a Mallorca, els vaixells que eixien de Dénia s'aturaven a Eivissa i que els que partien cap a Itàlia passaven per Eivissa. També resulta significativa fer la col·laboració en matèria de cors entre Eivissa i Dénia, com també que es duguessen a terme rescats de captius a mitges entre ambdues poblacions. No cal oblidar tampoc la presència de pescadors valencians a la costa eivissenca, ni de pescadors eivissencs a la costa valenciana.<sup>2</sup>

Els particularismes dialectals de l'eivissenc dins del marc del català insular han suscitat l'interès dels filòlegs, i han estat atribuïts en bona mesura a aquesta relació tan estreta amb València. Així ho va assenyalar, per exemple, Moll: "L'eivissenc posseeix en general vocables de procedència valenciana, a més de molts d'altres que són típics i exclusius de l'illa" (MOLL 1993: 100).<sup>3</sup> Per explicar aquesta influència valenciana, a banda dels contactes marítims, s'ha estudiat la presència constant de valencians desplaçats a Eivissa que feien de clergues, funcionaris, oficials o artesans, entre altres possibles ocupacions (TORRES 1993 *loc. cit.*). L'onomàstica i la toponímia a través dels sobrenoms i dels gentilicis donen

---

1 Aquesta proximitat es manifesta físicament en el fet que l'illa és visible des de determinats punts alts de la comarca en dies molt clars.

2 Veg., per exemple, VENY 1999: 103.

3 L'influx valencianitzant és sobretot visible en el lèxic. Es fan servir a Eivissa i Formentera determinades paraules que concorden amb el valencià general o amb el parlar d'alguna determinada contrada valenciana i que en canvi són desconegudes a la resta de les illes (com ara, *amprar*, *bellota*, *calbot*, *dacsa*, *jupetí*, *llimó*, *madeixa*, *pardal* 'ocell', *pebràs*, *pallola*, *paloma* 'papallona', *safa*, *teulat* 'pardal' [MOLL 1993: 100-102, VENY 1999: 102-106]). A voltes es tracta de variants formals compartides (com ara, *gal·fi*, *colp*, *polp*, *Vicent* o *Xoixim* [VENY 1999: 104]). En altres casos, el contacte amb el valencià ha facilitat l'entrada de solucions usuals en català general, però que no són pròpies del balear (com ara, *algú*, *buscar*, *esmorzar*, *espurna* [VENY 1999: 106]).

fe d'aquesta migració. En poden servir de mostra els següents casos: s'han documentat els renoms *Pegolí* (o siga, 'oriünd de Pego', població de la Marina Alta) a Portmany i al Pla de Vila (MARÍ 1981: 282, 113), el de *Valencià* en tres punts de l'illa en els segles XVII i XVIII, i així mateix, *ca na Valenciana* a Portmany (MARÍ 1981: 299; TORRES 1993: 13). A més, estan documentats a Santa Eulària el *puig des Valencians* i la *torre des Valencians* (MARÍ 1981: 61, 63).

Pel que fa al País Valencià, l'estudi de la presència d'eivissencs en l'edat moderna ha estat objecte de diverses aproximacions. L'any 1972 Rostoll-Torres donaren notícia de l'origen eivissenc d'alguns dels cognoms de Bellreguard (Safor). L'any 1975 Segura de Lago, en el seu estudi històric dels llinatges d'Algemesí (Ribera Alta), es referí a l'arribada d'eivissencs a aquesta població valenciana en el segle XVIII. El 1978 el professor Josep Costa donava a conèixer la magnitud de l'aportació balear en la repoblació de diverses contrades de les comarques del Sud valencià després de l'expulsió dels moriscos en el 1609 en un treball que obria moltes portes a la investigació posterior. No debades, la investigació d'en Costa eixamplava de manera molt considerable l'àrea on s'havien assentat immigrants procedents de les Illes Balears, abans considerada exclusiva només de Tàrbena i de la Vall de Gallinera. Entre els repobladors insulars que documentà en Costa a la Marina Alta n'hi havia de procedents de l'illa d'Eivissa, concretament al Verger, Ondara, Dénia, la vall de Xaló, Parcent i Pedreguer, molt especialment a Dénia:

Dénia, com a ciutat cristiana, és repobladora del rerepaís, però com a cap del Marquesat, port i plaça forta, atreu immigrants, sobretot comarcals, illencs i estrangers. El seu port, el més accessible des d'Eivissa, explica que abans del 1609 ja hi havia ací gent de les Illes. És als seus llibres de núpries de 1610-46 quan prolifera aquest corrent, registrant unes 70 persones, d'Eivissa (45%), Ciutat de Mallorca, Manacor...<sup>4</sup>

Altres estudis posteriors que s'han dedicat a la repoblació del Regne de València han corroborat aquesta informació amb noves dades. L'estudi de Mas-Monjo *Per poblar lo regne de València. L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII* (2002) reprenia la qüestió de la repoblació des d'una perspectiva general i ampliava a altres comarques la presència d'eivissencs, com ara la Safor (2002: 58). En alguns casos s'abordava aquest tema centrant-se en una comarca o un punt concret. Com ara, s'havia vist que un 20% dels repobladors de la Valldigna procedien de Mallorca i d'Eivissa (CASIMIRO-SANSALONI 1998: 16). O que un dels repobladors de Catadau (Ribera Alta) era eivissenc (ARDIT 2004: 84). S'han documentat emigrants eivissencs a la Ribera, molt significativament a Alzira, Carcaixent i Cullera (MAS-MONJO-MAS 2008 i MAS-MONJO-MAS 2009b), i a Llíber (MAS-NOGUERA 2009: 194). I s'ha parat esment en el paper dels eivissencs en la repoblació de Pedreguer (MAS-MONJO 2004, COSTA-BALLESTER-GARCIA 2009) i de Xaló (MAS-NOGUERA 2007 i MAS-MONJO-MAS 2009a).

És interessant constatar que, paral·lelament als valencianismes del parlar eivissenc, s'han detectat algunes característiques del parlar d'Eivissa a localitats valencianes de la

---

4 COSTA 1978: 89.

Marina Alta, com ara Xàbia,<sup>5</sup> que poden ser explicables pel contacte més intens entre l'illa i aquestes poblacions costaneres (BELTRAN 2005: 226):

Les coincidències lingüístiques entre l'eivissenc i el valencià han estat assenyalades per diversos lingüistes –sobretot MOLL (1980)–; però sovint s'accentuen quan comparem aquell parlar amb el de la Marina. Xàbia, per la seua proximitat i relació, presenta de vegades més paral·lelismes: a més de *pebràs*,<sup>6</sup> cal destacar que les variants de la paraula albergínia que sentim a Xàbia –*albarzénia*, *albarzeina* (as-)– coincideixen clarament amb l'eivissenc (*a)ubergéni(a)*), com a mínim pel que fa a la vocal tònica, i difereix del valencià *veí*, que acaba la paraula en *-ínia*.

També volem parar esment en les petjades que deixà en la toponímia i l'onomàstica de la presència d'eivissencs a la comarca de la Marina. En primer lloc, s'ha d'assenyalar que al terme de Xaló es documenta el topònim *barranc de l'Aveixenc* (o *de l'Avixenc*), deformació popular d'una forma originària *eivissenc* —a través de la variant *a(i)vissenc*—<sup>7</sup>, que ha estat explicat per l'establiment efectiu en aquesta localitat, al segle XVII, de repobladors originaris de l'illa d'Eivissa (MAS-NOGUERA 2009: 198). En l'onomàstica s'ha documentat el cognom *Eivissa* (escrit d'*Iviça*) en el segle XIV i XV a Dénia i a Xàbia (IVARS 1992: 184-186, IVARS 1995: 274-275, GUINOT 1999, II: 498-502, 503-506), que indica la procedència eivissenca dels seus primers portadors. En Joan Ivars (1995: 187) confirma la pervivència d'aquest llinatge a Dénia fins a l'actualitat amb la grafia castellanitzant *Ibiza* —que retrobem, per exemple, a Oliva—, encara que la documentació antiga feia conviure altres variants més acostades a la pronúncia genuïna catalana: *Yviça*, *Iviça*, *Ivisa*.<sup>8</sup>

L'objectiu d'aquest article és precisament aprofundir en el coneixement de les aportacions eivissenques que s'introduïren a l'onomàstica valenciana, com a resultat de l'emigració que es produí durant el segle XVII. Les dades aportades en aquesta comunicació són una mostra procedent d'una recerca en curs sobre aquesta emigració balear al sud del País Valencià durant el segle XVII i que, per tant, no es poden considerar com a definitives.<sup>9</sup>

5 Així mateix es podria pensar que fos també una influència del parlar eivissenc –o balear, en general– la particularitat morfològica que suposa l'adverbi de lloc de primer grau *ací* hagi estat substituïda per *aquí* a Dénia, Xàbia, Teulada (i les generacions joves de Calp), contràriament al valencià general i al mateix valencià de la comarca (BELTRAN 2005: 109). Aquest suggeriment ens el féu en Joan Ivars Cervera. BELTRAN (2005 loc. cit.), per explicar aquest tret particular, també pensà en la possibilitat d'un influx del parlar dels emigrants illencs, si no es tractava d'un castellanisme antic, o simplement s'hi havia produït una reestructuració del propi sistema. En tot cas caldria pensar que es tracta d'una evolució compartida entre el parlar balear i el d'aquestes localitats, afavorit pel contacte més intens. Caldria tenir en compte que en el segle XVII el sistema del català insular devia coincidir amb el valencià general de tres graus (*ací / aquí* –en valencià, desplaçat per *ahí- / allà*), i que actualment, tot i que l'ha simplificat a favor d'una oposició dífica binària, manté encara en alguns punts –o en algunes generacions o contexts–, com ara al parlar eivissenc, les formes clàssiques *ací* i *aquí* (VENY 1999: 81).

6 BELTRAN (2005, loc. cit.) destaca el fet que la paraula *pebràs* 'bolet' dins del context de la Marina siga exclusiva de Xàbia, paral·lelament a Eivissa; encara que, dins del context valencià, aquest terme reapareix a les comarques centrals, com ara la Vall d'Albaida.

7 Que trobem, per exemple, a la documentació siscentista, per exemple a Dénia ("ayvisenc", APD, Difunts, 1629) i a Orba ("ayvissench", APOr, Confirmats de 1646).

8 Pel que fa al topònim Eivissa, les variants que hem trobat en la documentació del segle XVII són també abundoses: *Ayvisa*, *Eyivissa*, *Eivisa*, *Evisa*, *Iviça*, *Yvissa*, *Yvisa*, *Ibisa*..., fins i tot, *Asvisa*, *Esvisa*, *Svisa*, *Sviça*, aquestes darreres de la mà d'un escrivà mallorquí, el vicari Joan Femenia, assentat a Dénia, que reproduïx en aquest punt una característica del seu parlar nadiu.

9 Agraïm de tot cor la informació facilitada per Juan Antonio Torres Cremades, Francesc Torres Navarrete, Joan Giner i Marià Torres i Torres i la seua col·laboració desinteressada.

## 1. CARACTERÍSTIQUES DE L'EMIGRACIÓ

Si qualche cosa particularitza la migració d'eivissencs al Regne de València durant el segle XVII en relació a la resta d'immigrants balears és que, en una bona part, es tractava d'hòmens que s'hi desplaçaren tot sols. Aquest tret els diferencia de la migració procedent de Mallorca i Menorca, que majoritàriament era de tipus familiar. Així i tot, cal fer esment que, en alguns casos, els migrants eivissencs eren casats i que havien deixat la muller i els fills a la seva illa d'origen, potser amb la intenció de portar-los posteriorment a València. Tanmateix, no es pot destacar tampoc que es tractàs d'una emigració de caràcter temporal. Que hi havia eivissencs que deixaven la seva família a la major de les Pitiüses es pot observar en algunes actes sacramentals, com les següents:

*“Fonch soterrat en la iglésia del gloriós St. March, en la vesprada, Juan Ribes, natural de Yvisa, sa muller y fills en dita terra” (APCG, Difunts, 4/8/1632).*

*“De vesprada fonch soterrat en lo vas de St. March del dit espital Bertomeu Tur, ivisenc, casat, ab muller y fills en la isla de Iviça” (APCG, Difunts, 7/11/1632).*

Generalment, però, la majoria dels emigrants eren hòmens fadrins que, pel que sembla, tenien la intenció —o no la descartaven— d'establir-se i de casar-se al Regne de València. La majoria, si contreien matrimoni al País Valencià, solien prendre com a mullers dones valencianes; així i tot no manquen els enllaços matrimonials entre eivissencs o descendents d'eivissencs. Per exemple, d'un total de 24 matrimonis registrats en el segle XVII a l'arxiu parroquial de Dénia en què un dels cònjuges és eivissenc, només en un 25% dels casos l'altre cònjuge té també aqueix origen eivissenc o és descendent d'eivissencs (a voltes resident en altres localitats com Alzira, Xeraco o el Verger). En la majoria de casos l'altre cònjuge és valencià (62,5%) i en pocs casos és mallorquí (8,3%). Pel que fa als enllaços estudiats en parròquies de localitats repoblades, en el cas de Xaló —en què la majoria dels repobladors eren mallorquins— s'observa la mateixa tendència: els eivissencs prefereixen el matrimoni amb cònjuges valencians o d'origen valencià (el 60% de 10 enllaços estudiats), que de vegades resideixen en localitats de l'entorn com Orba o Benissa. En poques ocasions es casen amb mallorquins (n'hi ha només un cas clar, a més d'un altre de possible: poden ser mallorquins establits primerament a Catalunya). En dues ocasions es casen amb eivissencs, una xifra baixa i que potser es deu al fet que es tractava d'un grup molt minoritari en relació a la resta de repobladors.

El període que abraça l'emigració d'eivissencs és molt ampli, almanco en relació a la de la resta balears, ja que sobrepassa abastament la segona meitat del segle XVII. Tot i aqueixes particularitats en la cronologia, l'emigració eivissenca té una localització geogràfica similar a la dels emigrants mallorquins i menorquins establits després de l'expulsió dels moriscs. Així, podem documentar —o proposar a partir de diferents indicis documentals— l'establiment de famílies eivissenques a moltes de les antigues poblacions morisques repoblades, com ara Bellreguard, Pedreguer, Piles, el Verger, Vilallonga, Xeraco o Xaló, i en alguns ravals, com el d'Oliva, però també a les viles cristianes, molt especialment a Dénia o



Gandia i en menor proporció a Carcaixent. En alguns casos hi ha constància que s'establiren immediatament després de l'expulsió dels moriscos (1609), com a nous veïns de les localitats morisques que havien estat buidades a la força. És el cas, per exemple, de Catadau, els Poblets, Pedreguer o Xaló.

Així, entre els signataris de la carta pobla de la Vall de Xaló atorgada el 12 de setembre de 1611 hi figuren els eivissencs Antoni Ferrer i Joan Serra.<sup>10</sup> Les dades oferides pel capbreu de Xaló de 1635 constitueixen un testimoni molt interessant del procés de repoblació.<sup>11</sup> Podem observar que dels primers repobladors eivissencs només restava la família d'en Joan Serra i que, en canvi, la xifra d'eivissencs s'havia incrementat en vint anys amb nous establits: Joan Costa, Bernat Ribes, Antoni Serra “*yvissench*”, Joan Serra major “*yvissench*”, Joan Serra menor “*yvissench*”. En la repoblació valenciana eren constants els canvis de residència dels repobladors, que tenien la intenció de trobar un indret on poguessen assolir una milloria econòmica significativa. No mancaven tampoc les concentracions de persones d'un mateix origen en poblacions concretes que es podien deure a l'existència de xarxes migratòries i mecanismes de solidaritat.

Durant el primer terç del segle XVII a Pedreguer s'observa —en alguns casos, ho suggereix l'onomàstica— aquest fenomen de persistència i expansió d'un nucli de migrants eivissencs en una localitat majoritàriament repoblada per mallorquins.<sup>12</sup> Així, entre els repobladors de la carta pobla de Pedreguer, atorgada el 20 de març de 1611<sup>13</sup> hi figuren en Bartomeu Costa, en Joan Costa major, en Joan Costa menor, en Joan Costa de Pereay, en Pere Costa, en Pere Costa, (amb aquest nom, dos individus), n'Antoni Pedrós, en Miquel Serra i n'Antoni Tur.<sup>14</sup> Uns anys més tard, al consell general de Pedreguer de 7 de maig de 1625, hi trobem en Cosme Cardona, en Joan Costa (“*Joanes Costa ivissenc*”), en Pere Costa, en Lluçia Pedrós i n'Antoni Tur.<sup>15</sup> Finalment, al cens de 1646, entre els llinatges dels caps de família de Pedreguer, hi ha Cardona (3), Costa (5), Pedrós (1), Torres (2) i Tur (1).<sup>16</sup>

Per proporció, Xeraco és un cas il·lustratiu d'una localitat repoblada amb un percentatge majoritari de repobladors d'una mateixa procedència, en aquesta ocasió eivissencs. En el cens de 1646 la proporció dels caps de família oriünds o descendents d'Eivissa pujava al 41,6 %.<sup>17</sup> Els seus cognoms eren Boff (2), Cardona (1), Orvai (1), Ribes (1), Sunyer (2), Torres (1) i Tur (1), dels quals actualment se n'ha mantingut la major part (Boff, Cardona, Torres i Tur).

L'emigració siscentista que va encaminar-se al Regne de València va tenir una motivació eminentment econòmica. La possibilitat, facilitada per la proximitat geogràfica, de tenir accés a la possessió, en domini útil, de casa i de terres a les poblacions senyoriales

10 APCPV, protocols del notari Joan-Llorenç Roures, sig. 15528.

11 ADV, sig. 2.4, llibre 40.

12 Coneixem l'origen eivissenc d'en Bartomeu Costa, n'Antoni Maians, en Joan Pedrós, en Bernat Ribes i n'Antonina Torres; encara que no podem assegurar que tots els que també portaven aqueixos llinatges fossen també eivissencs, sobretot en els casos de cognoms que estan ben documentats a les poblacions veïnes de Dènia, com Cardona, Ferrer, Pedrós, Torres o Serra.

13 ARV, Escribania de Cambra, any 1833, exp. 12.

14 La documentació notarial distingeix un Joan Costa eivissenc i un Joan Costa mallorquí.

15 Arxiu de Protocols del Col·legi del Patriarca de València, protocols del notari Francesc-Dionís Cercós.

16 ARV, Generalitat, 4828, f. 389.

17 ARV, Generalitat, 4825, fol. 164.

despoblades degué ésser ben atractiva per a la gent que procedia dels estrats més desfavorits d'Eivissa. La majoria d'aquests emigrants repobladors rurals eren pagesos tot i que se'n documenten, sobretot entre els arribats en dates més tardanes, que tenien altres oficis. Per exemple, fusters (Joan Ferrer, establert a Xaló, 1631), sastres (mestre Vicent Paloni, establert a Llíber, 1644) o teixidors de lli (Antoni Planells, establert a Tàrbena, 1730).

Habitualment els llauradors establerts de manera més primerenca, i amb les seves famílies, aconseguiren millorar de manera significativa la seva situació, ja que pogueren accedir a la possessió d'una o més cases, i de terres que —pareix— els bastaven per a viure. Així, per exemple, en Joan Serra, establert a Xaló en 1611, comptava segons el capbreu de 1635 amb el següent patrimoni: dues cases, una al carrer del Forn i l'altra al carrer Major, un jornal de terra a la partida del Pla, dues fanecades d'horta a les hortes del Molí Nou, dos jornals de terra a la partida de Cuta i un corral a la Solana per a tenir-hi bucs. Cal dir que algunes de les propietats que havia rebut en l'establiment de 1611 les havia cedides en contemplació de matrimoni al seu fill Joan.<sup>18</sup>

Una altra situació s'observa a les ciutats cristianes del Regne. En aquest cas els emigrants no s'hi desplaçaren per esdevenir la població que havia de substituir els morics, sinó —generalment— com a resultat de l'existència d'una demanda de treball assalariat en localitats amb veïnats de cristians vells. Així, doncs, les possibilitats d'ascendir socialment i econòmica eren, per tant, més limitades. Si analitzem els casos de Dénia i de Gandia,<sup>19</sup> podem observar que també una bona part dels eivissencs eren llauradors (a Dénia, per exemple, eren pagesos n'Antoni Boff, 1620; n'Antoni Ribes, 1625; en Cosme Torres, 1627; i a Gandia, en Gaspar Ferrer [?], 1633; en Francesc Sunyer [?], 1632; en Joan Rosselló [?], 1633; n'Antoni Sunyer, 1633, en Francesc Torres, 1660; i n'Antoni Guasc, 1667). Tanmateix, el que caracteritza les poblacions més grans és la possibilitat d'exercir un ventall més ampli d'oficis. Com ara, sabaters (a Dénia: en Joan Colomar, 1616 [?]; en Jordi Sala, 1616 [?]; a Gandia: en Martí Tur, 1618 [?]; en Cristòfol Costa [?], 1619; n'Antoni Maltés, 1643), cerers (a Dénia: en Francesc Cardona, 1568), espartenyers (a Dénia: en Francesc Rosselló, 1568), sastres (a Dénia: en Miquel Blanquer, 1574; a Gandia: en Gaspar Sala [?], 1643), fusters (a Dénia: n'Onofre Ramon, 1619 [?]; Pere Marí, 1628), escopeters (a Gandia: en Gaspar Colomar, 1644 [?]), teixidors de lli (a Gandia: en Bernat Ferrer, 1633), *abaixadors* (a Dénia: n'Antoni Ferrer, 1647) o llisters (a Gandia, en Montserrat Bonet, 1633 [?]). Altres oficis documentats són els guardes de la mar (a Gandia, en Francesc Sunyer, 1628), criats (a Dénia, el fill de Macià Ribes, 1629; en Joan Tur, 1649) o ajudants d'oficials, com ara de boticaris (en Pere Rosselló treballava a Dénia a cal boticari Jeroni Mur, 1649). Com a port de mar, no mancaven els mariners (Esteve Torres [?], 1613; Francesc Pedrós, 1616; Josep Llombard [?], 1616; Antoni Pedrós, 1618). I a Gandia apareix documentat com a pastor en Tomàs Móra (1667).

Hem d'assenyalar que no tots reeixiren i que n'hi hagué que visqueren i moriren en la pobresa. Això és el que es despren, almanco, de diversa documentació; per exemple, del

18 Un altre indici de puïança econòmica que detectem a la documentació pot ser la possibilitat de deixar diners en testament per a les misses de funeral. Per exemple, a Pedreguer, quan morí Antoni Costa en 1655, deixava 40 lliures per a la seua ànima (APPed, Difunts, 1655).

19 Els assenyalats amb el signe ? són els considerats com a possibles eivissencs.

llibre de difunts de l'arxiu parroquial de Dénia. Entre les persones difuntes de procedència eivissenca se'n compten diversos que foren soterrats “*gratis et pro Deo*” o “*per amor de Déu*”, o que “*no [feren] testament per no tenir de què*”, o fins i tot que moriren “*en lo espital de St. Roch*”. Deu tractar-se d'oficials, d'individus sense terra o amb escassos recursos, tot i que alguns estaven casats amb dones de Dénia. Vegem-ne diversos exemples:

[Nadal Bofí morí en 1626] “*Fonc soterrat en lo fosar. No féu testament per ser pobre y no tenia de què testar.*”

[6 de novembre de 1629] “*Fonc soterrat en lo vas de N. Sra. de la Consolació Guillem, fill de Bertomeu Planelles, lo qual morí en lo espital. No féu testament per ser pobre ni tenir què testar y lo soterrar pagà Juan Sala, ayvisenc, per ser lo sobredit Planelles de Ayvisa.*”

[10 de novembre de 1629] “*Fonc soterrat en lo vas de N. Sra. de la Consolació Macià Ribes, natural de Yvisa. No féu testament per ser pobre y no tenir què testar. Fonc mort violentament y soterrat pasades 24 hores. [...] Pagà lo soterrar un fill seu que-s troba así de soldada que avia guanyat en cases de altre.*”

[20 de juny de 1630] “*Fonc soterrat Jaume Marí, fill de Francés, natural de Ayvisa. Morí en lo espital [...] No féu testament per ser pobre y no tenir de què. Fonc soterrat en lo fossar.*”

[4 d'agost de 1644] “[Morí] Bertomeu Galseran, natural de la isla de Esvisa, de mort violenta. Fonc sentenciat per lo duch de Fernandina que fos mort a escopetades per la companyia del capità Pons Gavilà. [...] No féu testament per no tenir de què. Soterrat gratis et pro Deo en presència del vicari y 6 capellans. Se li arplegaren 30 sous per a misses.”

[8 de desembre de 1647] “*Morí Antoni Ferrer de la isla de Asvisa, de ofici abaxador, abitador de la ciutat de Dénia. Rebé los sacraments. No féu testament per no tenir de què. Son fill Josep se obligà a pagar lo enterro.*”

## 2. LES APORTACIONS ONOMÀSTIQUES

La majoria de cognoms que duien els eivissencs emigrants eren presents al Regne de València des de l'època medieval (per exemple, *Bonet, Cardona, Castelló, Comes, Costa, Ferrer, Garcia, Guasc, Guillem, Llobet, Llombard, Marí, Martí, Móra, Palau, Pedrós, Ponç, Ramon, Ribes, Torres, Sala, Serra* o *Sunyer*). Els paral·lelismes entre els estocs onomàstics de les dues societats són molt importants —ho explica, evidentment, que totes dues procedissen majoritàriament de les migracions catalanes medievals— i ho eren més encara en determinades poblacions.

Com ara, una bona part dels cognoms medievals de Dénia (com ara, *Calbet, Cardona, Castelló, Català, Eimeric, Ferrer, Garcia, Gilabert/Gelabert, Guasc, Joan, Llorenç, Martí, Palau, Pasqual, Pedrós, Puig, Ribes, Ros, Serra, Soler, Torres* o *Valls*) reapareixen a la

veïna illa d'Eivissa.<sup>20</sup> I les concomitàncies es mantenen i s'eixemplen encara més en època moderna. A través de la informació obtinguda per l'arxiu parroquial de Dénia tenim constància de la coincidència de llinatges portats per habitants nadius d'aquesta ciutat amb llinatges que portaven alguns eivissencs aveïnats, i no només en els llinatges que subsistien de l'època medieval (com ara, *Cardona, Ferrer, Martí, Palau, Pedrós, Ribes, o Serra*) sinó en llinatges vinguts posteriorment com *Cambrils, Durbà o Sala*. Aquestes coincidències ens fan pensar que en alguns casos podrien ser descendents d'eivissencs arribats en el segle XVI,<sup>21</sup> ja que, efectivament, hi ha constància d'algunes persones d'aqueixa procedència establides en aquest segle a Dénia —com ara, Benet Camaró (1567), Francesc Rosselló (1568), Francesc Cardona (1568), Joan Rosselló (1570) o Miquel Blanquer (1574) —, que poden servir de mostra d'un col·lectiu que devia ser major. Finalment ens hem de referir a la possibilitat que valencians en general o deniers en particular s'haguessen instal·lat a Eivissa en el segle XVI i que alguns dels seus descendents nascuts a l'illa reintroduïssin els seus llinatges al País Valencià en dates posteriors. És el cas, per exemple, del llinatge Pedrós, poc atestat a Eivissa i que apareix ocasionalment vinculat a Dénia, ja que dels cinc esments en què apareix a l'estudi d'*Els llibres d'entreviniments*, en dues ocasions és duit per patrons de vaixells deniers: “una barca armada de Dénia d'en Pedrós” (1555), “vingué ab la barca d'en Pedrós, patró de Dénia” (1557) [MARÍ 1981: 168]. A la mateixa font trobem Antoni Palmir, “jove valencià” (1580), portador també d'un cognom característic de Dénia (MARÍ 1981: 305).

Deixant a banda les coincidències onomàstiques —d'aquestes, en tot cas la nova introducció en reforçaria la presència— poden considerar-se com a aportacions onomàstiques eivissenques els llinatges *Arabí, Balansat, Boff, Cerers, Colomar, Escandell, Orvai/Orvall, Maltés, Palerm, Pelló (<Paloni) i Planells*, tot i que alguns són només una variant d'una forma ja atestada al Regne de València, com ara *Boff / Bofill-Bonfill, Planells / Planelles*.

Altres llinatges haurien reforçat la presència d'altres escassament documentats o que apareixen molt localitzats al País Valencià, com ara: *Adam, Arnal, Blanquer* (introduït també per mallorquins), *Cambrils, Camaró, Clapers, Galceran, Isern, Maians, Portes, Pujal, Rosselló, Reus* (introduït també per mallorquins) o *Tur*.<sup>22</sup>

Algunes formes s'han produït per alteracions gràfiques o reinterpretacions, que ocasionalment s'han consolidat, com veurem.

En el cas d'*Arnal i Pujal* ens trobem davant de formes no atestades a Eivissa<sup>23</sup> i que presenten la possibilitat d'una transcripció poc reeixida de llinatges de què hi ha més constància tant a Eivissa com a València, com *Arnau o Pujol* (tot i que al Regne de València estan documentades les formes *Arnal i Pujal* —i *Pujalt*—, que n'haurien afavorida la reinterpretació).<sup>24</sup> En tot cas és interessant constatar la pervivència del llinatge Arnal a Oliva.

20 Hem pres com a referència per a Dénia IVARS (1995: 274-275) i GUINOT (1999, II: 498-502) i per a Eivissa MARÍ (1981), tot i que en el segon cas es fa referència particularment a l'època moderna. Es tracta, per tant, d'una comparació només orientativa, provisional, oberta totalment a revisions. Pel que fa a poblacions també receptors d'emigrants eivissencs, com ara Xàbia o Gandia, la informació onomàstica que ofereix GUINOT 1999 dona a entendre també unes coincidències notables.

21 Encara que per a algunes branques dels llinatges es coneix un origen diferent (com ara, Mallorca per a Ferrer; el Sud de França per a Llombart i Sala; o Ligúria per a Ramon).

22 Prenem com a referència GUINOT 1999 i, per als llinatges Arnal i Tur, CASIMIRO-SANSALONI 1998: 14.

23 Prenem com a referència MARÍ 1981.

24 GUINOT, I, 1999: 489.

Trobem altres casos en què realment sí que es va produir una reinterpretació a partir d'una forma preexistent valenciana, tot i que les noves versions no es consolidaren. Per exemple, ocasionalment es pot llegir la forma *Planelles* en lloc de *Planells* en algunes actes sacramentals dels arxius parroquials de Dénia (APD, 1629), Gandia (APCG, 1621, 1636) o Pego (APPEg, 1618), així mateix *Colomer* o *Coloma* per *Colomar* (APCG 1633, 1636).

En el cas de *Camarilles* per *Camarillis* (APCG, 1643) hi ha hagut un canvi de sufix, més adaptat al català.

En alguns llinatges conviu la forma plural i singular (el llinatge *Portes* apareix ocasionalment amb la forma singular *Porta*).<sup>25</sup>

En el cas de la forma *Durbà*, la desaparició de la *-n* final a la documentació de Dénia suposava la creació d'una variant nova que s'allunyava de la forma originària *Durban* atestada al nord valencià (GUINOT 1999: 377) i a Eivissa.<sup>26</sup>

En el llinatge *Orvai / Orvall* cal remarcar la grandíssima variació formal que ens ofereix la documentació, amb *o* epentètica, amb l'adaptació de la iodització a la fonètica valenciana, amb betacisme i amb canvi de sufix per reinterpretació: *Orbay* (Xeraco, 1622), *Orval* (Carcaixent, 1650), *Orovai* (Alzira, 1628; Oliva, 1639), *Orovall* (Alzira, 1621), *Orovell* (Alzira, 1621). Finalment les formes que s'han mantingut a la comarca de la Ribera i de la Safor fins a l'actualitat són *Oroval* (Algemesí, Alzira, Carcaixent, Tavernes de la Valldigna) i *Orovay* (Gandia).

Quant al llinatge *Paloni*, certament dels més pocs comuns d'Eivissa, gràcies a la documentació que ens ofereixen *Els llibres d'entreviniments* que en els segles XVI i XVII sabem que era característic de la Vila d'Eivissa, i bastant vinculat al barri de la Marina (MARÍ 1981: 167). La documentació valenciana no el sol reproduir en la seua forma originària i l'assimila ocasionalment al llinatge *Palonés* (Xaló, Senija, Benissa), relativament homòfon, o el presenta amb diverses variants particulars com *Pellonés* (APBN, 1630), *Pellon* (APD, 1645) i *Pellona* (APX, 1638), aquesta darrera, una forma feminitzada de l'anterior.<sup>27</sup> Es fa difícil d'explicar les variacions sorgides, potser com a conseqüència d'identificacions homòfoniques diverses. Cal destacar la transcripció de la vocal pretònica en *e*, deguda a la dificultat que té l'oïda valenciana d'interpretar la neutralització de les *aa* i *ee* àtones del català insular. La forma resultant, *Pelló*, que era característic de Llíber i de Xaló, sembla obtinguda per una catalanització de l'original a través de la variant *Pellon* (que coincideix amb el cognom castellà *Pellón*).

Finalment ens fixarem en la pervivència de la forma *Bofí* —per exemple, a Xeraco—, que manté la solució ioditzant del català oriental sense adaptar-la al català occidental i

25 Així trobem “*Marc-Antoni Portes*” (APCG, 1637) i “*Marc-Antoni Porta*” (AMC, 1634).

26 A través d'*Els llibres d'entreviniments* podem constatar l'existència d'aquest llinatge a sa Torre en 1621 (MARÍ 1981: 304), i així mateix com a sobrenom: *Durban* (Pla de Vila, 1547; Santa Eulària; 1603), *can Durban* (Santa Eulària, 1832; Jesús, 1850), *cas Durban* (Santa Eulària, 1699) [Marí 1981: 116, 117, 66, 17, 56] o inclòs dins de topònims antropònims, com la *senya des Durban* (Santa Eulària, 1651) [Marí 1981: 62].

27 Podem comprovar aquestes variants a través de la família d'en Vicent \**Paloni* i de les seues filles Caterina i Anna: Vicent *Pellonés* (APBN, 1630), Vicent *Palonés* (APBN, 1632, APX, 1638); Catalina *Pellonés* (APBN, 1630); Catalina *Palonés* (APS, 1630; APX, 1635), Anna *Pellona* (APX, 1638). En tot cas es tracta d'una suposició. Cal dir també que, tot i que el present llinatge està extingit a la Marina, a l'actualitat encara el porten descendents d'aquests pobles. Coneixem el cas de la família dels Pelló emigrada des de Xaló a Algèria en el segle XIX i assentada a l'Arba (vegeu el llibre d'Henri Pello —coordinador—: *Algérie. Histoire d'un canton de la Mitidja de 1830 à 1962*, Amicale des Arbéens, Canohès, 1998).

estàndard: *Bofill*, potser per una reinterpretació homofònica amb el verb *bufar*. Cal tenir en compte que al segle XVII les formes atestades són “*Bofi*” i “*Bufi*”, la darrera, a més, presentant una neutralització en *u* de la *o* àtona característica de l'eivissenc.

## CONCLUSIONS

Com han assenyalat un bon nombre d'autors, els contactes entre Eivissa i el País Valencià han estat habitualment intensos, i més encara amb la comarca de la Marina. Això darrer i la presència de valencians a Eivissa ha servit per a explicar alguns dels particularismes lingüístics del parlar eivissenc.

Tanmateix, en aquest treball es fa referència a un aspecte menys estudiat, el flux migratori que es va adreçar des d'Eivissa a València, especialment intens durant el segle XVII. La repoblació de les terres que havien quedat deshabitades després de l'expulsió dels moriscos en 1609 va propiciar en bona part aquesta migració. Així ho indica la presència d'eivissencs entre els nous pobladors d'una bona part de localitats morisques, sobretot a la zona costanera o a les planes de més a prop de la costa, molt rarament a l'interior. Destacà la seua presència a Xeraco i, en menor grau, a Pedreguer, Xaló, Bellreguard, Vilallonga, els Poblets, o al raval d'Oliva; en altres localitats va ésser més anecdòtica. Freqüentment, també s'assentaren a les viles i poblacions cristianes, molt especialment a la ciutat de Dénia, el port més proper a l'illa d'Eivissa, que esdevingué un punt en què es concentraren molts d'eivissencs —famílies i homes sols— i des d'on s'escamparen al llarg del país; però també, per exemple, a Gandia, Cullera, Carcaixent, Alzira o Xàbia, en menor grau, a Benissa.

Rarament s'especifica quin era el lloc de naixença concret dels eivissencs a la documentació. Tot i això sabem que molts d'ells eren originaris de la Vila d'Eivissa (*Bonet, Castelló, Costa, Marí, Martí, Palau, Reus, Serra, Torres*) i que d'altres ho eren de Portmany (*Prats, Ribes*) i de Santa Eulària (*Clapers, Móra, Isern*). Així i tot, podem dir que hi ha una bona representació de l'onomàstica de tota l'illa.

L'aportació onomàstica dels eivissencs al País Valencià es percep sobretot en els llinatges que no eren documentats anteriorment al segle XVII en la documentació valenciana o que hi tenien una presència poc significativa (com ara *Arabí, Bofi, Cambrils, Colomar, Orvai, Planells* o *Tur*), ja que la majoria dels llinatges portats pels eivissencs ja estaven documentats en terres valencianes des de l'època medieval (com ara, *Cardona, Costa, Ferrer, Marí, Palau, Ribes...*). En algun cas es crearen noves formes a partir de reinterpretacions dels nous llinatges, com ara, “*Oroval*” / “*Orovay*” (<*Orvai*) o *Pelló* (<*Paloni*).

La comarca valenciana de la Marina és la que actualment detenta una major concentració de llinatges d'origen eivissenc: *Arabí, Cambrils, Cardona, Cerer[?], Costa, Ferrer, Marí, Prats, Pelló* (<*Paloni*), *Pedrós, Planells, Ramon, Rosselló, Serra, Torres, Tur*; alguns dels quals, però, també varen ser aportats per repobladors mallorquins (*Costa, Ferrer, Rosselló, Serra*), o podien estar ja presents des de l'època medieval, dels quals serien, per tant, un reforç important (*Cardona, Ferrer, Marí, Pedrós, Serra, Torres*). Un altre cas molt significatiu de pervivència de l'aportació onomàstica eivissenca —que arribà amb la repoblació— és Xeraco, que conserva els cognoms *Bofi, Cardona, Torres* i *Tur*.

Finalment volem destacar la informació que pot facilitar la documentació valenciana per al coneixement de l'onomàstica eivissenca del segle XVII.

## ANNEX. EIVISSENCES DOCUMENTATS AL REGNE DE VALÈNCIA EN EL SEGLE XVII

En aquest apartat oferim de manera esquemàtica els darrers resultats de la nostra investigació sobre l'emigració balear pel que fa als eivissencs documentats al País Valencià, que apareixen presentats per poblacions i distribuïts per comarques. Es tracta d'unes notes provisionals, només orientatives de l'abast de la qüestió presentada. Comprovareu que en l'apartat de l'origen només hem indicat com a originaris d'Eivissa aquells que la documentació ho indicava explícitament. En la resta de casos es pot deduir per l'onomàstica, amb major probabilitat en el cas dels portadors de llinatges no atestats al País Valencià abans del segle XVII o poc documentats (*Arabí, Bofí, Colomar, Escandell, Orvai, Palerm, Planells*). Pel que fa als portadors de llinatges ja documentats a les terres valencianes, hi ha diverses condicions que ens poden ajudar a considerar-los com a possibles eivissencs: (1) l'atestació en una determinada població de persones del mateix llinatge de les quals hi ha constància documental explícita de l'origen eivissenc; (2) la combinació de llinatges característics d'Eivissa en els matrimonis (del tipus Colomar-Torres, Martí-Ferrer, Planells-Martí, Ramon-Martí, Riera-Sunyer, Roig-Torres, Tur-Cambrils, Rosselló-Torres...), sobretot si es tracta de llinatges exclusius d'Eivissa o poc comuns al País Valencià. Per tant, les possibilitats de ser considerats eivissencs minven quan es tracta de llinatges atestats al País Valencià amb anterioritat al segle XVII —i més encara si són vigents coetàniament en una mateixa localitat—. Aquestes dificultats d'identificació s'estenen als nuclis repoblats que estan situats dins de l'àrea d'influència d'aquestes localitats.

Per simplificar la informació, incloem una sèrie d'abreviatures com < (fill de), *cp* (carta pobla), *cap* (capbreu) o *c1646* (cens del 1646: ARV, Generalitat).

### LA RIBERA

#### *Alzira*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cardona	Francesc			Eivissa	ARV, 1646
Cardona	Francesc			Eivissa	ARV, 1646
Castelló	Joan			Eivissa	AMA2, 1615
Castelló	Joan			Eivissa	AMA2, 1615

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Costa	Antoni			Eivissa	ARV, 1646
Costa	Pere			Eivissa	AMA2, 1635
Ferrer	Antoni			¿Eivissa?	AMA2, 1624
Ferrer	Joan			¿Eivissa?	AMA2, 1624
Orvall	Joan			¿Eivissa?	AMA2, 1621
Planells	Pere			¿Eivissa?	ARV, 1646
Porta	Marc-Antoni			Eivissa	AMC, 1634
Ribes	Caterina	<Bartomeu i Francina Torres		Eivissa	APD, 1626
Roca	Joan			Eivissa	AMA2, 1619
Rosselló	Francesc			Eivissa	AMA2, 1614

*Carcaixent*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cambrils	Francesc	<Antoni i Andreua Escandell		Eivissa	APC1, 1640
Cardona	Francesc	<Joan i Joana Escandell		Eivissa	APC1, 1637
Cardona	Jaume	<Jaume i Jaumeta Torres		Eivissa	APC1, 1636
Cardona	Joan	Joan i Caterina Costa		Eivissa	APC1, 1651
Comes	Joan			Eivissa	APC1, 1652
Costa	Joan	Joan i Caterina Serra		Eivissa	APC1, 1627
Llobet	Pere			Eivissa	APC1, 1624
Marí	Onofre	Bartomeu i Isabet Ferrer		Eivissa	APC1, 1644
Orvall	Joan		Antonina Riera	¿Eivissa?	APC1, 1650
Riera	Antonina		Joan Orvall	¿Eivissa?	APC1, 1650
Riera	Francesc	Francesc i Caterina Durà		Eivissa	APC1, 1621



APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Rosselló	Pere	Antoni i Antònia Torres		Eivissa	APC1, 1621
Sala	Andreu	Antoni i Cna. Costa		Eivissa	APC1, 1638
Sala	Jaume	Antoni i Fca. Angel		Eivissa	APC1, 1648
Torres	Antoni			Eivissa	APC1, 1615
Torres	Antoni	Francesc i Gueraua Torres		Eivissa	APC1, 1624
Torres	Cosme	Joan i Isabet Ramon		Eivissa	APC1, 1652
Torres	Josep			Eivissa	APC1, 1650
Torres	Josep	Sebastià i Antonina Riera		Eivissa	APC1, 1656
Tur	Francesc			Eivissa	APC1, 1649
Tur	Macià	Joan i Andreua Costa		Eivissa	APC1, 1655
Tur	Pere	Joan i Fca. Torres		Eivissa	APC1, 1631

*Carlet*

21,656 MM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Pere	<Guillem i Francesca Nicolau	Isabet Guimerà	Eivissa	APC2, 1616
Guimerà	Guisabet	Antoni i Hipòlita Bonet		¿Eivissa?	APC2, 1616
Torres	Antoni			Eivissa	APC2, 1610

*Catadau*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Garcia	Pere			Eivissa	CP, 1611 <sup>1</sup>

## Cullera

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Antoni	<Francesc		Eivissa	AMC, 1633
Bonet	Joan			Eivissa	AMC, 1613
Bonet	Pere	<Gaspar		Eivissa	AMC, 1619
Cambrils	Joan			Eivissa	AMC, 1616
Clapers	Joan			Santa Eulària	AMC, 1629
Costa	Antoni			Eivissa	AMC, 1623
Ferrer	Lluc			Eivissa	AMC, 1616
Marí	Cristòfol			¿Eivissa?	AMC, 1635
Marí	Jaume	<Francesc		Vila d'Eivissa	AMC, 1630
Marí	Joan			Eivissa	AMC, 1618
Marí	Rafel			¿Eivissa? ¿Eivissa?	AMC, 1619
Martí	Miquel			Eivissa	AMC, 1624
Martí	Miquel (menor)			Eivissa	AMC, 1624
Palau	Bartomeu			Vila d'Eivissa	AMC, 1625
Palau	Ramon			Eivissa	AMC, 1621
Ramon	Cristòfol			¿Eivissa?	AMC, 1635
Ramon	Joan			Eivissa	AMC, 1628
Ribes	Jaume			Eivissa	AMC, 1624
Rosselló	Andreu			Eivissa	AMC, 1625
Rosselló	Bernat			Eivissa	AMC, 1617
Sala	Joan			Eivissa	AMC, 1616
Sunyer	Gregori			¿Eivissa?	AMC, 1618
Sunyer	Joan			¿Eivissa?	AMC, 1612
Sunyer	Jordi			¿Eivissa?	AMC, 1623
Sunyer	Pere			¿Eivissa?	APCG, 1640
Torres	Antoni	germà de Guillem	Caterina Cabanilles	Eivissa	AMC, 1616
Torres	Guillem	germà d'Antoni		Eivissa	AMC, 1616

*Polinyà*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Orvall	Joan			Eivissa	APC1, 1634
Torres	Bartomeu	<Joan i Bartomeua Torres		Eivissa	APP, 1618

*Sueca*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cambrils	Joan			¿Eivissa?	AMS, 1616
Castelló	Antoni			Eivissa	AMS, 1640
Torres	Guillem			¿Eivissa?	AMS, 1616

**LA SAFOR**

*Bellreguard*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Joan			¿Eivissa?	AHN, 1668 <sup>2</sup>
Colomar	Pere		Bartomeua Sunyer	¿Eivissa?	APBLL, 1644
Colomar	Francesc		Francina Torres	¿Eivissa?	APBLL, 1644
Colomar	Guillem			¿Eivissa?	APBLL, 1644
Ribes	Pere			¿Eivissa?	APBLL, 1630
Ribes	Antoni			¿Eivissa?	APBLL, 1626
Riera	Miquel		Antònia Sunyer	¿Eivissa?	APBLL, 1644
Sunyer	Antònia		Miquel Riera	¿Eivissa?	APBLL, 1644
Sunyer	Bartomeua		Pere Colomar	¿Eivissa?	APBLL, 1644
Torres	Francina		Francesc Colomar	¿Eivissa?	APBLL, 1644

*Beniopa*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Ramon	Joan			¿Eivissa?	APCG, 1641
Martí	Llorenç			¿Eivissa?	APCG, 1653
Martí	Jaume			¿Eivissa?	APCG, 1653

*Castellonet*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Tur	Bartomeu		Isabet Cambrils	¿Eivissa?	APD, 1617
Cambrils	Isabet		Bmeu Tur	¿Eivissa?	APD, 1617

*Daimús*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Rosselló	Antoni	<Joan i Andreua Arabí		Eivissa	APPi, 1616
Colomar	Joana			¿Eivissa?	APCG, 1654
Colomar	Andreu			¿Eivissa?	APCG, 1654

*Gandia*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Andreu	<Antoni i Esperança Riera		Vila d'Eivissa	APCG, 1698
Canyada	Pere			Eivissa	APCG, 1632
Cardona	Joan	<Jaume i Francina Serra		Eivissa	APCG, 1630
Colomar	Gaspar			¿Eivissa?	APCG, 1641
Colomar	Marianna		Gaspar Ferrer	¿Eivissa?	APCG, 1633
Colomar	Joan			¿Eivissa?	APCG, 1639

## APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Dies	Velloquina			Eivissa	APCG, 1633
Ferrer	Bernat	<Andreu i Fca. Rosselló		Eivissa	APCG, 1633
Ferrer	Gaspar		Marianna Colomar	¿Eivissa?	APCG, 1633
Guasc	Antoni	<Bernat i Joana Ferrer		Eivissa	APCG, 1667
Guillem	Caterina			Eivissa	APRG, 1632
Maltés	Antoni	<Francesc i Isabet Camarilles		Eivissa	
Martí	Marianna		Antoni Planelles	¿Eivissa?	APCG, 1645
Móra	Tomàs	<Martí i Caterina Abervila		Santa Eulària	APCG, 1667
Planelles	Antoni		Marianna Martí	¿Eivissa?	APCG, 1621
Planelles	Josep			Eivissa	APCG, 1636
Ribes	Joan			Eivissa	APCG, 1632
Roig	Antoni	<Antoni i Isabel Tur		Eivissa	APCG, 1695
Sunyer	Francesc	<Andreu i Isabet Torres		Eivissa	APCG, 1621
Sunyer	Antoni			Eivissa	APCG, 1634
Torres	Francesc	<Joan i Caterina Cardona		Eivissa	APCG, 1660
Tur	Bartomeu			Eivissa	APCG, 1632

(possibles eivissencs)

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Montserrat			¿Eivissa?	APCG, 1633
Canyada	Eulària		Vicent Ferrer		APCG, 1633
Castelló	Agustina		Sebastià Torres	¿Eivissa?	APCG, 1636
Costa	Cristòfol			¿Eivissa?	APCG, 1619

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Ferrer	Caterina			¿Eivissa?	APCG, 1625
Ferrer	Joana		Jaume Martí	¿Eivissa?	APCG, 1641
Ferrer	Vicent		Eulària Canyada	¿Eivissa?	APCG, 1633
Ferrer	Joan		Praxedis Serra	¿Eivissa?	APCG, 1633
Ferrer	Joan			¿Eivissa?	APCG, 1633
Marí	Bartomeu			¿Eivissa?	APCG, 1642
Marí	Miquel			¿Eivissa?	APCG, 1619
Marí	Jacinta	<Miquel		¿Eivissa?	APCG, 1619
Martí	Jaume		Joana Ferrer	¿Eivissa?	APCG, 1641
Ramon	Antonina		Jaume Torres	¿Eivissa?	APCG, 1619
Ramon	Joan			¿Eivissa?	APCG, 1652
Riera	Antonina		Pau Torres	¿Eivissa?	APCG, 1641
Roig	Joana			¿Eivissa?	APCG, 1648
Roig	Francesc		Joana Torres	¿Eivissa?	APCG, 1690
Roig	Caterina		Guillem Rosselló	¿Eivissa?	APCG, 1612
Rosselló	Joan			¿Eivissa?	APCG, 1633
Rosselló	Guillem		Caterina Roig	¿Eivissa?	APCG, 1612
Rosselló	Josep		Tomasa Torres	¿Eivissa?	APCG, 1643
Rosselló	Joan				APCG, 1633
Sala	Gaspar			¿Eivissa?	APCG, 1643
Serra	Margalida		Gaspar Torres	¿Eivissa?	APCG, 1634
Serra	Miquel			¿Eivissa?	APCG, 1640
Serra	Gabriel			¿Eivissa?	APCG, 1632
Serra	Praxedis		Joan Ferrer		APCG, 1633
Sunyer	Francesc			¿Eivissa?	APCG, 1632
Torres	Sebastià	<Pere i Gutència Riera		¿Eivissa?	APCG, 1633
Torres	Gaspar		Margalida Serra	¿Eivissa?	APCG, 1634
Torres	Francesc			¿Eivissa?	APCG, 1637

APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Torres	Pau		Antonina Riera	¿Eivissa?	APCG, 1640
Torres	Joana		Francesc Roig	¿Eivissa?	APCG, 1690
Torres	Jaume		Antonina Ramon	¿Eivissa?	APCG, 1619
Torres	Sebastià		Agustina Castelló	¿Eivissa?	APCG, 1636
Torres	Tomasa		Josep Rosselló	¿Eivissa?	APCG, 1643
Torres	Bartomeu				APCG, 1633
Tur	Martí			¿Eivissa?	APCG, 1618

*Oliva*<sup>28</sup>

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Arnal	Pere	<Bernat i Caterina Ramon		Eivissa	APO, 1625
Blasco	Margalida	<Joan i Margalida Gener		Eivissa	APO, 1651
Colomer*	Caterina	<Antoni i Isabet-Joan Costa		¿Eivissa?	APRO, 1615
Bonet*	Antoni	<Antoni i Isabet-Joan Costa		Eivissa	APRO, 1638
Castelló	Jerònia	<Jaume i Isabet Ripoll		Vila d'Eivissa	APRO, 1611
Marí*	Joan	<Pere i Jerònia Castelló		Eivissa	APRO, 1662
Marí*	Pere		Jerònia Castelló	Eivissa	APRO, 1631
Marí*	Pere			¿Eivissa?	APRO, 1611
Orovay*	Isabet-Joan			¿Eivissa?	APRO, 1639

28 Els assenyalats amb un asterisc estan establits al Raval d'Oliva.

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Reus*	Joana		Gabriel Serra	Vila d'Eivissa	APRO, 1627
Rosselló	Joan			Vila d'Eivissa	APS, 1667
Serra*	Bartomeu			Eivissa	AHN, 1714 <sup>3</sup>
Serra*	Gabriel		Joana Reus	Vila d'Eivissa	
Serra*	Joana	<Gabriel i Joana Reus		Vila d'Eivissa	APRO, 1627
Serra*	Joana	<Antoni i Francesca Ramon		Eivissa	APRO, 1627
Tur*	Lluc			Eivissa	APRO, 1661

*Piles*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Arabí	Domingo	<Vicent i Joana Tur		Eivissa	APPi, 1621
Cardona	Nicolaua		Joan Pedrós	¿Eivissa?	APPi, 1623
Carpí	Annamaria	<Miquel i Isabet Colomar		¿Eivissa?	APPi, 1620
Carpí	Josepa	<Miquel i Isabet Colomar		¿Eivissa?	APPi, 1624
Carpí	Miquel		Elisabet Colomar	¿Eivissa?	APPi, 1620
Colomar	Isabet		Miquel Carpi	¿Eivissa?	APPi, 1620
Pedrós	Joan			Eivissa	APPi, 1623

*el Real de Gandia*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Dies	Margalida			Eivissa	APRG, 1636



*Xeraco*<sup>29</sup>

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bofí	Andreu	<Antoni		Dénia	ARV, c1646
Bofí	Antoni		Joana Torres	Eivissa	TN: 1626 ARV, c1646
Bofí	Bernat			¿Eivissa?	TN: 1635
Cardona	Jaume			Bolatar (Eivissa) <sup>4</sup>	TN: Cap1614 <sup>5</sup> APCG, 1645
Cardona	Magdalena			¿Eivissa?	TN: 1626
Cardona	Pere			¿Eivissa?	ARV, c1646
Colomar	Jaumeta		Bartomeu Sunyer	¿Eivissa?	APX, M, 1630
Orbai	Miquel			¿Eivissa?	TN: 1622 ARV, c1646
Portes	Marc-Antoni	<Lluc i Fca. Ramon	Esperança Torres	Vila d'Eivissa	APCG, 1637
Ribes	Bernat	<Bernat i Isabet Joan		Portmany	APX, 1630 ARV, c1646
Riera	Miquel				TN: 1635
Rosselló	Jordi			¿Eivissa?	TN: Cap1614
Serra	Pere			¿Eivissa?	TN: 1626 ARV, c1646
Serra	Antoni			Eivissa	TN, 1625 APD, 1626
Sunyer	Antoni			¿Eivissa?	ARV, c1646
Sunyer	Francesca	<Bartomeu i Jaumeta Colomar		Nasqué a Xaló	APX, M, 1630
Sunyer	Sebastià			¿Eivissa?	ARV, c1646
Sunyer	Bartomeu		Jaumeta Colomar	¿Eivissa?	APX, 1630

29 Una bona part de la informació que s'ofereix en aquesta taula procedeix de dades fornides per en Francesc Torres-Navarrete (TN), a partir per diverses fonts notarials de la primera meitat del segle XVII, a qui agraïm la grandíssima gentilesa que ha tingut.

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Torres	Antoni			¿Eivissa?	Cap1614 APD, 1626
Torres	Bernat			¿Eivissa?	Cap1614
Torres	Esperança		Marc-Antoni Portes	¿Eivissa?	APCG, 1638 ARV, c1646
Torres	Joan			¿Eivissa?	TN: 1626
Tur	Francesc			¿Eivissa?	ARV, c1646

*Vilallonga*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Jaume			¿Eivissa?	APV, 1647
Bonet	Guisabet		Joan Rosselló	Eivissa	APV, 1644
Cardona	Francesc			¿Eivissa?	APV, 1640
Garcia	Francesc		Magdalena Serra	¿Eivissa?	APV, 1633
Marí	Francisca		Jaume Rosselló	¿Eivissa?	APBN, 1650
Rosselló	Bernat	<Jaume i Guisabet Bonet		Eivissa	APV, 1641
Rosselló	Francisca		Joan Rosselló	¿Eivissa?	APV, 1642
Rosselló	Jaume		Francesca Marí	¿Eivissa?	APV, 1641
Rosselló	Joan		Francesca Rosselló	¿Eivissa?	APV, 1642
Rosselló	Joan		Guisabet Bonet	¿Eivissa?	APV, 1644
Rosselló	Bartomeu			¿Eivissa?	APV, 1649
Serra	Magdalena		Francesc Garcia	¿Eivissa?	APV, 1633

## EL COMTAT

### *Catamarruc*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Roig	Bartomeu	<Francesc i Elisabet Sala		Eivissa	APBN, 1619

## LA MARINA

### *Alcanalí*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cardona	Francesc	<Guillem i Francesca Serra		Eivissa	APA, 1627

### *Beniarbeig*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Colomar	Antoni		Antonina Arabí	¿Eivissa?	APD, 1644
Arabí	Antonina		Antoni Colomar	¿Eivissa?	APD, 1644
Torres	Joan		Caterina Marí	¿Eivissa?	APPi, 1623
Marí	Caterina		Joan Torres	¿Eivissa?	APPi, 1623
Torres	Caterina	<Joan i Caterina Marí		¿Eivissa?	APPi, 1623

### *Benidoleig*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Costa	Pere		Francesca Cardona	¿Eivissa?	APO, 1646
Cardona	Francesca		Pere Costa	¿Eivissa?	APO, 1646

*Benissa*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Bartomeu	<Guillem i Francesca Roig		Vila d'Eivissa	APBN, 1651
Cardona	Jaume	<Simó i Joana Tur		Eivissa	APBN, 1619
Colomar	Joan			¿Eivissa?	APBN, 1625
Prats	Bernat	<Nicolau		Portmany	APBN, 1642
Rosselló	Jaume		Esperança Tur	Eivissa	APBN, 1651
Rosselló	Joan	<Jaume i Fca Marí		¿Eivissa?	APBN, 1650
Rosselló	Margalida	<Jaume i Esperança Tur		Eivissa	APBN, 1651
Cerers <sup>6</sup>	Francesc	<Domingo i Isabet-A. Torres		Eivissa	APBN, 1630
Tur	Esperança		Jaume Rosselló	Eivissa	APBN, 1651

*Dénia*<sup>30</sup>

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Adam	Elisabet		Cristòfol Serra	Eivissa	APD, 1633
Balansat	Rafela		Nicolau Palerm	¿Eivissa?	APCPV, sig. 20766, 1615
Blanquer	Miquel			Vila d'Eivissa	APD, 1574
Blanquer	Nicolau	<Nicolau		Eivissa	APD, 1615
Bofí	Antoni	<Pere i Isabet Torres		Eivissa	APD, 1660
Bofí	Antoni		Joana Torres	Eivissa	APD, 1620
Bofí	Antonina	<Antoni i Joana Torres		Eivissa	APD, 1626

---

30 Per a Dénia hem tingut en compte els eivissencs de què tenim referències en el segle XVI.

## APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bofí	Nadal			Eivissa	APD, 1626
Camaró	Benet			Eivissa	APD, 1567
Cambrils	Esperança			Eivissa	APD, 1646
Cambrils	Felipa			¿Eivissa?	APD, 1623
Cardona	Francesc			Eivissa	APD, 1568
Cardona	Francesc		Anna Balmes	¿Eivissa?	APD, 1631
Caspe "Palaua"	Caterina			Eivissa	APD, 1614
Colomar	Josep			¿Eivissa?	APD, 1660
Colomar	Esperança		Bartomeu Sunyer	¿Eivissa?	APD, 1620
Colomar	Francesc			¿Eivissa?	APD, 1654
Colomar	Joan			¿Eivissa?	APD, 1616
Durbà	Anna	<Pere i Esperança Cambrils		Eivissa	APD, 1646
Durbà	Pere		Esperança Cambrils	Eivissa	APD, 1646
Ferrer	Antoni			Eivissa	APD, 1647
Ferrer	Caterina	Joan		Eivissa	APD, 1612
Ferrer	Joan			Eivissa	APD, 1612
Ferrer	Jordi		Caterina Marí	¿Eivissa?	APD, 1660
Galceran	Bartomeu			Eivissa	APD, 1644
Guasc	Antoni			Eivissa	APD, 1644
Guix	Francesc	<Francesc i Eulària Margalló		Eivissa	APD, 1640
Llombard	Antoni			Eivissa	APD, 1644
Marí	Caterina		Jordi Ferrer	¿Eivissa?	APD, 1660
Marí	Francesc	<Bernat		Eivissa	APD, 1644
Marí	Jaume			Eivissa	APD, 1632
Marí	Pere	<Jaume i Isabet Torres		Eivissa	APD, 1628
Martí	Margarida		Francesc Roig	¿Eivissa?	APD, 1630
Palau	Caterina		Antoni Ribes	¿Eivissa?	APD, 1652

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Palau	Caterina		Andreu Ribes	¿Eivissa?	APD, 1623
Palau	Lluïsa	<Rafel		¿Eivissa?	APD, 1616
Palau	Rafel			¿Eivissa?	APD, 1616
Palerm	Benet	<Nicolau i Rafela Balansat		¿Eivissa?	APCPV, sig. 20766, 1615
Palerm	Francisca		Bartomeu Riera	¿Eivissa?	APD, 1633
Palerm	Isabet		Pere Planes	Eivissa	APD, 1629
Pellon	Pere			¿Eivissa?	APD, 1645
Planells	Guillem	<Bartomeu		Eivissa	APD, 1629
Planells	Jordi			¿Eivissa?	APD, 1645
Planes	Jordi	<Pere i Isabet Palerm		Eivissa	APD, 1629
Planes	Pere		Isabet Palerm	Eivissa	APD, 1629
Ponç	Gabriel		Francina Tur	Eivissa	APD, 1633
Prats	Antoni	<Francesc i Joana Ramon		Eivissa	APD, 1660
Pujal	Francina		Bartomeu Carbonell	Eivissa	APD, 1620
Ramon	Antonina			¿Eivissa?	APD, 1626
Ramon	Francesc				APD, 1628
Ramon	Joan			Eivissa	APD, 1624
Ramon	Onofre			¿Eivissa?	APD, 1619
Ribes	¿?	<Macià		Eivissa	APD, 1629
Ribes	Andreu		Caterina Palau	¿Eivissa?	APD, 1625
Ribes	Antoni	<Antoni i Isabet Cardona		Eivissa	APD, 1625
Ribes	Antoni		Caterina Palau	¿Eivissa?	APD, 1652
Ribes	Bartomeu			¿Eivissa?	APD, 1656
Ribes	Bernat			¿Eivissa?	APD, 1651
Ribes	Caterina		Francesc Tur	¿Eivissa?	APD, 1652
Ribes	Francesc			¿Eivissa?	APD, 1656

## APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Ribes	Joan	<Bernat		¿Eivissa?	APD, 1651
Ribes	Macià			Eivissa	APD, 1629
Ribes	Simó			¿Eivissa?	APD, 1656
Riera	Bartomeu		Francesca Palerm	¿Eivissa?	APD, 1633
Roig	Francesc			Eivissa	APD, 1630
Roig	Joan		Margarida Martí	Eivissa	APD, 1643
Rosselló	Francesc			Eivissa	APD, 1568
Rosselló	Joan			Eivissa	APD, 1570
Rosselló	Pere			Eivissa	APD, 1649
Sala	Joan	<Antoni i Caterina Costa		Eivissa	APD, 1622
Sala	Jordi			¿Eivissa?	APD, 1616
Serra	Antoni				APD, 1626
Serra	Caterina	<Cristòfol i Isabet Adam		Eivissa	APD, 1633
Serra	Caterina	<Antoni		Eivissa	APD, 1614
Serra	Cristòfol		Elisabet Adam	Eivissa	APD, 1633
Sunyer	Antoni			Eivissa	APD, 1624
Sunyer	Bartomeu		Esperança Colomar	¿Eivissa?	APD, 1620
Sunyer	Francesc			Eivissa	APD, 1653
Sunyer	Nicolaua-Mna		Miquel Torres	Eivissa	APD, 1640
Torres	Antoni	germà de Joan		Eivissa	APD, 1642
Torres	Antoni			Eivissa	APD, 1649
Torres	Bartomeu	<Antoni i Antònia Torres		Eivissa	APD, 1645
Torres	Cosme	<Macià i Caterina Serra		Eivissa	APD, 1627
Torres	Esteve			¿Eivissa?	APD, 1613
Torres	Guisabet		Francesc Tur	¿Eivissa?	APD, 1655

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Torres	Jaume	<Antoni i Isabet Torres		Eivissa	APD, 1644
Torres	Joan	<Joan i Caterina Sunyer, germà d' Antoni		Eivissa	APD, 1637
Torres	Joana		Antoni Bofí	Eivissa	APD, 1620
Torres	Miquel		Caterina Sunyer	Eivissa	APD, 1640
Torres	Pere-Blai	<Pere i Isabet Tur		Vila d'Eivissa	APD, 1636
Torres	Tomàs	<Miquel i Nicolau Sunyer		Eivissa	APD, 1640
Tur	Antoni	<Lluís i Francina Ramon		Eivissa	APD, 1637
Tur	Francesc		Caterina Ribes	Eivissa	APD, 1652
Tur	Francesc	<Joan i Caterina Torres		Eivissa	APD, 1626
Tur	Francesc		Isabet Torres	¿Eivissa?	APD, 1655
Tur	Francina		Gabriel Ponç	Eivissa	APD, 1633
Tur	Joan	<Lluís i Francina Ramon		Eivissa	APD, 1644
Tur	Joan			Eivissa	APD, 1649
Tur	Josep			¿Eivissa?	APD, 1660
Tur	Llorenç		Francesca Roig	Eivissa	APD, 1646

(possibles eivissencs)

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cardona	Francesc			¿Eivissa?	APD, 1631
Ferrer	Jordi		Caterina Marí	¿Eivissa?	APD, 1644
Llombard	Josep			¿Eivissa?	APD, 1613
Marí	Caterina		Jordi Ferrer	¿Eivissa?	APD, 1644



APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Marí	Josep			¿Eivissa?	APD, 1660
Oliver	Margalida		Francesc Pedrós	¿Eivissa?	APD, 1629
Pedrós	Antoni		Margalida Terrada	¿Eivissa?	APD, 1618
Pedrós	Francesc		Margalida Oliver	¿Eivissa?	APD, 1629

*Gata*<sup>31</sup>

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Arabí	Francesc			¿Eivissa?	ADV, 1645
Arabí	Macià			Eivissa	Giner:Cap1635 <sup>7</sup> ADV, 1645
Arabí	Nadal			¿Eivissa?	ADV, 1645
Pedrós	Antoni			¿Eivissa?	APPed, 1655
Pedrós	Antoni			¿Eivissa?	ADV, 1645
Pedrós	Antoni			¿Eivissa?	ADV, 1645
¿Ribes?	Isabet		Francesc Sunyer	¿Eivissa?	APD, 1646
Sunyer	Francesc		Isabel ¿Ribes?	¿Eivissa?	APD, 1646
Sunyer	Joan			¿Eivissa?	ARV, c1646
Torres	Pere			¿Eivissa?	ARV, c1646

*La Llosa de Camatxo (Alcanalí)*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Ribes	Bernat	<Joan i Jaumeta Colomar		Eivissa	APA, 1629
Rius	Maria	<Francesc i Maria Colomar		San Juan de Alfarrache (Sevilla) <sup>8</sup>	APA, 1629

<sup>31</sup> Fonts principals: carta pobla de 1645 (ADV, fons de la duquesa d'Almodóvar, 4. Processos i plets, l'Alcúdia, 1662-1710, caixa 11; cens de 1646 (ARV, Generalitat, 4829, fol. fol. 10).

*Ondara*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Palerm	Francesc	<Pere i Caterina Serra		Eivissa	APOn, 1626
Torres	Marc			¿Eivissa?	APOn, 1626
Serra	Francesc			¿Eivissa?	APOn, 1630

*Orba*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Colomar	Francesc	<Joan i Esperança Guasc		Eivissa	APOr, 1638
Costa	Antoni			Eivissa	APOr, 1648
Escandell	Antoni			Eivissa	APOr, 1646

*Pamis (Ondara)*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Martí	Nicolau	<Sebastià i Joana Ferrer		Vila d'Eivissa	APOn, 1636

*Pedreguer*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cardona	Cosme			¿Eivissa?	APP, 1625
Costa	Bartomeu		Antonina Torres	Eivissa	ARV, 1611 APPed, 1659
Costa	Joan			Eivissa	ARV, 1611 AMD, 1623 APPed, 1656
Costa	Joan			¿Eivissa?	ARV, 1611 AMD, 1619
Costa	Joana		Antoni Maians	Eivissa	APX, 1630
Costa	Pere			¿Eivissa?	ARV, 1611

APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Costa	Pere			¿Eivissa?	ARV, 1611
Ferrer	Caterina		Llucià Pedrós	¿Eivissa?	APPed, 1657
Maians	Antoni		Joana Costa	Eivissa	APX, 1630
Pedrós	Antoni			¿Eivissa?	ARV, 1611 APPed, 1658
Pedrós	Francesca		Joan Torres	¿Eivissa?	APPed, 1656
Pedrós	Llucià		Caterina Ferrer	¿Eivissa?	APP, 1622 APPed, 1657
Pedrós	Joan			Eivissa	APPV, 1613
Planelles	Antoni			¿Eivissa?	APPEg, 1618 APCG, 1619
Torres	Antonina		Bartomeu Costa	Eivissa	APTe, 1642
Torres	Joan		Francesca Pedrós	¿Eivissa?	APPed, 1656
Tur	Antoni			¿Eivissa?	ARV, 1611 APP, 1625

*Pego*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Maltés	Margalida			Eivissa	APPEg, 1623
Rosselló	Bernat	<Francesc i Joana Torres		Eivissa	APPEg, 1625
Serra	Margalida		Costa Joan	Eivissa	APPEg, 1636

*els Poblets*<sup>32</sup>

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cardona	Francesc			¿Eivissa?	ADV, cp1611
Cardona	Simó			Eivissa	ADV, cp1611

<sup>32</sup> Vegeu MAS 2008.

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Ribes	Antoni			¿Eivissa?	APD, 1627
Ribes	Antoni			¿Eivissa?	ADV, cp1611
Sunyer	Pere			¿Eivissa?	ADV, cp1611
Torres	Joan			¿Eivissa?	ADV, cp1611
Torres	Pere			¿Eivissa?	ADV, cp1611
Torres	Antoni			¿Eivissa?	ADV, cp1611

*Tàrbena*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Ramon	Antoni	<Joan i Antònia Costa		Eivissa	APT <sub>a</sub> , 1699
Planells	Antoni	<Bartomeu i Caterina Planells		Eivissa	APT <sub>a</sub> , 1730

*Teulada*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Isern	Miquel	<Joan i Jaumeta Noguera		Santa Eulària	APT <sub>e</sub> , 1618
Rosselló	Antoni			¿Eivissa?	APT <sub>e</sub> , 1631
Rosselló	Joan			Eivissa	APT <sub>e</sub> , 1631

*Xàbia*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Bonet	Antoni			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Bonet	Pere			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Cardona	Francesc			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Cardona	Francesc	<Francesc		¿Eivissa?	ARV, c-1646
Cardona	Jaume			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Cardona	Miquel			¿Eivissa?	ARV, c-1646

## APORTACIONS EIVISSENQUES A L'ONOMÀSTICA VALENCIANA DEL SEGLE XVII

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Maltés	Antoni			Eivissa	ARV, c-1646
Marí	Bartomeu			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Marí	Francesc			Eivissa	APO, 1622
Roig	Joan			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Roig	Joan			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Serra	Bernat			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Torres	Bartomeu			¿Eivissa?	ARV, c-1646
Tur	Bartomeu			¿Eivissa?	ARV, c-1646

*Xaló*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Colomar	Antònia		Joan Ferrer	¿Eivissa?	APX, 1631
Colomar	Jaumeta		Bmeu Sunyer	¿Eivissa?	APX, 1630
Colomar	Macià		Tonina Sunyer	¿Eivissa?	APX, 1620
Costa	Bartomeu		Antonina Torres	Vila d'Eivissa	APX, 1635
Costa	Francisca				APX, 1631
Costa	Joan	<Bartomeu i Antònia Torres		Vila d'Eivissa	APX, 1630
Ferrer	Antoni			Eivissa	ADV, 1635
Ferrer	Francina		Vicent-Roc Paloni	Eivissa	APX, 1625 (viu a Llíber)
Ferrer	Joan		Antònia Colomar	¿Eivissa?	APX, 1631
Marí	Joana		Joan Serra	Eivissa	APX, 1623
Paloni	Vicent-Roc		Francina Ferrer	Eivissa	APX, 1625 (viu a Llíber)
Serra	Antoni	<Joan i Joana Marí		Eivissa	APX, 1625
Serra	Joan	<Joan i Joana Marí		Eivissa	APX, 1623
Serra	Joan		Joana Marí	Eivissa	ADV, cp, 1611
Sunyer	Antonina		Macià Colomar	¿Eivissa?	APX, 1620

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Sunyer	Bartomeu		Jaumeta Colomar	¿Eivissa?	APX, 1630
Torres	Antonina			Vila d'Eivissa	APX, 1635

*el Verger*

NOM	COGNOM	FILIACIÓ	CÒNJUGE	LLOC D'ORIGEN	FONT I DATA
Cambrils	Magdalena		Francesc Torres	Eivissa	APD, 1631
Torres	Bartomeu	<Francesc i Magdalena Cambrils		Eivissa	APD, 1631
Torres	Francesc		Magdalena Cambrils	Eivissa	APD, 1631

**FONTS DOCUMENTALS**

Arxiu de la Diputació de València

Arxiu de Protocols del Col·legi del Patriarca de València (APCPV)

Arxiu Municipal de Cullera (AMC)

Arxiu Municipal de Dénia (AMD)

Arxiu Municipal de Sueca (AMS)

Arxiu Parroquial d'Alcanalí (APA)

Arxiu Parroquial de Bellreguard (APBLL)

Arxiu Parroquial de Benissa (APBN)

Arxiu parroquial de Carcaixent (APC1)

Arxiu Parroquial de Carlet (APC2)

Arxiu Parroquial de Dénia (APD)

Arxiu Parroquial d'Oliva (APO)

Arxiu Parroquial d'Ondara (APOn)

Arxiu Parroquial d'Orba (APOr)  
Arxiu Parroquial de Pedreguer (APPed)  
Arxiu Parroquial de Pego (APPEg)  
Arxiu Parroquial de Piles (APPi)  
Arxiu Parroquial de la Col·legiata de Gandia (APCG)  
Arxiu Parroquial de Tàrbena (APTa)  
Arxiu Parroquial de Teulada (APTe)  
Arxiu Parroquial de Xaló (APX)  
Arxiu Parroquial del Raval d'Oliva (APRO)  
Arxiu del Regne de València

## FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

- ARDIT, Manuel (1993): *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, 2 vols., Barcelona.
- ARDIT, Manuel (2004): *Creixement econòmic i conflicte social a la Foia de Llombai entre els segles XIII i XIX*, Afers, València.
- BELTRAN I CALVO, Vicent (2005), *El parlar de la Marina Alta. El contacte interdialectal valencianobalear*, 2 vols., Universitat d'Alacant, Alacant.
- CASEY, James (1981): *El Regne de València al segle XVII*, Curial, Barcelona.
- CASIMIRO CAMPOS, Josep-Carles & SANSALONI MARTÍ, Encarna (1998): "L'expulsió dels moriscos i les cartes pobles del Senyoriu de Santa Maria de Valldigna (1609-1648)", *L'Avenc. Revista d'investigació i assaig de la Valldigna*, núm. 4, pàg. 13-21.
- CISCAR, Eugenio (1977): *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Del Cenía al Segura, València.
- COLOMINA, Jordi (1986): "Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta", *Actes del 7è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Abadía de Montserrat.
- COSTA, Josep (1977): *El Marquesat de Dénia. Estudio geográfico*, València.
- COSTA, Josep (1977-1978): "La repoblació mallorquina en la Marina alta i el seu entorn en el segle XVII", *Trabajos de Geografía*, 34, Mallorca, pp. 87-91.
- COSTA, Pasqual & BALLESTER, Teresa, GARCIA, Josepa (2009): *Pedreguer: memòria d'un poble*, Ajuntament de Pedreguer.

- COSTA I RAMON, Antoni (1966): “Apuntes sobre los apellidos en las islas Pitiusas: zona rural de Ibiza y Formentera”, *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*, núm. 644-645.
- GINER, Joan (en premsa): “Els pobladors gaters del segle XVII: dels últims moriscos als repobladors mallorquins”, *Actes del 5é Congrés d'Estudis de la Marina Alta. 400 Anys de l'Expulsió dels Moriscs (Dénia, octubre de 2009)*, Dénia.
- GUINOT, Enric (1999): *Els fundadors del regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, 2 vols., 3 i 4, València.
- IVARS CERVERA, Joan (1992): “El fogatge de 1381 i el Morabatí de 1403 de Dénia i Xàbia”, *Actes del III Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, Institut d'Estudis “Juan Gil-Albert” – Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Alacant, pàg. 179-192.
- IVARS CERVERA, Joan (1995): *Els noms de lloc i de persona de Dénia*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta – Institut de Cultura “Juan Gil-Albert” – Ajuntament de Dénia.
- MARÍ I CARDONA, Joan (1981): *Illes Pitiüses II. Els llibres d'entreveniments*, Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa.
- MAS I MARTÍ, Josep (2008): “Els primers pobladors de Setla i Mirarrosa després de l'expulsió dels moriscos”, *Revista de Festes de Setla 2008*.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2000): “Repobladors mallorquins al Sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs. Cap a un estat de la qüestió”, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56, Mallorca, pàg. 275-296.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2002): “La mallorquinització onomàstica a la València del segle XVII. L'aportació de la vila de Santa Margalida”, actes del *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes* (València, 18-21 d'abril de 2001), Universitat de València, Denes, València, pàg. 119-144.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2002): *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Govern de les Illes Balears, “Sa Nostra”, Mallorca.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2004): “Per a boçals, Pedreguer. Unes notes sobre els primers repobladors de Pedreguer a la primeria del segle XVII”, *Festes. Juliol 2004*, Pedreguer, pàg. 91-95.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2008): “Els mallorquins repobladors de la Ribera. Segle XVII”, *Actes de la XI Assemblea d'Història de la Ribera (Corbera, 10, 11 i 12 de novembre de 2006)*, Ajuntament de Corbera, pàg. 207-239.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís & MAS, Josep (2009a): *Les arrels margalidanes del poble de Xaló*, Ajuntament de Santa Margalida, Santa Margalida.



- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís & MAS, Josep (2009b): “L’emigració balear a Cullera en el segle XVII”, *VIII Jornades d’Estudis de Cullera (Cullera, 23, 24 i 25 de novembre de 2007)*, pàg. 113-138.
- MAS, Josep & NOGUERA, Jaume (2007): *La terra i la gent del Xaló repoblat*, Ajuntament de Xaló, Xaló.
- MAS, Josep & NOGUERA, Jaume (2009) “Aportacions balears a la troponímia tradicional de la baronia de Xaló”, *XXI Jornada d’Antroponímia i Toponímia (Santa Maria del Camí, 2008)*, Universitat de les Illes Balears – Govern de les Illes Balears, pàg. 193-203.
- MOLL, Francesc de Borja (1993): *El parlar de Mallorca*, Editorial Moll, Mallorca [primera edició en català: Barcino, 1980; traducció de la versió castellana de 1974].
- ROSTOLL, Juan & TORRES CREMADES, Juan Antonio (1972): “Repoblación de Bellreguart y origen de los apellidos”, *Bellreguart. Fiestas 1972*, Bellreguard.
- SASTRE, María José & ALEMANY, Salvador & MONCHO, Silvària (1986): *Dels moriscos als maulets. La Marina Alta al segle XVII*, Alacant.
- SEGURA DE LAGO, Joan (1975): *Llinatges d’un poble valencià. Algemesí. Estudi històric i demogràfic (1433-1850)*, Diputació de València, Institució Alfons el Magnànim - Ajuntament de València, València.
- SOLER, Abel & JORDÀ, Rafa & YAGO, Ramon (2007): *Gata de Gorgos, geografia, història, patrimoni*, Gata, Ajuntament de Gata de Gorgos.
- TORRES, Marià (1993): *La llengua catalana a Eivissa al segle XVII. Reals ordinacions d’Eivissa (1663), introducció i estudi lingüístic*, Editorial Mediterrània, Eivissa.
- TORRES, Marià (2003): “Noms i llinatges a Portmany en els inicis del segle XVII”, *Estudis Baleàrics*, 74/75 (octubre 2002 / maig 2003), pàg. 127-132.
- TORRES NAVARRETE, Francesc (2001): “Demografia i antroponímia de Xeraco”, *Xeraco. Festes 2001*, Xeraco.
- VENY, Joan (1977): “Aproximació a l’estudi del dialecte eivissenc”, *Randa*, 5, pàg. 5-41.
- VENY, Joan (1998): *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*, Moll, Mallorca.
- VENY, Joan (1999): *Aproximació al dialecte eivissenc*, Editorial Moll, Mallorca.
- VICENS, Josep (1986): “Els mallorquins a les parròquies de Pego, Alcalà i Patró (I)”, *Festes de Pego*, Pego.

### XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

- 1 La referència a la carta pobla (CP) procedeix d'ARDIT 2004: 84.
- 2 AHN, Osuna, lligall 1401-48. Segons ROSTOLL-TORRES (1972) el llinatge Bonet arribà a Bellguard després de 1646 procedent d'Eivissa. En canvi, ens aclareixen que els primers portadors dels llinatges Rosselló i Serra a Bellguard eren mallorquins.
- 3 AHN, Osuna, lligall 530.
- 4 Dada facilitada per en Francesc Torres Navarrete. Potser es tracta de Balansat.
- 5 Capbreu de Xeraco de 1614 (AHN, Osuna, lligall 740, document 41). Agraïm la gentilesa d'en Francesc Torres Navarrete.
- 6 “*Seres*”, segons la transcripció documental.
- 7 El capbreu de Gata de 1635 indica la procedència d'aquest repoblador: “*Macià Arabí, yvisench*” (ADPV, e.2.4, llibre 44). Deven la informació a en Joan Giner, a qui agraïm la gentilesa. Aquest investigador ha trobat a la documentació una variació formal molt rica en la representació d'aquest cognom: *Alabí* (1645), *Arabó* (1626) i *Alarbí* (1635).
- 8 Es deu tractar de San Juan de Aznalfarache, població immediata a Sevilla.

## **Tema 3**

# **TOPONÍMIA. ASPECTES GEOGRÀFICS**



# **ALGUNES CONSIDERACIONS AL VOLTANT DE LES PROPOSTES NORMATIVITZADORES DEL NOMENCLÀTOR OFICIAL DE TOPONÍMIA MAJOR DE CATALUNYA DE L'IEC**

**Moisés Selfa Sastre**

El concepte de normativització lingüística és un concepte que ha estat i està en boga de cara a aquelles comunitats lingüístiques que s'enorgulleixen de tenir un sistema lingüístic propi que sens dubte és funcional per als seus parlants. No és ni molt menys la nostra intenció explicar què s'entén en el món de la lingüística per aquest concepte de normativització, encara que sí direm que es tracta d'un terme específic basat en la necessitat d'atorgar a les llengües un caràcter simbòlic i referencial mitjançant una normativa unificada, vàlida per a tots els parlants i que estigui per sobre de la variació diatòpica, diastràtica i diafàsica. La normativització és una de les defenses més importants contra la fragmentació lingüística. Per això la disciplina dels usuaris sense excepció és imprescindible en qualsevol llengua per tal que aquesta prosperi. Tot sistema lingüístic sotmès a un procés de normativització ho està sempre que estigui impulsat per una autoritat lingüística que exerceixi les seves autoritats en els tres pilars que conformen qualsevol llengua: l'àmbit fonètic i fonològic, l'àmbit morfosintàctic i l'àmbit lèxico-semàntic.

En el cas que ens ocupa, és a dir, el del Nomenclàtor Oficial de Toponímia Major de Catalunya, podem dir, com tots vostès saben, que aquest nomenclàtor ha estat sotmès a un procés de normativització lingüística, d'acord amb la resolució 563/V, de 7 de maig de 1998, del Parlament de Catalunya. Va ser llavors quan es va crear una comissió constituïda el mes de juny del 1998 que tenia com a objecte l'elaboració del Nomenclàtor Oficial de Toponímia Major de Catalunya, és a dir, la localització, estudi i normalització de la toponímia de Catalunya. La xifra de topònims a oficialitzar en aquesta data superava els 35.000.

En aquesta comissió està integrada l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC al costat de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, l'Institut d'Estadística de Catalunya, els Departaments de Cultura, de Política Territorial i Obres Públiques i el de Governació i Relacions Institucionals, el Consorci per a la Normalització Lingüística, la Federació de Municipis de Catalunya i l'Associació Catalana de Municipis.

Pel que fa estrictament al paper de l'Oficina d'Onomàstica en aquest magne projecte, en primer lloc direm que aquesta ha assumit el seu paper en la revisió, en una primera fase, la de la primera edició del Nomenclàtor (2003), dels més de 40.000 topònims que ha de

contenir aquest Nomenclàtor i en l'estudi dels casos conflictius. En una segona fase, la de la segona edició, es va revisar i ampliar la primera edició del *Nomenclàtor* amb la finalitat de completar l'oficialització de la toponímia de la base toponímica 1:50.000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC). Durant el procés de revisió, l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans va revisar 14.978 topònims, va proposar 3.181 correccions i 729 addicions.

Les novetats més importants d'aquesta segona edició són la incorporació de la transcripció fonètica dels nuclis de població i l'ordenació per ordre alfabètic dels municipis, cosa que permet una localització més ràpida i directa del municipi que cerquem.

La segona edició del *Nomenclàtor* consta de tres volums. La part cartogràfica es presenta en dos volums (vol. 1 i 2).

- *Volum 1*: d'Abella de la Conca fins a Muntanyola.

- *Volum 2*: de Nalec a Xerta.

- *Índex*: índex bàsic (tots els topònims del nomenclàtor), llista d'entitats de població i la relació dels municipis de Catalunya (ordenats alfabèticament).

S'ha actualitzat la informació cartogràfica de cadascun dels 947 municipis. Cada mapa municipal conté informació complementària: escuts municipals (només s'inclouen els que compten amb aprovació definitiva), etimologia del nom (proporcionada per l'IEC), transcripció fonètica basada en l'AFI (Alfabet Fonètic Internacional) i llista de topònims. El *Nomenclàtor* inclou 52.701 topònims dels 947 municipis de Catalunya.

Aquest treball s'ha realitzat en dues fases: durant la primera fase del treball, l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC ha realitzat l'estudi estrictament bibliogràfic de la toponímia inclosa en aquest projecte a partir dels mapes elaborats per l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Aquest estudi bibliogràfic consta a *grosso modo* dels següents apartats:

- a) estudi de la configuració sintagmàtica del topònim;
- b) estudi de la seva etimologia;
- c) classificació d'acord amb una sèrie d'àrees de pertinença: religió, milícia, etc.

Per a aquest estudi bibliogràfic s'han utilitzat el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* i l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines.

En una segona fase s'ha contrastat el treball de camp (comprovació de l'existència del topònim, de la seva pronunciació, de la seva localització, etc.) realitzat pels tècnics del Consorci per a la Normalització Lingüística i el treball bibliogràfic fet per l'Oficina d'Onomàstica amb les fitxes de l'IEC, i es van resoldre els casos pendents. Finalment, un cop resoltos tots els dubtes, es va elaborar una proposta de canvis i una altra d'addicions per a cada una de les comarques, proposades que es van transmetre a l'Institut Geogràfic Nacional.

Una vegada realitzats els treballs tècnics, va començar la fase d'informació i consulta dels ajuntaments, ateses les seves competències pel que fa a la denominació oficial dels municipis i els nuclis de població. La comunicació es farà d'acord amb el procediment que preveu el Decret 60/2001, de 23 de gener, pel qual es regula el procediment per al canvi de denominació dels nuclis de població i les entitats municipals descentralitzades. Tot i això,

per afavorir el consens i la col·laboració de totes les administracions públiques, s'ha recordat a totes les alcaldesses i alcaldes del domini lingüístic l'inici d'aquesta fase a través d'una comunicació conjunta dels directors generals de Política Lingüística i Administració Local, i dels presidents de la Federació de Municipis de Catalunya i de l'Associació Catalana de Municipis i Comarques.

Vista la metodologia que ha estat emprada en l'elaboració del *Nomenclàtor*, l'objectiu de la nostra comunicació és comentar alguns casos de topònims que han sofert algun tipus de revisió per part de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC. Veurem com el treball de camp (comprovació de l'existència del topònim, de la pronunciació local del nom de lloc, de la correcta localització en un mapa, entre d'altres qüestions) i la recerca bibliogràfica ajuden a resoldre casos dubtosos.

## COMENTARI D'ALGUNES<sup>1</sup> DE LES ESMENES DE L'OFICINA D'ONOMÀSTICA DE L'IEC

Com ja hem dit, l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC ha estat i continua sent l'encarregada de revisar i publicar el *Nomenclàtor Oficial de Toponímia Major de Catalunya*. Aquesta feina ja fou encetada per la Secció Filològica, de la qual depèn l'Oficina d'Onomàstica, en documents normatius reproduïts als ja coneguts *Documents de la Secció Filològica* (vegeu, sobretot, els volums II i III). Veurem ara, alguns casos que apareixen o bé en la primera edició o bé en la segona edició d'aquest *Nomenclàtor*. Ho farem d'una manera descriptiva i comentarem els casos que considerem més adients des del punt de vista normatiu.

En primer lloc comentarem els noms formats per dos topònims units per la conjunció copulativa *i*, conjunció que s'adopta en la nova denominació d'aquests: *Alàs i Cerc* en lloc d'*Alàs*, *Bigues i Riells* en lloc de *Bigues* i *Cruïlles*, *Monells i Sant Sadurn de l'Heura* en lloc del simple *Sant Sadurn de l'Heura*. Altres canvis oficials tenen a veure amb un canvi de la denominació oficial del municipi a partir de l'agregació dels antics llocs que conformen el nou municipi. Així s'accepta el nom d'*Alt Àneu* en lloc de *València d'Àneu*, que aglutina els llocs de *València d'Àneu*, *Isil*, *Son* i *Sorpe*, i *Vulpellac*, *Fonteta* i *Peratallada* en lloc de *Forallac*. El coneixement del territori també ha permès proposar noves denominacions oficials com són els casos de *Lles de Cerdanya* per tal de facilitar la diferenciació amb el municipi de *Lles* (Vall d'Aran) i *Pontils* en lloc de *Santa Perpètua de Gaià*.

En un altre terreny, l'Oficina d'Onomàstica, seguint el criteri de la Secció Filològica de l'IEC, adopta l'additament que el consell municipal respectiu ha escollit en comptes del suggerit en un primer moment per l'Institut: *Aguilar de Segarra* en lloc d'*Aguilar de Boixadors*, *Alfara de Carles* en lloc d'*Alfara dels Ports*, *Cabrera d'Igualada* en lloc de *Cabrera d'Anoia*, *Corbera d'Ebre* en lloc de *Corbera de Terra Alta*, *Mollet de Peralada* en lloc de

---

<sup>1</sup> No pretenem ser exhaustius en els casos de topònims que comentem. Únicament volem descriure quina ha estat la metodologia emprada per l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC, metodologia que és extensible a tots els casos d'accions i esmenes proposats a les dues edicions del *Nomenclàtor Oficial de la Toponímia Major de Catalunya*. En qualsevol cas, cal dir que hem consultat els *Documents de la Secció Filològica* de l'IEC per a l'elaboració d'aquest treball, sobretot els volums II i III.

*Mollet d'Empordà*, *Sant Joan de Mollet* en lloc de *Mollet de Ter*, i *Sarroca de Lleida* en comptes de *Sarroca de Segre*. Altrament, ha proposat la supressió del determinatiu quan el poble sembla oposar-se a l'additament, sempre que l'homònim corresponent no sigui un municipi: *Bellpuig* en lloc de *Bellpuig d'Urgell*, i *Canyelles* en lloc de *Canyelles del Garraf*, entre d'altres casos.

També s'ha cregut oportú regularitzar amb minúscula les partícules *en/na* que formen part de determinats topònims i que no sempre són interpretables com a article personal: *Castellar de n'Hug* i no *Castellar de N'Hug* i *els Omells de na Gaia* en lloc de *els Omells de Na Gaia*.

Un cas molt significatiu de noves denominacions oficials és el que té a veure amb el fet que la grafia reflecteixi la pronúncia real del topònims: *Sant Pau de Segúries* en lloc de *Sant Pau de Seguries*, *Roda de Berà* i no *Roda de Barà*, *el Bagís* amb accent gràfic a la *í*, *Borgonyà* i no *Burgonyà* on la *u* passa a ser *o*, *Can Gonteres* i no *Can Guanteres*, *la Cellera d'Amont* i no *la Cellera d'Amunt*, *Miànigues* i no *Mianigues*, *Campredó* en lloc de *Campredó*, *la Joncosa de Montnell* i no *la Joncosa de Muntnell*, *Raimat* en lloc de *Raïmat*, *Bellvei del Penedès* sense accent a la *i*, *Ca n'Altimira* en lloc de *Ca n'Altamira*, *Jonquerol* en lloc de *Junquerol*, *Jonquerol* en lloc de *Junquerol*, *Sobrànigues* en lloc de *Sobirànegues*, i *Trullars* en lloc de *Trullàs*, entre altres exemples.

Altres casos de topònims majors dels quals s'ha modificat el nom per causes diverses són, entre d'altres, els següents: *Torrefeta i Florejacs* en lloc de la forma artificial *Torreflor*, *Vila-seca* en lloc de *Vila-seca de Solcina*, *Gimenells i el Pla de la Font* que ha sorgit com a entitat independent segregada del municipi d'Alpicat, *Sant Llorenç de Montgai* en lloc de *Llorenç de Montgai*, i *Antius* sense el genèric *colònia* (*Colònia Antius*).

Però les propostes normatives incorporades al *Nomenclàtor* no es refereixen únicament a la toponímia major. També observem modificacions a la toponímia menor com comentem a continuació. *El Canaletes* en lloc de *el Canaleta* ja que és l'única forma del nom propi en plural, *puig de Tres Vents* en lloc de *Tretzevents*, *Albi* sense accent a la *i* d'acord amb la pronúncia occitana, *s'Abanell* amb l'article salat predominant a la Selva, *Montgrony* en lloc de *Mogrony*, la qual cosa reflecteix una evolució analògica que ja trobem documentada des del segle XIII, *Sala-d'heures* amb guionet i apòstrof més emprada en la bibliografia, *riera de Jafre* on la vocal posttònica ha de ser una *e* i no una *a*, *torrent de Merdança* sense preposició abans del nom propi, *torrent de Pedrola* amb preposició abans del nom propi, *riu de Set* amb preposició, *riera de Sorreigs* amb *-s* final, *font dels Tenyers* amb una *e* pretònica, *puig de la Banya del Boc* sense accent gràfic sobre la *o*, *coll de Colitzà* sense *-r* final atesa la documentació antiga, *coll de Manrella* sense article davant el nom propi del lloc, *les agulles del Petintó* amb article davant del nom propi, *Quermany* en comptes de les grafies que comencen per *Car-* o *Cara-* i *Coll de Revell* on la vocal pretònica ha de ser una *e* i no una *a*.



## CONCLUSIONS FINALS

De tot el que s'ha dit fins ara fàcilment es desprenen una sèrie de conclusions:

a) El motor impulsor de la normativització de qualsevol llengua és la voluntat de col·laboració entre tots els territoris geogràfics d'un domini lingüístic qualsevol. Si falla aquesta voluntat comuna, el procés de normativització difícilment serà possible per no dir impossible.

b) És necessària l'autoritat d'una institució acadèmica que vetlli perquè aquest procés de normativització sigui científic. I no només caldrà això: el reconeixement i l'assimilació de les directrius lingüístiques dictades per aquesta institució és fonamental per a una consciència lingüístico-normativa comuna.

c) Aquest procés de normativització ha de ser, sens dubte, científic, de manera que l'elaboració de documents de caràcter normatiu, entengui's per exemple la normativització toponímica com hem vist, és el camí a seguir per poder parlar amb propietat d'una llengua que tingui una normativa pròpia sens dubte funcional.

TOPONÍMIA NORMATIVITZADA QUE COMENTEM AL NOSTRE TREBALL		
NOM A NORMATIVITZAR	COMARCA	NOM NORMATIVITZAT
Alàs	Alt Urgell	Alàs i Cerc
Bigues	Vallès Occidental	Bigues i Riells
Sant Sadurní de l'Heura	Baix Empordà	Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura
València d'Àneu	Alt Àneu	Alt Àneu
Forallac	Baix Empordà	Vulpellac, Fonteta i Peratallada
Lles	Cerdanya	Lles de Cerdanya
Santa Perpètua de Gaià	Conca de Barberà	Pontils
Aguilar de Boixadors	Bages	Aguilar de Segarra
Alfara de Ports	Baix Ebre	Alfara de Carles
Cabrera d'Anoia	Anoia	Cabrera d'Igualada
Corbera de Terra Alta	Terra Alta	Corbera d'Ebre
Mollet d'Empordà	Alt Empordà	Mollet de Peralada
Mollet de Ter	Gironès	Sant Joan de Mollet
Sarroca de Segre	Segrià	Sarroca de Lleida
Bellpuig d'Urgell	Pla d'Urgell	Bellpuig
Canyelles del Garraf	Garraf	Canyelles
Castellar de N'Hug	Berguedà	Castellar de n'Hug

## XXIII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

TOPONÍMIA NORMATIVITZADA QUE COMENTEM AL NOSTRE TREBALL		
NOM A NORMATIVITZAR	COMARCA	NOM NORMATIVITZAT
Omells de Na Gaia	Urgell	els Omells de na Gaia
Sant Pau de Seguries	Ripollès	Sant Pau de Segúries
Roda de Barà	Baix Penedès	Roda de Berà
Bagis	la Selva	Bagís
Burgonyà	Pla de l'Estany	Borgonyà
Can Guanteres	Vallès Occidental	Can Goteres
la Cellera d'Amunt	Pla de l'Estany	la Cellera d'Amont
Mianigues	Pla de l'Estany	Miànigues
Camp-redó	Baix Ebre	Campredó
la Joncosa de Muntmell	Baix Penedès	la Joncosa de Montmell
Raimat	Segrià	Raimat
Bellveí del Penedès	Baix Penedès	Bellvei del Penedès
Ca n'Altamira	Vallès Occidental	Ca n'Altimira
Junquerol	Gironès	Jonquerol
Sobiràrigues	Gironès	Sobrànigues
Trullàs	Gironès	Trullars
Torreflor	Segarra	Torrefeta i Florejacs
Vila-seca de Solcina	Tarragonès	Vila-seca
	Segrià	Gimenells i el Pla de la Font
el Canaleta	Terra Alta, Baix Ebre	el Canaletes
Tretzevents	Conflent, Vallespir	el puig de Tres Vents
Albí	Occitània	Albi
l'Abanell	la Selva	s'Abanell
Mogrony	Ripollès	Montgrony
Saladheures	Osona	Sala-d'heures
riera de Jafra	Garraf	riera de Jafre
torrent Merdança	Gironès	torrent de Merdança
torrent Pedrola	Gironès	torrent de Pedrola
riu Set	Garrigues, Segrià	riu de Set
riera de Sorreig	Osona	riera de Sorreigs
font dels Tanyers	Pla de l'Estany	font dels Tenyers

TOPONÍMIA NORMATIVITZADA QUE COMENTEM AL NOSTRE TREBALL		
NOM A NORMATIVITZAR	COMARCA	NOM NORMATIVITZAT
puig de la Banya del Bóc	Gironès	puig de la Banya del Boc
coll de Colitzar	Garrotxa	coll de Colitzà
coll de la Manrella	Alt Empordà	coll de Manrella
les agulles de Petintó	Baix Llobregat	les agulles del Petintó
Carmany / Caramany	Baix Empordà	Quermany
Coll de Ravell	Osona, la Selva	Coll de Revell



# ELS NOMS DELS LLOCS DE PRÀCTIQUES DE SURF I SURF PLA A MALLORCA. LES IMPLICACIONS DE LES ONES EN UNA NEOTOPONÍMIA INÈDITA

Patricia Peñas de Haro

Main Entry: spot

Pronunciation: /spot/

Etymology: From Middle English spot or spotte, cognate with Middle Dutch spotte (“spot speck”), Low German spot, and Old Norse spotti (“small piece”). Also Old English splott (“spot, plot of land”).

Date: 13<sup>th</sup> century

Noun:

- A location or area
- (*sports*) An official determination of placement.

Abans d'entrar en la matèria d'aquesta comunicació, hem de fixar-nos en l'entrada de la paraula anglesa: *spot* (un lloc, àrea o part particular) i <<una petita extensió d'espai>>.

La paraula *spot* s'utilitza per a designar, en el nostre cas, una localització a la costa amb unes condicions favorables per a practicar esports aquàtics com el surf i el surf pla (*body board*). El surf és un esport que consisteix en lliscar sobre les ones del mar dempeus sobre una taula, dirigint-la gràcies a una o diverses quilles situades en la part del darrere de la taula. També es practica en les mateixes localitzacions el surf pla, que és un esport basat en el lliscament sobre la superfície abans de trencar-se l'ona amb una taula d'escuma sintètica d'un metre de llarg, més o menys, anomenada *boogie* o taula de surf pla. Hi ha tres estils o maneres de lliscar-se sobre un *boogie*:

- Tombat (*prone*)
- Amb una cama agenollada (*drop knee*)
- Totalment dempeus (*Stand up*)

Es diuen esports d'acció o de risc i es desenvolupen en contacte directe amb un mitjà natural de naturalesa hostil, en llocs particulars per als quals es reserva l'anglicisme *spot* són les localitzacions on es practiquen aquests esports. La paraula *spot* és comuna en el col·lectiu

que practica surf i surf pla. El litoral mallorquí està configurat en *spots* i no tant en llocs, platges i sortints rocosos.

La **toponímia** o **onomàstica geogràfica** és una disciplina de l'onomàstica que consisteix en l'estudi etimològic dels noms propis d'un lloc. La pròpia "toponímia" prové etimològicament del grec τόπος (*tópos*), "lloc" i ὄνομα (*ónoma*), "nom", resulta de la necessitat de l'home proveït de llenguatge verbal de dotar de nom a certes àrees interessades d'una regió, extenses o petites, és a dir, dotar-les d'una identitat i, en definitiva, d'una imatge de marca. Segons Plató, és la manera en la qual els humans s'apropien de les coses i també dels llocs.

Aquesta <<imatge de marca>> relacionada amb l'ús d'una terminologia popular caracteritzadora d'objectes o d'espais ha estat lúcidament observada per BONET i GRIMALT (2002) en: 'Noms populars de núvols i la seva significació climàtica'.

Els estudis toponímics tenen la finalitat fonamental d'explicar l'origen i la significació dels noms que reben els llocs d'un territori. L'objecte d'aquesta comunicació és l'origen i la significació que reben els llocs costaners de l'illa de Mallorca per part del col·lectiu citat. Aquesta aportació pretén donar notícia de l'ús social de topònims privatius del col·lectiu que practica surf i surf pla a Mallorca, i manifestar que la toponímia no està tancada en el temps, sinó que està en permanent procés constructiu.

Consultes efectuades entre els individus que practiquen aquestes modalitats esportives demostren que, un gran grup de persones, que en els últims anys ha anat incrementant considerablement, han donat nom propi, d'ús exclusiu, a certs llocs freqüentats per a la pràctica d'aquests esports; és a dir, han instaurat una terminologia particular enmig de la gran xarxa gràfica que constitueix la Mallorca mesotoponímica del nostre temps (Mapa Topogràfic Balear, d'escala 1:5.000, que conté una mitjana de 30 noms per km<sup>2</sup>, uns 40.000 topònims en total).

Cal advertir, així mateix, que el recull de noms presentat no constitueix una recopilació exhaustiva ni sistemàtica de la neotoponímia trobada, i en conseqüència resta relativament incomplet. Arreplegar i donar compte de la totalitat dels noms que es fan servir és una tasca quasi bé irrealitzable, tenint en compte que el col·lectiu d'adeptes a aquests esports no sempre es coneixen entre ells, de manera que la transmissió i dispersió oral del nom és més reduïda, sobretot en els darrers anys en els quals ha incrementat molt el nombre de practicants de surf i surf pla. Malgrat tot, la neotoponímia de què es fa ressò aquesta comunicació és notablement reconeguda i acceptada entre la comunitat dels prosèlits i, com a tal, acostumen a fer-ne ús. Aquest treball pretén demostrar l'existència i l'ús corrent d'una neotoponímia com la que es relata, tot oferint una visió global del fenomen, i perquè constitueix <<una capa d'informació que molt sovint encara resta inèdita, lluny de la mirada de la ciència i dels seus investigadors>> (ORDINES, 2002). De fet, el fenomen aquí descrit és inèdit per als investigadors com és inèdit i estrany per a la majoria de la societat.

No és un assumpte anodí considerar aquí un cert desconeixement per part de la societat illenca de la presència d'esports com el surf i el surf pla. Al contrari, els surfistes i els que practiquen surf pla omplen les platges i esculls de l'illa quan hi conflueixen les condicions apropiades.

Durant l'estiu, amb la presència de l'anticicló de les Açores i les pertorbacions atlàntiques circulant a major latitud, el vent que predomina a Mallorca és de nord, nord-est, per

això les platges més visitades durant aquesta estació de l'any són les de la costa nord, com per exemple: Cala Mesquida, Son Serra, Cala Agulla i la Colònia de San Pere.

Durant la tardor, les perturbacions atlàntiques se situen a latituds més cap al sud i quan arriben al Mediterrani s'intensifiquen gràcies a l'acció de la mar amb temperatures molt càlides; això fa que hi hagin més dies d'ones a la part del sud i ponent de l'illa ja que predomina el vent de oest, sud-oest, nord-oest. Els *spots* més visitats seran: Cala Major i Peguera. Durant l'hivern, hi predomina l'entrada de vents de nord, nord-est així que la costa nord i nord-est de l'illa serà la que presenti les millors condicions: Alcanada, Son Serra. Les perturbacions amb vent de llevant són majoritàries a la tardor i durant la primavera; a la costa llevantina els surfistes es concentren a les platges de cales de Mallorca, Son Moll, Canyamel, Cala Millor, S'illot i Sa Coma.

Els surfistes y els que practiquen surf pla cerquen les situacions de mar de fons amb diferents orígens (per exemple, el golf de Lleó). Hem d'assenyalar que hi predominen més dies d'ones en els quals el vent és present que no els dies amb condicions de mar de fons sense vent.

La irrupció del surf i el surf pla a Mallorca es produeix a mitjan de la dècada dels 70 i a principi dels 80. Durant aquests anys eren molt pocs els surfistes que anaven a cercar ones per la costa de Mallorca. En els darrers anys el nombre de surfistes i de persones que practiquen surf pla s'ha ampliat considerablement i any rere any el nombre va augmentant, i esports d'acció com aquests són avui dia presents pertot arreu de la costa mallorquina —més pròpiament, allà on certs condicionants geogràfics costaners ho permeten— i durant tots els mesos de l'any. Tot plegat, una expansió semblant ha propiciat entre els aficionats un més que notable coneixement geogràfic dels indrets dels quals són assidus visitants, i ha redundat, així mateix, en la instauració i consolidació de topònims d'invenció pròpia amb els quals es reconeixen certs llocs precisos del territori. Altres indrets del litoral, en canvi, per una raó o una altra no tenen cap al·licient per als egoistes interessos del surfista. La freqüència de les visites a determinats indrets, que amb el temps es consoliden com a *spots*, és a causa, fonamentalment, de la qualitat de les condicions atmosfèriques i marítimes necessàries per a la pràctica del surf i el surf pla.

Al món hi ha, per exemple, un cas típic de topònim associat a una ona sobre la qual lliscarà un surfista: Jaws, paraula anglesa que significa mandíbula, en referència a la forma de mandíbula de tauró que s'atribueix a aquesta ona gegantina i perillosa que es forma a l'illa de Maui, Hawai. Altres exemples de topònims són Shark Park, que significa parc de taurons ja que és una ona a Califòrnia a 50 milles mar endins que només es pot accedir en vaixell, ones de 25 peus que tanquen com mandíbules de tauró, i la companyia del tauró blanc, el depredador més violent de l'oceà fan d'aquest lloc una experiència de vida o mort. Una altra ona molt famosa és l'anomenada Cyclops, la traducció en castellà és *cíclope* —gegant de la mitologia grega amb un sol ull— la trobem a Austràlia i és un dels llocs més estranys i amb l'ona mes violenta del món, és mes bé una ona per a surfistes de surf pla pel radical *take of*, però alguns surfistes també s'hi arrisquen, Cyclops és considerada l'ona més perillosa del món. El factor de l'accessibilitat amb cotxe sovint és determinant en el reforçament d'un lloc com *spot*.

El conjunt de noms propis de llocs emprats pel col·lectiu de Mallorca constitueix, en fi, un cas vertader i viu de neotoponímia, per bé que aquest és un cas de toponímia exclusi-

vament oral. Tot plegat, els informadors que han col·laborat en el recull toponímic d'aquest treball tenen una edat mitjana compresa entre els 20 i els 40 anys, completament representativa de la mitjana d'edat dels aficionats a les modalitats contemplades aquí.

El nombre total d'aficionats és difícil d'establir, però s'accepta com a bo un nombre mínim de 200 pel conjunt de l'illa, i la majoria d'ells estan familiaritzats almenys amb els neotopònims més usats dins el seu circuit particular. Encara més, la recopilació dels noms dels *spots* ha estat possible només a través de fonts d'informació oral, ja que de la neotoponímia presentada no hi ha més rastre —a més d'efímer— que el que es pugui trobar en els missatges curts de les pantalles dels telèfons mòbils o als fòrums virtuals d'Internet. Malgrat tot, l'oralitat de la informació no resta vàlida a la veracitat del neotopònim, bé perquè la font oral ha estat convenientment contrastada, o bé perquè bona part d'aquesta neotoponímia presenta un notabilíssim grau d'estabilitat, i per tant hi ha una marcada coincidència entre els informadors.

El recull toponímic del present treball contempla els topònims emprats pels surfistes i els practiquen surf pla. Aquests dos grups solen compartir espais litorals i, per tant, també comparteixen l'ús d'una toponímia comú.

Atenent la consideració preliminar, feta de bon començament, sobre l'ús de la paraula *spot*, s'ha d'advertir que no tots els indrets susceptibles d'aquestes activitats esportives són considerades *spots*, sinó només els <<històricament>> reconeguts com a aquells on les bones condicions es repeteixen any rere any, la qual cosa té com a resultat un reconeixement de les qualitats i la <<utilitat>> dels mateixos, que se sol premiar amb l'adjudicació d'un nom que els particularitza. És interessant afegir que existeixen els anomenats *secret spot*: són indrets útils els <<descobridors>> dels quals, en el sentit de descobridors del lloc com a òptim per a les modalitats de les que donem compte, es reserven la informació de la seva localització i potser li assignen un topònim propi que queda fora de l'abast de la resta d'aficionats.

Per una altra banda, amb tota lògica la presència toponímica a què es refereix aquest relat se circumscriu únicament al litoral mallorquí i deixa fora tot el solar de l'interior de l'illa.

La densitat toponímica litoral no és estranya ni sorprenent. AGUILÓ (1997) i ORDINES (2002) han fet notar la freqüència de topònims relacionats amb la morfologia litoral en general, i els illots i illes menors en particular. En el cas que aquí ens ocupa, és interessant comprovar que dins la petita àrea que dona nom a un *spot* sovint hi conviu una sèrie més o menys llarga de microtopònims. Com es veurà més endavant, és el cas, per exemple, del Búnker, nom genèric amb què es coneix l'àrea que s'estén a l'esquerra de Son Serra de Marina, reservada per al surf i surf pla. Aquesta àrea comprén els microtopònims distribuïts de manera consecutiva partint cap a l'esquerra des del mollet de Son Serra: la Compuerta, Barberechos, la Papa, el Búnker i el segon Búnker. Un altre exemple de microtoponímia és el que proporciona Cala Major, a Palma, àrea també de surf i surf pla. El genèric Cala Major, sense ser un neotopònim, està format realment per tres microtopònims: Fondo Sur, Murphy i el Malecón.

El fenomen d'una microtoponímia associada singularment als *spots* no és, en absolut, un fet aïllat sinó, més aviat al contrari, comú a tots els indrets del món amb algun tipus de relació o propensió al surf. Com per exemple, serveixi el de la platja de Las Canteras, a l'illa de Gran Canària, on hi conviuen topònims de curt abast, com la Barra o la Cícer. Un cas defi-



nitiu és el que presenta la platja de Banzai Pipeline, a la costa nord de Oahu (Hawai), on una mateixa ona rep dos noms diferents: Backdoor si és la part cap a la dreta de l'ona, i Pipeline si és la part cap a l'esquerra (el seu famós tub d'esquerra). Tots dos són casos extrems de microtoponímia o, més acuradament si cal, de talassomicrotoponímia.

Finalment, s'ha considerat convenient elaborar una cartografia elemental més o menys segura dels noms dels *spots* surf i surf pla de l'illa de Mallorca, amb la contemplació d'informació terminològica referida als *spots*, els topònims dels quals corresponen a una invenció més o menys recent, i la localització geogràfica dels quals (assenyalada amb un número) no apareix en les fonts cartogràfiques, com ara els mapes turístics o el Mapa Topogràfic Balear. D'altra banda, s'ha confeccionat una llista d'aquest grup toponímic, tot intentant-ne una explicació sobre l'origen i la seva justificació o causa com a neotopònim (etiologia), o totes dues coses alhora.

Per les causes que ja s'han explicat, el recull toponímic que oferim en forma de llista comprèn els neotopònims dels *spots* específics de surf i surf pla. Per altra banda s'ha considerat adequat citar els llocs que funcionen com *spots* a Mallorca però que, per alguna raó, no han estat rebatejats —o no es coneix encara que ho hagin estat— amb un neotopònim d'ús generalitzat, de manera que són anomenats per la comunitat de surfistes per la seva forma normal i original.

Neotopònims que funcionen com *spots* de surf i surf pla, amb una indicació de la pràctica esportiva predominant, la seva localització geogràfica i uns apunts sobre la seva etiologia:

**El fondo Sur:** microtopònim del genèric Cala Major. Correspon a l'ona que trobam a la part occidental de la cala. L'ona es forma aferrada a les roques i rebota en el penya-segat; romp obrint cap a l'esquerra. És idònia per al surf pla, encara que també per a surfistes més experts. Etiologia: no determinada.

**Murphy:** microtopònim del genèric Cala Major, aquesta ona es forma entre el fondo Sur i les roques que hi ha enmig de la platja. Sol rompre de dretes o d'esquerra. Fons de sorra. Per a surf pla i surf. Etiologia: no determinada.

**El malecón:** microtopònim del genèric Cala Major. Correspon a l'ona que romp a la part oriental de la cala, aferrada a l'escullera que tanca la cala de Cala Major. L'ona es forma a la dreta de la platja de la mateixa manera que la del fondo Sur, però en aquest cas la mar xoca contra la escullera formant-se una ona que obre cap a la dreta. Fons de sorra. Surf i surf pla.

**Marineland:** platja de la Costa d'en Blanes: genèric. Situada a la platja que trobam al costat de Marineland. El dies que el vent és molt fort de sud, sud-oest i ponent i la costa del sud rep ones superiors als 2 metres, en aquesta platja les ones seran de menor alçada i entraran a la platja d'una manera menys caòtica. Es forma un pic de dretes i d'esqueres a la part oriental de la platja al davant de les roques del Sporting Tennis Club. Surf i surf pla.

**Peguera:** microtopònims de Peguera: **Torà**, la **Romana** y **Palmira**. Topònims ja existents. Surf i surf pla.

**El Toro:** genèric. A Port Adriano, a la part oriental del port, amb les mateixes condicions que Marineland quan el *swell* prové del sud, sud-oest o de ponent i és de gran alçada aquest *spot* rep onatge de manera més ordenada i de menor alçada que en altres platges més obertes a l'onatge i al vent. Surf i surf pla.

**El Port:** genèric. Correspon a la cala del Port des Canonge, a Banyalbufar. Quan la mar és d'oest, nord-oest a la part occidental del embarcador es forma bastant a prop de les roques una ona força potent i perillosa ja que romp amb poca profunditat. Etiologia: es tracta d'una derivació per simple reducció o abreviació del topònim Port des Canonge.

**L'islote de Alcanada:** microtopònim d'Alcanada. Davant de la costa trobam un illot que a l'altre costat d'aquest hi romp una ona d'esquerres quan la mar es de nord, nord-est, només hi romp quan l'onatge és superior als dos metres d'alçada, sobretot a l'hivern quan bufa vent molt fort de Nord. Com que es troba més tancat que altres *spots* de l'illa, les ones entren més ordenades i està bastant protegit del vent. Les condicions són millors per al surf ja que és una ona molt llarga i molt tranquil·la.

**El Barca:** genèric del Barcarés. A la dreta del Port de Pollença. Romp una ona sobre fons de roca, amb molt poca profunditat quan el mar és de nord-est. És una ona molt potent i ràpida més adequada per al surf pla que per al surf sobretot si l'alçada de les ones és inferior a dos metres ja que amb ones petites romp molt a prop de les roques.

**El segon Búnker:** microtopònim de Son Serra. Últim tram del litoral a l'esquerra del Mollet de Son Serra. Romp una ona sobre fons de roca a la part occidental del Búnker anant direcció Can Picafort. Surt una ona d'esquerres amb molt poca profunditat, és bastant perillosa, la dreta és molt curta i perillosa. Etiologia: neotopònim d'ús estès la procedència del qual s'ha de cercar per la presència de construccions militars de defensa, ara en ruïnes, que daten dels anys de la postguerra espanyola. Surf i surf pla.

**Búnker:** es Búnker. Genèric. Situat al llarg de la franja litoral a l'esquerra del Mollet de Son Serra, a Son Serra de Marina (Santa Margalida, nord de Mallorca). Correspon a la zona rocosa a la part occidental de la platja de sorra, romp una ona que obre de dretes i d'esquerres sobre fons de roca, no hi ha molta profunditat, sobretot quan l'onatge és inferior al metre d'alçada és perillós si no ets un surfista experimentat. Etiologia: neotopònim d'ús molt estès la procedència del qual s'ha de cercar, inevitablement, en la presència de construccions militars de defensa, ara en ruïnes, que daten dels anys de la postguerra espanyola. Surf i surf pla.

**La Papa:** microtopònim de Son Serra. Situat a l'esquerra del Mollet de Son Serra a la platja que trobem a la dreta del Búnker. És l'ona que romp a la dreta de la platja de sorra

davant les roques. El fons és de sorra i roca, romp de dretes i d'esquerres. Millor per al surf que per al surf pla, és una ona molt fàcil. Etiologia: no determinada.

**Berberechos:** microtopònim de Son Serra. A l'esquerra del Mollet de Son Serra. És una ona que romp entre la Comporta i la Papa. Romp de dretes i d'esquerres sobre fons de roca. Surf i surf pla. Etiologia: potser perquè les roques que hi ha a la costa enfront d'aquesta ona tenen forma de fòssils de copinyes, segons alguns practicants de surf que se'ls va demanar un dia d'ones a aquest *spot*.

La **Compuerta:** microtopònim de Son Serra. Lloc més proper al Mollet de Son Serra, i que queda just a la seva part occidental, en direcció a la mar. Aquesta ona romp al costat de la comporta del Mollet que els dies que hi ha onatge roman tancada. Romp sobre fons de roca amb més profunditat que el Búnker i no és tan potent. Perfecta per a surfistes que estan aprenent malgrat que també és bona per a surfistes experimentats. Romp d'esquerres i de dretes. Etiologia: el nom deriva de la portalada que dona pas des del mar a l'interior del moll. Surf.

El **dos playas:** microtopònim de Son Serra. Situat a la franja litoral a la part oriental de Son Serra, a l'altre costat del poble. Rompen ones al llarg de la platja de sorra, aquesta zona a vegades funciona amb onatge de poca alçada. Etiologia: el nom deriva del restaurant que hi ha davant de la platja amb el mateix nom. Surf.

Los **Cobardes:** genèric simple i forma única. És el nom que rep la part de costa que comença a la part occidental de s'Estanyol, Artà, entre el punt on desemboca el torrent del barranc de sa Canova i la zona arenosa de nom oficial s'Entrada. Etiologia: inicialment, los Cobardes és l'*spot* per a aquells que no s'atreveixen a entrar a les ones de Little Hookipa, i opten per la solució <<covarda>> d'anar a l'*spot* més pròxim. Tanmateix, és una qüestió relativa ja que los Cobardes és una digna alternativa. Surf.

La **playita de la Colonia:** genèric. Correspon a la platja de roques arrodonides que trobem davant del passeig de la Colònia de Sant Pere. Rompen ones d'esquerres i de dretes, sobre fons de roca i sorra, són molt ràpides i força bones per al surf pla però també per al surf.

**Little Hookipa:** topònim d'estructura composta descriptiva i forma única (de vegades anomenada, reductorament, Little). Principalment surf, i en menor mesura surf pla. Rep aquest nom una cala —més aviat, una entrada— situada a la dreta del moll de la població de sa Colònia de Sant Pere, Artà. Etiologia: el nom de l'*spot* resulta clarament d'un intent d'establir semblances respecte a les excel·lents condicions per al surf entre aquest *spot* mallorquí i la famosa platja de nom Hookipa, de l'illa hawaiana de Maui. La sola menció del nom Hookipa suggereix, en la ment d'un surfista, el lloc ideal per al surf, l'*spot* perfecte. Little Hookipa a Mallorca és un *spot* en el qual rompen ones de dretes molt llargues i molt tranquil·les sobre fons de roca, no és una ona potent per això és perfecta per al Longboard i també per al surf. Quan el *swell* és de nord,

nord-est bastant gran, aquesta platja rep les onades de manera més ordenada i està més refugiada del vent.

Les **dos torres**: microtopònim de la colònia de Sant Pere, Artà. Correspon a l'ona que romp a la part oriental de Little és més potent que Little, romp sobre fons de roca amb poca profunditat, és més perillosa per això és recomanable per a surfistes més experts. Etiologia: el nom deriva dels dos obeliscs que trobem a la costa, just davant de la zona on romp aquesta ona. Surf i surf pla.

**S'estanyol de Artà**: genèric. Correspon a la franja litoral a la part occidental d'Artà. Romp una ona d'esquerra sobre fons de roca. Surf.

El **Clandestino**: genèric. Cala Torta, Artà. Romp una ona molt potent d'esquerres sobre fons de sorra i roca. Comença a rompre damunt les roques que hi ha a la part occidental de la cala. És idònia per a surf pla encara que també és bona per al surf. Etiologia: el nom deriva del difícil accés i la seva localització enmig de muntanyes.

El **búnker de Mesquida**: microtopònim de Mesquida. Cala Rajada. A la part oriental de la platja romp una ona de dretes que comença a rompre sobre fons de roca. És una ona bastant potent, perfecta per al surf i el surf pla, és millor quan l'onatge és gran ja que romp més lluny de la costa i és menys perillosa. Etiologia: el seu nom deriva de la construcció militar de defensa, en ruïnes, que trobem a les roques de la part oriental de la platja.

La **rotonda**: microtopònim de Cala Agulla. Correspon a l'ona que romp just davant de la rotonda que hi ha a la part oriental de la platja de Cala Agulla, es forma una ona que romp de dretes, bastant llarga, i que comença a rompre damunt de les roques. Amb mar de nord, nord-est. Surf i surf pla.

**Son Moll**: topònim ja existent. Cala Rajada. Rep onatge de llevant i a vegades amb mar molt gran de nord-est. Romp una ona de dretes al costat de les roques de la part occidental de la platja i altra ona enmig de la platja d'esquerres i de dretes, sobre fons de sorra i roca. Surf i surf pla.

**Canyamel**: topònim existent. Capdepera. Rep onatge de llevant. Rompen ones al llarg de tota la platja, fons de sorra. Surf i surf pla.

**Sa Font de sa Cala**: topònim existent. Cala Rajada. Rep onatge de llevant. Fons de sorra. Surf i surf pla.

El **Eurotel**: genèric. Costa dels Pins, Son Servera. Quan l'onatge és de llevant bastant gran i el vent és fort, en aquesta zona situada davant de l'Eurotel de la Costa dels Pins romp una ona molt fàcil, idònia per al surf. És molt llarga, romp sobre sorra i roca. Surf. Etiologia: el seu nom deriva de la seva localització davant de l'Eurotel.

**La bolera:** microtopònim de Cala Millor. Correspon a l'ona que trobem davant de la bolera que hi ha al passeig de Cala Millor. Quan la mar és de llevant romp una ona d'esquerres sobre fons de sorra. Etiologia: el seu nom deriva de la seva localització, just davant d'una bolera. Surf i surf pla.

**El Hipocampo:** microtopònim de Cala Millor. Amb *swell* de llevant, al final de la platja de Cala Millor a la part oriental rompen ones de dretes i d'esquerres sobre fons de sorra. Les millors condicions són quan no hi ha gens de vent de mar o amb terral. Etiologia: el seu nom deriva de la seva localització just davant de l'hotel Hipocampo. Surf i surf pla.

**Sa Coma:** topònim existent. A la platja de Sa Coma, Sant Llorenç des Cardassar. Rep onatge de llevant, sobre fons de sorra. Surf i surf pla.

**S'Illot:** topònim existent. San Llorenç des Cardassar. Rep onatge amb les mateixes condicions meteorològiques que Sa Coma. Sobre fons de sorra i roca. Surf i surf pla.

**La playa de Porto Cristo:** topònim existent. A la platja de Porto Cristo a la part occidental del Port. Només romp quan l'onatge és de llevant molt gran i el vent és fort. En aquesta platja entren ones de manera més ordenada i està molt protegida del vent. És una ona potent que romp prop de la costa sobre fons de sorra i roca. Perfecta per al surf pla i per al surf.

**Cala Anguila:** topònim existent. Cales de Mallorca, Manacor. Amb mar de llevant romp una ona quan el mar rebota contra el penya-segat, és una ona molt potent sobre fons de sorra, és molt ràpida. Surf pla i surf.

**Cala Mandia:** topònim existent. Cales de Mallorca, Manacor. Amb mar de llevant. Sobre fons de sorra. Romp una ona de dretes i altre d'esquerres aferrada a les roques als dos costats de la cala, l'ona és molt potent i ràpida. Surf pla i surf.

**Cala Romántica:** topònim existent. Cales de Mallorca, Manacor. De la mateixa manera que les altres cales del llevant de Mallorca, rep onatge procedent de llevant. Romp una ona de dretes pegada a les roques que comença a rompre quan el mar rebota contra el penya-segat. És una ona ràpida i potent. Surf i surf pla.

**Cala Domingos:** topònim existent. Cales de Mallorca, Manacor. Aquesta cala està dividida en dues platges de sorra, enmig de les quals hi trobem una cova davall del penya-segat; davant d'aquesta cova romp una ona de dretes i d'esquerres. A la part occidental de la cala romp una ona d'esquerres pegada a les roques, sobre fons de sorra. Surf i surf pla.

**Es trenc:** topònim existent. Ses Salines. Rep onatge de sud, sud-est, sud-oest. Rompen ones al llarg de la platja sobre fons de sorra. Surf.

**Sa Ràpita:** topònim existent. Rep onatge de S-SE-SW. Romp una ona molt llarga de dretes sobre fons de sorra. Surf.

**El club nàutic de Can Pastilla:** topònim existent. Quan l'onatge és gran de sud,sud-oest i el vent és fort, romp una ona sobre fons de sorra al costat del club nàutic, és una ona llarga d'esquerres. Surf.

**Ciudad Jardín:** topònim existent. A la platja de sorra rompen ones de dretes i d'esquerres sobre fons de sorra i roca, amb mar de sud-est, sud, sud-oest. Surf i surf pla.

**Los bebés:** microtopònim de la Ciutat Jardí. A la part oriental de la platja a l'altre costat de l'escullera, hi ha una petita platja de roques. Es forma una ona que romp de dretes i d'esquerres és perfecta per a surfistes principiants encara que quan l'alçada de les ones és superior a un metre és una ona bastant bona també per a surfistes més experts. Etiologia: no determinada.

**El segundo Porti:** microtopònim del Porti. Es Portitxol. Romp una ona sobre fons de roca idònia per al surf. És una ona llarga que comença a rompre amb *swells* superiors a un metre o metre i mig a l'esquerra del Porti. Surf.

**El Porti:** genèric i forma única. Situat a l'esquerra de la platja de Can Pere Antoni, i a la dreta des Portitxol. Romp una ona idònia per al surf. És una ona llarga que romp de dretes davant de les roques que hi ha a l'esquerra de la platja del Portitxol. Romp sobre fons de roques i sorra. Surf.

## CONCLUSIONS

Amb l'acceptació per endavant que aquest inèdit de noms populars de llocs no contempla la totalitat d'aquells que habiten en el cap dels aficionats al surf i al surf pla, la llista és prou significativa de l'existència a Mallorca d'una neotoponímia d'ús demostradament corrent. En canvi, no s'ha considerat encara possible intentar una classificació sistemàtica del conjunt dels noms aportats, pel seu relativament reduït nombre, tot i que ha estat possible fer una ressenya de la fenomenologia observada.

Les possibilitats interpretatives de gran part dels neotopònims són múltiples i difícils si no existeix una certa familiarització amb el fenomen del surf i el surf pla. Encara és patent la sorpresa amb què reacciona una majoria de gent quan es parla de la presència de surf a l'illa, per bé que els fets contradiuen la creença segons la qual Mallorca no està dotada per al surf. L'existència mateixa d'una toponímia pròpia i peculiar demostren precisament el contrari.

Certament sorprenent resulta el fet que la neotoponímia descrita no obeeix a criteris relacionats amb la direcció o la força del vent, per exemple, o l'orientació geogràfica d'un *spot*, o l'onatge característic d'un indret, com per ventura caldria esperar d'una toponímia

litoral. Els criteris d'implantació d'un grup neotoponímic com aquest són considerablement variats, i la neotoponímia trobada és prolífica en neologismes, anglicismes, castellanismes i mots que denoten una gran espontaneïtat i improvisació en la formació del nom. El reconeixement etiològic així ho demostra. Per altra banda, assignar un nou nom a una platja o escull, o bé a un bocí d'aquests indrets, respon a una clara i doble intencionalitat: d'un costat, afinar o perfeccionar la localització geogràfica d'un *spot*; de l'altre, distingir en cert sentit l'*spot* per la seva qualitat o demostrada <<utilitat>> per a practicar-hi surf o surf pla. S'ha d'esmentar també la fortíssima empremta castellana en la toponímia ressenyada. Això no es deu a una massiva implantació de la llengua castellana dins del col·lectiu d'aficionats, ja que la convivència entre els dos idiomes —català i castellà— és la tònica general. La raó s'ha de cercar en la inèrcia de l'ús del castellà en la societat mallorquina del nostre temps.

Finalment, la neotoponímia descrita no es demostra unànimement dotada de càrrega semàntica, és a dir de significat, si bé les paraules de MORAN (1996) són especialment adequades al cas d'aquest treball: <<El significat d'un nom propi no és pas el sentit etimològic d'origen, sinó la realitat sincrònica i actual que denomina>>. De fet, la sincronia és també un tret característic d'aquesta neotoponímia: el Búnker, Little Hookipa, o los Cobardes són realitats inequívocament sincròniques en què la formació del topònim s'emmarca de manera fonamental dins d'un context social o físic. Per altra banda, la difícil qüestió de la distinció entre nom propi i nom comú (el primer, entès com a unitat significativa; el segon, com a marca d'identificació) sembla trobar en la toponímia ressenyada un punt de confluència, ja que els noms dels *spots* funcionen alhora com a marques d'identificació d'un lloc al temps que venen carregades de significat.

De manera resumida, la neotoponímia especificada en aquesta comunicació es pot caracteritzar de la manera següent:

- Neotoponímia de transmissió i ús exclusivament oral (200 usuaris a Mallorca, aproximadament).
- Doble intencionalitat en la formació del nou topònim: a) afinar o perfeccionar la localització geogràfica d'un *spot*; b) distingir (en el doble sentit de diferenciar i d'honorar) un *spot* per la seva qualitat o utilitat per a practicar-hi surf i surf pla.
- Espontaneïtat i improvisació en la formació del topònim.
- Multiplicitat de criteris en la formulació del topònim: etiologia diversa (dificulta la classificació).
- Domini de neologismes, anglicismes i castellanismes.
- Sincronia.
- Densitat toponímica a les radies de Palma i Alcúdia.
- Notable grau d'estabilitat, a pesar de la pervivència oral.





# TOPONÍMIA DE MOTIVACIÓ PALEONTOLÒGICA DE LES ILLES BALEARS

Guillem Mas Gornals <sup>1</sup>, Heracli Astudillo Pombo <sup>2</sup>  
i Josep Quintana Cardona <sup>3</sup>

## RESUM

En aquest treball es recopilen i estudien, des d'una perspectiva etnopaleontològica, les aportacions i influències exercides pels fòssils amb relació al patrimoni onomàstic toponímic dins l'àmbit geogràfic de les Illes Balears. Aquest patrimoni paleontotoponímic inclou topònims tradicionals i neotopònims (espeleotopònims) de motivació paleontològica, topònims relacionats amb creences o llegendes sobre els fòssils i topònims relacionats amb l'extracció de carbó fòssil (antracotopònims). També es realitza una aproximació a la utilitat de la toponímia com a ciència auxiliar de la paleontologia.

## INTRODUCCIÓ

### Què és la paleontologia cultural?

Paleontologia cultural és un neologisme utilitzat per a designar una nova àrea d'estudi i coneixement que pretén vincular, íntimament, els camps de la paleontologia i de l'etnologia. La paleontologia cultural té com a objecte d'investigació les diverses menes de relacions extra-científiques comprovades empíricament o documentades, establertes històricament i geogràficament, entre els humans i els fòssils, relacions que es posen de manifest a través de diversos productes culturals, uns de natura tangible (objectes) i els altres de natura intangible (idees).

---

<sup>1</sup> Museu Balear de Ciències Naturals, Apartat de Correus n° 55, 07100 Sóller (Mallorca), Illes Balears, correu electrònic: masgornals@gmail.com.

<sup>2</sup> Departament de Medi Ambient i Ciències del Sòl (DMACS), Universitat de Lleida, Avinguda de l'Estudi General, 4, 25001 Lleida, correu electrònic: hastudillo@macs.udl.cat.

<sup>3</sup> Carrer Gustau Mas, 79-1r, 07760 Ciutadella de Menorca, Illes Balears, correu electrònic: picoguevo@hotmail.com.

Aquesta nova àrea d'estudi, que ha estat molt recentment delimitada (Astudillo, 2006a, 2007a,b,c,d, 2008a,b, 2009a,b), pretén establir les funcions social–culturals extra–científiques que els fòssils han assolit al llarg de la història humana i dels diversos territoris habitats del món.

Així doncs, els objectius fonamentals de recerca de la paleontologia cultural són conèixer, estudiar i divulgar les influències, de tota índole, que els fòssils han exercit sobre la cultura humana al llarg de tota la història de la humanitat i de tots els territoris habitats del planeta, però excloent-hi, expressament, les influències exercides pels fòssils sobre el coneixement científic del medi físic, doncs aquestes pertanyen als objectius específics del camp de coneixement que és propi de la Paleontologia científica.

Aquesta nova disciplina, pel fet de tenir un objecte d'estudi tan ampli i uns objectius tan variats, necessàriament ha de ser concebuda com una disciplina de síntesi i, per tant, de contorns bastant difusos que, en moltes ocasions, se solapen amb els marges dels camps d'estudi d'altres disciplines, doncs la paleontologia cultural ha sorgit com a producte d'integració de múltiples i variats coneixements humans, aportats per distintes disciplines implicades en l'estudi i la descripció de la realitat natural i social. Cal destacar-hi les aportacions des dels camps de les ciències de la terra, bàsicament de la paleontologia i la geologia, l'etnologia, la història, la literatura i la filologia.

## Tipus d'influxos culturals i socials exercits per fòssils

Disposem de diversos tipus de proves, recolzades per abundants dades (arqueològiques, onomàstiques, toponímiques, literàries, pictòriques, heràldiques, numismàtiques, filatèliques, cinematogràfiques, etc.) que ens permeten afirmar i també demostrar que distintes classes de fòssils, des de temps remotíssims fins a l'actualitat, han exercit influències molt variades sobre societats i cultures humanes molt diferents.

Si analitzem les influències bàsiques, exercides pels diferents tipus de fòssils, sobre la cultura humana, en tot moment i pertot arreu, ens adonem que són de dues categories bàsiques, doncs mentre alguns tipus de fòssils han contribuït, en determinats grups humans, a) a generar cultura de tipus material (inspirant la creació d'objectes), altres classes de fòssils, o els mateixos, en un altre tipus de societats, b) han contribuït a inspirar cultura no material, sinó ideal (generant idees explicatives i/o utilitàries).

Les repercussions culturals generals i universals dels fòssils, de caire no científic, són de tipus lingüístic–onomàstic (lèxic i toponímia), literari (llegendes, poesies, frases fetes, refranys, endevinalles, oracions i conjurs), credenciari (creences de sentit comú i arracionals) i costumari (usos segons propietats i virtuts) (Fig. 1).

Els fòssils han contribuït a enriquir el **patrimoni lingüístic**, en el seus vessants lèxics i onomàstics, perquè estimulen la creació de noms propis i genèrics per a designar determinats objectes característics (lèxic) o llocs on hi són presents (toponímia):

- els *noms populars*, denominacions usades per la gent comuna, en certes àrees locals, en qualsevol variant o dialecte de la llengua catalana, per a nomenar determinades espècies o grups de fòssils, existents en el seu entorn;

- els *topònims*, denominacions usades per la gent comuna, en certes àrees locals, en qualsevol variant o dialecte de la llengua catalana, per a nomenar determinats llocs del seu entorn que fan referència a determinades classes de fòssils que, perquè hi apareixen o es van trobar antigament en aquest lloc, han estat la seva motivació toponomàstica.

## **L'etnopaleontologia o etnologia paleontològica**

Etnopaleontologia és un neologisme utilitzat per a denominar una nova subàrea d'estudi, dintre de la paleontologia cultural, que fa referència a la recopilació, estudi i interpretació de les concepcions, funcions i costums populars i/o tradicionals que caracteritzen les relacions dels membres, o sectors, d'una comunitat humana o cultura particulars, amb els fòssils existents en el seu entorn natural (fòssils autòctons) i/o entorn cultural (fòssils al·lòctons), en el context ambiental d'un determinat període històric.

Podem dir que l'etnopaleontologia és la paleontologia cultural, practicada a petita escala i que pren com a límits, els contorns de les unitats territorials, força o molt homogènies culturalment; aquest podria ser el cas de l'àmbit balear-català-valencià. Però també podem dir que és un sinònim d'altres denominacions, gens o poc utilitzades en l'actualitat, en el nostre àmbit cultural, com ara l'"etnologia paleontològica" o "paleontologia popular" i que està relacionada amb altres denominacions estrangeres clàssiques, com "folklore paleontològic" o "folklore dels fòssils", però també molt poc utilitzades a casa nostra.

L'etnopaleontologia neix concebuda com la germana menor, per la seva joventut i immaduresa, d'altres etnociències naturals, més madures, com l'etnoastronomia, l'etnozoològia i l'etnobotànica, actualment molt més fonamentades i desenvolupades, en les quals l'autor d'aquesta proposta (Astudillo, 2006, 2007, 2008) s'ha inspirat, tant amb relació als plantejaments metodològics, com a la tipologia d'objectius d'estudi o al disseny i desenvolupament de projectes de recerca.

Aportacions, reals, dels estudis etnopaleontològics a les ciències socials:

- Aportacions a la filologia, amb contribucions a l'onomàstica, en les seves vessants lèxiques i toponímiques, i a la dialectologia en les seves vessants de diversitat lèxica i distribució geolingüística.
- Aportacions a la literatura, en la seva vessant llegendària, de tipus explicatiu-justificatiu (llegendes etiològiques), fraseològica, paremiològica i enigmística.
- Aportacions a l'Etnologia, en les seves vessants costumària i credenciària.
- Aportacions a la Història contemporània i moderna, en la seva vessant de la història de la vida quotidiana.

Aportacions, potencials, dels estudis etnopaleontològics a la paleontologia:

- Aportacions a la paleontologia, en la seva vessant de millora de la comunicació amb la població rural (coneixement de la nomenclatura i sistemàtica populars) i majors possibilitats de geolocalització de nous jaciments, per a la ciència (aprofitament d'indicis toponímics).

- Aportacions a la paleontologia, en les seves vessants històrica i filosòfica, per millorar la coneixença de les causes de determinats fenòmens socials, relacionats amb l'acceptació de nous paradigmes i l'evolució de les idees sobre el registre fòssil.



*Fig. 1. Paleontologia Cultural i patrimoni etnopaleontològic, amb especificació de les distintes categories de toponímia de motivació paleontològica de les Illes Balears.*

## LA TOPONÍMIA COM A CIÈNCIA AUXILIAR

### Finalitats socials de la creació dels noms propis de lloc o topònims

D'una forma molt sintètica, es pot dir que, de forma general, quan es dóna un determinat nom propi a un lloc concret, implícitament hi ha una d'aquestes dues finalitats (Tort, 2006):

- **evocativa** o **commemorativa**, es tracta de noms creats i atorgats per tal de conservar la memòria col·lectiva de determinats fets socialment significatius, com podrien ser certes activitats humanes profanes o sagrades, o l'acció d'algun personatge

històric o pseudohistòric, que en el moment d'imposar-hi un nom a un lloc que estava relacionat amb ells resultaven importants per a la població local. És pròpia de llocs amb una forta vinculació afectiva humana p.e.: toponímia productiva, religiosa, bèl·lica, catastròfica, de fundació d'assentaments humans, antropotoponímia, odotoponímia, hagioponímia, etc.

- **descriptiva**, es tracta de noms creats i atorgats a certs indrets atípics, per tal de remarcar alguna característica física del lloc que resultava força notable als denominadors, i molt identificativa de l'espai denominat. És pròpia de llocs amb una forta "personalitat" geogràfica, p.e.: orotoponímia, litotoponímia, paleontotoponímia, fitotoponímia, zootoponímia, cromotoponímia, hidrotoponímia, limnotoponímia, astrotoponímia, meteorotoponímia, etc.

### **Funcions socials de l'ús dels noms propis de lloc geogràfic o topònims**

El fet de dotar de noms propis als diversos espais i elements que constitueixen l'entorn geogràfic humà facilita a les persones que els coneixen, els utilitzen, els transiten o s'hi pretenen orientar:

- la **identificació, designació i singularització** d'un determinat lloc de l'espai geogràfic;
- l'**expressió, representació, localització i comunicació** simbòlica d'un lloc concret de l'espai, en un determinat entorn geogràfic.

### **Utilitat de la toponímia com a ciència auxiliar de la paleontologia**

Un dels diversos principis metodològics de la toponímia moderna és l'anomenat "principi d'excepcionalitat", segons el qual hi ha una tendència generalitzada en totes les societats i cultures, la qual consisteix a assenyalar toponímicament aquells trets del territori que resulten més sobresortints o poc comuns, en comparació amb els típics del seu entorn (Tort, 2003). Aquest seria el cas de determinats topònims que sembla ser que van ser creats amb la pretensió d'informar de la presència de pedres amb formes orgàniques o d'empremtes d'aspecte orgànic en les roques de certs indrets (Mayor, 2007; Roma, 2006), o bé assenyalar la presència, en determinades localitats, de certes estructures, coloracions o textures particulars del terrenys, indicadores de l'existència de recursos geològics de naturalesa orgànica, o situar els punts d'assentaments o d'activitats prospectives, extractives o transformadores de recursos geològics de naturalesa orgànica.

Si tenim en compte aquesta característica tan particular de la toponímia, la recerca i l'estudi dels topònims de motivació paleontològica pot arribar a rendir resultats interessants a la paleontologia, com podrien ser:

- **facilitar la localització topogràfica**, conjuntament amb l'estudi de les dades procedents de sistemes de teledetecció, prèviament a la realització d'estudis de camp,

de possibles jaciments paleontològics, potencialment interessants.

- **ajudar a seleccionar la localització idònia**, conjuntament amb l'estudi de les dades procedents de sistemes de teledetecció, prèviament a la realització dels treballs de camp, de les àrees de prospecció i d'estudi paleontològic, o estratigràfic, més favorables als objectius de l'estudi.
- **determinar l'antiguitat del coneixement humà**, de certs fenòmens geològics relacionats amb la paleontologia, a partir de l'estudi etimològic de determinats topònims de motivació paleontològica i la deducció de la cronologia històrica pertinent.
- **establir el grau d'integració cultural del registre fòssil** en la societat i cultura locals, a partir de l'estudi etnopaleontològic de la toponímia i del lèxic de motivació paleontològica.

### Precaucions en l'ús paleontològic de la toponímia

Cal tenir present que en la toponímia de qualsevol contrada existeixen tres categories de topònims: els transparents, els falsament transparents i els opacs. Mentre que els "topònims transparents" no presenten cap problema greu d'interpretació als investigadors no experts en filologia, com ara paleontòlegs, biòlegs o geògrafs, ja que signifiquen exactament el que mostren les paraules de què estan compostos, malauradament per als que no són etimòlegs experts, també existeixen una altra mena de topònims que es presten fàcilment a la confusió dels paleontòlegs, biòlegs o geògrafs, ja que resulten de sentit molt enganyós als profans a la etimologia toponímica. Aquesta mena de noms de lloc són els anomenats "topònims falsament transparents" que són aquells que deriven, per corrupció o evolució lingüística, d'antics topònims amb fonètica més o menys semblant a la dels actuals, però de significat i lèxic molt diferents i que han estat recreats a partir dels originals, intentant dotar-los de "sentit comú", perquè signifiquin alguna cosa comprensible, fent-hi una "associació etimològica" amb el vocabulari modern.

Quant als anomenats "topònims incomprensibles o opacs" presenten l'inconvenient que la seva interpretació necessita, imprescindiblement, de la intervenció de filòlegs experts en etimologia, doncs es tracta de veritables "mots fòssils", que provenen de llengües mortes o de formes molt antigues de la parla actual que han perdut l'ús o el significat original ja fa centenars d'anys i que, per tant, en l'actualitat, resulten incomprensibles o sense sentit.

## PALEONTOTOPONÍMIA O TOPONÍMIA DE MOTIVACIÓ PALEONTOLÒGICA

La toponímia de motivació paleontològica també es pot denominar paleontotoponímia (Etim.: del gr. *palaios*, "antic" i *on, ontos*, "ésser"), neologisme que s'ha de distingir del mot paleotoponímia, aplicat en referència als topònims antics.

L'estudi dels noms de lloc o topònims, des d'una perspectiva paleontològica, ens ha permès adonar-nos que la toponímia és un altre dels camps de la cultura humana en el quals es posa de manifest un tipus particular d'influència cultural extracientífica promoguda pels fòssils. Si s'estudia la motivació onomàstica d'alguns topònims transparents, semànticament, hom pot percebre, amb més o menys claredat, que l'única raó o una de les raons principals en la motivació d'aquests noms geogràfics particulars és la vinculació d'aquests llocs concrets amb determinades restes paleontològiques, característiques del registre fòssil local.

Al llarg d'aquesta comunicació pretenem demostrar, a través de l'exposició de diversos exemples de topònims paleontològics balearns, extrets de la toponímia de les diferents illes, com, en uns casos, la motivació dels paleontotopònims ha estat la presència en aquests llocs d'abundants "*fòssils corporals*" o "*somatofòssils*" comuns i vulgars o bé perquè s'ha produït alguna troballa memorable de certs fòssils excepcionals del mateix tipus, és a dir parts corporals esquelètiques, originalment ben mineralitzades, quitinitzades o lignificades; també poden ser motlles, interns o externs, de roca sedimentària que originalment havia estat el sediment tou que va embolcallar superfícies o penetrar cavitats dels components esquelètics, tals com petxines de bivalves i braquiòpodes, closques de gasteròpodes i equinoïdeus, tiges, calzes o plaques de crinoïdeus, ossos o dents de vertebrats, exúvies d'artròpodes, troncs d'arbres, i més rarament, impressions de parts no esquelètiques, poc consistents o toves d'organismes animals (pell, plomes, escates, òrgans interns, etc.) o vegetals (fulles, arrels, fruits, tiges, etc.).

En altres ocasions veiem que la motivació del paleontotopònim la constitueix la presència en un determinat indret d'*icnofòssils*, és a dir, les proves físiques o empremtes fossilitzades d'alguna mena d'activitat biològica, com poden ser petjades aïllades o rastres de trepitjades, closques senceres o fragmentades d'ous de rèptils i aus, bioturbacions del sediment, com ara solcs, excavacions, galeries, caus, túnels, etc., o els seus motlles en relleu, causades per invertebrats.

També mostrarem com, en alguns indrets, el paleontotopònim està motivat per la presència de *fòssils químics* o *quimiofòssils*, és a dir, materials orgànics derivats de substàncies biogèniques, tals com el carbó fòssil, carbó mineral o "carbó de pedra" que en alguns llocs afloren naturalment i, en altres, artificialment per mitjà de l'activitat extractiva de la mineria, subterrània o de superfície.

## METODOLOGIA

La paleontologia cultural, com a nova àrea d'estudi i de coneixement del medi social-natural, conceptualment i metodològicament, neix deutora de moltes altres diverses disciplines i, en conseqüència, molt complexa. Raó per la qual, lògicament, s'ha de partir de plantejaments d'investigació basats en projectes desenvolupats cooperativament i d'enfocaments multidisciplinaris, interdisciplinaris o transdisciplinaris, dels fets socials-naturals estudiats, ja que aquests resulten de relacions i interaccions que s'han donat i es donen entre la societat i els fòssils.

## **Recollida i registre d'informació: les fitxes etnopaleontològiques**

S'han dissenyat unes fitxes en les quals s'ha enregistrat tota la informació reunida per cadascuna de les espècies (Astudillo, 2006b). Aspectes aplegats a les fitxes etnopaleontològiques:

a) DIF (Dades d'interès filològic).

Nom popular.

Motivació onomàstica.

Geolocalització de la denominació popular.

Època d'ús, constatada o documentada.

Toponímia generada o relacionada.

b) DIE (Dades d'interès etnològic).

Creences populars associades.

Costums relacionats i usos populars.

Llegendes explicatives o etiològiques.

Explicació racional.

Etnotextos demostratius d'ús lingüístic i/o de context cultural.

c) RG (Representació gràfica).

Descripció o comentari de certes particularitats.

Autor de la imatge.

Procedència de la imatge.

d) DIP (Dades d'interès paleontològic).

Nom científic.

Tipus de fossilització.

Cronologia biostratigràfica.

Cronologia absoluta, en Ma.

e) Fonts d'informació, documentals i/o orals.

## **Fonts documentals: les publicacions**

Les principals publicacions o comunicacions que han fet alguna aportació específica a l'àmbit de la paleontotoponímia de les Illes Balears: Habsburg-Lorena (1871, 1987); Camps i Mercadal (1918-1921); Colom (1975, 1983, 1991); Bauzà (1978); Aguiló (2002, 2007); Quintana *et al.* (2004); Quintana (2004); Mateu (2004); Alomar-Garau i Espinosa (2010).

També s'ha pogut trobar informació a:



- Diccionaris/Enciclopèdies (Diccionari català-valencià-balear —DCVB—, Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera —EEIF—)
- Cartografia topogràfica
- Inventaris espeleològics (Esco-natura; Encinas, 1997, 2006)
- Publicacions i planimetria d'espeleologia (Revista *Endins*, Boletín SEDECK)
- Bolletins Oficials (Bolletí Oficial de les Illes Balears —BOIB—)
- Premsa (Diario de Mallorca —DM—)
- Web (Esco-natura)

En relació amb els espeleotopònims, ha estat especialment valuosa la informació proporcionada per alguns articles de la revista *Endins* i pels catàlegs d'Encinas (1997, 2006).

### **Fonts personals orals: els informants**

A continuació es detallen, per ordre alfabètic, els noms i, quan s'escau, els malnoms, l'any, la població de naixement i les principals dades biogràfiques de les persones informants. Entre parèntesis al final, el codi utilitzat en aquest treball per identificar, de forma abreujada, l'informant:

1. Cosme AGUILÓ ADROVER, 1950, Santanyí (Mallorca). Escriptor, doctor en Filologia Catalana i empresari hotel·ler. (CAA)
2. Francesc GRÀCIA LLADÓ, 1962, Palma (Mallorca). Professor de Biologia i Geologia. Espeleòleg. (FGL)
3. Andreu SASTRE, 1944, *Marc*, Porreres (Mallorca). Propietari i treballador explotacions pedreres de marès i àrids. (AS)

També es va mantenir una reunió a la seu de la Federació Balear d'Espeleologia, de presentació del tema i recollida d'informació entre els responsables i membres d'aquesta associació.

### **Topografia**

L'expressió topogràfica dels topònims estudiats es mostra en forma de coordenades UTM seguides de la cota d'altura sobre el nivell del mar expressada en metres.

La mesura i determinació d'altures i coordenades UTM s'ha realitzat mitjançant un receptor–navegador GPS *Garmin eTrex Summit HC*, proveït del programa de cartografia topogràfica digital *Topo España V.3.0*, basat en la cartografia digital BCN 1:25.0000 i en el model digital d'elevacions MDT25.

En el cas dels espeleotopònims (cavitats), s'han utilitzat les coordenades existents en els inventaris espeleològics (Esco-natura; Encinas, 1997, 2006) confrontades les dades sobre el programa de cartografia topogràfica abans citat.

## NOMS DE LLOC DE MOTIVACIÓ PALEONTOLÒGICA DE LES ILLES BALEARS

En aquest treball es recopila i estudia la toponímia de motivació paleontològica, o paleontotopònims, dins l'àmbit territorial de les Illes Balears. Aquest patrimoni paleontotoponímic inclou topònims tradicionals i neotopònims (espeleotopònims) de motivació paleontològica, topònims relacionats amb creences o llegendes sobre els fòssils, localitzadors genèrics i topònims relacionats amb l'extracció de carbó fòssil (antracotopònims) (Fig. 1).

### 1. TOPONÍMIA TRADICIONAL

Noms de lloc populars i tradicionals de motivació paleontològica:

#### 1.1. **Caragol, es**

- Ubicació: Santanyí (Mallorca)  
(UTM 31 S 504091 4348019 – 7 m).
- Descripció: Sementer amb terres de conreu formades per un sol d'alteració actual sobre dunes holocenes poc consolidades.
- Motivació: Infinitat de pulmonats helícids subfòssils (Holocè) i recents.
- Font/s: Aguiló, 2002.

#### 1.2. **Caragol, platja des**

- Ubicació: Santanyí (Mallorca)  
(UTM 31 S 503826 4347847 – 0 m).
- Descripció: Platja.
- Motivació: Pulmonats helícids subfòssils (Holocè) i recents. Agafa el nom del sementer de l'interior (vegeu epígraf 1.1).
- Font/s: Aguiló, 2002.

#### 1.3. **Copinar, es**

- Ubicació: Formentera  
(UTM 31 S 371045 4280364 – 0 m).
- Descripció: Aflorament en forma de plataforma de gresos microconglomeràtics i maresos (vegeu Gàsser, 1998).

- Motivació: Lumaquel-la de bivalves i algun gasteròpode (Plistocè sup.: Eutirrenià)  
(vegeu epígraf 3.2).  
Font/s: EEIF, 1995-2006.
- 1.4. **Copinar, seca des**  
Ubicació: Formentera (UTM 31 S 371045 4280364 – 0 m).  
Descripció: Zona de roca i d'arena dins la mar que es troba a molt poca profunditat.  
Motivació: Lumaquel-la de bivalves i algun gasteròpode (Plistocè sup.: Eutirrenià).  
Vegeu epígraf 1.3, del qual és derivat.  
Font/s: EEIF, 1995-2006.
- 1.5. **Copinar, platja des**  
Ubicació: Formentera. (UTM 31 S 371045 4280364 – 0 m).  
Descripció: Platja.  
Motivació: Lumaquel-la de bivalves i algun gasteròpode (Plistocè sup.: Eutirrenià).  
Vegeu epígraf 1.3, del qual és derivat.  
Font/s: EEIF, 1995-2006.
- 1.6. **Llentia, cala**  
Ubicació: Sant Josep de sa Talaia (Eivissa)  
(UTM 31 S 346531 4312709 – 0 m).  
Descripció: Cala.  
Motivació: Abundància d'Orbitolinids (Cretaci inf.). A Eivissa s'aplica la denominació popular de "llentia" als Orbitolínids (*Orbitolina*, *Orbitolinopsis*, *Paracoskinolina*, *Sabaudia*) del Cretaci inf. (Barremià – Cenomanià) per la seva forma rodona i més o menys lenticular, de petita mida que, a simple vista, fa que semblin autèntiques llenties petrificades.  
Font/s: EEIF, 1995-2006.
- 1.7. **Llentia, cap de cala**  
Ubicació: Sant Josep de sa Talaia (Eivissa)  
(UTM 31 S 346380 4312374 – 0 m).  
Descripció: Cap.  
Motivació: Abundància d'Orbitolinids (Cretaci inf.). Vegeu epígraf 1.6, del qual és derivat.  
Font/s: EEIF, 1995-2006.
- 1.8. **Llentia, plana de cala**  
Ubicació: Sant Josep de sa Talaia (Eivissa)  
(UTM 31 S 346652 4312766 – 29 m).  
Descripció: Plana.  
Motivació: Abundància d'Orbitolinids (Cretaci inf.). Vegeu epígraf 1.6, del qual és derivat.  
Font/s: EEIF, 1995-2006.

1.9. **Llèntia, platja de cala**

- Ubicació: Sant Josep de sa Talaia (Eivissa)  
(UTM 31 S 346531 4312709 – 0 m).
- Descripció: Platja.
- Motivació: Abundància d'Orbitolinids (Cretaci inf.). Vegeu epígraf 1.6, del qual és derivat.
- Font/s: EEIF, 1995-2006.

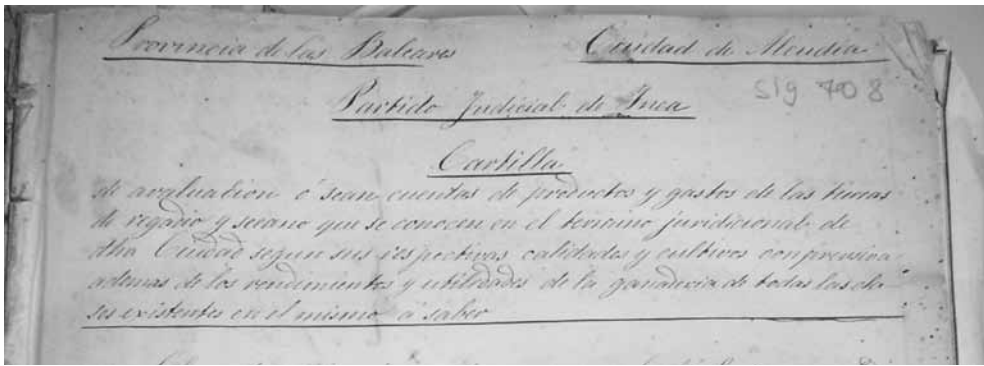


Fig. 2. Camí i costa de ses Llènties (Alqueria Blanca, Santanyí), paleontotopònim motivat per l'abundància de nummulits (Eocè), als quals a Mallorca s'aplica la denominació popular de "llèntia", per la forma rodonenca i més o menys lenticular, i mida petita, que fa que semblin autèntiques llènties petrificades (Fotos: G. Mas).

1.10. **Llènties, camí de ses**

- Ubicació: S'Alqueria Blanca, Santanyí (Mallorca)  
(UTM 31 S 513398 4359737 – 112 m).
- Descripció: Camí (Fig. 2).
- Motivació: Abundància de Nummulits (Eocè). A Mallorca s'aplica la denominació popular de "llèntia" als Nummulits de mida petita, per la forma rodonenca i més o menys lenticular, de mida petita que, a simple vista, fa que semblin autèntiques llènties petrificades (Fig. 2).
- Font/s: BOIB (núm. 105 de 14-07-2005 i 151 de 11-10-2005).

1.11. **Llènties, comellar de ses**

- Ubicació: S'Alqueria Blanca, Santanyí (Mallorca)  
(UTM 31 S 513608 4359813 – 107 m).
- Descripció: Comellar.
- Motivació: Nummulits (Eocè). Vegeu epígraf 1.10.
- Font/s: CAA.

**1.12. Llenties, costa de ses**

Ubicació: S'Alqueria Blanca, Santanyí (Mallorca)  
(UTM 31 S 513500 4359500).  
Descripció: Tram empinat de camí (Fig. 2). És part de l'epígraf 1.10.  
Motivació: Nummulits (Eocè) (Fig. 2). Vegeu epígraf 1.10.  
Font/s: Aguiló, 2007; CAA.

**1.13. Torrepetxina**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
UTM 31 S 581329 4425123.  
Descripció: Llogaret format per la unió de tres cases de lloc menorquí (Fig. 3).  
Motivació: Abundància de pectínids miocens (bàsicament *Pecten* spp. i *Chlamys* (A.) *scrabella* Lamarck) a les pedres de les parets (Fig. 3).  
Font/s: Dades pròpies inèdites JQC.

**1.14. Torrepetxina Vella**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
UTM 31 S 581307 4425159.  
Descripció: Lloc menorquí.  
Motivació: Pectínids (Miocè). Vegeu epígraf 1.13.  
Font/s: Dades pròpies inèdites JQC.

**1.15. Torrepetxina Nova**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
UTM 31 S 581399 4425129.  
Descripció: Lloc menorquí.  
Motivació: Pectínids (Miocè). Vegeu epígraf 1.13.  
Font/s: Dades pròpies inèdites JQC.

**1.16. Torrepetxina, atalaia de**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
UTM 31 S 582547 4424875.  
Descripció: Vèrtex geodèsic 130 m s.n.m.  
Motivació: Pectínids (Miocè). Vegeu epígraf 1.13.  
Font/s: Dades pròpies inèdites JQC.

**1.17. Torrepetxina, camí de**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
UTM 31 S 580442 4426012.  
Descripció: Camí d'accés des del camí des Barranc al Llogaret de Torrepetxina.  
Motivació: Pectínids (Miocè). Vegeu epígraf 1.13.  
Font/s: Dades pròpies inèdites JQC.

**1.18. Torrepetxina, escoles de**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
(UTM 31 S 580419 4425786 – 81 m).

Descripció: Aula rural situada prop del llogaret.

Motivació: Pectínids (Miocè). Vegeu epígraf 1.13.

Font/s: Dades pròpies inèdites JQC.

**1.19. Torrepetxineta o Torrepetxineta d'en Mercadal**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
UTM 31 S 581332 4425077.

Descripció: Cases de lloc menorquí.

Motivació: Pectínids (Miocè). Vegeu epígraf 1.13.

Font/s: Dades pròpies inèdites JQC.

*Fig. 3. Torrepetxina, llogaret de Ciutadella de Menorca on l'abundància de pectínids miocens a les pedres de les parets ha motivat aquest paleontotopònim (Fotos: G. Mas).*

**2. ESPELEOTOPONÍMIA**

Topònims de motivació paleontològica relacionats amb cavitats càrstiques. Generalment es tracta de microtopònims moderns o recents, en vies de popularització i/o tradicionalització (neotopònims), establerts pels científics que estudien les coves i/o esportistes del món de l'espeleologia (topocultismes). Tots els topònims descrits en aquest apartat estan directament relacionats amb cavitats càrstiques, per la qual cosa també es poden denominar espeleotoponímia (Etim.: del gr. *spelaiion*, “cova”, “caverna”). Podem distingir entre espeleotopònims de primer ordre (quan es refereixen a cavitats completes) i de segon ordre (quan es refereixen a un sector d'una cavitat).

- *Espeleotopònims de primer ordre:*

2.1. **Copinyes, balma de ses**

- Ubicació: Barranc de Xorrigo, Palma (Mallorca)  
(UTM 31 S 484980 4380850 – 95 m).  
Descripció: Cavitat en forma de balma a l'espadat d'un barranc  
. .  
Motivació: Lumaquel·la (*copinyar* o *copinyam*, vegeu epígraf 3.3) de cardítids  
(motlles), *Ostrea* spp., *Pecten* sp., *Panopea glycymeris* (motlles),  
*Strombus coronatus* (motlles) (Pliocè sup.).  
Font/s: Encinas, 1997; Esco-natura.

2.2. **Copinyes, cova de ses** (sin. cova de ses Petxines, cova des Balç, cova des Balco)

- Ubicació: Barranc Gros de Son Gual, Palma (Mallorca)  
(UTM 31 S 484255 4379508 – 89 m).  
Descripció: Cavitat a l'espadat d'un barranc.  
Motivació: Lumaquel·la (*copinyar* o *copinyam*, vegeu epígraf 3.3) de cardítids  
(motlles), *Ostrea* spp., *Pecten* sp., *Panopea glycymeris* (motlles),  
*Strombus coronatus* (motlles) (Pliocè sup.).  
Font/s: Encinas, 2006.

2.3. **Escopinyes, cova de ses**

- Ubicació: Ferreries (Menorca)  
(UTM 31 S 582600 4420960 – 15 m).  
Descripció: Cova.  
Motivació: Bivalves.  
Font/s: Encinas, 1997, 2006.

2.4. **Fòssils, cova des**

- Ubicació: Ciutadella de Menorca  
(UTM 31 T 569700 4432650 – 15 m).  
Descripció: Cova penya-segat.  
Motivació: Espècie/espècies fòssil/s desconeguda/udes.  
Font/s: Encinas, 1997; Esco-natura.

2.5. **Myotragus, avenc**

- Ubicació: Calvià (Mallorca)  
(UTM 31 S 462350 4380300 – 440 m).  
Descripció: Avenc natural.  
Motivació: *Myotragus* sp. (Pliocè - Holocè).  
Font/s: Encinas, 1997; Esco-natura.

**2.6. Myotragus, cova des**

Ubicació: Alaior (Menorca)  
(UTM desconegut).

Descripció: Cova.

Motivació: *Myotragus balearicus* Bate, 1909 (Plistocè sup.).

Font/s: Quintana *et al.*, 2003; Quintana *et al.*, 2004).

**2.7. Papalló, cova del**

Ubicació: Ciutadella de Menorca  
(No localitzada, informant recentment traspasat).

Descripció: Cova.

Motivació: *Clypeaster* sp. (Miocè).

Font/s: Bartomeu Camps *in* Quintana, 2004.

**2.8. Petxines, cova de ses**

Ubicació: Sa Barca Trencada, Santanyí (Mallorca)  
(UTM 31 S 517170 4356020 – 5 m).

Descripció: Cova.

Motivació: Bivalves neògenes.

Font/s: Encinas, 2006.

- *Espeleotopònims de segon ordre:*

**2.9. Clypeasters, galeria dels**

Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489210 4357710 – 20 m).

Descripció: Galeria cova.

Motivació: *Clypeaster* sp. (Messinià) (Fig. 4.a).

Font/s: Merino *et al.*, 2007.

**2.10. Clypeaster, sector del**

Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489210 4357710 – 20 m).

Descripció: Sector cova.

Motivació: *Clypeaster* sp. (Messinià) (Fig. 4.a).

Font/s: Merino *et al.*, 2007.

**2.11. Conus, galeria del**

Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489210 4357710 – 20 m).

Descripció: Galeria cova.

Motivació: *Conus* sp. (Messinià).

Font/s: Merino, 2002; Esco-natura.



2.12. **Costella, galeria de la**

Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489210 4357710 – 20 m).  
Descripció: Galeria cova.  
Motivació: Costella de mamífer marí (cetaci o sirènid) (Messinià).  
Font/s: Merino *et al.*, 2007; FGL.

2.13. **Eriçons, sala dels**

Ubicació: Cova de ses dues Boques, Son Alegre de Marina (Sa Fàbrica), Cala Anguila, Manacor (Mallorca)  
(UTM 31 S 527446 4375668 – 28 m).  
Descripció: Sala cova.  
Motivació: Fòssils d'equinoïdeus i bivalves (Miocè sup.).  
Font/s: Gràcia *et al.*, 2003a; FGL.

2.14. **Fòssils, sala dels**

Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489210 4357710 – 20 m).  
Descripció: Sala cova.  
Motivació: Motlles de mol·luscs (Messinià).  
Font/s: Esco-natura.

2.15. **Fòssils, platja dels**

Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489210 4357710 – 20 m).  
Descripció: Vorera d'una sala inundada de la cova.  
Motivació: Motlles de mol·luscs (Messinià).  
Font/s: Esco-natura.

2.16. **Myotragus, galeria del**

Ubicació: Font de ses Aiguades, Alcúdia (Mallorca)  
(UTM 31 S 514190 4410170 – 10 m).  
Descripció: Galeria cova.  
Motivació: *Myotragus* sp. possiblement *M. balearicus* Bate, 1909 (Plistocè - Holocè).  
Font/s: Gràcia *et al.*, 2001.

2.17. **Myotragus, galeria dels:**

Ubicació: Cova Genovesa (o Cova d'en Bessó), carrer Leonardo da Vinci, Urbanització Portocristo Novo, Cala Anguila, Manacor (Mallorca).  
(UTM 31 S 527088 4375240 – 23 m).  
Descripció: Galeria cova.  
Motivació: *Myotragus balearicus* Bate, 1909 (Plistocè sup. – Holocè) (Fig. 4.b).  
Font/s: Gràcia *et al.*, 2003a,b; FGL.

2.18. **Tortugues, galeria de les**

- Ubicació: Cova de cala Varques B, Manacor (Mallorca)  
(UTM 31 S 525510 4372450 – 4 m).  
Descripció: Galeria cova.  
Motivació: Quelonis. Restes d'ossos i closques de tortugues marines (Miocè).  
Font/s: Gràcia *et al.*, 2000; FGL.

2.19. **Tragus, galeria del**

- Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489160 4357700 – 20 m).  
Descripció: Galeria cova.  
Motivació: *Myotragus* sp. possiblement *M. antiquus* o *M. kopperi* (Pliocè sup. – Plistocè inf.).  
Font/s: Merino *et al.*, 2007; Esco-natura; DM, 21/02/09.

2.20. **Tragus, sector del**

- Ubicació: Cova des Pas de Vallgornera, Lluçmajor (Mallorca)  
(UTM 31 S 489160 4357700 – 20 m).  
Descripció: Galeria cova.  
Motivació: *Myotragus* sp. possiblement *M. antiquus* o *M. kopperi* (Pliocè sup. – Plistocè inf.).  
Font/s: Merino *et al.*, 2007; Esco-natura; DM, 21/02/09.



Fig. 4. A) Secció d'un bogamari fòssil, *Clypeaster* sp., que dona nom als espeleotopònims de 2n ordre Sector i Galeria dels Clypeasters de la cova des Pas de Vallgornera (Lluçmajor - Mallorca). Foto A. Merino (in Merino *et al.*, 2007); B) Crani i altres ossos de *Myotragus* sp. que han motivat l'espeleotopònim de 2n ordre de la Galeria dels Myotragus a la Cova Genovesa o Cova d'en Bessó (Manacor - Mallorca). Foto P. Gràcia (in Gràcia *et al.*, 2003b).

### 3. LOCALITZADORS

No són pròpiament topònims. Es tracta de noms genèrics de llocs (ubicacions) amb acumulacions de fòssils, importants per a la microgeolocalització de determinats fòssils.

#### 3.1. arener

Important per a la microgeolocalització dels fòssils, als escapaments o pedreres, és el concepte d'arener o acumulació d'arena i petits fòssils en forma de borsa (microlumaquel·la poc consolidada) continguda dins de la pedra més consolidada, normalment calcària tipus marès. Semblant als *faluns* dels francesos. Dit d'un treballador d'una pedrera: "Si vols trobar qualque cosa, grata per aquells areners".

Taxó: Varis, principalment mol·lusc i dents de peixos  
 Edat: Neogen  
 Localitat: Lluçmajor (Mallorca)  
 Font: AS

#### 3.2. copinar

Lumaquel·la de bivalves. Cal considerar que la mateixa denominació s'aplica a les acumulacions de restes de representants actuals a nivells de platges recents no cementades.

Taxó: Bivalves, principalment glicimèrids, cardítids i venèrids  
 Edat: Neogen i Quaternari  
 Localitat: Eivissa i Formentera  
 Font: EEIF, 1995-2006

#### 3.3. copinyam / copinyar / copinat

Lumaquel·la de motlles de mol·luscs, bàsicament motlles de bivalves (copinyes) i algun gasteròpode que li confereixen una gran porositat. A causa de la dissolució normalment només es conserven les closques calcítiques, havent-se dissolt totalment les aragonítiques. Solen tenir continuïtat lateral i estar ben localitzats; formen un nivell ben definit als talls de pedreres i escarpaments. Al jaciment pliocè de la pedrera de Sa Cova a Lluçmajor (UTM: 31 S 481581 4374922) fa anys s'explota, en forma de llesques de pedra ornamental, (nivells de platges pliocenes terminals).

Taxó: Normalment s'hi poden identificar cardítids (motlles), *Ostrea* spp., *Pecten* sp., *Panoplea glycymeris* (motlles), *Strombus coronatus* (motlles) i dents de peixos  
 Edat: Neogen  
 Localitat: Lluçmajor (Mallorca)  
 Font: AS

3.4. **sa cuina del dimoni**

Quan es troba un fòssil o lumaquel·la de colors obscurs (ferruginós, rubefacció, etc.) “enterrat molt fondo”, es diu, fent befa, que llavors “devia estar molt aprop de sa cuina del dimoni”(sic). Aquesta locució popular faria referència a llocs subterranis de posició indeterminada suposadament situats, sempre, a una gran fondària.

Taxó: Varis  
 Edat: Pliocè  
 Localitat: Lluçmajor (Mallorca)  
 Font: AS

#### 4. TOPÒNIMS RELACIONATS AMB CREENCES O LLEGENDES SOBRE ELS FÒSSILS

4.1. **Cova de l'Encantament:**

Francesc Camps i Mercadal (Francesc d'Albranca) relata una rondalla menorquina que parla de caragols bovers i monges, trobats al lloc de Biniguarda, suposadament encantats, ja que era impossible rompre'ls i tirats al es foc, es posaven incandesents però no es cremaven (Camps i Mercadal, 1918-1921: vol. 2, pàg. 41, Encantaments de Biniguarda, II):

“Una veieta, descendenta d'antics pagesos de Biniguarda, me contà que una tia seva, essent al·loteta, va somiar tres nits seguides que dins una cova, de ses moltes que hi ha a Biniguarda, hi havia tres ancolles enterrades; dues, plenes de monedes d'or, i una plena de monedes de plata. I en somnis, se li donà a comprendre que, sens dir res a ningú, les desenterràs i seria rica ella i sa família.

*Des primer somni no en féu cas; es segon la posa consirosa, i amb es tercer li agafà por i ho contà tot a sa família, Anaren a sa cova; se posaren en cerca i van trobar ses tres ancolles ben amagades, ben tapades i plenes ... de caragols: dues, plenes de bovers, i una, plena de monges. Amb sa particularitat que no fou possible rompre'ls ni a martellades; i tirats al foc, se posaven vermeis, com si fossin de metall, però no es cremaven...*“ (sic)

Taxó: Possiblement faci referència a motlles de rebliment intern de gasteròpodes pulmonats (*Otala* sp., *Eobania* sp., *Iberellus* sp.) fortament cementats i mineralitzats.  
 Edat: Quaternari  
 Localitat: Cova de l'Encantament, Lloc de Biniguarda Vell, Alaior (Menorca) (UTM 31 S 595529 4422519 – 115 m)  
 Font: Camps i Mercadal, 1918-1921

4.2. **Sa coa del Dimoni** (pronunciat //sa cóva del dimònil//):

Es tracta d'una figura espiral, ben visible, a una de les lloses de l'empedrat que constitueix el paviment de l'esplanada de l'entrada principal de l'església parroquial de Sant Miquel de Felanitx, que és el resultat de la secció equatorial d'un fòssil d'ammonit. Els nins no podien trepitjar aquesta figura quan jugaven en aquest lloc (mentre els més agosarats es "picaven" a trepitjar-la) i hom considera que es tracta de la cua que falta a la figura del Dimoni que lluita amb Sant Miquel al conjunt escultòric situat a la façana sobre el portal de l'església.

S'ajunten aquí, en un mateix fòssil (i), un nom propi d'un fòssil particular (únic cas detectat a les Illes), amb (ii) un microtopònim que el situa i dóna nom a un lloc concret, i (iii) una llegenda etiològica que, juntament amb la forma del fòssil, en motivarien el nom.

Taxó: Ammonits indeterminats  
 Edat: Secundari (Liàsic ?)  
 Localitat: Esplanada església de Sant Miquel, Felanitx (Mallorca)  
 (UTM 31 S 512842 4368957 – 111 m)  
 Font: FGL

**5. ANTRACOTOPONÍMIA**

Toponímia vinculada amb el carbó fòssil. Diversos topònims, relativament moderns, fan referència a l'existència de llocs amb jaciments de carbó fòssil, dedicats a l'extracció del carbó de pedra, concretament, del tipus de carbó mineral anomenat lignit o relatius a l'aprofitament del patrimoni de les antigues empreses mineres. Es tracta de paleontotopònims motivats per quimiofòssils o relacionats amb fossilització química, que també podem denominar amb el neologisme antracotopònims (Etim.: del gr. *ánthrax*, *-akos*, "carbó").

A Mallorca van ser explotades fins el segle passat algunes mines de lignits de l'Eocè - Oligocè situats a diverses conques formades entre els plegaments que l'orogènia alpina (Habsburg-Lorena, 1871, 1987; Oliveros *et al.*, 1960; Colom, 1975, 1983, 1991; Crespi, 1994; Alomar-Garau i Espinosa, 2010):

CONCA MINERA	NOMS MINES
Conca d'Alaró	Mina Sant Narciso // Mina San Lorenzo // Mina La Fortuna // Mina La Marí
Conca d'Alcúdia – Pollença	Mines de Son Fe o Mina La Virgen del Puig // Mina Adela // Mina Josefina
Conca de Binissalem	Mina de Can Horrach // Mina Valor y Constancia
Conca de Consell	Mina de Cas Cabrit
Conca de Felanitx	Mines de Firella

CONCA MINERA	NOMS MINES
Conca d'Inca – Lloseta	Mina de sa Trullola // Mina de Santo Tomás // Mina de Can Ramis // Mina Dos Hermanos // Mina Catalina
Conca de Mancor de la Vall	Mina San Luis // Mina Júpiter
Conca de Puigpunyent	Mina San Antonio // Mina San Jaime // Mina Los Amigos
Conca de Sta. Maria del Camí	Mina La Carolina
Conca de Selva	Mina San Cayetano // Mina de Can Mirall // Mina La Lealtad // Mina La Gratitude // Mina La Magdalena
Conca de Sineu	Mines de Son Ferragut // Mines de San Onofre // Mina de sa Cimentera // Mina Cuatro Socios // Mina Catalina // Mina La Ramona // Mina La Peña // Mina Los dos Amigos (Son Vanrell)

També han estat citades petites explotacions de lignits al sud de Búger, nord de Moscarí i a la zona de Calvià (Oliveros *et al.* 1960).

L'anàlisi dels noms emprats per a designar les mines de lignits de Mallorca permet comprovar que cap dels topònims es relacionen directament amb el carbó o amb l'activitat extractiva. Recentment, Alomar-Garau i Espinosa (2010) en un estudi de detall sobre la toponímia de les mines de lignit d'Alcúdia i Pollença indiquen que els noms emprats per designar les mines de lignits són bàsicament: (i) antropotopònims (*Adela, Josefina, La Carolina, ...*); (ii) hagiopònims (*La Virgen del Puig, San Jaime, San Antonio, ...*); (iii) substantius abstractes o de qualitat (*La Fortuna, Valor y Constancia, La Lealtad, ...*). Aquí hauríem d'afegir (iv) els noms que fan referència al topònim popular prèviament existent al lloc on s'ubicà la mina (Son Fe, Can Horrach, Can Mirall, ...) i (v) a agrupacions o conjunts de persones (*Cuatro Socios, Los Amigos, Dos Hermanos, ...*).

Mateu (2004) realitza un estudi detallat del topònims de la Mina *San Cayetano* de Selva, en què es proporcionen els noms dels distints pous (pou de So na Montserrada, pou vell o *San Cayetano I*; pou de Ses Rotes, pou gran o *San Cayetano II*; pou de sa Central, pou nou, pou de Can Miró o *San Cayetano II bis*), desaigües (de Son Calent o de Son Sec, des pells, llarg o de Son Galiot, es porxo, de Can Rinya, de ses coves), galeries (sa plaça o sa sala, Son Calent, Son Sec, Son Galiot, Can Colomina, ses Cremades, ses Rotes, Son Sales, So na Montserrada, sa Tanca), capes explotades (blava, baixa, grossa, *carbonilla, bonita* i rossa) i llocs localitzats per dibuixos mascarats amb la flama del llum de carburo (papa la raspa, es ca que menja rem). Oliveros *et al.* (1960) també proporcionen noms comuns de les capes de lignits explotades a les mines *San Cayetano* i *La Lealtad* de Selva (*bonita, rosa, buena, gruesa* i *carboniza*) i a la mina *Dos Hermanos* de Lloseta (*baja, gruesa, perdida, pequeña, gris, prima* i *neo*). Cal destacar la denominació de *neo* per part dels miners per referir-se a la darrera capa basal en contacte amb el pis Neocomià (Cretaci).

Els fòssils proporcionats pels lignits, margues i calcàries associades són principalment diatomees (*Melosira*), algues cianofícies, restes vegetals molt diversos (*Phragmites, Typhia, Sabal, Sequoia, Grassulites, Myrica, Acer, Quercus*, falgueres, caràcies, ...), gastròpodes

pulmonats i d'aigua dolça (*Helix*, *Neritina*, *Bulimus*, *Clausilla*, *Planorbis*, *Melanoides*, *Lymnea*, etc.), restes de rèptils (*Varanus*, *Trionyx*, Crocodylia), micromamífers (*Paracri-cetodon*, *Plesarctomys*, *Talpa*, *Steneofiber*) i grans mamífers (*Diplobune*, *Anthracotherium*, *Amphytragulus*, *Lophiotherium*, *Paleochoerus*, *Anaplotherium*, *Paloplotherium*, ...) (Bouvy, 1867; Hermite, 1879; Vidal, 1917; Depéret i Fallot, 1921; Darder, 1925; Roman, 1927; Bauzà, 1946, 1956, 1958, 1961, 1978; Colom, 1975, 1983, 1991; González-Miguel, 1981; Ramos-Guerrero *et al.*, 1987). Els nivells carbonosos de les mines de Felanitx (Firella) han proporcionat malacofauna marina eurihalina d'ambients salobrosos (*Eotympanotonos*, *Cant-harus* (*Pollia*), *Pirinella*, *Pyrazus*, *Turriscala*, *Lunatia*, *Melanopsis*, ...) (Ramos-Guerrero, 1988; Moragues, 1993; G. Mas, dades inèdites).

Ni a Menorca ni a Eivissa hi ha explotacions de lignits (Colom, 1975). A Maó (Menorca) hi ha un jaciment d'hulla i a Sant Josep (Eivissa) n'hi ha un de lignit, ambdós de molt poca importància (Crespí, 1994).

No s'ha pogut trobar cap motivació paleontològica dels topònims mallorquins d'es Carbó, Cala Carbó (vàries) ni de Cala'n Carbó a Menorca, que estarien més relacionats amb l'elaboració i transport del carbó vegetal produït a "sitges" amb la fusta dels pins de la costa, que sura a la mar i es pot dipositar sobre les platges o acumular dins les cales.

Altres topònims balears derivats de la mineria del carbó, però no relacionats directament amb el carbó:

- **"Finca Sa Mina"**, Selva (Mallorca), finca de turisme rural construïda aprofitant les instal·lacions (construcció i torre rehabilitades) d'un antic pou miner de la conca de Selva.
- **"Lignitos, S.A."**, Marratxí (Mallorca), factoria dedicada al tall de blocs de roca per a la producció d'elements de pedra natural mallorquina, ubicat al Camí Son Ametller, s/n; empresa filial de l'antic grup empresarial GESA que explotava els jaciments de lignit de la conca minera d'Alaró-Lloseta.
- **"Lignitos, S.A."**, Palma de Mallorca (Mallorca), edifici comercial dedicat a la promoció i comercialització d'elements de pedra natural mallorquina, ubicat al carrer Joan Maragall, 16; empresa filial de l'antic grup empresarial GESA que explotava els jaciments de lignit de la conca minera d'Alaró-Lloseta.
- **"Sa Mina"**, Lloseta (Mallorca), Centre Cultural, edifici de l'antiga empresa minera local, rehabilitat per a fer-hi activitats culturals. Les mines de lignits de Lloseta han donat nom al Centre Cultural "Sa Mina", centre local d'exposicions i activitats culturals de Lloseta.
- **"Ses Mines"**, Sineu (Mallorca), Circuit BTT. Les mines de lignits de Sineu han donat nom al Circuit de BTT "Ses Mines", recentment condicionant per a fer-hi competicions esportives de *mountain bike*.
- **"Trasiego de Carbones Alcúdia, S.L."**, Costitx (Mallorca), empresa de transport de mercaderies per carretera, ubicada al c/ Major, 6, a Costitx, que subministra carbó a la central tèrmica del Murterar (GESA-ENDESA).

## AGRAÏMENTS

El present treball s'enquadra dins del conveni de col·laboració entre el Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller i la Universitat de Lleida. Agrair als membres de la Federació Balear d'Espeleologia la seva acollida i col·laboració, així com al Dr. Cosme Aguiló Adrover de Santanyí i al Dr. Antoni Ordines Garau del Departament de Ciències de la Terra (UIB) pels seus suggeriments que han ajudat a millorar el contingut final d'aquest text. A Gabriel Alomar Garau i Manuel Espinosa Galán per haver-nos avançat el text del seu treball quan encara estava pendent de publicar.

## APÈNDIX

Taula de resultats segons taxó motivant i categories (excepte antracotopònims):

TAXÓ	TOPONÍMIA TRADICIONAL	ESPELEOTOPONÍMIA 1R ORDRE	ESPELEOTOPONÍMIA 2N ORDRE	NARRATIVA	LOCALITZADORS
Ammonits				Sa coa del Dimoni	
Bivalves	Copinar, es Copinar, seca des Copinar, platja des Torrepetxina Torrepetxina, atalaia de Torrepetxina, camí de Torrepetxina, escoles de Torrepetxina Nova Torrepetxina Vella Torrepetxineta	Copinyes, balma de ses Copinyes, cova de ses Escopinyes, cova de ses Petxines, cova de ses			Copinar Copinyam Copinyar
Equinoideus		Papalló, cova del	Clypeasters, galeria dels Clypeasters, sector dels Eriçons, sala dels		
Gasteròpodes	Caragol, es Caragol, platja des		Conus, galeria del	Cova de l'Encantament	



TAXÓ	TOPONÍMIA TRADICIONAL	ESPELEOTO- PONIMIA 1R ORDRE	ESPELEOTOPONIMIA 2N ORDRE	NARRATIVA	LOCALIT- ZADORS
Myotragus		Myotragus, avenc Myotragus, cova des	Myotragus, galeria del Myotragus, galeria dels Tragus, galeria del Tragus, sector del		
Nummulits	Llenties, camí de ses Llenties, comellar de ses Llenties, costa de ses				
Orbitolines	Llentia, cala Llentia, cap de cala Llentia, plana de cala Llentia, platja de cala				
Quelonis			Tortugues, galeria de les		
Sirènids			Costella, galeria de la		
Indeter- minats / Miscel·lània		Fòssils, cova dels	Fòssils, platja dels Fòssils, sala dels		Arener Cuina del Dimoni

## BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, C. (2002): *Toponímia i etimologia*. Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 18. Universitat de les Illes Balears. Publicacions de l'Abadia del Montserrat. Barcelona.
- AGUILÓ, C. (2007): La toponímia de Santanyí i ses Salines. Tesi doctoral. 3 vols. Universitat de les Illes Balears.
- ALCOVER, A.M.; MOLL, F.B. (2002): Diccionari català – valencià – balear (DCVB). Institut d'Estudis Catalans – Editorial Moll. <http://dcvb.iecat.net/default.asp>
- ALOMAR-GARAU, G.; ESPINOSA, M. (2010): Els noms de les mines de lignit d'Alcúdia i Pollença i la seva toponímia en disseminat. In: BASSA, R. i LATORRE, F. (coords.): *XXII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Pollença, 28 de març de 2009*. Universitat

de les Illes Balears – Conselleria d'Educació i Cultura (Govern de les Illes Balears), pp. 155-165.

- ASTUDILLO, H. (2006a): Paleontología y Etnopaleontología. *Glossopetrae*, 1(primera època); <http://glossopetrae.blogspot.com>
- ASTUDILLO, H. (2006b): La fitxa etnonaturalista, un instrument polivalent d'enregistrament de dades pluridisciplinars, en els estudis del folklore de la naturalesa. Dossiers electrònics de l'assignatura optativa “La Natura en la Cultura Popular”, setembre; <https://cv.udl.es/portal/site/40189-0607>
- ASTUDILLO, H. (2007a): Los fósiles y la Cultura Popular (1). *Folklore de los Fósiles Ibéricos*, septiembre; <http://folklore-fosiles-ibericos.blogspot.com/2007/09/los-fsiles-y-la-cultura-popular-1.html>
- ASTUDILLO, H. (2007b): Los fósiles y la Cultura Popular (2). *Folklore de los Fósiles Ibéricos*, septiembre; <http://folklore-fosiles-ibericos.blogspot.com/2007/09/los-fsiles-y-la-cultura-popular-2.html>
- ASTUDILLO, H. (2007c): Los fósiles y la Cultura Popular (3). *Folklore de los Fósiles Ibéricos*, septiembre; <http://folklore-fosiles-ibericos.blogspot.com/2007/09/los-fsiles-y-la-cultura-popular-3.html>
- ASTUDILLO, H. (2007d): Los fósiles y la Cultura Popular (y 4). *Folklore de los Fósiles Ibéricos*, septiembre; <http://folklore-fosiles-ibericos.blogspot.com/2007/09/los-fsiles-y-la-cultura-popular-y-4.html>
- ASTUDILLO, H. (2008a): Paleontología Cultural y Etnopaleontología (1). *Folklore de los Fósiles Ibéricos*, junio; <http://folklore-fosiles-ibericos.blogspot.com/2008/06/paleontologa-cultural.html>
- ASTUDILLO, H. (2008b): Paleontología Cultural y Etnopaleontología (2). *Folklore de los Fósiles Ibéricos*, diciembre; <http://folklore-fosiles-ibericos.blogspot.com/2008/12/paleontologia-cultural-y.html>
- ASTUDILLO, H. (2009a): El registro fósil en la toponimia (1) *Folklore de los Fósiles Ibéricos*, marzo <http://folklore-fosiles-ibericos.blogspot.com/2009/03/el-registro-fosil-en-la-toponimia-1.html>
- ASTUDILLO, H. (2009b): Paléontologie culturel et Ethnopaléontologie. *Glossopetrae*, 3, julio (segona època); <http://glossopetrae.blogspot.com>
- BAUZÀ, J. (1946): La edad de los lignitos de Son Fe (Alcudia). *Bol. R. Soc. Hist. Nat.*, 44: 561-569.

- BAUZÀ, J. (1956): Flora oligocena de Son Fe (Alcudia). *Bol. Soc. Hist. Nat. Balears*, 2: 89-90.
- BAUZÀ, J. (1961): Contribución a la flora fósil de Mallorca. *Bol. Soc. Hist. Nat. Balears*, 7: 49-54.
- BAUZÀ, J. (1958): Hallazgo del Diplobune secundaria Cuvier en los lignitos de Selva. *Estud. Geol. (Inst. Lucas Mallada)*: 14 (37): 43-44.
- BAUZÀ, J. (1978): Paleontología de Mallorca. Ciento ochenta millones de años de la flora y fauna de Mallorca. In: MASCARÓ, J. (coord.): *Historia de Mallorca*, tom 7: 331-430. Gráficas Miralles. Palma de Mallorca.
- BOUVY, P. (1857): Note sur les lignites des îles Baléares. *Bull. Soc. Géol. France* (2me série), 14.
- CAMPS I MERCADAL, F. (1918-1921): *Folk-lore menorquí (De la pagesia)*. Impremta de M. Sintes Rotger, sucesor de B. Fàbregues y M. Parpal. 2 vols: 343 + 129 pp . Maó. Existeix una reimpressió corregida 2007: *Folklore menorquí (De la pagesia)*. Institut Menorquí d'Estudis, 2 vols., Colecció Capcer, 4 i 5. 400+139 pp. Maó.
- COLOM, G. (1975): *Geologia de Mallorca*. Diput. Prov. Bal. Inst. Estudios Baleáricos. Patronato "J. M<sup>a</sup> Quadrado". CSIC. 2 vols. 519 pp. Palma de Mallorca.
- COLOM, G. (1983): *Los lagos del Oligoceno de Mallorca*. Gráficas Miramar. 167 pp. Palma de Mallorca.
- COLOM, G. (1991): *Las ciencias naturales en las Islas Baleares. Historia de sus progresos. Direcció General de Cultura*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. 369 pp. Palma de Mallorca.
- CONSELL D'EIVISSA (1995-2006): *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*. <http://www.eeif.es>
- CRESPÍ, D. (1994): *Inventari de dipòsits minerals de les Balears. Informe de la realització de la fase primera del projecte*. Museu Balear de Ciències Naturals – Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori (Govern Balear). 50 pp. + mapes + fitxes. Sóller.
- DARDER, B. (1925): Estudio geológico de los alrededores de Sineu y del Puig de Sant Onofre. Región central de Mallorca. *Trab. Mus. Nac. Cien. Nat.* Serie geológica, 34.
- DEPÉRET, C.; FALLOT, P. (1921): Sur l'âge des formations à lignites de l'île de Majorque. *C. R. Acad. Scien.*, 172: 790-795.

- ENCINAS, J.A. (1997): Inventari espeleològic de les Illes Balears – Any 1997. *Endins*, 21: 103-128.
- ENCINAS, J.A. (2006): Inventario interactivo de cavidades 2006. Relación inventarial de subterráneos naturales de las Illes Balears. CD *In*: Mayoral, D. i Mateu, T. 2006. *Mallorca, bellezas en la oscuridad*. Ed. Espeleo Mallorca SC. 277 pp + CD.
- ESCO-NATURA: [www.esconatura.com](http://www.esconatura.com)
- GÀSSER, Z. (1998): Nota paleontològica sobre el jaciment quaternari marí d'Es Copinar (Formentera, Illes Pitiüses, Mediterrània occidental). *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears*, 41: 153-157.
- GONZÁLEZ-MIGUEL, J.R. (1981): Intento de reconstrucción de las cuencas límnicas terciarias de la Isla de Mallorca. *Coloquios de Paleontología*, 36: 67-73.
- GRÀCIA, F.; CLAMOR, B.; LAVERGNE, J.J. (2000): Les coves de Cala Varques (Manacor, Mallorca), *Endins*, 23: 41-58.
- GRÀCIA, F.; CLAMOR, B.; GRACIA, P.; MERINO, A.; VEGA, P.; MULET, G. (2001): Notícia preliminar del jaciment arqueològic de la Font de ses Aiguades (Alcúdia, Mallorca). *Endins*, 24: 59-74
- GRÀCIA, F.; CLAMOR, B.; GUAL, M.A.; WATKINSON, P. i DOT, M.A. (2003a): Les coves de cala Anguila (Manacor, Mallorca). I: Descripció de les cavitats i història de les exploracions. *Endins*, 25: 23-42.
- GRÀCIA, F.; JAUME, D.; RAMIS, D.; FORNÓS, J.J.; BOVER, P.; CLAMOR, B.; GUAL, M.A.; VADELL, M. (2003b): Les coves de cala Anguila (Manacor, Mallorca). II: La cova Genovesa o cova d'en Bessó. Espeleogènesi, geomorfologia, hidrologia, sedimentologia, fauna, paleontologia, arqueologia i conservació. *Endins*, 25: 43-86.
- HABSBURG-LORENA, L.I.S. (1871): *Die Balearen in Wort und Bild geschildert*. Zweiter Band. Die eigentlichen Balearen. Drittes Buch. Mallorca. I. Allgemeiner theil. F.V. Brockhaus. 665 pp. Leipzig. Traducció al castellà: HABSBURG-LORENA, L.I.S. (1989): Las Baleares por la palabra y el grabado. Las Baleares propiamente dichas. Mallorca (parte general). Traducción del vol. III de la segunda parte de Die Balearen. Edición Sa Nostra, vol 6.
- HERMITE, H. (1879): *Description de quelques fossiles nouveaux des îles Baléares*. C. R. Somm. des Séances de la Soc. Géol. France, 40.
- MATEU, B. (2004): A les entranyes de Selva, topònims. XIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Sant Joan, 1999. *In*: PLANISI, H. i ROSSELLÓ, M. (coords.): *Sobre*

- Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Universitat de les Illes Balears – Govern de les Illes Balears. pp 215-219.
- MAYOR, A. (2007): Place names describing fossils in oral traditions. *In*: PICCARDI, L. (coord.): *Myth and Geology*. Geological Society, London. Special Publications, 273: 245-261.
- MERINO, A. (2002): La Cova des Pas de Vallgornera (Llucmajor, Mallorca). *Boletín SEDECK*, 3: 134-142.
- MERINO, A.; MULET, A.; MULET, G.; CROIX, A.; GRÀCIA, F. (2007): La Cova des Pas de Vallgornera (Llucmajor, Mallorca): 40 kilómetros de desarrollo topografiado. *Endins*, 31: 101-110.
- MORAGUES, LL. (1993): Estudi geològic del sector meridional de les Serres de Llevant (Mallorca). *Boll. Soc. His. Nat. Balears*, 36: 103-120.
- OLIVEROS, J.M.; ESCANDELL, B.; COLOM, G. (1960): Estudio sobre la formación de los depósitos lacustres con lignitos del Ludicense – Estampiense inferior de Mallorca. *Memorias del Instituto Geológico y Minero de España*, 61 (Temas geológicos de Mallorca): 9-152.
- QUINTANA, J. (2004): Els fòssils marins del Miocè superior. *In*: FORNÓS, J.; OBRADOR, A. i ROSSELLÓ, V.M. (eds.): *Història natural del migjorn de Menorca. El medi físic i l'influx humà*. Mon. Societat d'Història Natural de les Balears, 11: 93-104.
- QUINTANA, J.; BOVER, P.; RAMIS, D.; ALCOVER, A. (2003): Cronologia de la desaparició de *Myotragus balearicus* Bate 1909 a Menorca. *Endins*, 25: 155-158.
- QUINTANA, J.; BOVER, P.; ALCOVER, A. (2004): Els vertebrats terrestres fòssils del Migjorn. *In*: FORNÓS, J.; OBRADOR, A. i ROSSELLÓ, V.M. (eds.): *Història natural del migjorn de Menorca. El medi físic i l'influx humà*. Mon. Societat d'Història Natural de les Balears, 11: 291-302.
- RAMOS-GUERRERO, E. (1988): *El Paleógeno de las Baleares: Estratigrafía y sedimentología*. Tesis, Univ. Barcelona - UIB. 3 vols., 212 pp.
- RAMOS-GUERRERO, E.; FERNÁNDEZ-MARRÓN, T.; ÀLVAREZ-RAMIS, C. (1987): Estudio paleobotánico del Cenozoico de la zona central de Mallorca: Yacimiento de Son Ferragut. *Bol. Geol. y Min.*, 98 (3): 57-64.
- ROMA, F. (2006): Els noms de lloc i la cultura popular: la toponímia en l'imaginari de la societat tradicional. *In*: MALLORQUÍ, E. (coord.): *Toponímia, paisatge i cultura: els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*. Associació d'història rural de les comarques gironines - Documenta Universitària (Col. Fonts), 4: 127-144.

- ROMAN, F. (1927): Sur quelques fossiles des lignites de Binisalem (Majorque) recueillis par B. Darder Pericas. *Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 27: 383-390.
- TORT, J. (2003): Toponimia y marginalidad geográfica. Los nombres de lugar como reflejo de una interpretación del espacio. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 7(138). Universitat de Barcelona.
- TORT, J. (2006): Els noms de lloc i el territori: la toponímia des de la geografia. In: MALLORQUÍ, E. (coord.): *Toponímia, paisatge i cultura: els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*. Associació d'història rural de les comarques gironines - Documenta Universitària (Col. Fonts), 4: 69-99.
- VIDAL, L. M. (1917): Edad geológica de los Lignitos de Selva y Binisalem (Mallorca) y descripción de algunas especies Fósiles. *Memorias de la Real Sociedad Española de Historia Natural*, 10(7).

# UN INVENTARI DE LES FONTS DE MALLORCA, ASPECTES TOPONÍMICS

Pedro Fidel Castro Lliteras

## INTRODUCCIÓ: FONTS, OBJECTIUS I METODOLOGIA

El patrimoni hidrològic i etnològic de les Illes Balears és molt important per la seva llarga història però el seu estudi a Mallorca i Menorca és molt minso. Així i tot, es poden observar alguns estudis de gran profunditat basats en la tècnica de l'arqueologia hidràulica (p.e.: Kirchner, 1997 i Argemí, 1997).

Com a base per un possible estudi de les característiques d'aquest patrimoni a l'illa de Mallorca s'ha realitzat un llistat de mencions d'elements que poden estar relacionats amb l'aigua. La recerca s'ha centrat en topònims hidronímics terrestres i se n'ha creat una base de dades georeferenciada. Dins aquesta base de dades s'ha creat un apartat, centrat en l'estudi de les característiques dels noms de les fonts; que serà el centre d'aquesta ponència.

La font bàsica ha estat el Mapa Topogràfic Balear escala 1:5000, consultat en la seva versió digital de l'IDEIB, i ha estat complementat amb cartografia i bibliografia diversa. La base de dades s'ha vist ampliada per les dades recollides en el treball de camp.

Per a la creació de la base de dades s'ha optat pel programa Microsoft Excel 2007. Per a la visualització i la fixació de les coordenades exactes dels topònims s'ha emprat el programa GVsíg 1.9.

## LA RECOLLIDA I SELECCIÓ D'INFORMACIÓ

### La recerca bibliogràfica

En aquest estudi s'ha fet la recerca de topònims a partir d'una part del llistat de genèrics hidronímics esmentat per Ordinas et al. (2007): *aigua, broll, degotís, dolç, font, mina, pixarell, ufana, ullal* i totes les seves variants.

El fet de seguir el llistat esmentat ha tingut bons resultats en la recerca de topònims però s'ha de tenir en compte que el que es vol és una llista de fonts amb l'objectiu de visitar-les per poder fer un estudi etnològic. Així, sorgeix el primer problema, amb solució pràcticament impossible abans de les sortides de camp: existeixen "fonts" que en realitat no hi són,

ja sigui perquè han desaparegut o perquè no han existit mai. Sigui com sigui, s'inclouen a la base de dades de topònims encara que puguin desaparèixer de la taula d'elements visitats o per visitar.

Per altra banda, hi ha fonts en què el genèric no es refereix a la pròpia surgència sinó a l'element que emmagatzema l'aigua, com *sa Cisterneta* (font de mina a Bunyola) o alguns *abeuradors*. En altres casos es troben referències a una *font* i un *pou* en el mateix lloc, això normalment significa que la davallada del nivell freàtic ha provocat la destrucció de la font i la substitució per un pou, en aquests casos els topònims s'inclouen a la base de dades.

Existeix una gran quantitat d'hidrònims dins dels nuclis urbans, però aquests no s'inclouen en la llista final si la surgència és, en realitat, una aixeta connectada a la xarxa municipal o qualsevol altre subministrament d'aigua llunyà (com la majoria de les del nucli de Sóller). En canvi, sí que s'han inclòs les surgències naturals que tradicionalment han proveït el nucli dins del qual es troben com ara la *Font de Santa Margalida*, a Felanitx, o la *Font de Camarata*, a Selva.

Es troben gran quantitat de referències a elements amb possible interès etnològic que no esmenten cap topònim, en aquests casos s'han hagut d'eliminar aquestes entrades de la base de dades secundària en què s'ha treballat amb topònims. Bàsicament quan just es pot llegir *Font* no es pot considerar un topònim, però s'aprofita la informació per al treball de camp.

D'altra banda existeixen algunes referències a elements sense cap esment a la seva localització exacta. En aquests casos s'ha solucionat, mentre no es realitzin les sortides de camp corresponents, relacionant la font amb les cases propietàries del terreny. En altres casos, principalment pels hidrònims esmentats per l'Arxiduc, pot no haver-hi cap referència a la localització. Com que no es pot comprovar si es tracta d'un altre topònim per al mateix element o és un element nou i ni tan sols es pot aproximar la localització, s'ha decidit excloure'ls.

## La recerca cartogràfica

La recollida d'informació sobre elements de la microtoponímia representada cartogràficament en un espai tan ampli com és Mallorca té dificultats molt clares, principalment:

- Es poden presentar distàncies importants (centenars de metres) entre la localització d'un topònim a cartografia diversa. Així, es presenten molts dubtes: existeixen realment dues fonts? Si són dues fonts, tenen el mateix nom? O, en cas contrari, a quina es refereix? Quina és la localització correcta? (S'ha de tenir present l'objectiu de localitzar amb màxima precisió, no es pot tractar tan sols d'un topònim eteri).
- Les descripcions de la localització, fins i tot quan hi ha cartografia associada, moltes vegades són insuficients i esquemàtiques, fet que dificulta la georeferenciació indirecta de la informació.



## El treball de camp

Al llarg del treball de camp s'ha comprovat la gran diversitat que pot assolir la problemàtica de la recerca dels elements concrets als quals fan referència els microtopònims recollits. Des de les facilitats d'algunes grans propietats que estudien i conserven el seu patrimoni fins a aquelles que criden a la Guàrdia Civil quan algú s'acosta als límits dels seus dominis.

Al marge d'aquest comentari fet a tall d'introducció, hi ha alguns punts que són de sobra coneguts com la pèrdua i/o substitució de la toponímia tradicional (amb extrems com, per exemple *Ximungwe* en lloc de *Coster de ses Talaies*) i, fins i tot, el desconeixement dels elements existents per part de les mateixes propietats (*Pou de ses Bues*). A més, el treball de camp es veu dificultat, principalment, per l'abandó dels sistemes hidràulics tradicionals. Aquest fet provoca una ràpida invasió per part de la vegetació i també, amb el temps, la destrucció i total desaparició dels elements (*Font de n'Argonyana*, *Font de Son Vell*).

## CARACTERÍSTIQUES DE LA BASE DE DADES

El format original de la base de dades és una taula realitzada en Excel 2007, en un format compatible (.csv *delimitat per comes*) amb el programa de visualització de dades georeferenciades GVsíg 1.9.

La taula amb els noms de les fonts ha estat creada per recollir, de forma simple, la major quantitat de característiques de cadascun dels topònims. En aquesta taula es crea una entrada per cada topònim, no per cada font. Consta de les següents columnes:

### 1. Referència

- a. **ID:** identificador, un per cada font. Numèric.
- b. **Element:** tipus de font (*font, mina, qanat, ufana...*), en cas de ser desconeguda, s'apunta allò que indica el topònim. P.e.: *qanat* per la *Font dels Olors* (coneguda).
- c. **Topònim:** conjunt d'hidrònims que es corresponen amb la mateixa font i les seves variacions. P.e.: *Font des Bessons / d'Aubassauba (Gossalba)*.
- d. **Variacions:** camp tipus sí/no. Permet localitzar ràpidament les fonts amb variacions en la seva grafia.
- e. **Nombre de topònims per font:** entre 1, que és el normal, i 4 en un cas excepcional. Serien 2 en el cas de la *Font des Bessons*.
- f. **Nombre de topònims per concepte:** nombre de topònims que tenen un mateix concepte com a element descriptiu. P.e.: pel concepte *murta (Myrtus communis)* existeixen fins a 7 topònims: *Font de sa Murtera (x4) / de ses Murteres / de sa Murtereta / de ses Murteretes*.

## 2. Topònim

- a. **Definidor:** tipus de surgència segons el topònim. P.e.: *Mina* en el cas de la *Mina de Binicoraix*.
- b. **Connectors:** part del topònim que funciona com a connector entre el definidor i el concepte que forma l'element descriptiu. P.e.: *de la* en el cas de la *Font de la Beata*.
- c. **Concepte:** element descriptiu del topònim. P.e.: *Olivera* en el cas de la *Font de s'Olivera*.

## 3. Concepte / descriptor:

En aquest apartat s'intenta caracteritzar ràpidament el topònim en funció del concepte o descriptor. S'han adaptat fins a 4 nivells de caracterització encara que tan sols els dos primers (N1 i N2) s'utilitzen de forma completa per tots els topònims. Els nivells N3 i N4 permeten observacions específiques per a alguns topònims i no són descrits a les pàgines següents.

- a. **Possessió:** indica si la surgència agafa el nom d'una possessió o un nucli de població.
  - i. **Son:** si el nom de la possessió comença per aquesta partícula. P.e.: *Font de Son Sureda*.
  - ii. **Vila:** si es tracta d'una *Font de la Vila*, ja sigui amb aquesta especificació o amb el nom d'un nucli de població. P.e.: *Font de Maria*.
  - iii. **Altres:** si rep el nom d'una possessió que no comença per la partícula *Son*. S'especifica més als nivells N3 i N4. P.e.: *Font d'Albenya*.
- b. **Casa Menor:** indica si la surgència pren el nom d'una petita propietat tradicional.
  - i. **Casa i propietari:** si el nom de la casa segueix clarament aquesta fórmula, afegint la partícula *Can / Ca na*. P.e.: *Font de Can Llorenç d'Algaire*.
  - ii. **Construcció:** si el nom de la casa és genèric, rep el nom del tipus de construcció de què es tracta seguit d'algun element especificatiu. P.e.: *Font de sa Casa Nova*.
  - iii. **Element natural proper:** si el nom de la casa està relacionat amb algun element natural pròxim a la mateixa casa. P.e.: *Font des Barranc*.
  - iv. **Propietari:** si la casa rep directament el nom del propietari sense la partícula *Can*. P.e.: *Font de sa Capitana*.
  - v. **Professió:** si la casa rep directament el nom d'una professió, probablement la del propietari. P.e.: *Font des Raboster* (Reboster).

- c. **Construcció comuna:** indica si la surgència té com a concepte un substantiu genèric, normalment referit a una construcció tradicional.
- i. **Vivenda:** si la construcció comuna a la qual es refereix és algun tipus d'habitatge. P.e.: *Font de ses Cases, Font de sa Barraca.*
  - ii. **Prod/Emm de Recursos:** si la construcció comuna a la qual es refereix serveix per a algun d'aquests propòsits. P.e.: *Font de s'Era.*
  - iii. **Camí:** si la font rep el nom del camí on es troba. P.e.: *Font des Camí de Can Costa.*
  - iv. **Animal:** si rep el nom d'una edificació que es relaciona directament amb la presència d'algun animal domèstic. P.e.: *Font de sa Boal.*
  - v. **Altres:** si el topònim fa referència a algun element constructiu que no es pot incloure dins cap dels grups anteriors. P.e.: *Font de sa Volta.*
- d. **Construcció singular:** si pren el nom d'una construcció coneguda pel seu nom propi però que no es tracta d'una possessió ni d'una casa menor.
- i. **Habitatge:** són fonts que prenen el nom del castell o santuari més propers o als quals pertanyen. P.e.: *Font de Gràcia.*
  - ii. **Tren:** si reben el nom d'alguna construcció relacionada amb el tren. P.e.: *Font des Túnel Llarg.*
- e. **Terreny:** indica si la surgència rep en funció del terreny on es troba.
- i. **Amb aigua:** si pren el nom d'un genèric que indica la presència d'aigua aprofitada. P.e.: *Font de s'Hort.*
  - ii. **Sense aigua:** si pren el nom d'un genèric que sol indicar l'absència d'aigua per regar. P.e.: *Font de sa Rota.*
  - iii. **Altres:** si rep el nom propi del terreny on es troba. P.e.: *Font d'Aubassauba.*
- f. **Accident geogràfic:** indica si la font rep el nom d'algun accident geogràfic tingui o no tingui nom propi.
- i. **Negatiu gran:** torrents, barrancs, comes i valls. P.e.: *Font de sa Coma des Cairats.*
  - ii. **Negatiu mitjà:** cales, colls, estrets i freus. P.e.: *Font de Galleric* (torrent).
  - iii. **Negatiu petit:** trencs, avencs i coves. P.e.: *Font des Trenc de Moncaire.*
  - iv. **Sense relleu:** planes. P.e.: *Font de sa Plana.*
  - v. **Positiu petit:** roques i quers. P.e.: *Font de sa Roca.*

- vi. **Positiu mitjà:** pujols, tosses i turons. P.e.: *Font des Turó des Corb*.
  - vii. **Positiu gran:** penyes, morros, puïgs i moles. P.e.: *Font de sa Penya Roja*.
  - viii. **Altres:** si no es troba inclòs a cap dels grups anteriors. Costers, esllavissades, pedregars, prats. P.e.: *Font de s'Esquetjar*.
- g. **Antropònim:** entre les categories proposades, distingir quina és l'opció més adient en cada cas sol ser difícil.
- i. **Nom:** si pren el nom d'una persona. P.e.: *Font de Don Juan*.
  - ii. **Cognom:** si pren el cognom d'una persona o família. P.e.: *Font de na Llambies*.
  - iii. **Malnom:** si pren el malnom d'un persona. P.e.: *Font den Boira*.
- h. **Professió:** indica si la surgència agafa el nom d'una professió, inclou títols nobiliaris. P.e.: *Font des Oguers*.
- i. **Religió:** si pren el nom d'algun element relacionat amb la religió.
- i. **Principal:** si pren el nom d'algun personatge principal: Déu, Mare de Déu, Puríssima... P.e.: *Font de la Mare de Déu*.
- ii. **Secundari:** si pren el nom d'algun religiós concret o d'una professió eclesiàstica en general. P.e.: *Font de na Bernadeta* (imatge de Santa Bernadeta Soubirous).
  - iii. **Altres:** si pren el nom d'algun element material normalment relacionat amb la religió. P.e.: *Font del Sepulcre*.
- j. **Animal:** si pren el nom d'alguna espècie animal. En aquest grup el nivell N3 recull el nom científic i permet agrupar els animals de la mateixa espècie que tenen diferents denominacions (P.e.: ase, somera: *Equus asinus*)
- i. **Mamífer:** si pren el nom d'un mamífer. P.e.: *Font des Verro*.
  - ii. **Au:** si pren el nom d'una au. P.e.: *Font des Voltors*.
  - iii. **Rèptil:** si pren el nom d'un rèptil. P.e.: *Font de sa Serp*.
  - iv. **Altres:** si pren el nom de qualsevol animal no inclòs als grups anteriors. P.e.: *Font des Escarabats*.
- k. **Vegetació:** si pren el nom d'alguna espècie vegetal. Com en el grup anterior, el nivell N3 recull el nom científic i permet agrupar diferents noms que es refereixen a la mateixa espècie.

- i. **Herba:** si pren el nom d'una planta inferior. P.e.: *Font des Fonoll*.
  - ii. **Arbust:** si pren el nom d'un arbust. P.e.: *Font de sa Mata*.
  - iii. **Arbre:** si pren el nom d'un arbre. P.e.: *Font de s'Om*.
  - iv. **Conjunt:** si pren el nom d'un conjunt. P.e.: *Font des Bosc*.
- l. Situació:** si el topònim està relacionat amb la localització de la surgència o la situació respecte d'altres elements.
- i. **Topografia:** permet la localització d'una font respecte a una altra, es troben conjunts amb les formes *de Dalt / de Baix, d'Amunt / d'Enmig / d'Avall, Sobirana / Fonda*. A vegades tan sols s'ha trobat referència a una de les dues parts.
  - ii. **Altres:** permet la localització de la font en relació a altres elements de forma més general. P.e.: *Font Amitgera* (paret mitgera entre dues possessions).
- m. Recipient:** si pren el nom d'un recipient, malgrat no sigui específicament per portar líquids.
- i. **Molt petit:** escudella, gerret, olla, ribell. P.e.: *Font des Ribell*.
  - ii. **Petit:** cossi. P.e.: *Font des Cossi*.
  - iii. **Mitjà:** bóta, obi, pica. P.e.: *Font de s'Obi*.
  - iv. **Gran:** abeurador, cisterna. P.e.: *sa Cisterneta*.
  - v. **No líquids:** altres recipients que normalment no es relacionen amb el transport de líquids. P.e.: *Font des Cove*.
- n. Altre substantiu:** substantius en general que no s'han pogut incloure a cap dels grups anteriors.
- i. **Element construcció:** parts de la construcció relacionades amb la surgència i que li donen nom. P.e.: *Font de sa Capella*.
  - ii. **Element decoració:** elements que tradicionalment servien per a embellir el lloc on hi havia la font. P.e.: *Font de sa Carassa*.
  - iii. **Genèric:** topònims que no donen cap informació nova o en donen molt poca. P.e.: *Font de s'Aigo*.
  - iv. **Material:** si el topònim està relacionat amb algun material que es podria trobar prop de la font o que s'extreia amb l'ajut de la seva aigua. P.e.: *Font de sa Magnèsia*.
  - v. **Vida:** es tracta de substantius que es poden relacionar d'alguna manera

amb elements vius, malgrat no s'esmenti de forma directa un animal o planta. P.e.: *Font des Bramul*.

- vi. **Tradicció / Llegenda / Història:** el topònim pot estar relacionat amb un d'aquests termes, però moltes vegades és difícil distingir-ho. P.e.: *Font des Desmaís*.
  - vii. **Desconegut:** hi ha diversos substantius dels quals no ha estat possible establir l'etimologia. P.e.: *Font de les Tarigues*.
- o. **Adjectius:** aquest grup recull tots els topònims en què el concepte principal és un adjectiu.
- i. **Construcció:** si rep el nom per la forma, les dimensions o el moment de la construcció. En aquest darrer cas es troben exemples del tipus *Nova / Vella*. P.e.: *Font Grossa*.
  - ii. **Tipus de surgència:** si l'adjectiu que li dona nom es refereix a la regularitat o no de la surgència. P.e.: *Font Borina, Font Viva*.
  - iii. **Aigua:** si es refereix a la qualitat o temperatura de l'aigua. P.e.: *Font Pudenta, Font Fresca*.
  - iv. **Color:** si pren el nom d'un color. P.e.: *sa Font Roja*.
- p. **Verb:** indica que el concepte és un verb. P.e.: *Font des Beure*.

#### 4. Localització i informació

- a. **Explicació:** en alguns casos es fa una breu explicació de l'origen o el significat del topònim.
- b. **Municipi:** municipi en què es troba la surgència.
- c. **Torrent:** torrent cap al quals es drenen les aigües del lloc on es troba.
- d. **Topònim proper:** topònim més proper o de major importància de les proximitats de la font que es pot veure en MTB 1:5000.
- e. **CPH:** en el cas que es trobi catalogada, s'indica el Catàleg de Patrimoni en què es pot fer la consulta de la informació.
- f. **Bibliografia:** recull de la bibliografia on surt esmentada; si és molt extensa, tan sols es recull la més important.
- g. **ETRS 89 (x):** coordenades UTM en el Datum ETRS 89.
- h. **ETRS 89 (y):** coordenades UTM en el Datum ETRS 89.
- i. **Comentari:** en els casos en què és possible, es dona informació general sobre la forma d'arribar a la localització i trobar la surgència.

## RESULTATS DE LA RECERCA

### A tall d'introducció

Els resultats generals es presenten a la **taula 1**. Fins ara s'han creat un total de 1.087 registres de topònims que es corresponen amb 997 surgències de les quals es té informació suficient per intentar una aproximació i la realització del treball de camp.

Com es pot observar a la taula, quasi totes les surgències tenen un sol topònim, aproximadament un 8% en tenen 2 i tan sols unes poques en tenen tres o quatre, aquest rècord el té la *Font den Baster (de na Bastera / Pastera)* també anomenada *Font de Canet* o *Font de s'Alzina* o simplement *s'Ullal*.

S'han registrat un total de 387 conceptes o descriptors diferents. D'aquests, 271 apareixen tan sols en un topònim. Es tracta, principalment, de conceptes inclosos dins els grups *3.n Altres substantius* i *3.g. Antropònims*, que són molt diversos. S'ha de destacar que cada possessió o casa menor que dóna nom a una font es considera un sol concepte però, per a la seva presentació a la taula, s'ha optat per agrupar-les en grups diferenciats. Aquest fet es deu a la seva importància, els hidrònims derivats de cases de possessió (196) i cases menors (92) representen al voltant del 30% del total.

Pel que fa a les agrupacions de topònims amb el mateix concepte o descriptor, la més important és la relacionada amb els horts, amb 28 topònims, p.e.: *Font de s'Hort* (x3), *Font de s'Hort de Baix*, *Font de Pollença* o *Font de s'Hortet* (x3). També tenen gran importància els grups relacionats amb el substantiu *poll* (*Populus nigra*) i l'adjectiu *nou/nova*, a més de les *Fons de la Vila* o fonts que reben el nom que ara es dóna també a un nucli de població.

Topònims	Fons	Top / Font
915	915	1
150	75	2
18	6	3
4	1	4
<b>1087</b>	<b>997</b>	<b>TOTAL</b>
Topònims	Conceptes	Top / Conc
271	271	1
86	43	2
75	25	3
52	13	4
35	7	5
42	7	6
28	4	7
32	4	8
9	1	9
22	2	11
12	1	12
48	3	16
38	2	19
21	1	21
28	1	28
92	1	92
196	1	196
<b>1087</b>	<b>387</b>	<b>TOTAL</b>

Taula 1. Resultats generals de l'estudi

01. Possessió	01.1. Ço en	215	75
	01.2. Vila		19
	01.3. Altres		121
02. Casa menor	02.1. Casa + propietari	92	71
	02.2. Construcció		13
	02.3. Element natural proper		5
	02.4. Propietari		2
	02.5. Professió		1
03. Const comuna	03.1. Vivenda	50	25
	03.2. Prod/Emmagat Recursos		15
	03.3. Carní		5
	03.4. Animal		2
	03.5. Altres		3
04. Const singular	04.1. Vivenda	7	5
	04.2. Tren		2
05. Terreny	05.1. Amb aigua	62	39
	05.2. Sense aigua		9
	05.3. Altres		14
06. Acc geogràfic	06.1. Negatiu Gran	81	18
	06.2. Negatiu Mitjà		15
	06.3. Negatiu Petit		17
	06.4. Sense relleu		3
	06.5. Positiu Petit		4
	06.6. Positiu Mitjà		3
	06.7. Positiu Gran		13
	06.8. Altres		7
07. Antropònim	07.1. Nom	109	16
	07.2. Cognom		30
	07.3. Malnom		63
08. Professió	08.1. Treballador	23	11
	08.2. Funcionari		8
	08.3. No treballa / treballa poc		4
09. Religió	09.1. Principal	17	6
	09.2. Secundari		9
	09.3. Altres		2
10. Animal	10.1. Mamífer	36	16
	10.2. Au		14
	10.3. Rèptil		1
	10.6. Altres		5
11. Vegetal	11.1. Herba	121	12
	11.2. Arbust		34
	11.3. Arbre		53
	11.4. Conjunt		22
12. Situació	12.1. Topografia	25	19
	12.2. Altres		6
13. Recipient	13.1. Molt petit	35	4
	13.2. Petit		4
	13.3. Mitjà		19
	13.4. Gran		5
14. Altre subst	14.1. Element construcció	80	26
	14.2. Element decoració		2
	14.3. Genèric		11
	14.4. Material		6
	14.5. Vida		7
	14.6. Tradí / Ulegem / Hist		24
	14.7. Desconegut		4
15. Adjectiu	15.1. Construcció	70	37
	15.2. Tipus de surgència		13
	15.3. Aigua		11
	15.4. Color		9
16. Verb		2	
17. Genèric		62	

Taula 2. Topònims per categoria

## Resultats per categories

A la taula 2 es pot observar un resum de la quantitat de registres realitzats corresponents a cadascuna de les categories.

Pel que fa a les construccions, com ja s'ha esmentat abans, les possessions i les cases de menor entitat donen nom a gran nombre de surgències, principalment a les fonts de major profit per a les cases. A vegades aquestes fonts es troben situades a gran distància i estan unides a la cisterna, aljub o safareig per llargues canals, com el cas de la coneguda canal de Massanella (*Font des Prat*), però també de moltes altres com Son Fortè (*es Fontanals*), Son Morei Vell (*Font de Son Morei*), Son Martí (*sa Font Ufana*) i Galatzó (*Font des Ratxo*).

Algunes poques fonts reben el nom d'una construcció no dedicada específicament a l'habitatge però que té suficient entitat per donar el seu nom a una font propera, com per exemple la *Font de Santuari* o la *Font de Consolació*. Potser es podria dir que en realitat reben el nom del puig en què es troben.

Si seguim encara amb les construccions, aquelles de les quals normalment tan sols es troba una a cada nucli, poden donar lloc a un concepte que es repeteixi diverses vegades al llarg de l'illa: *Font de s'Ermita* (x7). També es donen les condicions per aquest tipus de topònims en els casos en què hi ha diverses fonts a la mateixa propietat, de manera que les que són aprofitades per les cases reben aquest mateix nom: *Font de ses Cases* (x16).

En el cas dels terrenys, es troba un petit nombre de conceptes que donen lloc a la gran majoria dels topònims: hort (x28), rota (x7), verger (x5), entre altres. La resta d'hidrònims agafen el nom propi de les terres on es troben, com: *Font des Blanquer*, *Font de l'Infern*, *Font de Gossalba*.



El conjunt d'hidrònims derivats d'antropònims és molt variat. Es registren 16 noms de persona de forma clara, la meitat són noms d'home i la meitat són noms de dona però sembla que es podria deure a alguns casos de feminització del topònim (p.e.: *Fonts Rafaletes*). Aquests topònims contenen alguns dels noms més comuns de Mallorca fins al segle XX: Joan/a, Pere, Mateu, Miquel o Rafel. Pel que fa a cognoms, malnoms i professions, la distinció resulta complicada però el nombre de referències és molt elevat i la relació és pràcticament d'un concepte per topònim. Entre els quals sembla que queden més clars, es poden destacar: com a cognom, la *Font den Llabrés* o la *Font de na Llambies*; entre els malnoms, la *Font den Cambuix* o la *Font den Maravilla*; i entre les professions, la *Font des Caçadors* o la *Font des Oguers*.

S'han trobat un total de 17 surgències amb noms relacionats de forma més o menys directa amb la religió, la majoria són noms molt clars com la *Font de la Mare de Déu* (x4) o la *Font de Sant Vicenç*, però també se'n troba algun altre menys evident, com la *Font de na Bernadeta*, dedicada originalment a Santa Bernadeta Sobirós.

Entre les surgències que reben el nom d'algun tipus d'animal destaquen les referències a les aus i als mamífers. Entre les aus es repeteix el voltor (*Aegyptius monachus*), que dona nom a cinc fonts, cadascuna d'elles és una de les quals es troba a major alçada sobre el nivell de la mar a la seva zona: la del Puig des Teix, la dels Tossals Verds, la del Puig de Massanella i la de la Serra de Son Torrella a la Serra de Tramuntana i la d'en Pelat, a la Serra d'Artà. Crida l'atenció també la *Font dels Russillers*, que ja va esmentar Pasarius (1962-1967) i que Coromines (1980-1991) identifica com a topònim derivat del rossinyol (*Luscinia megarhynchos*).

Pel que fa als mamífers, no existeix una gran diversitat de conceptes dins els 16 topònims que es troben a la categoria. Entre el porc (*Sus scrofa domestica*) i l'ase (*Equus asinus*) sumen 10 referències, la resta són el bou /vaca (*Bos taurus*), el mostel (*Mustela nivalis*) i el ca (*Canis lupus familiaris*). Es pot observar que tots, excepte un, es corresponen amb animals domèstics.

Finalment, existeixen diverses referències a altres tipus d'animals: *Font dels Escarabats*, *Font de les Sangoneres* o *Font de les Mosques*.

La vegetació també ha deixat una forta empremta en la hidronímia i, sobretot, destaquen les referències a arbres. Fins a 53 hidrònims tenen com a concepte principal algun arbre en concret i, entre tots, és el poll (*Populus nigra*) el qual destaca com a element segurament característic a les proximitats de les fonts, amb 21 topònims que l'inclouen. Després del poll, l'om (*Ulmus minor*) i el pi (*Pinus halepensis* i *Pinus pinaster*), es troben referències a tot tipus d'arbres fruiters.

Els arbusts tenen una forta representació concentrada bàsicament en unes poques espècies com el jonc (*Scipus holoschoenus* i *Juncus subulatus*), la mata (*Pistacea lentiscus*), la murta (*Myrtus communis*) i la vinya / parra (*Vitis*). En canvi, la referència a plantes de petita mida és més reduïda i dubtosa pel que fa a la interpretació. Tan sols destaca el topònim *Font de s'Aritja* (x3) i la resta són conceptes esmentats una sola vegada com la falguera (*Aspidiaceae* o *Hypolepidaceae*) o la menta (*Mentha aquatica*).

Amb relació a la vegetació es va crear també una categoria general a la qual s'inclouen les diverses *Font des Bosc* (x10) i altres conjunts diversos com els alzinars.

Entre els conceptes que resten fora de totes les categories esmentades fins ara destaquen els recipients. S'han localitzat un total de 35 referències que pertanyen majoritàriament

als recipients específicament creats per contenir aigua: l'obi (x8), la pica (x7), l'abeurador (x4) i el cossi (x4) en són alguns exemples. Però també es troben altres recipients que normalment no associaríem a l'aigua com ara l'escudella.

En el darrer grup que conté algun substantiu com a concepte es recull un ampli espectre d'elements. Els més repetits tenen significats clars i es refereixen a les característiques de la surgència a la qual donen nom: mina (x6), aigua (x6), teula (x5), albello (x4). En canvi, es troben fins a 46 conceptes que tan sols donen nom a una font i que poden ser fàcils de relacionar amb l'aigua (grifó, degotís, culades, corriola...) però també poden tenir orígens, en principi, obscurs (Tarigues, Bogura, Bosseta). N'hi ha alguns que es poden relacionar amb els costums, una llegenda o la història real de la zona on es troben, com poden ser la *Font Bruixa* o la *Font Berena*.

El darrer grup important de conceptes que s'han recollit ha estat el dels adjectius. Dins la categoria dels colors, amb 9 resultats, destaca el color roig/vermell, amb 6 topònims. Aquests, juntament amb la *Font Blanca*, es veuen relacionats clarament amb el color del terreny on es troben.

El pas del temps i el condicionament per a l'ús de diverses surgències ha donat nom a algunes d'aquestes. Sembla ser que moltes vegades no ha sorgit o no s'ha cercat un nom per posar-li i s'ha quedat simplement en *Font Nova* (x20). Tan sols en alguns pocs casos, en què la font anterior no devia tenir nom, es produeix l'aparició del topònim *Font Vella* (x3). Tan sols un concepte d'aquesta categoria resulta diferent: la *Font d'Hivern*, una petita font de mina trobada amb el treball de camp, rep el nom del moment en què raja.

La situació de la surgència respecte a altres elements també és un concepte molt vàlid per donar-li nom. Aquesta categoria, a part de la categoria de les surgències amb nom de lloc concret, és la que pot donar una informació més directa pel que fa a la localització en el posterior treball de camp. D'aquesta manera, es troben fins a sis topònims relacionats amb una col·locació a cotes superiors (*Fons de Dalt*, *Fons d'Amunt*, *Fons Soberanes*). Per altra banda es troben les *Fons de Baix* o *Fons Fondes* i, com no pot ser d'altra manera, també es troben les *Fons d'Enmig*. Altres adjectius es refereixen a la localització en altres aspectes: la situació a *Migjorn* d'un puig, o la dificultat de trobar-les (perduda, celada) entre d'altres.

Algunes surgències sembla que reben el nom per la qualitat de les seves aigües ja sigui en positiu (bona, fina, fresca) o en negatiu (bruta, pudenta, salada).

Per acabar amb el grup dels adjectius, s'observen aquells que es refereixen a característiques pròpies de la surgència o de la construcció realitzada per aprofitar-la. S'inclouen en el primer conjunt, entre altres, la *Font Major* (x5) i la *Font Ufana* (x6) com les més repetides però també una *Font Borina* i una *Font Seca*. Pel que fa al condicionament de la surgència, es troben, per exemple, la *Font Paredada*, la *Font Tapada* o la *Font Coberta*.

Finalment queden molt pocs conceptes que no es puguin incloure a cap de les categories anteriors. Les dues fonts restants reben el nom del seu ús en forma de verb. La *Font des Beure* i la *Font de Rentar* deixen ben clara la seva utilitat.

## LA DISTRIBUCIÓ DE LES SURGÈNCIES AMB NOM A MALLORCA

### Distribució general

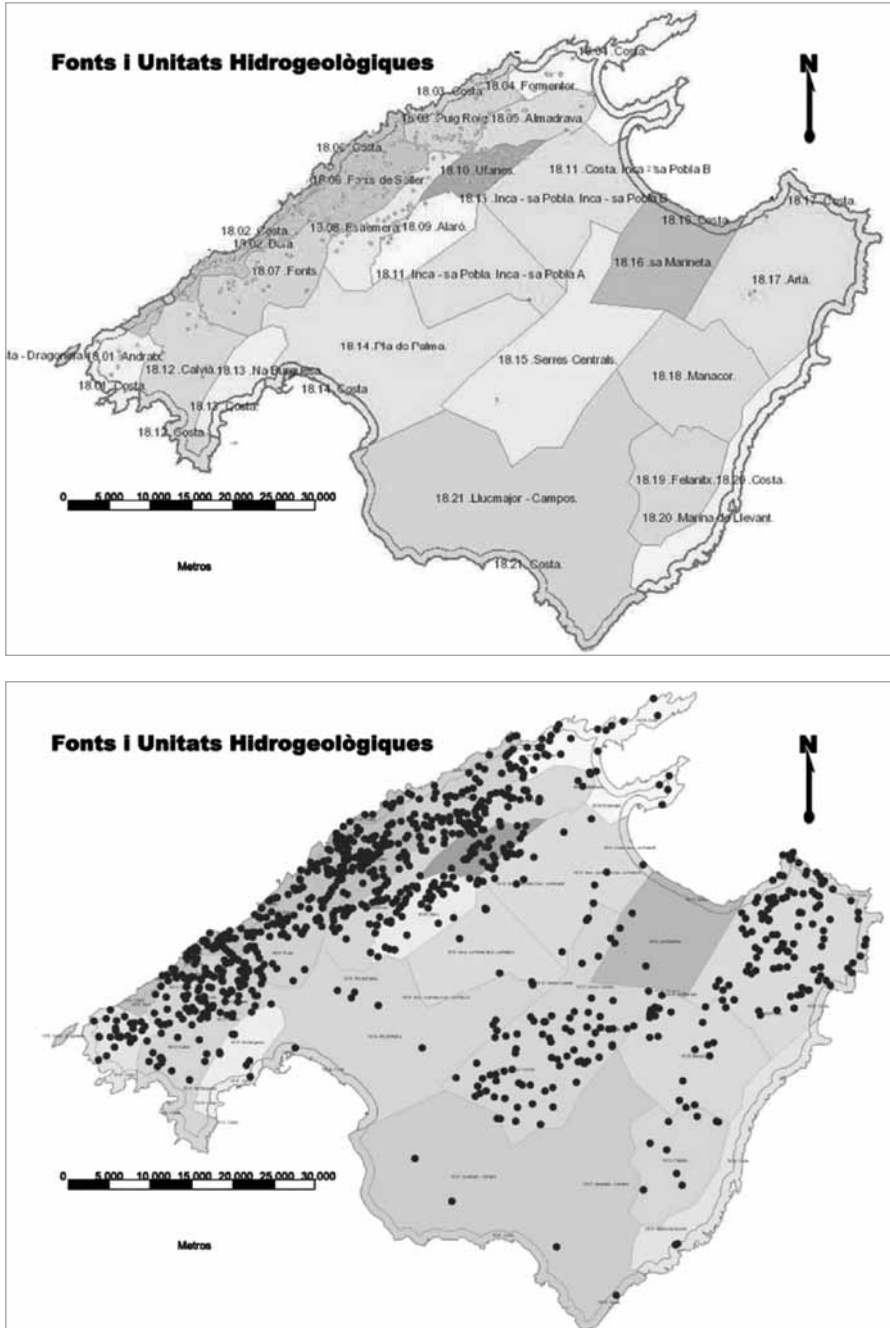
El resultat de la situació sobre la cartografia de totes les dades recollides és molt semblant a l'observat per a la *distribució dels hidrònims referits a surgències hídriques naturals a Mallorca* a Ordinas et al. (2007, 39). Per contra, es pot afirmar que les dades recollides ajudarien a millorar de manera molt important la capa de fonts a Mallorca que ofereix l'IDEIB: les metadades d'aquesta capa ja avisen que podria ser molt incompleta. Com es pot observar al **mapa 1**, la major part de les surgències es troben a les zones amb majors elevacions que, alhora, es relacionen amb les majors precipitacions de l'illa, formant tres grans conjunts de surgències:

- La Serra de Tramuntana, des de la Vall de Ternelles (Pollença) fins a les proximitats de Sant Elm (Andratx) presenta un continu de fonts separades per distàncies inferiors a 3.000 metres en línia recta. La localització sobre el mapa geològic permet situar la major part de les surgències en el límit litològic entre el Juràssic Inferior (calcàries i dolomies massives) i el Triàssic Superior (argiles, margues, guixos) formant conjunts de fonts alineats (**mapa 2**). De forma semblant, s'observa una alineació de surgències a la Vall d'Orient pròxima als límits entre el Juràssic Inferior i el Juràssic Mitjà (margocalcàries, margues).

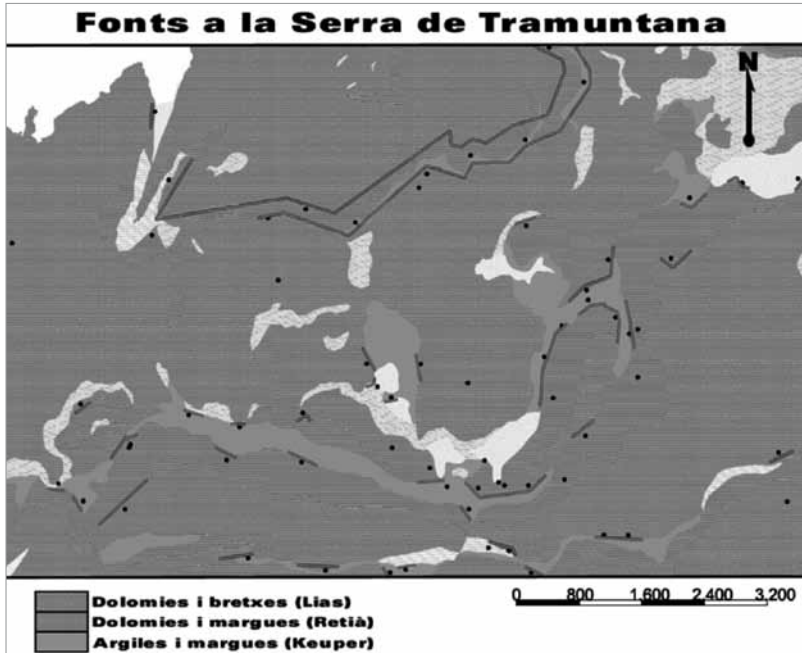
En el conjunt de les principals falles i límits entre les litologies esmentades, tan sols s'observa l'absència total de referències a surgències a la Coma des Bosc de Massanella. En el moment del treball de camp s'intentarà aconseguir més informació sobre aquesta zona.

- Les serres de Llevant presenten una gran quantitat de fonts a l'extrem nord, però poques al sud, amb la disminució de les alçades màximes i de la precipitació i també a causa dels canvis litològics, s'arriba a una absència quasi total de surgències. La Serra Artana té unes característiques semblants a les de la Serra de Tramuntana i s'hi troben fonts al llarg dels contactes entre les diverses litologies: les dolomies triturades del Triàssic Superior i el Juràssic Inferior, per una banda, i les margues (Dogger-Malm del Juràssic Mitjà), per l'altra. Així i tot, no s'observen alineacions tan clares i amb surgències tan properes com les de Tramuntana. (**Mapa 3**)

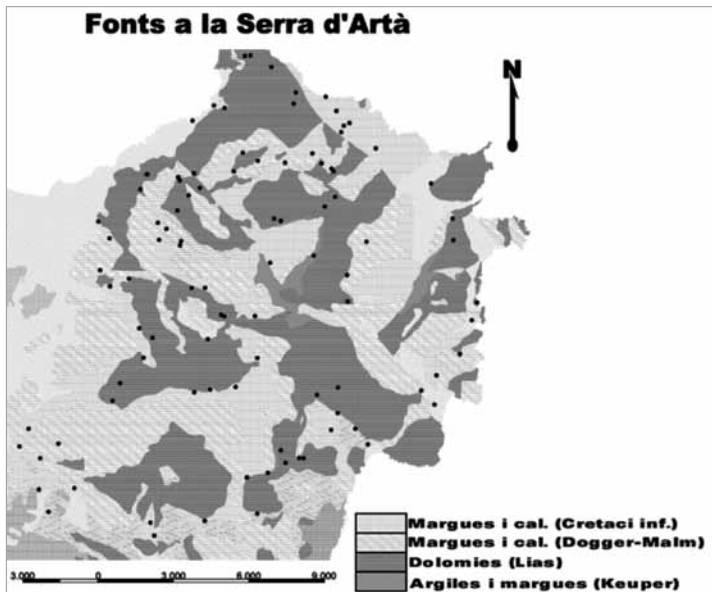
Sembla que les referències situades més al sud no són de surgències típiques: la *Font Santa* de Campos (aigües termals), la *Font de sa Cova des Drac* (sembla que és una cova que, des de l'època prehistòrica, ha estat l'única reserva natural d'aigua de la zona) i les *Font de n'Alis* i *Font Rodona* de la zona de Mondragó (podria tractar-se tan sols dels inicis dels estanys del torrent). Aquestes són les úniques que es troben clarament fora de les litologies que emmarquen la resta de fonts de les serres de Llevant i, a més, són algunes de les poques fonts que es poden trobar a les Unitats Hidrogeològiques de la Marina de Llevant i Lluçmajor-Campos.



Mapa 1. Una comparació entre les fonts que es troben indicades a la capa del mateix nom oferta per l'IDEIB. (mapa superior) i les localitzades en la realització d'aquest estudi (mapa inferior).

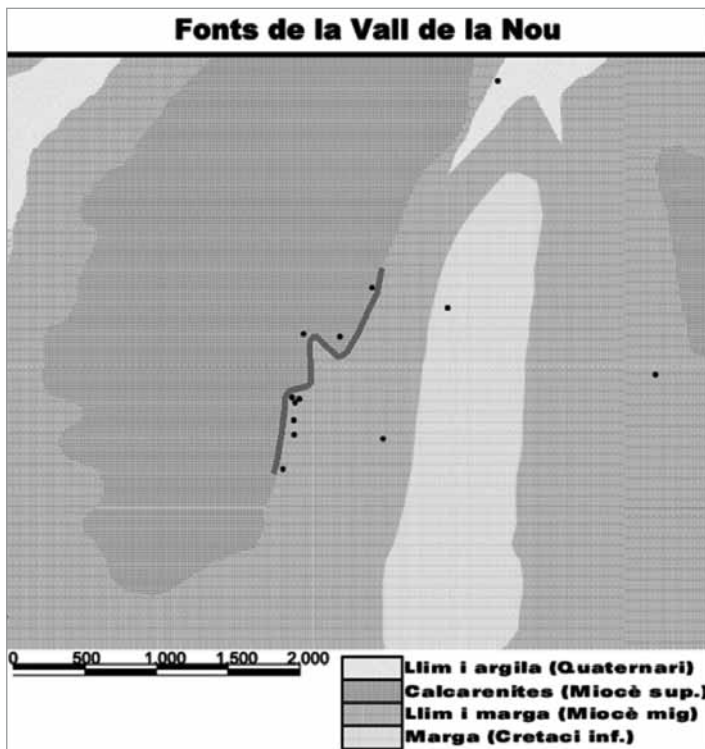


*Mapa 2. S'observa que quasi totes les fonts es troben alineades al llarg dels principals contactes litològics.*



*Mapa 3. S'observa el mateix fet que al mapa anterior.*

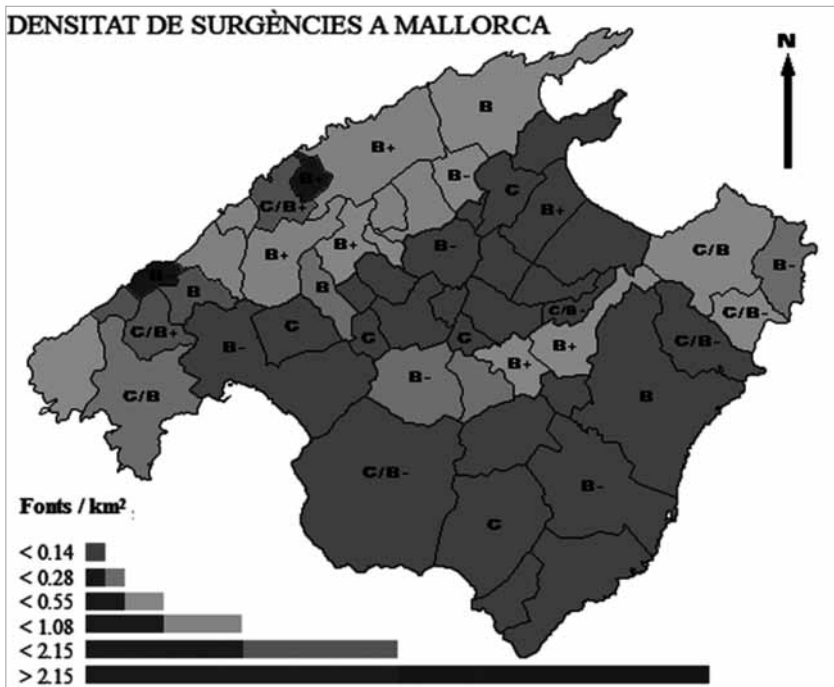
- El centre de Mallorca presenta una concentració de fonts important que es pot dividir en diversos subconjunts, situats dins la Unitat Hidrogeològica de les Serres Centrals:
  - o El Puig de Randa i les elevacions properes es troben rodejades per surgències però no s'associen directament a una litologia o a un contacte entre litologies, que són de gran diversitat. No s'hi observa tampoc cap alineació clara.
  - o Les zones aturonades entre el nord de Montuiri i el Puig de Bonany: malgrat la predominança de les argiles i margues, litologies que no afavoreixen l'aparició de surgències, se n'ha trobat una gran densitat. La majoria es troba relacionada amb alguna possessió.
  - o Pina i la Vall de la Nou: es tracta de dos casos semblants de concentració de surgències en un espai molt reduït. Ambdós casos es corresponen amb depressions provocades per l'erosió d'un torrent i les surgències es troben just al contacte entre les calisses d'escull i calcarenites del Miocè Superior i els llims i margues del Miocè Mitjà. Al llarg dels torrents que travessen el pla en direcció a la badia d'Alcúdia s'observen altres casos de característiques semblants. Es troben fora de la UH de les Serres Centrals. (**Mapa 4**)



*Mapa 4.* Alineació molt clara de fonts al llarg d'un contacte litològic a la Vall de la Nou (Petra-Manacor).

## Densitat i distribució per municipis

En les següents línies es vol fer esment a les diferències en la densitat de surgències localitzades per municipis. Primer de tot, s'ha de destacar que, malgrat que els resultats obtinguts fins ara són els esperats, la recerca bibliogràfica encara no s'ha desenvolupat totalment: tan sols s'han consultat 13 catàlegs de patrimoni històric ("C" al **mapa 5**) de la vintena que ja s'han realitzat als 53 municipis de Mallorca. A més, no existeix bibliografia específica per tots els municipis, sinó que se n'ha trobat per 9 casos (B+), en 7 casos més s'ha trobat bibliografia en què algun apartat fa especial esment a les surgències (B) i 10 casos en què les referències secundàries han permès la localització de diverses fonts (B-).



Mapa 5

La densitat mitjana a Mallorca és de 0.28 surgències amb topònim per cada quilòmetre quadrat. Les diferències entre els municipis són molt elevades, més de la meitat dels municipis de Mallorca (27) no arriben ni a la meitat d'aquesta densitat. Es diferencien dues zones clares de molt baixa densitat, els municipis distribuïts pel Pla i els de migjorn i llevant. El municipis entre les badies de Palma i Alcúdia es caracteritzen pels llims i les argiles quaternaris predominants que dificulten l'aparició de surgències. Els municipis de migjorn i llevant es caracteritzen, amb major o menor mesura, per la plataforma de calisses d'escull i calcarenites que també dificulta la formació de surgències naturals i, a més, es troben a les zones menys plujoses de Mallorca.

No existeix bibliografia específica per a aquests municipis, segurament perquè la quantitat de surgències és baixa i, a més, les existents són de poca importància. Per la mateixa raó, els catàlegs de patrimoni històric consultats no solen fer referència a més d'una o dues fonts.

Els municipis de l'extrem oriental de Mallorca presenten densitats al voltant de la mitjana. Com ja s'ha esmentat abans, aquest fet es deu a la litologia de les serres de Llevant i a majors precipitacions que a altres indrets de l'illa. Artà, Capdepera i Son Servera compten amb una llarga història en l'aprofitament intensiu de gran quantitat de surgències i això ha donat lloc a una bibliografia extensa, malgrat no sigui en cap cas específica.

Els municipis entre Algaida i Petra també presenten densitats al voltant de la mitjana, que es deuen principalment a les diferències litològiques ja esmentades abans. El fet que per Sant Joan i Petra s'hagi localitzat bibliografia específica pot haver influït de forma important en les grans diferències en la densitat de fonts amb relació als municipis més propers.

A la Serra de Tramuntana la densitat de surgències per municipi és superior a la mitjana de Mallorca. Calvià i Santa Maria destaquen negativament, el primer degut a que es troba a una de les zones de menor pluviositat de les Illes i, a més, té grans extensions on predominen els llims i argiles. Santa Maria és un municipi a mig camí entre la serra i el pla però predomina aquest segon, davallant la mitjana de surgències per quilòmetre quadrat.

Els municipis amb major densitat de surgències es divideixen en dos grups: en primer lloc, la Vall de Sóller i en segon lloc, els municipis de Banyalbufar, Esporles, Estellencs i Puigpunyent. La Vall de Sóller, en conjunt, té una densitat de surgències de més del quàdruple de la mitjana de Mallorca. Sembla que la gran quantitat de petites propietats juntament amb les característiques idònies del terreny han afavorit històricament l'aprofitament i obertura de gran quantitat de surgències. A més, existeix bibliografia específica per a aquesta vall que ha facilitat molt el treball.

Banyalbufar, Esporles, Estellencs i Puigpunyent formen un grup compacte al voltant del Puig de Galatzó i la Mola de Planícia. Les característiques són semblants a les de la Vall de Sóller i el resultat ha estat el mateix, una gran quantitat de surgències aprofitades en extenses xarxes de canals per gairebé tot el territori.

Existeix una darrera gran concentració de fonts a nivell inframunicipal als voltants del Santuari de Lluc.

## **TREBALL DE RECERCA I TREBALL DE CAMP**

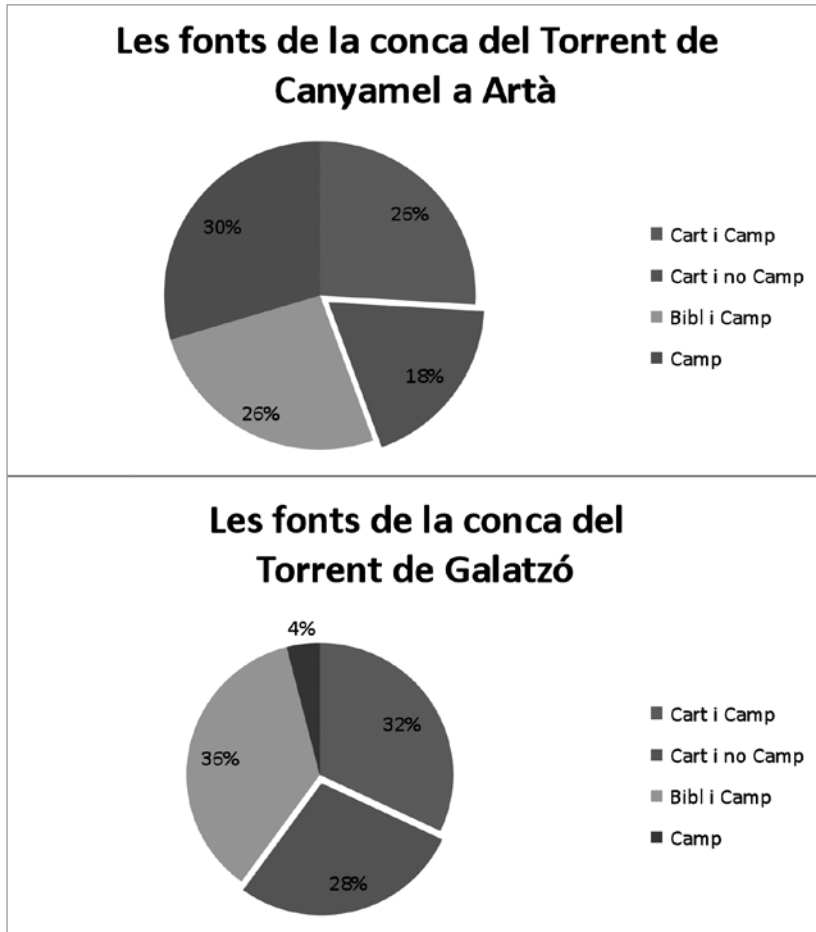
S'ha realitzat una comparació entre els resultats obtinguts en el treball de recerca i el treball de camp. A la conca del Torrent de Galatzó es poden trobar, segons la cartografia (MGM i MTB) fins a 15 fonts. El fet és que tan sols 8 (53%) d'aquestes van ser localitzades en el treball de camp. D'altra banda, una ullada a bibliografia diversa permet trobar fins a 9 referències a fonts que no es trobaven a la cartografia, totes aquestes han pogut ser localitzades i, a més, se n'ha localitzat una altra que no era esmentada en cap dels documents consultats.

En el cas del la conca del Torrent de Canyamel dins el municipi d'Artà, els resultats del treball de camp han tingut uns resultats sorprenents. En primer lloc, s'ha trobat un per-



centatge similar de les fonts esmentades a la cartografia (58%). La dada més impactant, però, és que més de la meitat de les fonts localitzades en el treball de camp no eren esmentades a la cartografia i, d'aquestes, el 52% no eren esmentades tampoc a la bibliografia consultada. (Gràfica 1)

Aquestes dades fan pensar que pot existir una gran quantitat de patrimoni que ja ha desaparegut o que es troba amagat per la vegetació i, a més, que hi ha un alt grau de desco-neixement del patrimoni hidrològic de Mallorca perquè moltes de les surgències existents a les zones estudiades no havien estat esmentades abans. És possible que les fonts de la conca del Torrent de Galatzó siguin més conegudes pel fet que, com que es tracta d'una zona més seca que moltes altres, sigui més important conèixer les poques que hi pugui haver. En canvi, a la zona d'Artà, gran quantitat de fonts no estaven documentades, tal volta pel mateix fet: n'hi ha moltes més i les distàncies entre una i altra són menors.



Gràfica 1

## CONCLUSIONS

S'ha arribat a quatre conclusions generals:

- La localització, propietat i situació de les surgències respecte dels elements més propers és el que determina el topònim en la major part dels casos.
- En la distribució de les fonts de Mallorca influeixen principalment les característiques geològiques de la zona.
- Per arribar a completar un inventari exhaustiu de les fonts de Mallorca és necessari aprofundir encara molt més en la bibliografia existent i en l'estudi d'arxius.
- El treball de camp es torna imprescindible per a completar l'estudi atesa la quantitat de fonts no documentades que s'han localitzat.

## BIBLIOGRAFIA

AAVV (1992). *Catàleg del Pla Especial de Protecció del Conjunt Històric Artístic, Edificis i Llocs a protegir en el T. M. de Calvià*. Calvià: Ajuntament de Calvià.

AAVV (2005). *Catàleg de Béns Patrimonials de Campos*. Campos: Ajuntament de Campos.

AAVV (2005). *Catàleg de Béns Immobles*. Lluçmajor: Ajuntament de Lluçmajor.

AAVV (2008). *Catàleg de Béns Patrimonials de Puigpunyent (Gener 2008, versió revisada i ampliada)*. Puigpunyent: Ajuntament de Puigpunyent.

Ajuntament d'Artà (2001). *Catàleg de Béns immobles d'Artà*. Artà: Ajuntament d'Artà.

Ajuntament de Calvià (2006). *Catàleg de Béns a Protegir*. Ajuntament de Calvià. [www.calvia.com/web/avpgou\\_2/DOC\\_ESCRITA/CATALEG06.pdf](http://www.calvia.com/web/avpgou_2/DOC_ESCRITA/CATALEG06.pdf) (Consultada: juliol de 2008).

Ajuntament de sa Pobla (2005). *Catàleg del Patrimoni Històric de sa Pobla*. Sa Pobla: Ajuntament de sa Pobla.

Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar (2007). *Catàleg de Patrimoni Històric*. Sant Llorenç des Cardassar: Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar.

ANDREU, J. (2004). *Fons i sistemes hidràulics tradicionals a Petra: les construccions i el territori*. Mallorca: Direcció Insular de Patrimoni Històric. Departament de Territori.

ARGEMÍ, M. (1997): *El guz' de Yartân (Mayurqa): a la recerca de la lògica dels assentaments andalusins*. UAB.

ARGEMÍ, M. (2000). *A les vores dels torrents: una prospecció dels pagesos andalusins de Pollença*. Pollença: Ajuntament de Pollença.

- BARCELÓ, M.; CARBONERO, M.A.; ROSSELLÓ-BORDOY, G. (1986): *Les aigües cercades (Els ganât(s) de l'illa de Mallorca)*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- BASSA, R.; CASELLAS, E.; PLANISI, H. (Coord.) (2007): *XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia: Muro, 2006*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- BASSA, R.; LATORRE, F.; PLANISI, H. (Coord.) (2009). *XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia: Santa Maria del Camí, 2008*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- BASSA, R.; PLANISI, H. (Coord.) (2006): *XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia (Selva, 2005)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- BASSA, R.; PLANISI, H.; VALLÈS, A. (2008): *XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia: La Real, 2007*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- CASTRO, P. Fidel (2008): *Catàleg de Patrimoni Hidrològic i Etnològic del Torrent de Galatzó*. Direcció General de Recursos Hídrics. Inèdit.
- CASTRO, P. Fidel (2009): *Catàleg de Patrimoni Hidrològic i Etnològic del Torrent de Canyamel*. Direcció General de Recursos Hídrics. Inèdit.
- Congrés Internacional de Molinologia. (4t:2003: Mallorca). *Actes IV Congrés Internacional de Molinologia*. Palma: Consell de Mallorca
- ESTRANY, J. (2001). *Per Inca hi passen torrents*. Inca: Ajuntament d'Inca.
- GUAL, M i ALBERTÍ, J. (2000). *Les fonts de Sóller i Fornalutx: un esforç humà per fer de l'aigua un mitjà de subsistència*. Pollença: El Gall.
- HABSBURG, L.S. (1980-1993): *Las Baleares por la palabra y el grabado*. Palma: Caja de Baleares.
- HERNÁNDEZ, J.; VIBOT, T. (2005). *La hidràulica major de Puigpunyent: de l'etnologia a la indústria*. A les Actes de les I Jornades d'Estudis Locals de Puigpunyent. Puigpunyent: Ajuntament de Puigpunyent.
- KIRCHNER, H. (1997) *La construcció de l'espai pagès a Mayürqa: les valls de Bunyola, Orient, Coanegra i Alaró*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- LLULL, A.; MERINO, P. (2009). *Catàleg de Patrimoni Històric, Artístic i Paisatgístic*. Son Servera: Ajuntament de Son Servera.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1962-1967): *Corpus de toponímia de Mallorca*. Palma: Miramar.

- MASCARÓ PASARIUS, J. (1999): *Mapa General de Mallorca*. Palma: V. Colom.
- MASCARÓ, M. (1999). *Els regants de sa Vall de la Nou*. Manacor: Ajuntament de Manacor.
- MURILLO, J.; MASSANET, L.; SALVÀ, B. (2005). *El sistema hidràulic de sa Mola den Vetlar (Felanitx)*. A: *Mayurqa*. Palma. ISSN: 0301-8296. Vol. 30, t. 1, pàg. 421-452.
- Portal Forà Dinamització Cultural. *Cercador de Catàlegs de Patrimoni online*. [www.portal-fora.es/patrimoni](http://www.portal-fora.es/patrimoni) (Consultats els catàlegs de: Ariany, Lloret, Marratxí, Santa Eugènia, Sóller. 2009)
- REYNÉS; ÁLVARO; ALOMAR; ALOMAR. (2006). *Els sistemes de regulació hídrica de les marjades de sa Figuera (Sóller) i altres elements d'interès patrimonial*. Palma: Consell de Mallorca: Dept. de Medi Ambient i Natura.
- RIERA, M. M.; SOBERATS, N. (1991). *El sistema hidràulic d'Alaró (Mallorca)*. Alaró: Ajuntament d'Alaró.
- ROIG, B. (1993). *Les fonts del terme de Lluc*. Palma: El Tall: Fundació Barceló.
- ROSSELLÓ, V.M. (1964). *Mallorca: el sur y sureste: municipios de Llucmajor, Campos, Ses Salines, Santanyí, Felanitx y Manacor*. Palma: Cámara Oficial de Comercio.
- PLANISI, H.; ROSSELLÓ, M. (Coord.)(2004): *Sobre onomàstica: jornades d'antroponímia i toponímia, 1993-2002*. Palma: Universitat de les Illes Balears: Direcció General de Política Lingüística.
- PLANISI, H. (Coord.): *Jornades d'Antroponímia i Toponímia: 2003-2004*. Palma: Universitat de les Illes Balears, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic.
- SITIBSA (2006). *Mapa Topogràfic de les Illes Balears 2006. Mallorca 1:5000*. <http://mun.nexusgeografics.com/ideib/visor.jsp> (Consultat: 2008 – 2010).
- SOLER, R. (2000). *El qanat de Son Baró i altres del terme*. A: *Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000)*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines.

# ELS TOPÒNIMS DE LA CIUTAT DE MALLORCA SEGONS ELS ESTIMS DE 1685

Gaspar Valero i Martí

A l'Arxiu del Regne de Mallorca, a la secció Diputació, es custodien els llibres dels Estims de l'any 1685. Els estims, sovint també denominats incorrectament cadastres, constitueixen la valoració de les propietats, bàsicament immobiliàries, d'un determinat àmbit territorial a efecte del repartiment impositiu.

Segons Ramon Rosselló Vaquer i Onofre Vaquer, "els Estims tenen una estructura territorial, valorant tots els béns immobles segons l'itinerari que seguien els estimadors, i per tant, no estan ordenats els béns per propietaris. (...) Després de realitzar els Estims, els veïnats començaren les denúncies de béns mobles (bestiar, esclaus, carros, bótes, etc) (Rosselló Vaquer, R.; Vaquer Bennàssar, O.: *Història de Sencelles i Costitx (1229-1600)*, p. 44). Amb els Estims i les declaracions del valor dels mobles es configura el cadastre corresponent, en el qual davall el nom de cada propietari s'enumeren els seus béns immobles amb el seu valor en lliures, el valor dels mobles (sense especificar-los) i els dels censals que rebia o que havia de pagar. Al cadastre no s'inclouen els béns dels propietaris no residents al terme (Rosselló Vaquer, R.; Vaquer Bennàssar, O.: *op. cit.*, p. 44).

El llibre catalogat amb la signatura D-1253 de l'esmentat Arxiu del Regne de Mallorca recull la propietat immobiliària de diversos municipis de Mallorca, incloent-hi les propietats de la Ciutat de Mallorca (folis 1-171) i del seu terme (fora porta) (folis 172 i ss). Centram el nostre estudi en la toponímia ciutadana i en les cases i altres propietats immobiliàries, que apareixen situades en la illa corresponent, identificades amb els noms dels propietaris i amb la seva valoració en lliures mallorquines. El document constitueix, sens dubte, una radiografia urbana de la Ciutat de Mallorca, en plena època del barroc.

La present comunicació recull, a partir de la transcripció textual del document original, els topònims que hi apareixen (carrers, indrets urbans singularitzats, esglésies i institucions, centres de comerç o d'esbarjo, entre d'altres). També s'estudien les illes de cases que configuraven la trama urbana de la ciutat i s'analitzen algunes de les dades que s'hi poden extreure (relació ordenada de les propietats més valorades, principals propietaris, etc.).

## 1. PARRÒQUIES

<b>Parròquia de l'Almudayna</b>	f1r
<b>Parròquia de Sancta Eulalia</b>	f 5
<b>Parròquia de Sanct Miquel</b>	f 84
<b>Parròquia de Sanct Nicolau</b>	f107
<b>Parròquia de Sanct Jaume</b>	f130r
<b>Parròquia de Sancta Creu</b>	f 146r

## 2. ILLES DE CASES:

La Ciutat de Mallorca el 1685 tenia 227 illes de cases, distribuïdes de la següent manera:

<b>Parròquia de l'Almudaina</b>	8 illes
<b>Parròquia de Santa Eulàlia</b>	92 illes
<b>Parròquia de Sant Miquel</b>	34 illes
<b>Parròquia de Sant Nicolau</b>	24 illes
<b>Parròquia de Sant Jaume</b>	36 illes
<b>Parròquia de Santa Creu</b>	33 illes

### Parròquia de l'Almudaina

La parròquia de l'Almudaina consta de vuit illes de cases (núm. 1-8). És la parròquia més petita de la ciutat.

#### *Almudayna*

- 1 Illa de m<sup>o</sup> Gabriel de Berga, Çanglada y Valenti del habit de Santiago antes dita de m<sup>o</sup> Pere çanglada (f1r)
- 2 Illa de Don Franc.h Sureda de Sanct Martí antes de – (f2r)
- 3 Illa del Ardiaconat antes - (f3r)
- 4 Illa del Studi General (f3)
- 5 Illa de la Seu (f4r)
- 6 Illa del Sacristanat (f4r)

7 Illa del Cabiscolat (f5r)

8 Illa de m<sup>o</sup> Salvador de Oleza antes – (f5)

### **Parròquia de Santa Eulàlia**

La parròquia de Santa Eulàlia té un total de 92 illes de cases (núm. 9-100) i constitueix, en escriure, la parròquia més extensa i més poblada de la ciutat.

#### *Sancta Eulalia*

9 Illa del Palau Episcopal (f5)

10 Illa de la posada de la Cartoxa (f6r)

11 Illa dels hereus de misser Andreu Juan antes - (f7)

12 Illa del Conde de Ayamans antes - (f8r)

13 Illa del Egregio Conde de Santa Maria de Formiguera (f8)

14 Illa del Forn de mestre Sebastia Guasp antes den Ballester (f8)

15 Illa del Convent de S.ta Clara (f9)

16 Illa del Forn de Plaça (f10)

17 Illa del Forn del Call, y del Sanct Christo (f11)

18 Illa de Alfonso Dusay (f12)

19 Illa de m<sup>o</sup> Nicolau Julia y antes de la Criansa (f13r)

20 Illa del hort de Matheu Mas blanquer (f14r)

21 Illa de la Secca (f14)

22 Illa dels hereus de m<sup>o</sup> Juan Antich de Llorach devant Montesion (f15)

23 Illa de les cases del canonge Guerau (f16)

24 Illa del Bastió del Príncep (f18r)

- 25 Illeta de mestre Pera Ferregut davant Santa Fee (f18)
- 26 Illeta junt a la porta del Camp (f19r)
- 27 Illa de Geroni Ferregut davant Sancta Fee (f19r)
- 28 Illa de Francesch Antich Blanquer (f19)
- 29 Illa de la posade de Montserrat (f19)
- 30 Illa de Salvador Suau nott (f20)
- 31 Illa de las cases antigas de las monjas capuchinas (f21r)
- 32 Illa del forn de Geroni Malla nott (f21)
- 33 Illa del Jesuset de la Calatrava (f22)
- 34 Illa del Collegi de la Sapiencia (f22)
- 35 Illa de Santa Fee fins a St Antt de Padua murade murade (f23)
- 36 Illa de Miquel Martorell nott junt al Pes de la Palla davant el convent del Socors (f27r)
- 37 Illa del convent de S.t Francesch (f27)
- 38 Illa de nostra senhora de Gracia davant el portal major del Socors (f28r)
- 39 Illa dels hereus de Juan Alberti nott (f29)
- 40 Illa de las cases de Miquel Serra nott (f30r)
- 41 Illa del forn del guix (f30)
- 42 Illa del convent de la Consolacio (f31r)
- 43 Illa de las cases del ofici de picapaders davant la font de la Plaça (f31)
- 44 Illa de la Gabella de la sal vella den Callar (f32)
- 45 Illa de mº Nicolau de Sala (f33r)
- 46 Illa de la posade de Hierusalem (f34r)



- 47 Illa del albara de la molitje y de la sala dels moliners (f34)
- 48 Illa de las cases de Miquel Thomas sparter devant la Cuartera (f36r)
- 49 Illa de la sala dels sparters (f37r)
- 50 Illa del pes del carbo (f37)
- 51 Illa de la vidreria a las spalles de Santa Eulalia (f39)
- 52 Illa de la carnisseria demunt (f42r)
- 53 Illa de la case de hereus de Nicolau Cardell Apott. (f43)
- 54 Illa del forn de la creueta qui compren el carrer den Sans (f43)
- 55 Illa de les cases dels corders (f45)
- 56 Illa de la font del Socorredor qui compren part de la flassederia fins a las cases del spero de la plassa del Mercadal (f45)
- 57 Illa de la adoberia dels sabaters (f48r)
- 58 Illeta devant el forn den Cabrer (f49)
- 59 Illa de la font de la Flessederia (f49)
- 60 Illa de la torra de la polvora del Señal del Peix (f50)
- 61 Illa de las cases de Damia Farrá chirurgia passade la font de la Flessederia (f50)
- 62 Illa de hereus de Pere Horrach devant el forn del vidre vell qui passe a la Ferreria (f51r)
- 63 Illa del forn del vidre vell devant la porta de sanct Antoni (f52r)
- 64 Illa del spero de la placa de Sanct Antoni qui surt al carrero de la Justicia (f53)
- 65 Illa de les cases del Capita Denus de Santañy qui confronte al carrer de la Justicia (f54)
- 66 Illa de Pere Juan Cases qui compren el carrer devant la font de la Flessederia (f55)
- 67 Illa de las voltas del Mercadal ha hont es el rellotge de sol (f56r)

- 68 Illa de les cases del Pou del Arbossar (f57)
- 69 Illa de les cases de m<sup>o</sup> Juan Taverner qui passe a la volta (f58r)
- 70 Illa de la volta devant el Sindicat (f58)
- 71 Illa de la Cuartera (f59)
- 72 Illa de les cases de Josep Ferrer sucrer (f59)
- 73 Illa de la S[cri]bania del Templa (f60r)
- 74 Illa de Llorens Torrens llibreter qui compren fins davant S.ta Eulalia (f61r)
- 75 Illa del forn de la pescateria (f61)
- 76 Illa de les cases de Jaume Bover sucrer (f62r)
- 77 Illa de la Font de S.t Christofol (f62)
- 78 Illa del forn de Francesch Aulet qui compren part de la pescateria (f62)
- 79 Illa de hereus de Sebastia Cantallops, y Christofol Garcias (f64)
- 80 Illa de la casa de Miquel Bover sucrer que inclou part de la argenteria (f65r)
- 81 Illa de la case del Sagell (f66r)
- 82 Illa de les cases de Juan Deya forner qui compren part del carrer del Sagell (f67r)
- 83 Illa de les cases de Pere Honofre Coll y Baro argenter qui passa a la Vidreria (f 68r)
- 84 Illa del Cantó den Pomar qui inclou fins la volta den Tarongi (f 70r)
- 85 Illa del Cantó den Fuster devant la font de Sanct Christofol de la Bosseria (f 72r)
- 86 Illa de la font de Sanct Christofol de la Bosseria (f 72)
- 87 Illa de Balthazar Mas Apott devant la Carnisseria demunt (f 73r)
- 88 Illa del forn de hereus de Guillem Pujades (f 73)
- 89 Illeta devant les cases de hereus de Nicolau Cardell Apott (f 75r)

- 90 Illeta de las cases de Andreu Clar corder (f 75r)
- 91 Illa de les cases de Mathia Mut sparter (f 75)
- 92 Illa del forn de Miquel Aulet devant la Quartera (f 76r)
- 93 Illa de las voltas de la Capelleria qui compren la llonjeta y part dels carrers dels ostals (f 77r)
- 94 Illa de la botigue del ofici de forners (f 77)
- 95 Illa de les cases del Rd Leonard Piza p.re beneficiat en Sancta Eulalia (f 78)
- 96 Illa de les cases de Miquel Capo (f 79r)
- 97 Illa del Sindicat qui arriba fins a las cases de hereus de Juan Bap.ta Sastre y Mulet nott com part de la matexa illeta sie de la Parroq<sup>a</sup> de St Miquel. (f 80r)
- 98 Illa de les cases dels hereus de D<sup>a</sup> Valentina qui compren part de la Bosseria y Capellaria (f 81r)
- 99 Illa de las cases de de Domingo Ferregut antes de Don Juan Amengual (f 83r)
- 100 Illa de la Saboneria dels parayres (f 84r)

### **Parròquia de Sant Miquel**

La parròquia de Sant Miquel té 34 illes de cases (núm. 101-134). Constitueix la tercera parròquia per nombre d'illes.

#### *Parroquia de Sanct Miquel (f 84)*

- 101 Illa de la font de ne Xona (f 84)
- 102 Illa de Gabriel Amengual M.er (f 85r)
- 103 Illa del cavall de las cases den figuera devant la Merce (f 86r)
- 104 Illa de les cases de hereus de Bartt Julia del Rellotge (f 86r)
- 105 Illa de Sanct Antt de Padua de la plassa fins a la porta Pintada (f 86)

- 106 Illa del Forn del vidre nou (f 87)
- 107 Illa de les cases devant el Forn del vidre nou devant la Murada (f 88r)
- 108 Illa del Hort de Pere Horrach olim den Salom (f 88)
- 109 Illa de la Torra de la polvora del Camp de la Llana (f 89)
- 110 Illa del forn de Jaume Mas qui inclou part del carrer den Camero (f 90)
- 111 Illa del Convent del Olivar (f 92r)
- 112 Illa de Sanct Antt de Viana qui passe al Campo Sancto (f 92r)
- 113 Illa de les cases de Pera Juan Rius qui compren fins devant St Miquel (f 92)
- 114 Illa de la confraria de Sanct Miquel (f 93r)
- 115 Illa del convent del S.t Sperit (f 93)
- 116 Illa de Franc.h Serre qui arriba devant Sanct Miquel (f 94r)
- 117 Illa de mº Antt Serre Comelles (f 94)
- 118 Illa de las cases de hereus del Doctor Rafel Baró (f 95)
- 119 Illa de las cases de hereus de Jaume Antt Fiol nott (f 96r)
- 120 Illa de Juan Bap.ta Cabrer picapadrer devant el convent de la Merse (f 97r)
- 121 Illa del Dr Antt Marquez devant el Convent del Sanct Sperit (f 97)
- 122 Illa del forn devant el convent del Olivar qui arriba a S.ta Cathª de Sena (f 98r)
- 123 Illa de la reconada de S.ta Marg.tta (f 98)
- 124 Illa desde el convent de S.ta Marg.tta fins a la porta de Jesus (f 99)
- 125 Illa de S.t Miquel (f 101r)
- 126 Illa de las cases del Collegi de Argenters qui inclou fins al canto de S.t Miquel (f 101r)
- 127 Illa del Dr Bernat Contesti metge (f 102)

- 128 Illa de les cases de la Horta (f 103r)
- 129 Illa del Hort del Dr Bartt Segui Metge (f 103)
- 130 Illa del Convent del Carme (f 104r)
- 131 Illa del triquet de la pilota qui arriba fins al calvari devant la portaria del Carme (f 105)
- 132 Illa del convent de las Therezas (f 106)
- 133 Illa de la posada de la Reyal (f 106)
- 134 Illa de las cases de la Rectoria de Sanct Miquel (f 107r)

### **Parròquia de Sant Nicolau**

La parròquia de Sant Nicolau té 24 illes de cases (núm. 135-158); constitueix la cinquena parròquia en nombre d'illes de la ciutat.

#### *Parroquia de Sanct Nicolau (f 107)*

- 135 Illa de la Inquisició (f 107)
- 136 Illa de les cases de Damia Farrá chirurgia devant la Inquisició (f 109)
- 137 Illa de la S[cri]bania dels Canonges de la Porcio Temporal (f 110r)
- 138 Illa de St Nicolau Vell (f 111r)
- 139 Illa de las miñonas orphas(f 113)
- 140 Illa de las cases de hereus de Juan Gibert mercader (f 114r)
- 141 Illa de hereus de Francesch Cosme Marti (f 115r)
- 142 Illa de las cases de hereus de Don Mattheu Forteza (f 116)
- 143 Illa de Don Arnau de Santacilia (f 117r)
- 144 Illa del Forn de Pere Francesc Frau forner (f 117)
- 145 Illa del convent de la Misericordia (f 118r)

- 146 Illa de la botiga dels sabaters fins a la volta del Mercat (f 119r)
- 147 Illa de les cases de hereus del Sr Marq.s Dameto a la costa den Santacilia (f 119)
- 148 Illa de la botiga del ofici de tixedors de llana (f 119)
- 149 Illa de las cases del Dr Joachim Aguilo p.re (f 120)
- 150 Illa de Josep Barcelo (f 121r)
- 151 Illa de las cases de hereus de Antt Piza mercader (f 121r)
- 152 Illa de las cases de hereus de Juan Cerda Apothecari (f 122)
- 153 Illa de don Pedro Veri del habit de alcantara que inclou fins al forn de Ant Esteva  
devant St Domingo y en el pas den Quint (f 123r)
- 154 Illa de don Francesch de Veri del habit de Monteza (f 124)
- 155 Illa de Jaume Bover sucrer (f 125r)
- 156 Illa del forn de Francesch Llinas (f 125)
- 157 Illa de m° Ramon Brondo de Valldurgent (f 126)
- 158 Illa de la botiga dels Parayres (f 128)

### **Parròquia de Sant Jaume**

La parròquia de Sant Jaume té 36 illes de cases (núm.159-194); constitueix la segona parròquia en nombre d'illes de la ciutat.

#### *Sanct Jaume (f 130r)*

- 159 Illa del Forn Vell del Hospital (f 130r)
- 160 Illa de Sancta Catharina (f 130)
- 161 Illa de les cases de hereus de Juan Bap.ta Sastre (f 131r)
- 162 Illa dels hereus de m° Thomas Quint y Forteza devant la Concepcio (f 131)
- 163 Illa de las cases de m° Ferrando Gual y Moix junt a la Concepcio (f 132)

- 164 Illa desde la Raconada de la Font del Sitjar fins al forn de Juan Bondini forner (f 133r)
- 165 Illa de les cases dels hereus de Don Gregori de Vilallonga (f 134)
- 166 Illa de les cases de hereus de m° P.e Fran.co Llabrés (f 135r)
- 167 Illa de las cases del Dr Pere Juan Perpiña y Llabrés p.re Canonge cogitor (f 136r)
- 168 Illa del Sepulchra (f 136r)
- 169 Illa de m° Geroni Gual Dezmur qui compren fins al cap del Born (f 136)
- 170 Illa de Augusti Ramis (f 137)
- 171 Illa de las cases de Don Antoni Ferrandell devant el Sepulcra (f 137)
- 172 Illa de las cases de D. Franc.h Truyols (f 137)
- 173 Illa de las cases de Pere Andreu Mercadal antes de Juan Solivellas y Palou (f 138r)
- 174 Illa de las cases de Pere Andreu Campos m.er devant Sanct Marti (f 138r)
- 175 Illa de m° Balthazar Rosiñol Cegrenade qui compren la volta den Jolit (f 139r)
- 176 Illa de D<sup>a</sup> Vilallonga y Mir V<sup>a</sup> (f 139r)
- 177 Illa de las cases de hereus de m° Antoni Fortuñy (f 139)
- 178 Illa de las cases de hereus de Don Domingo Sureda (f 140r)
- 179 Illa de Don Pueyo (f 140r)
- 180 Illa de las cases y seller de hereus de Pere Mascaro (f 141r)
- 181 Illa de las cases de hereus de D. Juan Cenglade (f 141r)
- 182 Illa de hereus de Pere Ramon Bisquerra (f 141)
- 183 Illa de la Iglesia de S.t Francesquet (f 142r)
- 184 Illa del convent de las monjas Caputchinas (f 142)
- 185 Illa de Juan Antoni Arsís (f 142)

- 186 Illa de las cases de m° Salvador Pareto devant la casa de la bolla del redres (f 143r)
- 187 Illa de la Bolla del redres (f 143r)
- 188 Illa de Sanct Jaume (f 144r)
- 189 Illa de las cases de hereus de m° Phelip Fuster (f 144r)
- 190 Illa de las cases de hereus de m° Franc.h Cotoner del habit de Santiago (f 144r)
- 191 Illa de las cases de m° Miquel Serralta y Castell (f 144)
- 192 Illa del Forn del mercat devant las cases de Don Juan Cenglade (f 144)
- 193 Illa de m° G.il Fuster del Cap del Born (f 145r)
- 194 Illa del Forn devant la Font de S.ta Creu (f 145)

### **Parròquia de Santa Creu**

La parròquia de Santa Creu té de 33 illes de cases (núm. 195-227); constitueix la quarta parròquia en nombre d'illes de la ciutat.

#### *Sancta Creu (f 146r)*

- 195 Illa del vitigal devant la porta del Moll (f 146r)
- 196 Illa de les cases de hereus de Miquel Abram Boter (f 146)
- 197 Illa del ofici de boters (f 146)
- 198 Illa de les cases de Antoni Quintana (f 147)
- 199 Illa de la Iglesia de S.t Joan (f 148)
- 200 Illa del Forn devant lo Almudi (f 149)
- 201 Illa del Almudi y case de la Gabella de la Sal (f 150)
- 202 Illa de la iglesia de St Pheliu (f 152r)
- 203 Illa de m° Geroni de Sales del habit de Monteza (f 152r)



- 204 Illa de les cases devant la Gabella de la Sal Vella (f 152)
- 205 Illa de la Gabella de la Sal Vella (f 152)
- 206 Illa de la botiga del ofici de fusters (f 153r)
- 207 Illa de la font de Santa Creu (f 153)
- 208 Illa de las cases del Sr Marquez de Bellpuig (f 154)
- 209 Illa de las cases de Pere Honofre Rotger (f 155r)
- 210 Illa de las cases del Sr Conde de Montenegro (f 155)
- 211 Illa de les cases de Antt Mulet nott qui compren part del carrer del Vi fins baix del carrer del Vi (f 157r)
- 212 Illa del Almudi del Rey qui compren desde el canto del carrer del Vi fins al carrer ampla de Sanct Juan y Canto de Ramon Stada (f 159)
- 213 Illa de les cases del Cap<sup>a</sup> Pere Flexas (f 161)
- 214 Illa de la case de la Ferreria del Rey devant la Llonja qui compren part del carrer ampla de Sanct Juan (f 162)
- 215 Illa del bastio de la Drassana (f 164r)
- 216 Illa de Sanct Pera fins a las voltas de la Dressana (f 164)
- 217 Illa de les cases dels hereus del Dr Melchiori Garcias p.re Rector de Sta Creu (f 165)
- 218 Illa de las cases de Don Antt Fuster olim de Sales desde el forn dels quatre Cantons de Sancta Creu (f 166)
- 219 Illa de cases de Maria Anna Cardell y Lambert (f 166)
- 220 Illa de Santa Creu (f 167r)
- 221 Illa desde el Bestio de la Creu fins a la porta de Santa Catharina (f 168r)
- 222 Illa devant Sanct Pere qui compren fins a los quatre cantons (f 169r)
- 223 Altre Illa devant Sanct Pere (f 169)

224 Illa de Juan Coll tixedor de lli davant les cases de Mig.l Thomas mercader (f 170r)

225 Illa del forn del Puig de Sta Creu (f 170)

226 Illa davant la porta vella de Sta Catharina (f 171)

227 Illa davant el porxo de Sancta Creu (f 171)

### 3. GREMIS I COL·LEGIS PROFESSIONALS

#### Almudaina

Illa 1 las cases del ofici de texidor de lli, y la botigue	1.100 lliures
Illa 2 Cases del officii de sastres, tres botigues, y una algorfa	1.550 ls

#### Santa Eulàlia

La case de Sancta Fee dels asseunadors	300 ls (f 23)
La sala del officii dels gerrers	250 ls (f 24)
Botigue, hort y adoberia del officii de sabaters	500 ls (f 25)
Las cases y botigues del officii de picapaders	1.600 ls (f 31)
Cases del officii de moliners de aygue	800 ls (f 35)
La sala y botigue dels sparters	950 ls (f 37r)
La Sale y corral del officii de carnissers y botigue del missatje	600 ls (f 43r)
Illa de las cases dels corders. Botigue dels corders	300 ls (f 45)
Cases y botigues del officii de forners	1.100 ls (f 78)
Cases del officii de sombrerers	300 ls (f 81)
Saboneria, botigues y algorfa del officii de parayres	2.700 ls (f 84r)

#### Parròquia de Sant Miquel

El Socorredor del officii de Carnissers	200 ls (f 87r)
Hort y cases del Collegi de Argenters	450 ls (f 102r)
Cases y hort de la Horta	700 ls (f 103r)

### **Parroquia de Sant Nicolau**

Botiga dels tiraters y Marsers	200 ls (f 111r)
La botiga dels Sabaters	700 ls (f 119r)
Illa de la botiga del ofici de tixedors de llana. La sala del dit ofici	600 ls(f 120)
Illa de la botiga dels Parayres. Botigas del ofici de Perayres	1.000 ls (f 128)

### **Parroquia de Sant Jaume**

-

### **Parroquia de Santa Creu**

La case de Santelm [navegants]	600 ls (f 146)
Cases del ofici de boters	700 ls (f 147r)
Botiga del Collegi de la Defenedoria	100 ls (f 149r)
Cases y botigas del ofici de fusters	1.000 ls (f 153)
Cases de Sanct Pera del ofici de Pescadors	700 ls (f 165)

## **4. INSTITUCIONS I CENTRES COMERCIALS**

### **Almudaina**

Illa 1 la preso	
Illa 1 La case del Ban	
Illa 4 Lo Studi General	-

### **Santa Eulàlia**

Illa de la Secca (f 14)
La case hahont se fabrica polvora de la ciutat (f 25r)
Illa de Miquel Martorell nott junt al Pes de la Palla devant el convent del Socors (f 27r)
Illa de las cases de Miquel Thomas sparter devant la Cuartera (f 36r)
Illa del pes del carbo (f 37)
Illa de la vidreria a las spalles de Santa Eulalia (f 39)
Illa de la carnisseria demunt (f 42r)

Illa de la torra de la polvora del Señal del Peix (f 50)	
Illa del forn del vidre vell davant la porta de sanct Antoni (f 52r)	
Illa de las voltas del Mercadal ha hont es el rellotge de sol (f 56r)	
Illa de la volta davant el Sindicat (f 58)	
Illa de la Cuartera (f 59)	
Illa de la case del Sagell (f 66r)	
Illa de Balthazar Mas Apott davant la Carnisseria demunt (f 73r)	
Illa de las voltas de la Capelleria qui compren la llonjeta y part dels carrers dels ostals (f 77r)	
Cases de la Case del Sindicat	2.000 ls (f 80)

### **Parròquia de Sant Miquel**

Illa de la Torra de la polvora del Camp de la Llana.  
Torra de la polvora de la Ciutat (f 89)

### **Parroquia de Sant Nicolau**

Cases y torra del Rellotja de la Ciutat (f 111r)	-
Cases de las miñonas orphens (f 113)	-

### **Parroquia de Sant Jaume**

Lo Hospital G.1 (f 130r)	
La case de la Misericordia (f 130r)	
f 143	
Cases de la bolla del redres de la Uni.tat [Universitat?]	500 ls (f 143)

### **Parroquia de Santa Creu**

f 146r	
Illa del vitigal davant la porta del Moll. Les cases del vitigal (f 146r)	
Case del Almudi (f 150)	
Butiga de la Gabella de la Sal (f 150)	
La Gabella de la Sal Vella (f 152)	
Illa del Almudi del Rey qui compren desde el canto del carrer del Vi fins al carrer ampla de Sanct Juan y Canto de Ramon Stada (f 159)	
Les cases dels porxos de la Drassana que cobre en nom de Don Anttº de la Sierra el Rd Mathia Oliver p.re	800 ls (f 160r)
Cases de la Ferreria del Rey (f 164r)	

## 5. ESGLÉSIES I INSTITUCIONS RELIGIOSES

### Almudaina

Botigue de la obreria de Sancta Eulalia ha hont habita el Porxer	200 ls (f1)
Cases y hort del Ardiaconat	1.200 ls (f3r)
Cases y hort del Deguenat	1.200 ls (f4)
Cases de Domeria de la Seu ab dos botigues	400 ls (f4r)
Illa de la Seu	(4r)
Case de de la Rectoria de la Almudayna que posseyx lo	
R.d Honofra Cifra p.re	350 ls (f4r)
Cases del Sacristanat	1.000 ls (f4)
Cases del Iltre y molt R.d Capitol de la Raconade que habita D. Miquel Lluís Togores	
cang.e 1.050 ls (4)	
Cases y hort de la Confraria de Sanct Pera y Sanct Bernat de la Seu	1.200 ls (f4)
La case del Cabiscolat	1.000 ls (f5r)

### Santa Eulàlia

Illa del Palau Episcopal (f5)	
Cases de la posade del Convent de la Cartoxa	950 ls (f6)
Illa del Convent de S.ta Clara (f10r)	
Cases de la Criansa	1.000 ls (f13)
-Monti-sion: Illa dels hereus de mº Juan Antich de Llorach devant Montesion (f15)	
Illeta de mestre Pera Ferregut devant Santa Fee (f18)	
Cases de la posade de Nostre Señora de Monserrat	300 ls (f20)
Illa de las cases antigas de las monjas capuchinas (f21r)	
Illa del Jesuset de la Calatrava (f22)	
Illa del Collegi de la Sapiencia (f22)	
Illa de Santa Fee fins a St Antt de Padua murade murade (f23)	
La case de Sancta Fee dels asseunadors	300 ls (f23)
Lo convent de S.t Geroni	(f23)
La case del Templa y hort	1.600 ls (f23)
Convent del Socors	(f24r)
Illa de Miquel Martorell nott junt al Pes de la Palla devant el convent del Socors (f27r)	
Illa del convent de S.t Francesch (f27)	
Illa de nostra señora de Gracia devant el portal major del Socors (f28r)	
Case de la Posade de Lluch	300 ls (f31r)
Illa del convent de la Consolacio	(f31r)
Convent de la Consolacio (f31)	-
Illa de la posade de Hierusalem (f34r)	
Cases de la confraria de Nostra Señora dels Angels	150 ls (f34r)

Cases de la posade de Hierusalem 500 ls (f34r)  
 Illa de la Sbania del Templa (f60r)

### Sant Miquel

f 86  
 Illa de Sanct Antt de Padua de la plassa fins a la porta Pintada (f86)  
 Illa del Convent del Olivar (f92r)  
 Illa de Sanct Antt de Viana qui passe al Campo Sancto (f92r)  
 f 92r  
 Illa del Convent del Olivar (f92r)  
 Illa de Sanct Antt de Viana qui passe al Campo Sancto (f92r)  
 Illa de les cases de Pera Juan Rius qui compren fins devant St Miquel (f92)  
 Illa de la confraria de Sanct Miquel (f93r)  
 Illa del convent del S.t Sperit (f93)  
 Illa de Franc.h Serre qui arriba devant Sanct Miquel (f94r)  
 Illa de Juan Bap.ta Cabrer picapadrer devant el convent de la Merse (f97r)  
 Illa del Dr Antt Marquez devant el Convent del Sanct Sperit (f97)  
 Illa del forn devant el convent del Olivar qui arriba a S.ta Cath<sup>a</sup> de Sena (f98r)  
 El convent de Sta Cath<sup>a</sup> de Sena (f98)  
 Illa de la reconada de S.ta Marg.tta (f98r)  
 Illa desde el convent de S.ta Marg.tta fins a la porta de Jesus (f99)  
 Illa de S.t Miquel (f101r)  
 El Convent del Carne (f105) -  
 Illa del triquet de la pilota qui arriba fins al calvari devant la portaria del Carne (f105)  
 Illa del convent de las Therezas (f106)  
 La posada de la Reyal 700 ls (f107r)  
 Illa de las cases de la Rectoria de Sanct Miquel (f107r)

### Parroquia de Sant Nicolau (f107)

Cases de la Inquisició (f 108) -  
 Illa de la Sbania dels Canonges de la Porcio Temporal (f 110r)  
 Botiga de la Congregacio del Sperit Sanct ha hont habite el qui cuyda de  
 donar menjar a los presos de la preso 250 ls (f 110r)  
 Convent de St Domingo (f 111r)  
 Cases de las bugades de dit convent 100 ls (f 111r)  
 Iglesia de St Nicolau Vell (f 111)  
 Cases de las miñonas orphens (f 113) -  
 Cases del Donat de la Misericordia 100 ls (f 118)  
 Convent de la Misericordia (f 119r)

La Iglesia de Sanct Nicolau (f 125) -  
 Los trasts de la obreria de Sanct Nicolau (f 125)

### **Sant Jaume (f 130r)**

La case del Hospital de S.ta Cath.a (f 131r)  
 La case de la Pietat (f 131r)  
 La case del donat de la Pietat 200 ls (f 131r)  
 La Iglesia del Sepulcra (f 136r) -  
 Illa de la Iglesia de S.t Francesquet (f 142r)  
 Illa del convent de las monjas Caputchinas (f 142)  
 Illa de Sanct Jaume (f 144r)

### **Santa Creu (f 146r)**

La Iglesia de Sanct Joan (f 149r)  
 La iglesia de Sanct Pheliu (f 152r)  
 -  
 Hort den Moranta del collegi de St Marti 600 ls (f 166)  
 La Iglesia de Santa Creu (f 167r)

## **6. CARRERS I ALTRES TOPÒNIMS URBANS**

### **Almudaina**

La porta de Mar (f4r)

### **Santa Eulàlia**

Plaça: Illa del Forn de Plaça (f10)  
 Call: Illa del Forn del Call, y del Sanct Christo (f11)  
 Carrer dels Botons (f17r)  
 Bastió del Príncep (f18r)  
 Porta del Camp (f19r)  
 Carrero de Geroni Molla picapadrer (f 22r)  
 Font de la Plaça (f 22r)

Carrer den Sans (f 43)  
Font del Socorredor (f 45)  
Spero de la plassa del Mercadal (f 45)  
Font de la Flessederia (f 49, 55)  
51r  
Forn del vidre vell (f 51r)  
La Ferreria (f 51r)  
Porta de Sanct Antoni (f 52r)  
Spero de la placa de Sanct Antoni (f 53)  
Carrero de la Justicia (f 53)  
Carrer de la Justicia (f 54)  
Las voltas del Mercadal ha hont es el rellotge de sol (f 51r)  
Pou del Arbassar (f 57)  
La volta devant el Sindicat (f 58)  
Illa de la Font de S.t Christofol (f 62)  
La pescateria (f 62, 66r)  
Carrer dels Paners (f 64r)  
La argenteria (f 65r)  
La case del Sagell (f 66r)  
Carrer del Sagell (f 67r)  
La Vidreria (f 68r)  
Cantó den Pomar (f 70r)  
La volta den Tarongi (f 70r)  
Cantó den Fuster (f 72r)  
Font de Sanct Christofol de la Bosseria (f 72r)  
La llonjeta (f 77r)  
Carrers dels Ostals (f 77r)  
Las voltas de la Capelleria (f 77r)  
f 84

### **Parroquia de Sanct Miquel**

Font de ne Xona (f 84)  
Porta Pintada (f 86)  
La Torra de la polvora del Camp de la Llana (f 89)  
El Camp de la Llana (f 89)  
Torra de la polvora de la Ciutat (f 89)  
Carrer den Camero (f 90)  
Reconada de S.ta Marg.tta (f 98)  
Porta de Jesus(f 99)



### **Parroquia de Sant Nicolau**

El Born (f 115r, 115)  
Volta del Mercat (f 119r)  
Costa den Santacilia (f 119)  
El pas den Quint (f 123r)

### **Sanct Jaume**

La Raconada de la Font del Sitjar (f 133r)  
Font del Sitjar (f 133r)  
Volta den Jolit (f 139r)  
El Cap del Born (f 145r)  
La Font de S.ta Creu (f 145r)

### **Sancta Creu**

Porta del Moll (f 145r)  
Carrer del Vi (f 157r)  
Carrer ampla de Sanct Juan (f 159, 162)  
Canto de Ramon Stada (f 159)  
Els porxos de la Drassana (f 160r)  
f 164r  
El bastio de la Drassana (f 164r)  
Las voltas de la Dressana (f 164)  
Els quatre Cantons de Sancta Creu (f 166)  
Hort den Moranta (f 166)  
El Bestio de la Creu (f 168r)  
La porta de Santa Catharina (f 168r)  
Los quatre cantons (f 169r)  
El Puig de Sta Creu (f 170)  
La porta vella de Sta Catharina (f 171)  
El porxo de Sancta Creu (f 171)





**Universitat de les  
Illes Balears**

Servei Lingüístic



**Govern de les Illes Balears**

Conselleria d'Educació i Cultura  
Direcció General de Política Lingüística

ISBN 978-84-8384-175-4



9 788483 841754